

HALKBİLİM
FOLKLORE

ANTROPOLOJİ
ANTHROPOLOGY

DİL
LANGUAGE

DİL BİLİMİ
LINGUISTICS

EDEBİYAT
LITERATURE

FOLKLOR EDEBİYAT

ULUSLARARASI KIBRIS ÜNİVERSİTESİ
FOLKLORE - LITERATURE

ZAMANIN ESİNTİLERİNDE

Metin Turan Özel Dosyası

ZAMANIN ESİNTİLERİNDE METİN TURAN ÖZEL DOSYASI

folklor/edebiyat, cilt: 25, sayı: 100, 2019/4

Hazırlayanlar
Serpil Aygün Cengiz
Pınar Ekinci

Ankara, 2019

ISBN 978-975-6002-20-9

İlk basım: Aralık 2019

ZAMANIN ESİNTİLERİNDE METİN TURAN ÖZEL DOSYASI

folklor/edebiyat, cilt: 25, sayı: 100, 2019/4

Hazırlayanlar

Serpil Aygün Cengiz

Pınar Ekinci

Kapak Fotoğraflı

A. Kadir Ekinci

Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Yayını: 21

Türkiye Satış ve Dağıtım: Uluslararası Eğitim Öğretim Ltd. Şti.

Konur Sk. No: 36/13 Kızılay-Ankara, Tel: 0.312. 425 39 20

Baskı ve Cilt: Başkent Klİşe ve Matbaacılık, Ankara, Tel: 0.312. 431 54 90

ZAMANIN ESİNTİLERİNDE METİN TURAN ÖZEL DOSYASI

folklor/edebiyat, cilt: 25, sayı: 100, 2019/4

Hazırlayanlar
Serpil Aygün Cengiz
Pınar Ekinci

Ankara, 2019

İÇİNDEKİLER

Zamanın Esintilerinde Metin Turan ve *folklor/edebiyat*

Metin Karadağ7

“Daldan Eğme” Değil, “Kökten Sürme” Bir Yazın/Bilim İnsanı: Metin Turan

Serpil Aygün Cengiz13

Bir Soru

Pınar Ekinci17

Metin Turan'ın Yayınları19

Bir Kültür İnsanı Olarak Metin Turan'ın Fikirleriyle-Eserleriyle Düşünce Tarihimizin Sürekliliğine Katkıları

Metin Turan's Contributions to Our Intellectual History with His Thoughts and Works as a Human of Culture

Ümüt Akagündüz23

Metin Turan'ın Çok Yönlü Yazın Emeğini Değerlendirme Denemesi

Attila Aşut39

Şairle Buluşma ve Ebedi Arayış Yolculuğunda Birlikte Olmak

Eunkyung Oh51

Folklor Muhabbetleri

Solmaz Karabaşa59

Üç Kimlik, Bir Metin Turan

Three Identities, One Person: Metin Turan

Çiğdem Kara87

Yakınlarının Gözünden Metin Turan'ın Bireysel Değerleri

Personal Values of Metin Turan Through the Eyes of His Associates

Zeynep Sibel Sipahioğlu103

Metin Turan'la Akademik Dergiler Üzerine

Birsen Karaca117

Metin Turan'la “Çoban Müziği” Üzerine Bir Söyleşinin Notları

Some Notes On a Commentary by Metin Turan on Shepherd's Music

Cenk Güray 135

Metin Turan'ın Şiirinin İzlek Örgüsü

Theme Line of Metin Turan's Poems

Betül Mutlu 143

Metin Turan Şiirinin Tematik Dünyası

The Thematic World of Metin Turan's Poetry

Sibel Yılmaz 159

Metin Turan'ın Şiirlerinde Yabancılaşma Unsuru ve Modern İnsanın Yalnızlığı

Alienation in Metin Turan's Poetry and the Loneliness of Modern Human

Medine Sivri 169

Metin Turan Şiirinde Toplum

Society in the Poems of Metin Turan

Tülin Arseven 179

Klasik Şiirden Uzanan İki Sembol: Metin Turan Şiirinde Pencere ve Ayna

Two Symbols from the Classical Poetry: Window and Mirror in poems of Metin Turan

Tahereh Mirzayi 195

folklor/edebiyat, cilt: 25, sayı: 100, 2019/4
Metin Turan Özel Dosyası

Zamanın Esintilerinde Metin Turan ve *folklor/edebiyat*

Halkbilimi araştırmalarının başladığı ve güçlendiği Avrupa ülkelerine göre Türkiye’de oldukça geç görülen alandaki çalışmaların öncüleri, bireysel girişimlerin sahipleridir. O dönemlerde milliyetçi akımların toplumsal yapı ve siyasal ortam koşullarına dayalı gelişimi, halkbilimi çalışmalarına da belli bir ivme kazandırmıştır. Bu konudaki süreli yayınların başlangıç noktası Ankara’da "Anadolu Halk Bilgisi Derneği" adıyla çıkan ve daha sonra “Türk Halk Bilgisi Derneği”nin tek sayı yayımlanan *Halk Bilgisi Mecmuası*’dır. Bu derginin yerini alan Halk Bilgisi Haberleri öncüllüğü üstlenirken yurdun dört bir yanında açılan Halkevleri’nin yayımladığı yerel dergilerde zengin halkbilimi malzemeleri gün ışığına çıkarılmıştır. 19 sayı yayımlanan *Folklor Postası* dergisinden ayrılan İhsan Hınçer’in 1946 yılında çıkarmaya başladığı *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, alanın tarihinde onurlu, saygın bir yere sahiptir. Türk Folklor Kurumu’nun *Folklor* dergisi, İbrahim Aslanoglu’nun önce Sivas’ta *Sivas Folkloru* daha sonra İstanbul’da *Türk Folkloru* adıyla yayımladığı ürün; Boğaziçi Üniversitesi’ndeki *Folkloru Doğru*; ODTÜ kökenli *Halkbilimi*; Cemil Altınışik’in sahipliğinde, İrfan Ünver Nasrattinoğlu’nun yönetiminde *Halay*; Kayseri’de yayımlanan *Erciyes*; Atatürk Üniversitesinde editörlüğümüzle yayınlanmış olan *Köz* gibi aklımıza ilk gelen ve büyük hizmetler gerçekleştirmiş olan bu öncül kaynaklardan sonra, 1989 yılından beri yayımını sürdüren *Milli Folklor* ile 1994’te yayım hayatına başlayan *folklor/edebiyat*’ı görmekteyiz.

folklor/edebiyat denince alana yakın ya da ırak hemen herkesin aklına Metin Turan adı gelir. Kısaca anımsattığım önceki dergiler için de kurucu ve yıllarca sorumlu kişilerin durumu aynıdır. Kurumsallaşmanın şimdilerde dahi tümüyle yaşama geçirilemediği ülkemizde, özellikle sosyal bilimlerdeki bu tür ürünler, kişisel çabaların uçsuz bucaksız özverilerine bağlı olarak can bulmakta, soluk alabilmektedir. Belli bir gelir kaynağına, garantili bir sermaye birikimine dayalı olmayan bu dergilerin yayın hayatlarını sürdür-

meleri olağanüstü çaba ve özverilerle gerçekleşmiştir. Bu sebeple bu konuda emek sahibi tüm kişileri minnet ve şükranla anmak, hepimizin borcudur.

Folklor/edebiyat’ın yayımlanmasından önce sevgili kadim dostum Metin Turan’ı gıyaben tanıyordum. O’nun ilk sayıyı çıkarmadan önce bana yazdığı mektubu dün gibi anımsıyorum. Yıllar içinde oradan oraya konup göçerken yitirdiğim pek çok belge, kitap, mektup vb. gibi o mektup da yitmişti. Sevgili Turan o mektubunda dergi çıkarmaya karar verdiğini, bu büyük ve zorlu mücadeleye hazır olduğunu, çıkmış olduğu çile yolculuğuna yoldaşları davet ettiğini belirtiyordu. Mesleğin başlarında biri olarak beni çok heyecanlandıran, mutlu eden bu iletiye hemen yanıt vererek ilk sayıdan itibaren Turan’ın yanında olacağımı bildirmiştim. Kim derdi ki aradan uzun yıllar geçtikten sonra bu dergide sevgili Metin Turan’la birlikte bir kader birliğine varacaktık!

Derginin ilk sayısı 1 Aralık 1994 tarihinde basılmış; 27 Aralık’ta ise Türk dergicilik tarihinde az görülen bir biçimde ikinci baskı gerçekleştirilmişti. Atilla Erten’in nefis kapak kompozisyonu ile çıkan derginin “*Neden folklor/edebiyat?*” başlıklı sunuş yazısında Metin Turan, soruyu yanıtlarken ülkede folklor derneklerinin bolluğuna, görülen nicel yaygınlığın saptanmasına gereksinim duyulduğuna vurgu yaparak, derginin tümüyle çorak bir alanda doğmadığını; yoğun emek ve çabalarla yayımlanmış, kimileri kapanmış kimileri zorluklarla ayakta kalmanın savaşımı içindeki dergilerin mirasını korumayı amaçladığını dile getiriyordu. “Bilgi ve düşünceye saygı ve açıklığın” derginin temel ilkesi olacağını söyleyen Turan, bilgi ve birikime sahip çıkan tutumunu yayım sürecinde hiç göz ardı etmemiştir. Dergi adıyla biçimlenmiş bir alan belirlemesinden söz eden Turan, özel sayı ve dosyaların da oluşturulacağını duyuruyor ve ilerleyen sayılarda bunları gerçekleştiriyordu.

Bu ilk sayıda benimle birlikte 17 araştırma makalesi, bir çeviri (sevgili arkadaşım Serpil Aygün imzalı *Folklor/William John Thoms*); Kitap Rafi ve Oğuz Tansel’in vefatıyla ilgili bir duyuru yazısı bulunmaktaydı. “Bazı Avrupa Üniversitelerinde Halkbilim Öğretimi” başlıklı dergideki ilk yazımda 13 Avrupa ülkesindeki folklor eğitimiyle ilgili durum ve kurumları aktarmıştım.

Derginin ikinci sayısı Onat Kutlar’ın anısına ithaf edilirken, Pertev Naili Boratav Özel Bölümü’ndeki beş yazı geleceğe kol atacak bir bilgi koleksiyonu oluşturuyordu. Bu sayının sunuş yazısında Metin Turan, Orhan Şaik Gökyay’ın ölümünden duyduğu üzüntüyü dile getirirken ülke çapında yeterli bir duyarlılığın oluşmadığına vurgu yapıyordu. İlk sayının iki baskı yapmasına karşın tükendiğini belirten Turan, dergiye gösterilen ilgiden duyduğu mutluluğu vurgular. Bu sayıda da *Sarıköz Efsanesi Varyantları ve Karşılaştırılması* başlıklı bir makalem yer almıştır. 2. Sayının yazarları arasında Prof.Dr. Hasan Özdemir, Prof.Dr. Muhan Bali, Nejat Birdoğan, Prof.Dr. Ali Rıza Balaman, Kurtuluş Kayalı, Tolga Ersoy, İlhan Başgöz, Vecihi Timuroğlu, Ahmet Z. Özdemir, Faruk Güçlü gibi isimlerin ürünleri yer almaktaydı. Derginin yaşaması ve gelişmesi için her birimiz

elimizden gelen gayreti göstermeye çalışıyorduk. Bu çerçevede Balıkesir Eğitim Fakültesinde yüksek lisans öğrencim Necmi Akyalçın'ın da ilk yazısı dergide yer almıştı.

Üçüncü sayının sunuş yazısı yine acı bir kaybı dile getirir. Karanlık güçlerin hain kurşunlarıyla dergi yayımından 15 yıl önce yitirdiğimiz değerli edebiyatçı Ümit Kaftancıoğlu'na yönelik duygularını sunuşa taşıyan M. Turan bu konuda da yüreğindeki acıyı tazelemişti: Ümit Kaftancıoğlu'nu ölümünden birkaç ay önce Atatürk Üniversitesi'ne konferansa davet etmiştim. Büyük bir mutlulukla davetimizi kabul eden Ümit Ağabey, harika bir söyleşi yapmış; birkaç gün kalabildiği Erzurum'da mutlu günler yaşadığını belirtmişti. O zaman Atatürk Üniversitesi'nde çalıştığım birimin amiri olan sevgili Yaşar Günay ağabeyimle Kaftancıoğlu'nu her tarafı karla apak olduğu Palandöken Dağı'na gezmeye götürmüştük. Dağın sert yeli, yazarın kalın bıyıklarını neredeyse dondururken derin nefesler alıp parlak kış güneşi altında siyah-beyaz bir tablo gibi görünen kenti seyrederken “İnanılmaz bir durum dostlar” demişti. Biz ne olduğunu sordüğümüzde; “Dağ başındayım, karların üzerinde çocuklar gibi seke seke yürüyorum. Ne arkamdan gelebilecek birini, ne vızıltısını bile duyamayacağım bir merminin varlığını duyumsamıyorum. Özgürlüğü hissetmek ne büyük nimet!” demişti. O dönemin İstanbul'unda hemen her gün birilerinin öldürüldüğü kaostan epeyce ırak olduğumuzdan, o an belki Kaftancıoğlu'nun sözlerinin anlamını kavrayamamıştık. Ta ki birkaç ay sonra İstanbul'da kahpe kurşunlara hedef olduğunu öğrenene dek...

Derginin Eylül 1995 tarihli dördüncü sayısının da nezdinde anlamlı bir yeri vardır. Yüksek lisans öğrencilerimden Berna Keskin'in “Gilgameş ve Koroğlu Destanlarının Karşılaştırılması Üzerine Bir Deneme” adlı çalışması yayımlanırken diğer yüksek lisans öğrencim Necmi Akyalçın ile birlikte oluşturduğumuz “Balıkesir Gökçeören Köyünden Arap Tekmesi Adlı Efsane” başlıklı araştırmamız yer almıştı.

Başlangıç dönemlerinden sonra çeşitli sayılarda yazılarımız yer aldı dergide. Farklı kişilerin dergiye yazı göndermeleri için çalışmalarımız oldu. Bu tür girişimleri, ortaya konan emek, özveri ve ürün görüldüğü için aşağı yukarı tüm halkbilimciler yapıyordu. Sevgili Metin Turan'ın inanılmaz bir çalışma temposu içinde ve akıl almaz bir tarzda pek çok işi aynı süreçlerde yapabilme gibi olağanüstü yeteneğini yıllar boyu gözlemledim. Şair/yazar kimliğinin yanı sıra etkin bir dernekçi, akademisyen, iş insanı, yayımcı, eleştirmen, kurumsal iletişimci gibi daha pek çok uğraşlarının hepsinde başarıya ulaşmanın sırrını yakalayıp tüm yorgunluklarına, cümle aksilik ve hayat tuzaklarına karşın gözlerinden hiç eksik olmayan gülümsemesiyle sınırsız bir dostluk iklimi yaratan az sayıdaki insanlardan biri olan sevgili Metin Turan ile dergimizin yöneticiliği konusunda yıllar sonra ilginç bir kavşakta buluşacaktık. Uğraşlarından söz ettiğim Turan, aynı zamanda uzun yıllardan beri (benim de kurucu dekanlığımı üstlendiğim ve 16 yıldan beri bu görevi sürdürdüğüm Fen-Edebiyat Fakültesi'nin bulunduğu) Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi'nin Ankara Bölge Müdürlüğü görevini yürütmekteydi. 2010 yılının başla-

rında o zamanki rektörümüz Prof. Dr. Mehmet Ali Yükselen'in makam odasına çağrıldığımda Metin Turan'ı da görünce yükselen mutluluğum; rektörün "Arkadaşlar Metin Turan, dergiyi üniversitemiz organı olarak bedelsiz bir biçimde bize sunmaktadır. Mete (Boyacı) Bey'in de onaylarıyla derginin yeni sahibi üniversitemizdir. Metin Turan işlerinin çok yoğun olduğunu, yazışmalarla dahi baş edemediğini söylediğinden derginin akademik yönetimi ve sorumluluğunu Üniversitemiz akademisyenleri tarafından üstlenmelidir. Sn. Karadağ bu görevi en iyi yapacak kimse de sizsiniz" sözleriyle gölgelenmişti. 1994'ten beri dergiyi başarıyla yönetmiş, yaşatmış olan kadim dostum, dergiden ayrılmazdı, bu tarafımdan kabul edilemezdi. Durum biraz daha tartışılınca derginin akademik yönetiminin UKÜ tarafından üstlenilmesi, teknik işlerinin yine eskiden olduğu gibi Metin Turan tarafından yürütülmesinde anlaşıldı. 1990'lı yıllara dayanan iki Metin'in dergi yoldaşlığı benzer biçimde yürüyecekti. 2010/1. sayıdan itibaren dergi künyesinde dergi sahibi olarak UKÜ Mütevelli Heyeti Başkanı Mete Boyacı, Yayın Yönetmenleri olarak ben (ve benim isteğimle) Doç.Dr. Ahmet Pehlivan'ın adları yer aldı. Metin Turan da Sorumlu Yayın Yönetmeni idi. Bundan sonraki süreçte de benim ve Pehlivan'ın görevleri formaliter yapıda kaldı; tüm yük gene Metin Turan'ın üzerindeydi. Bu durum Prof. Dr. Halil Nadiri'nin rektörümüz olmasına kadar sürdü. 2016 yılının sonlarına doğru sayın rektörle yaptığımız görüşmede bana Üniversite adına yayımlanan ve akademik bir organ olan dergide salt iç kapakta isim olarak yer almamın çok da işlevsel olmadığını; Metin Turan'ın kendisine iş yükünün ağırlığı nedeniyle editörlük işlerinde yardımcı olunması gerektiğini bildirdiğini; işin doğrusunun da dergi yönetiminin akademik bir çatı altında yürütülmesi olduğunu aktardı. Yapacak başka bir şey yoktu. Rektör Beyin yanında Metin Turan ile yaptığımız görüşmede derginin teknik işlerinin (mizanpaj, baskı, dağıtım vb.) yine Ankara'da Metin Turan'da kalması, diğer tüm işlerin tarafımdan yürütülmesi kararlaştırıldı.

Ve 89. sayıdan itibaren derginin editörü olarak göreve başladım.

Bu ağır yükün kaldırılmasında hem sevgili Metin Turan hem de başta Üniversitemiz üst yönetimi ve Fakültemiz Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim elemanları ile epeyce süreden beri derginin Yayın-Medya editörleri sevgili Prof.Dr. Serpil Aygün Cengiz, Prof. Dr. Süheyla Sarıtaş, Doç.Dr. Meryem Bulut olağanüstü özverili çalışma ve katkılarını esirgemediler. Her birine dergi adına içtenlikle teşekkür ederim. Katkıları tarihsel önemdedir, paha biçilemezdir.

O günlerden 100. sayıya geldiğimiz bu süreçte tıpkı bir aile gibi, yıllara dayalıilmekilmek örülmüş bir aile yapısına benzer *folklor/edebiyat* camiası oluştu. Daha nice yüzüncü sayılar diliyorum. Dergi, sahip olduğu saygınlık ve işlevselliği üst düzeye ulaştıracak niteliktedir. Bizlerden sonra gelecekler bu bayrağı doruklarda dalgalandırmak için tüm gayretlerini ortaya koyacaklardır. Bu noktada hiç bir maddi getirisi olmayan dergiyi yayımlamak konusundaki destek ve kararlılıkları için başta sayın Mete Boyacı'ya, Üniversitemizin değerli rektörü sayın Prof.Dr. Halil Nadiri'ye içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Sevgili Metin Turan,

Sayılarını unuttuğum kitaplar yayımladın. Şiirlerin, öykülerin, cümle eserleriyle edebiyatımızda ısıltılı bir yerdesin. Zaman bu cevheri layık olduğu kıratte sergilemekten zevk alacaktır. İçimi aktarayım dersem bu yayının sayfalarında yer kalmaz. Birlikte olduğumuzda gözlerimizin kavşak olduğu yerde, içimiz hikâyelerini hem okuyup hem anlatacaktır daim...

Dost ve insani boyutlarına ilişkin küçük bir anıyla “şimdilik” hoşça kal diyeceğim.

Hamburg’da bir KIBATEK sempozyumundayız. Ben, Metin ve birkaç arkadaşla Hamburg merkezinde keyfe bezeli turlamadayız. Avrupa ülkelerinde pek görmediğimiz bizdekine benzer bir manav görmüştüm. Mevsim kış sonu gibiydi ama tezgâhlarda kıpkırmızı domatesler, salatalık ve biberler podyumda caka satar gibiydiler. “Şunların güzelliğine bakın, bizde niçin boynu bükük bunların?” diye şaka yapmışım. 3-5 dakika sonra Metin Turan, “Hocam siz ilerleyin yetişirim ben” deyip gözden kayboldu. Az zaman sonra da bize yetişti. Ellerindeki torbalarda az önce gördüğümüz pırıl pırıl domatesler, hıyar ve biberler arz-ı endam etmekteydiler. “Hocam” dedi sevgili Metin. “Çok sevdiğiniz aldım onlardan, yiyelim birlikte”. Almanya... Hamburg’un orta yeri... Her yer insan dolu. Metin bir kafe/bar gibi bir yere girdi o muhteşem gülen gözleriyle. Az sonra mekânın verdiği tabure, bıçak ve çatalla çıkageldi. Sosyetik Hamburg caddesinde biz o güzelim salatalıkları, peynir, biber ve domatesleri, fırından yeni çıkmış ekmekleri yerken cümle Almanlar inanamayan gözlerle bizi süzüyorlardı.

Karşılaştığımız her toplantıda, etkinlikte fıkralar, anılar, söyleşilerle saatleri saniyelere çeviren dostluğun her aşamasını yaşamaktan keyif aldığım sevgili Metin Turan’a gülen gözlerinin yansıdığı nice 100. sayılar, nice başarılar diliyorum.

İyi ki tanımışım...

Metin Karadağ

Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanı
folklor/edebiyat dergisi Genel Yayın Yönetmeni

folklor/edebiyat, cilt: 25, sayı: 100, 2019/4
Metin Turan Özel Dosyası

“Daldan Eğme” Değil, “Kökten Sürme” Bir Yazın/Bilim İnsanı: Metin Turan

*Doğa insana kendi yüzünü görememek ve kendi gözlerinin
içine bakamamak gibi bir hediye vermiş... Gözle görünür
dünya her zamanki gibi güpegündüz dönmeye devam
ediyor. Ötekilik ise gölgelerin altından bizi izliyor.*

Fernando Pessoa

Metin Turan, 2019’da yayımlanan *Beyaz Güzel Bir Boşluk* adlı kitabında yer alan “Romantik Tarihçilikten Halkçı Folklorculuğa Bir Mecbur Anlatıcı: Yaşar Kemal” başlıklı yazısında Yaşar Kemal’i anlatırken “Sözcükleri kendisinden ödünç alarak yinelersem: Yaşar Kemal ‘daldan eğme’, yani çıraklıktan yetişme bir folklorcu değil, ‘o kökten sürme’, kendi deyimiyle söylersek, mecbur bir anlatıcıdır” diyor. Metin Turan’ın yaşam öyküsüne baktığımız zaman bu tanımlamanın kendisi için de geçerli olduğunu görmemek olanaksız. Gerek dedesi halk şairi Kağızmanlı Cemal Hoca’ya dayanan hayat hikayesi gerekse (ömrünü verdiği alanların tamamen dışındaki) meslek lisesi ve üniversitede sağlık bilimleri alanında aldığı eğitimlerin ardından edebiyat ve folklor dünyasına yaptığı değerli katkılara bakıldığında Metin Turan’ın da “daldan eğme” değil, “kökten sürme” bir mecbur yazın/bilim insanı olduğu aşîkârdır.

2018 yılının sonlarındaydık. *folklor/edebiyat* dergisinin 2019 yılı biterken yayımlanacak olan 100. sayısı için derginin editörü Metin Karadağ Hoca’dan önemli bir haber geldi: Derginin 100. sayısı “İlhan Başgöz Özel Sayısı” olacak ve acaba derginin kurucusu olan Metin Turan için de bir ek dosya yapılabilir miydi?... O an duyduğum heyecanımın arkasında Metin Turan’la yirmi beş yıllık bir ortak hikayemiz var elbette.

Yirmi beş yıl evvel bir gün -ben Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Halkbilim Bölümü’nde araştırma görevlisi olarak çalışırken- AÜ DTCF Tarih Bölümü öğretim üyesi Kurtuluş Kayalı Hoca, yanında benim yaşlarımda güleç yüzlü bir genç adamla

ofisimden içeri girdi: “Seni tanıştırayım, Metin Turan; folklor dergisi çıkaracaktı, ben de şu çevirdiğin yazı burada basılabilir diye düşündüm” dedi. O yazı basılmadı derginin ilk sayısında, ama (yıllar içinde gelişen, serpilen) dostluğumuz o gün başladı...

Derginin 100. sayısında yer alacak olan Metin Turan üzerine bir dosya çalışmasını tek başıma yapamayacağımı hemen kavrayarak bu dosyayı birlikte çalışabileceğim bir arkadaşımı düşündüm, kim olabilir diye... Bu kişi, henüz yeni tanıştığım, ama kısa sürede arkadaşlığımızın ilerlediği Pinar Ekinci olabilirdi, evet. Birlikte Türk kahvesi içerken karar vererek (o sırada ikimizin de tahmin edemeyeceği kapsamdaki bu) çalışma için 2019’un bahar aylarında Pinar Ekinci’yle birlikte çalışmaya başladık. Önce Metin Turan’ı tanıdığını bildiğimiz kişilerin çevreden ulaşıp derleyip topladığımız telefon numaralarını ve eposta adreslerini biraraya getirdik. Pinar Ekinci’yle elimizdeki listede isimleri bulunan herkesi sırayla aradık, telefonla ulaşamadıklarımıza eposta yazdık. Metin Turan’ın sevildiğini gerçi çok iyi biliyordum ben, ama bu ön görüşmelerden aldığımız geri dönüşler o denli olumluydu ki Metin Turan’ın benim tahmin ettiğimden çok daha fazla sayıda insanın hayatına derinden dokunduğunu böylece anladım. Çalışmamız nedeniyle sık sık biraraya geldiğimiz Pinar Ekinci’yle, bu durumu Metin Turan’la ilgili yaptığımız araştırmalar boyunca şaşkınlıkla hep dile getirdik.

Metin Turan hakkında Pinar Ekinci’yle birlikte hazırladığımız dosya için dört ana bölüm tasarladık. Birinci bölümün Metin Turan’ın ve ürettiklerinin üzerine akademik değerlendirmelerin olduğu makalelerden, ikinci bölümün Metin Turan’la yapılan söyleşilerden, üçüncü bölümün Metin Turan’la ilgili hatıraların anlatıldığı (onu tanıyanlardan) alacağımız yazılardan ve dördüncü bölümün de Metin Turan’ı tanıyan kişilerle ses kaydı alarak yapacağımız yüz yüze görüşmelerin deşifrelerinden oluşmasına karar verdik.

Dosyanın birinci bölümü için Metin Turan’ın yaşamı ve kitapları üzerine **Atiye Nazlı, Betül Mutlu, Cenk Güray, Çiğdem Kara, Medine Sivri, Sibel Yılmaz, Tahereh Mirzayi, Tülin Arseven, Ümüt Akagündüz** ile **Zeynep Sibel Sipahioğlu** kapsamlı makaleler yazdılar.

Dosyanın ikinci bölümü için Metin Turan’ı tanımak ve okura aktarabilmek amacıyla ailesiyle görüşmek ayrıca çok önemliydi. Bu nedenle Pinar Ekinci’yle birlikte Metin Turan’ın annesi **Nazile Turan**, babası **Mehmet Turan** ve altı kardeşinden **Serhat Turan** ve **Remziye Turan**’la ve Metin Turan’ın eşi **Zübeyde Turan**, kızı **İlkyaz Ariz Yöndem** ile damadı **Mustafa Kemal Yöndem**’le uzun görüşmeler yaptık. Metin Turan’la ilgili yapılan söyleşiler bölümünde Metin Turan’la **Birsan Karaca**’nın ve benim **Nagihan Akkaşoğlu, Nurdan Ulusoy, Burak Ather, Buse Kadioğlu**’yla birlikte yaptığımız söyleşi ile Pinar Ekinci’nin **Canan İleri** ve **Ali İleri**’yle yaptığı söyleşi ve ayrıca **Zübeyde Turan** ve **İlkyaz Ariz Yöndem**’le yaptığımız söyleşilere dosyamızda ayrı bir başlık açtık.

Dosyamızın üçüncü bölümü için **Mehmet Çevik** Metin Turan üzerine bir şiir yazdı. **Attila Aşut, Doğan Kaya, Canan İleri, Eunkyung Oh, Hale Seval, Hanife Nalan Genç, Kurtuluş Kayalı, Mehmet Çevik, Seval Kasımoğlu** ve **Solmaz Karabaşa** Metin Turan’ın çalışmaları hakkında akademik değerlendirmeler yaptıkları yazılar hazırladılar. Görüştüğü-

müz kişilerden bir bölümü de hatıralarını yazarak katkıda bulunmak istediler. Böylece elimizde **Ahmet Telli, Atiye Nazlı, Aytekin Karaçoban, Canan İleri, Cengiz Tosun, Dilek Batislam, Faruk Güçlü, Gülsüm Cengiz, Günay Güner, Işık Kansu, İsmail Korkmaz, M. Mahzun Doğan, Metin Karadağ, Musa Eroğlu, Mutlu Binark, Niyazi Altunya, Pehlivan Uzun, Reyhan Çelik, Tahsin Şimşek, Tuğrul İnal, Tülay Uğuzman, Türkân Yeşilyurt, Umut Yaşar Abat, Ümit Sarıaslan ve Yücel Feyzioğlu** Metin Turan’la ilgili hatıralarını kaleme aldılar.

Dosyanın dördüncü bölümü için ise Ankara Üniversitesi DTCTF Halkbilim Bölümü’nde 2018-2019 bahar döneminde verdiğim iki lisans dersini alan öğrencilere (ders kapsamında) çağrıda bulunarak isteyenlerin bu araştırmaya katılabileceklerini söyledim. Derslerimi alan AÜ DTCTF öğrencilerden **Arzu Üstündağ, Asya Banu Pehlivan, Baver Şimşek, Berkant Çağrı Taşman, Bircan Fidan, Burcu Kaya, Cem Nurdağ, Ceylin Arslan, Derviş Özer, Dila Özdemir, Dilara Dağdeviren, Ebru Çevik, Elif Yönden, Gaye Türkaydın, Esra Uslu, Gülsüm Yıldırım, Hakan Yılmaz, İlkur Tiryaki, Murat Kahveci, Öznur Özkoçak, Pınar Şen, Saliha Güliz Balamir, Sıla Aydın, Tuba Atay ile Sabri Ekşi ve Seda Güzel** birlikte çalışmayı kabul ettiler. Sabri ile Seda bu dosyanın hazırlanmasında bizim editör yardımcılarımız olma görevini de üstlendiler. Öğrencilerle yürüttüğümüz çalışmada Metin Turan’ı tanıyan bazı kişilerle Pınar Ekinci’yle ben, bazılarıyla da öğrencilerimizin buluşup ses kayıtlarını alarak deşifrelerini yaptıkları çok sayıda görüşmemiz birikti. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Türk Halkbilimi Bölümü öğretim üyesi Dr. Öğretim Üyesi **Özlem Demren** de bölümlerinin öğrencisi **İlteriş Yıldırım**’la birlikte bu çalışma için Sivas’ta bir görüşme yaptı.

Metin Turan hakkında araştırma yaparken bir kısmıyla tanışıyor olduğumuz bu değerli yazarlar, şairler, akademisyenlerle görüşürken hem Metin Turan hakkında konuşmak hem de onların hayatlarını dinlemek çalışmanın en heyecanlı kısımlarıydı bence. Bu çalışma kapsamında **Ahmet Yüksel, Ali İleri, Ayşe Mine Gençler Özkan, Ayten Kaplan, Betül Mutlu, Canan İleri, Celal İlhan, Celal İnal, Cengiz Ertem, Devrim Topses, Edit Tasnâdi, Halil İbrahim Özcan, Havva Tekin, Haydar Ünal, İsmail Bozkurt, Medine Sivri, Mehmet Çevik, Mehmet Kansu, Metin Göl, Murat Tuncel, Nail Tan, Nezire Gürkan, Zeynep Nilüfer Özçörekçi Göl, Okan Murat Öztürk, Onur Bilge Kula, Özkul Çobanoğlu, Özlem Sezer, Tahereh Mirzayi, Tuna Ertem, Ulvi Keser, Vedat Yazıcı, Vural Yıldırım, Yusuf Sağlam ve Yüksel Şahin**’le görüşüldü, ses kayıtları alındı ve bu kayıtların deşifresi yapıldı.

Bu geniş kapsamlı çalışmamızın sonucunda Metin Turan üzerine hazırladığımız dosyamız beş yüz sayfayı aştı. Oysa *folklor/edebiyat* dergisinin 100. sayısı İlhan Başgöz Özel Sayısı idi ve Metin Turan dosyası planımız gereği bu özel sayının sadece dar kapsamlı bir eki olacaktı. Dolayısıyla öngöremediğimiz bir biçimde elimizde biriken sayfalarca doküman karşısında ne yapacağımızı şaşırdık. Hem Metin Turan’dan hem editörümüz Metin Karadağ’dan önerilerini istedik. Bu durum hakkında dosyamıza katkıda bulunanlara ayrıca bilgi verdik. Dosyayı birlikte hazırladığımız Pınar Ekinci’yle kendi aramızda konuyu defalarca enine boyuna konuştuk. Dosyadaki her yazı ve her görüşme ve her belge çok değerliydi bizim için,

fakat derginin eki için hayli eksiltme yapmak gerekiyordu ve biz bu yazılardan, belgelerden hangisini çıkaracağımıza uzun bir süre bir türlü karar veremedik. Nihayetinde derginin eki olarak sadece elimizdeki yazılardan bir kısmını ve Metin Turan'la yapılan bir görüşmeyi yayımlamaya karar verdik. Çok büyük üzüntü duyarak elimizdeki diğer değerli malzemeyi bir kenara koymak zorunda kaldık, fakat yine de sevinçle bir çözüm bulduk: Tüm bu malzemeyi Metin Turan üzerine bir kitap çalışması olarak değerlendirmek!

Pınar Ekinci'yle birlikte hazırlayacağımız 2020 yılının en değerli çalışması, Metin Turan üzerine yazımda isimlerini andığım tüm bu değerli kişilerden gelen yazılar ve onlarla yaptığımız görüşmeleri biraraya getireceğimiz kitabımız olacak. Emegi geçen, katkıda bulunan herkese teşekkür ediyoruz.

Serpil Aygün Cengiz

Pınar Ekinci, Metin Turan ve Serpil Aygün Cengiz
(Ankara, 21 Aralık 2019, *fotoğraf*: Tahereh Mirzayi)

folklor/edebiyat, cilt: 25, sayı: 100, 2019/4
Metin Turan Özel Dosyası

Bir Soru

*Kiraz ve kamıştan kavalımızın
Sesleri
Dağılıyor havada
Bir kuyu ağzından geçiyor gibi
Rüzgârı mor fistanlı zamanın
Bu güzel şarkı da unutulacak
Kıyımlar acılar kanlar içinde
Savrulurken yaşadığımız günler
Bu soruyu mutlaka soracaksın
Ne kaldı ne kaldı bizden geriye?*
Onat Kutlar

Bir kış günü Türk kahvesi içme daveti ile katıldığım sohbetin sonucunda başıma ne-
ler geleceğini bilmeden *folklor/edebiyat* dergisi İlhan Başgöz 100. Özel Sayısı Metin Turan
dosyasının editörlerinden biri oluverdim. Sonuçta kahve bahane, iş (bizce) şahane oldu. Bu
çalışmanın en ilginç yanı bence bu işe benim katılmamdı. Diğer herkes Metin Turan'ı tanı-
yordu; ya çok eskiye dayanan arkadaşlıkları vardı ya da birlikte türlü işler üretmişlerdi. Oysa
her ikimiz de Ankara'da yaşıyorduk ve edebiyatla bunca içiçe olmamıza karşın hiç tanış-
mamıştık. Benim için yabancı biri idi. Bir bilmece gibi Metin Turan'ın hayatını, acılarını,
sevinçlerini çözdüm; kimi kez üzüldüm kimi kez sevindim. Ürettikleri ve üretmeye sebep
oldurdıkları ile de gurur duydum. Sonuçta “bizden geriye” çok kıymetli anılar bıraktık.

Kökü binlerce yıla dayanan kültürümüzün ne yazık ki verimlerinin büyük çoğu sözlü
alanda kalmış. Oysa yazıya geçirilmemiş nice sözler vardır gönülleri sınırsız ısıtan. Dün-
yayı saran küreselleşme rüzgârlarının etkisinden en çok etkilenenlerden birinin de ülkemizin
olduğu bir gerçek. Şu iki çeyreklik yaşamımda gözlediğim kültüre yabancılaşan bir toplu-
mun elinin kolunun bağlanmış oluşudur. Kültürel belleğini yitirmiş bir ülkeden sevinçli yeni
heyecanlar yaşatmasını beklemek de bir safdilliktir diyebiliriz.

Bizden geriye neyin kaldığı önemlidir. Anlık heyecanlar mı yoksa kuşaklara ışık verecek temeller mi? Değil mi ki söz uçar, yazı kalır? Kişisel belleğimizin unutturduklarını kültürel belleğin kayıtları hatırlatabilir. Böylece de kadim bilgi geleceğe taşınır. Metin Turan'ın tüm dünya görüşünün bu kültürel belleği kayıt altına almak amacıyla biçimlendiğini düşünüyorum. Bunu kişisel alanının dışına çıkıp dayanışmacı bir harekete dönüştürmekte de hayli becerikli. Yayıncılık, grafikerlik, iletişim uzmanlığı, halbilimcilik, öğretmenlik ve sayamadığım pekçok alanda varlığını sürdürmüştür. Bir yanda şiirler, denemeler, incelemeler yazıp diğer yanda da çevresindeki hemen herkesi bunları yapması için yüreklendiren yapısıyla Metin Turan'ın günümüzün evliyalarından olduğunu düşünüyorum açıkçası.

Bu çalışmada Metin Turan'ın yakın aile çevresinden başlayarak Kıbrıs ya da Macaristan'daki dostluklarına kadar pek çok kişi ile iletişim içine girdik. Yöntem olarak Metin Turan'la etkileşim içinde olan herkesle birebir iletişim kurmaya çalıştık. Seksenden fazla kişi çalışmamıza sevinçle katıldı. Akademik makale, röportaj, anı, deneme hatta şiir ile katkıda bulunanlar oldu. Sağ olsunlar. Böylece yaşarken bir sanatçı-araştırmacı aydının portresini çizmeye çalıştık. Bu çalışmanın ileride başka çalışmalara aydınlık verecek bir verim olması için biz elimizden geleni yaptık.

Çalışmaya katılan herkese çok teşekkür ederim, sıcak dostluklarını kazandım. Biraz daha öğrendim, biraz daha büyüdüm sayelerinde. Fakat en çok beni bir kahve ile (kandırarak) bu çalışmaya katan usta planlamacı, derin araştırmacı ve gerçek bir bilim kadını olan Serpil Aygün Cengiz'e, Kıbrıs'a giderek orada Metin Turan'ın dostları ile röportajlar yapan Sibel Sipahioğlu'na, değerli zamanını ayırarak röportajlara eşlik hatta deşifrelerine yardım eden Ayşe Yürük'e, röportajları kimi kez kayda alan kimi kez de deşifre eden Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Halkbilim öğrencilerine teşekkür ederim. Bu çalışma bir dayanışmanın ürünüdür, sanırım güzelliği de buradan kaynaklanmaktadır. Bir soru ile başlayan heyecanların bizden geriye nice nice güzellikler bırakması dileğiyle...

Pınar Ekinci

folklor/edebiyat, cilt: 25, sayı: 100, 2019/4
Metin Turan Özel Dosyası

Metin Turan'ın Yayınları¹

Kitaplar

- Turan, M. (1992). *Can İçindedir Canan: Halk Ozanı Cemal Hoca*, Ankara: Folklor Araştırmaları Kurumu Yayınları.
- Turan, M. (1994). *Âşık Veysel: Yaşamı, Sanatı, Şiirleri*. Ankara: Prospero Yayınları.
- Turan, M. (1994). *Yürüyorum Dikenlerin Üstünde: Ozan Kaplani'nin Yaşamı, Sanatı, Şiirleri*. Ankara: Prospero Yayınları.
- Turan, M. (Ed.) (1996). *Üç Kanatlı Masal Kuşu: Oğuz Tansel*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Turan, M. (1997). *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*. Ankara: Metin Turan.
- Turan, M. (Ed.) (1998). *Pertev Naili Boratav'a Armağan*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Turan, M. (1999). *Dostlar Seni Unutmadı: Âşık Veysel*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Turan, M. (2003). *Suları Islatan Mecnun*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Turan, M. (2006). *Tarihten Mekâna Türk Halk Şiiri*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Turan, M. (2006). *Kültür-Kimlik Ekseninde: Türk Edebiyatı*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Turan, M. (2008). *Yaşayan Halk Ozanları: Âşık Veysel'in Anısına*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Turan, M. (2011). *Sokaklar, Kentler, Ülkeler: Şiir*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Turan, M. (2011). *Halk Deryasından Damlalar*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Turan, M. (2013). *Ağustos Aldı Sırlarımı*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Turan, M. (2014). *Hal ve Gidiş: Seçme Şiirler*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Turan, M. (2016). *Köroğlu*. Bolu: Bolu Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Turan, M. (2019). *Pancurları Cemile Kokulu Ada*. Ankara: Ürün yayınları.
- Turan, M. (2019). *Beyaz Güzel Bir Boşluk*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Turan, M. (2019). *Kars Halk Kültürü ve Edebiyatı*, Ankara: Ürün Yayınları.

¹ Hazırlayan: **Ümüt** Akagündüz (Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, umutakagunduz1@gmail.com).

Seçilmiş Makaleler

- Turan, M. (1984). Araç ve Gerecin Eğitim-Öğretimdeki Yeri ve Önemi, Öğretmen Dünyası, S.60, ss. 24.
- Turan, M. (1984). Halk Ozanı ve Toplumumuzdaki Yeri, *Folklor Halkbilim Dergisi*, S. 2-3, ss. 31-33.
- Turan, M. (1984). Halk Şiirinin Dünyası, *Eflatun*, S.185, ss. 20.
- Turan, M. (1984). Toplumcu Ozan Âşık Veysel, *Eflatun*, S. 187-188, ss. 9-10.
- Turan, M. (1985). Âşık ya da Âşıklığın Doğuşu, *Eflatun*, S.201, ss. 11-16.
- Turan, M. (1985). Dinmeyen Bir Soluk ve Adsızla Adlanan Halk Şiiri, İmece, S.7, ss. 15-16.
- Turan, M. (1985). Halk Ozanları Kültür Derneği Antolojisi, *Türk Folkloru*, S.71, ss. 30-31.
- Turan, M. (1985). Halk Ozanlarını Dışlamak Ekinimizi Yadsımadır, İmece, S.2, ss. 14-16.
- Turan, M. (1985). Kağızmanlı Cemal Hoca'nın Hayatı-Kişiliği ve Ürünleri Üzerine Bir Değerlendirme, *Türk Folkloru*, S.73, ss.32-33.
- Turan, M. (1986). Âşık Edebiyatımız ve Esasları, *Eflatun*, S.209, ss. 20-22.
- Turan, M. (1986). Halk Yazınında Taşlama-Eleştiri, *Eflatun*, S.207, ss. 22-23.
- Turan, M. (1986). Sen Ben Sen ve Alevden Şarkılar, *Eflatun*, S.214, ss. 29-31.
- Turan, M. (1988). Bunalım Dönemi Osmanlı Toplumsal Yapısı ve Türk Halk Yazınında Âşık Kavramı Üzerine, İmece, S.38, ss. 10-21.
- Turan, M. (1989). Toplumsal Siyasal Boyutlarıyla Âşıklık Kavramının Anatomisi, *Folklor*, S. 38, ss. 47-59.
- Turan, M. (1991). Enver Gökçe ve Şiir Üzerine, *Littera*, C. 2, ss. 67-72.
- Turan, M. (1992). Camuşlulu Kul Emirhan'ın Yaşamı ve Kimi Ürünleri Üzerine, *Folklor Halkbilim Dergisi*, S.43, ss.16-18.
- Turan, M. (1994). Enver Gökçe ve Şiiri, *Varlık*, S.1047, ss. 60-62.
- Turan, M. (1995). Halk Edebiyatına Adanmış bir Ömür İbrahim Aslanoğlu, *Kebikeç*, S.2, ss. 65-67.
- Turan, M. (1995). Oğuz Tansel ve Şiiri, *Littera*, S.6, ss. 62-67.
- Turan, M. (1996). Kars Halkevi Dergilerinde Kars Eli'nde Halkbilimle İlgili Yazılar, *Kebikeç*, S.3, ss. 199-207.
- Turan, M. (1996). Türk Edebiyatının Bir Yitiği: Ümit Kaftancıoğlu, *Littera*, C.7, ss.106-109.
- Turan, M. (1996). Cumhuriyet Dönemi Türk Halk Şiirine Genel Bir Bakış, *Folklor Edebiyat*, S.7, ss.107-114.
- Turan, M. (1996). İnsanın Çaresizliğini Sömürmek, *Altmışsekizli*, S.15-16, ss.2-3.
- Turan, M. (1996). Rumeli Türklerinde Hıdırellez Geleneği, *Halkbilimi*, S.1, ss.14-15.
- Turan, m. (1997). Kağızmanlı Halk Ozanlarının Ortak İzlekleri Üzerine, *folklor/edebiyat*, S. 8, ss. 105-113.

- Turan, M. (1997). Ozanlık Gelenekleri Açısından Köroğlu Kol Destanları, Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu – Uluslararası Sempozyum, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları*, No: 10, ss.373-377.
- Turan, M. (1997). Nasrettin Hoca, *folklor/edebiyat*, S. 10, ss. 120-124.
- Turan, M. (1997). Gagauz Folkloru ve Türk Folkloru Arasındaki Paralellikler, *Yesevi*, S.45, s.36.
- Turan, M. (1998), Âşık Ali İzzet ve Avrupa Gezileri, *I. Emlek Yöresi ve Çevresi Halk Ozanları Sempozyumu Bildirileri*, ss.202-205.
- Turan, M. (1998), Boşnak Edebiyatı ve İsmail Gümüş'ün 'Deli Balkan Yeli' ile 'Boşnak Türküsü' Yapıtlarında Göçmenlik ve Boşnaklık İzleği, *Littera*, S.9, ss.255-264.
- Turan, M. (1998), Sedat Veyis Örnek, *Folklor Edebiyat*, S.16, ss.5-8.
- Turan, M. (1999). İsmail Gümüş'ün Yapıtlarında Göçmenlik ve Boşnaklık İzleği, *Littera*, C.9, ss.255-258.
- Turan, M. (2000). Gagauz Manileri Üzerine Antropolojik Bir Deneme, *Gagauz*, S. 9-10, ss. 17-19.
- Turan, M. (2000), Hasan Hüseyin'in Şiiri için Birkaç Söz, *Berfin Bahar*, S.61, ss.34-36.
- Turan, M. (2000), Kağızmanlı Hıfzı ve Çiçekler Destanı, *Özgür Ozan*, S.2, ss. 7-8.
- Turan, M. (2000), Türkülerin Değişen İklimi, *İletişim*, S.5, ss.193-200.
- Turan, M. (2000). Kent ve Kentlilik Bağlamında Anadolu Halk Şiiri, *Folklor/Edebiyat*, S.22, ss. 143-152.
- Turan, M. – Aygün Cengiz, S. (2000), Siyasal İktidarın Meşrulaştırılması Sürecinde Kut-tören-Basın ilişkisi: Ankara Bayram Gazetesi Örnek olayı, *I. Uluslararası İletişim Sempozyumu Bildirileri*, ss.257-274.
- Turan, M. (2001), Artvin'in Yetiştirdiği Değerli Bir Halkbilimci: M. Adil Özder, *Atabarı*, S.6, ss.18-19.
- Turan, M. (2001), Yeni Kimlik Mekanları ve Türkülerin Değişen İklimi, *Toplumbilim*, S.12, ss.29-32.
- Turan, M. (2002). Anadolu Halk Şiirinin Bir Yanardağı Daha Söndü: Mahsuni Şerif'i de Yitirdik, *Folklor/Edebiyat*, S. 31, ss. 3-4.
- Turan, M. (2004). Yeni Azerbaycan Şiiri ve Hamlet İsa Hanlı, *Littera*, C. 14, ss. 163-168.
- Turan, M. (2005). Çağdaş Kıbrıs Türk Şiiri, *Littera*, C.17, ss.171-173.
- Turan, M. (2007). Ölümümün 40. Yılında Ahmet Kutsi Tecer, *Varlık*, S.1203, ss. 51-55.
- Turan, M. (2017) Living Shamanism Within The Context of Bard Poetry in Anatolian Culture (Aşık Şiiri Bağlamında Anadolu Kültüründe Yaşayan Şamanizm), *Avrasya ve Altay Beşeri Bilimleri*, Seul- Kore: Gachon University, ss.149-187.
- Turan, M. (2018). Türkünün Uzun Irmağı: Ruhi Su, *Varlık*, S.132, ss.52-59.
- Turan, M. (2018). From Romantic Historiography to Populist Folklorism: An Epic Narrator, Yaşar Kemal, *The Journal of Eurasian Turkish Studies*, Vol.1.
- Turan, M. (2019), Ceyhun Atuf Kansu: Türkçenin Kristal Şairi, *Şehir*, S.126, ss.4-9.

Hazırlığı Yaptığı Bildiri Kitapları

Turan, M., Nasrattınoğlu, İ.Ü., (2001). *Bulgaristan Türk Folkloru* (II. Uluslararası Bulgaristan Türk Halk Kültürü Sempozyum Bildirileri), Ankara: Folklor Araştırmaları Kurumu.

Turan, M. (2001) *İzahlı Halk Şiiri Antolojisi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Turan, M.& Bozkurt, İ., Yinanç, K., (2006). KIBATEK Edebiyat Sempozyumu: 5-10 Haziran 2002, Kırım, 16-21 Mart 2003 Azerbaycan, Ankara: KIBATEK.

Turan, M.&Yinanç, K., (2006). *KIBATEK Gezi Edebiyatı Sempozyumu: 26-29 Mart 2006*, Nevşehir-Türkiye. Ankara: KIBATEK.

Turan, M.& Cimpoeş, L.& Bankova, E. (2007). *XIV. KIBATEK Edebiyat Sempozyumu: (Gagauz Kültürü ve Edebiyatı): 6-10 Ekim 2007*. Moldova. Ankara: KIBATEK.

Turan, M., Oral, M. (2009). *KIBATEK Uluslararası Türk Kültüründe Deniz ve Deniz Edebiyatı Sempozyumu bildirileri & (Şiir, Öykü ve Deneme): Antalya 27 Nisan- 2 Mayıs 2008*. Ankara: KIBATEK.

Turan, M. (2009). *XVI. Uluslararası KIBATEK Edebiyat Sempozyumu: Kültür ve Edebiyatta Göç ve Göçmenlik: 4-8 Mayıs [2009], Hamburg-Almanya*. Ankara: KIBATEK.

Turan, M. & Yinanç, K. (2010). *XIX. Uluslararası KIBATEK Edebiyat Sempozyumu: Akdeniz'de Edebiyat, Edebiyatta Akdenizlilik. 7-11 Nisan 2010, Alanya-Türkiye*. Ankara: KIBATEK.

Turan, M. & Yinanç, K. (2011). *XX. Uluslararası KIBATEK Edebiyat Sempozyumu: Tarih ve Mekân/Zaman Bağlamında Türk Edebiyatı: 25-27 Nisan 2011, Bilecik-Türkiye*. Ankara: KIBATEK.

Turan, M. (2012). *Öykü, Şiir ve Denemelerle Sonbahar*. Ankara: Kibatek Yayınları

Turan, M. (2012). *Almanya'ya Göçün 50. Yılında Göç, Kimlik ve Edebiyat*. Ankara: Kibatek.

Turan, M., & Yinanç, K. (2012). *Edebiyatta Sonbahar: 16-20 Kasım 2011 Alanya-Türkiye*, Uluslararası Sempozyum Bildirileri.

Turan, M. (2013). *Edebiyatta Kıbrıs / Edebiyatta Bahar: Sempozyum Bildirileri, 20-24 Mart 2013, KKTC*. Ankara: Doğu Akdeniz Üniversitesi.

Turan, M., Erseven İ.C., (2014). *Doğu İle batı Arasında Zarif Bir Köprü: Türk ve Rus Edebiyatları*, Ankara:KIBATEK.

Turan, M., Kahraman, N., Dürüst, Ç.,Yılmaz, T., (2017). *Savaş ve Kültür*, Ankara: KIBATEK.

folklor/edebiyat, cilt: 25, sayı: 100, 2019/4
Metin Turan Özel Dosyası

Bir Kültür İnsanı Olarak Metin Turan'ın Fikirleriyle-Eserleriyle Düşünce Tarihimizin Sürekliliğine Katkıları

Metin Turan's Contributions to Our Intellectual History
with His Thoughts and Works as a Human of Culture

Ümüt Akagündüz¹

Özet

Düşünce tarihimizde yer edinen pek çok düşünür ve eser; bugünüme değer katarak hayatımızı renklendirmeye devam etmektedir. Metin Turan da bu sürece yazdıklarıyla, yaptıklarıyla katkılar sağlayan, eleştirileriyle genç kuşaklara yön tayin ederken hayatın dinamiklerini açığa çıkartan bir yazardır. 1966 yılında Kars'ın Kağızman ilçesinde doğan Turan, çeşitli üniversitelerde eğitim hayatını tamamladıktan sonra çok yönlü bir çalışma disipliniyle Türk edebiyatına hizmet etmiştir. 1980'lerden günümüze uzanan zaman diliminde *"Eflatun, İmece, Varlık, Kebikeç, Folklor, Virgül, folklor/edebiyat, Günümüzde Kitaplar, Öğretmen Dünyası, Çağdaş Eğitim, ODTÜ Halkbilim, Yaşasın Edebiyat, İmece, Pir Sultan Abdal, Yazılı Günler, Gösteri, Yazko Somut, Sanat Rehberi, Littera"* gibi dergilerde edebi metinler ile eleştiri yazıları kaleme alan yazar, *"Suları Islatan Mecnun, Pertev Naili Boratav'a Armağan, Kültür-Kimlik Ekseninde: Türk Edebiyatı, Halk Deryasından Damlalar, Köroğlu, Ağustos Aldı Sırlarımı, Tarihten Mekana Türk Halk Şiiri, Dostlar Seni Unutmadı: Aşık Veysel"* gibi şiir ve inceleme kitaplarını da hazırlamıştır. Bu çalışmaların yanı sıra yazarımız, 1994'ten beridir yayımlanan *folklor/edebiyat* der-

¹ Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, umutakagunduz1@gmail.com.

gisine de yön tayin etmektedir. 100. sayısına ulaşan dergi şüphesiz ki içeriği ve çeşitliliği ile akademik dergiciliğimizin önemli mihenk taşlarından bir tanesidir. Turan, sadece akademik, kurumsal ve kültürel çabalarıyla değil, genç akademisyen ve yazarlara sağladığı fırsatlarla da kıymetlendirilmelidir. Kültür Bakanlığı Yayın Danışma Kurulu üyeliği, Halk Kültürü Bilgi ve Belge Sistemi (HAGEM) yayın kurulu üyeliği, *Türk Dünyası* dergisi yayın kurulu üyeliği, *Kebikeç* dergisi yayın kurulu üyeliği, *Littera* dergisi yayın kurulu üyeliği ve Kıbrıs, Balkanlar, Avrasya Türk Edebiyatları Kurumu (KIBATEK) başkanlığı yapan Turan, kurumsal, kültürel ve edebi çalışmalarına hâlâ devam etmektedir.

Anahtar Sözcükler: Folklor, Kültür, Kimlik, Popüler Kültür, Dergiler.

Abstract

Many thinkers and works that have got a foothold in our intellectual history continue to enrich our present day, and color our life. Metin Turan is a writer who contributes to this process with his writing and deeds, and reveals the dynamics of life while leading young generations with his criticism. Born in Kağızman district of Kars in 1966, Turan attended several universities, and later he has served Turkish literature with a multilateral work discipline. He penned literary texts and critical reviews in such magazines as *Eflatun*, *İmece*, *Varlık*, *Kebikeç*, *Folklor*, *Virgöl*, *folklor/edebiyat*, *Günümüzde Kitaplar*, *Öğretmen Dünyası*, *Çağdaş Eğitim*, *ODTÜ Halkbilim*, *Yaşasın Edebiyat*, *İmece*, *Pir Sultan Abdal Dergisi*, *Yazılı Günler*, *Gösteri*, *Yazko Somut Sanat Rehberi* and *Littera* from the 1980s onwards, and also wrote poetry and review books like *Suları Islatan Mecnun*, *Pertev Naili Boratav'a Armağan*, *Kültür-Kimlik Ekseninde: Türk Edebiyatı*, *Halk Deryasından Damlalar*, *Köroğlu*, *Ağustos Aldı Sırlarımı*, *Tarihten Mekana Türk Halk Şiiri* and *Dostlar Seni Unutmadı: Aşık Veysel*. In addition, he is running *folklor/edebiyat* magazine published since 1994. Reaching its 100th issue, the magazine is absolutely one of the major cornerstones of Turkish academic journal publishing with its content and diversity. Turan should be appreciated not only for his academic, organizational and cultural efforts, but also for the opportunities he provides to young academics and writers. Being a member of the Publications Advisory Board of the Ministry of Culture, publication board member of the Folk Culture Information and Document System (HAGEM), editorial board member of the *Türk Dünyası* magazine, editorial board member of *Kebikeç* magazine, editorial board member of *Littera* magazine, and president of Cyprus, Balkans, Eurasia Turkish Literature Institute (KIBATEK), Turan still continues his organizational, cultural and literary work.

Key Words: Folklore, Culture, Identity, Popular Culture, Magazines

Giriş

2007 yılında Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi'nde araştırma görevlisi olarak göreve başladığımda kıymetli hocam Kurtuluş Kayalı ile *Yeni Ufuklar* dergisi üzerine yaptığım tezim hâlâ devam etmekteydi. 2008'de yüksek lisans tezimi bitirdiğimde Kurtuluş Hoca'm araştırma görevlisiyken her yıl mutlaka bir ya da iki makale yapmamın akademik sürecin ileriki yıllarında elimi çok kolaylaştıracağını bana söylemişti. İster istemez yazdığım makaleleri ne tür akademik dergilerde yayımlayabileceğime dair uyanan kaygıysa Metin Turan ile tanışmama vesile olmuştu. Yüksek lisans tezimi genişleterek "*Yeni Ufuklar Dergisi'nde Batılılaşma ve Aydın Tartışmaları*" adı altında kaleme aldıktan sonra Metin Turan'ın o zaman Konur Sokak'ta olan ofisine gidip, hakem sürecine girmesi için makalemi kendisine teslim etmiştim. O sırada düşünce, kültür ve siyaset üzerine yaptığımız değerlendirmeler hoş bir sohbet başlatarak güzel bir dostluğu da yanında getirmişti. 2009'dan 2019'a uzanan on yıllık süreçte *folklor/edebiyat* ve *Turnalar*'la Metin Turan'ın önce Konur Sokak'ta sonra da Meşrutiyet Caddesi üzerinde bulunan ofisleri önemli uğrak yerlerimden olmuştu. Belli aralıklarla gerçekleştirdiğim bu ziyaretlerde hem Metin Turan hem de pek çok önemli isimle gerçekleştirdiğim muhabbetler, gözden kaçırdığım fikirleri ve eserleri yakalamamı sağlayarak farklı görüşleri ve kişileri tanımama kapı aralamıştı.

Metin Turan'ın bu on yıllık süreçte bende bıraktığı en önemli etki sakinliğinin sürekliliğidir. Aslında her zaman güler yüzlü ve sakin bir karakter olarak insanların karşısına çıkabiliyor olması kişiliğindeki sürekliliği iş ve yazın hayatındaki sürekliliğe de yansıtmıştır. Bugün çevremizde bulunan pek çok akademisyen, yazar ve fikir adamı belli noktalara odaklanarak gelişimini sürdürmeye çalışırken Metin Turan'ın bir üniversitenin Türkiye temsilciliğini yaparken *KIBATEK* bağlantılı etkinlikler düzenlemesi, üniversitede dersler vermesi ve yeni eserler kaleme alması sabır, nezaket ve gülümseyebilmekle mümkün olsa gerek. Bu durum ister istemez Metin Turan gibi karakterlerin gözden kaçırılmaması gerektiğine de işaret etmektedir. Hem dünyada hem de ülkemizde sürekliliği sağlayan karakterler düşünce tarihinin seyrini yönlendiren unsurlardır. Düşünce tarihi üzerine çalışırken dikkatlerden kaçırdığımız en önemli hususlardan bir tanesi popüler olana olduğundan daha fazla kıymet vermemizdir. Şüphesiz ki popüler karakterlerin ya da popüler yayınların düşünce tarihinin aktığı mecralarda su götürmez katkıları vardır. Her türlü popüler öge geçmişin, şimdinin ve geleceğin anlaşılmasında hem gündelik hem de kültürel hayatımızı kolaylaştırıp bilgi dağarcığımızı zenginleştirmektedir. Ancak zamanın dinamiklerini ve süreçlerini yalnızca popüler olandan hareketle anlatmak aslında sıradanlığın çemberinde aynı fikirleri, kavramları ve kişileri farklı tonlarda yeniden ele almaktan başka bir anlama gelmemektedir. Dünya tarihinde ön plana çıkmış karakterlerin gerisinde onları yönlendiren tarihsel bir birikimin olduğunu bilmek farklı renkleri ve süreklilikleri de yakalamamız gerektiğini somutlaştırmaktadır. İçinde yaşadığımız dünyayı, çevreyi, ortamı dönüştürerek ona bilinç kazandıran insanın gerçekleştirdikleri, kültürel ve düşünsel belleğimizin kaynağı, hareketlendiricisi, ruhudur. Doğanın dinamiklerinden insanı çıkardığımızda insana has belleğin sonlandığını, doğanın evrimsel sürecinin tam anlamıyla kontrolü ele geçirdiğini görürüz. Aslında doğa her daim kontrolü elinde tutan

güç olduğundan insanın belleğinin yaptığı doğa karşısında küçük gedikler açmaktan başka bir şey değildir. Bu ufak gediklerin, bugünün dünyasını şekillendiren kültürel, toplumsal ve siyasi değerlere dönüşmelerini sağlayan esas unsur ise sürekliliktir. İnsanın makro ve mikro anlamlarda gerçekleştirdiği süreklilik bir taraftan kapsayıcı kültür yapılarına bir taraftan da spesifik kültür yapılarına yol açmıştır. İnsanlık tarihinin her aşamasına yayılan süreklilik sayesinde kültürel yaşamımızı yönlendiren edebi, felsefi, siyasi ve bilimsel pek çok eser kaleme alınmış, bu eserleri canlı tutan kurumsal ya da bireysel kaynaklar değişime, dönüşüme giden kapıyı aralamıştır. Kimi yerlerde kurumlar kimi yerlerde ise bireyler yazdıklarıyla, yaptıklarıyla, topladıklarıyla sürekliliği canlı tutarak bugüne ulaşan kültürel çeşitliliği yaratmışlardır. Değişik kaynaklardan beslenen Anadolu'nun düşünsel perspektifi, kültürel karakteri şüphesiz ki pek çok dinamiği ve değeri içinde saklamaktadır. Bugün Türk kültürünün ve düşünce hayatının almış olduğu şekil, bu dinamikler ve değerlerden uzak olmayıp siyasi, toplumsal ve ekonomik yaşamımızı derinden etkilemeye devam etmektedir. Bu etkileşime edebi, kültürel ve düşünsel çalışmalarıyla muazzam katkılar sağlayan dergiler, kitaplar, gazeteler ve almanaklar hem geçmişin hem de bugünümüzün anlaşılmasında mihenk taşı olmuşlardır. Ancak süreklilikten bahsederken akıl, bilim ya da sezgi gibi kavramlardan ziyade unutulmaması gereken kavram gönüldür. Bir işe gönülden sarılmak, o işi gönülden eliniz geldikince yapabilmek sürekliliğin olmazsa olmazıdır. Türkiye'de yazdıklarıyla, yaptıklarıyla düşün hayatının süreklilik kanallarını açık tutmaya çalışan isimlerden bir tanesi de Metin Turan'dır. Teorik bilgi ile pratik bilgiyi aynı anda kullanmasını bilen, işine gönülden sarılarak sürekliliğe uzanan kapıların kilitlerini açan Metin Turan, geçmişten günümüze ulaşan fikirlerin yaşamasını ve yayılmasını sağlayan önemli bir karakterdir. Metin Turan'ı irdeleyeceğimiz çalışmada ilk olarak düşünürün hayat hikayesi ile eserlerine odaklanacağız. Daha sonra ise Metin Turan dendiğinde bir süreklilik örneği olarak akla gelen folklor/edebiyat dergisini, Türkiye'de sürekliliğe sahip dergi yayıncılığının geçmişinden hareketle değerlendireceğiz. Son olarak ise Metin Turan'ın edebiyatçı kişiliğini edebiyatçıların kalemine bırakmak üzere kültür, kimlik ve tarih üzerine geliştirdiği fikirler demetine bakarak bir sonuca ulaşacağız.

Metin Turan'ın Hayatı ve Çalışmaları

1966 yılında Kars'ın Kağızman ilçesinde doğan Metin Turan, doğduğu ilçede ilköğretimini tamamladıktan sonra 1988'de Trakya Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Yüksek Okulu'ndan 1995 yılında ise Ankara Üniversitesi İktisat Fakültesi'nden mezun oldu. İlk öyküsü 1981'de *Tercüman Çocuk*'ta yayımlanan yazar, pek çok dergide şiirler, incelemeler kaleme aldı. 1994'ten beridir yayımlanmakta olan *folklor/edebiyat* dergisinin genel yayın yönetmenliğini yapan yazar, Kültür Bakanlığı Yayın Danışma Kurulu üyeliği, HAGEM Yayın Kurulu üyeliği, *Türk Dünyası* dergisi Yayın Kurulu üyeliği, *Kebikeç* dergisi Yayın Kurulu üyeliği, *Littera* dergisi Yayın Kurulu üyeliği, ve Kıbrıs, Balkanlar, Avrasya Türk Edebiyatları Kurumu (KIBATEK) başkanlığını yürüttü. Turan, 2003 yılında "*Şehr-i Edirne*" şiiriyle "*Makedonya Cumhuriyeti Çalıklı Bahar Şenlikleri Türk Dünyası Şiir Yarışması*"nda birincilik ödülünü almıştır. 2004'te düzenlenen "*Ruşen Hakkı Ulusal Şiir Yarışması*" ise "*Suları Islatan Mecnun*" adlı eseriyle yazarın ikinci kez birincilik ödülü al-

dığı yarışmadır. Üniversitelerde dersler veren Metin Turan, *Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi*'nin Ankara Bölge Müdürlüğü de yapmıştır. Turan, edebiyat, halkbilimi ve sanat üzerine pek çok kitaba sahiptir. (İmzasız, Metin Turan, 2016; İmzasız, Metin Turan, 2013). Folklor Araştırmaları Kurumu Yayınları'ndan 1992 yılında "*Can İçindir Cana: Halk Ozanı Cemal Hoca*" başlıklı eserini yayımlayan yazar, 1994'te Prospero Yayınları'ndan "*Aşık Veysel: Yaşamı, Sanatı, Şiirleri*" ile "*Yürüyorum Dikenlerin Üstünde: Ozan Kaplani'nin Yaşamı, Sanatı, Şiirleri*", 1996'da Ürün Yayınları'ndan "*Üç Kanatlı Masal Kuşu: Oğuz Tansel*", 1997'de Ürün Yayınları'ndan "*Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*", 1998'de Kültür Bakanlığı Yayınları'ndan "*Pertev Naili Boratav'a Armağan*", 1999'da Kültür Bakanlığı Yayınları'ndan "*Dostlar Seni Unutmadı: Aşık Veysel*", 2003 yılında Ürün Yayınları'ndan "*Suları Islatan Mecnun*", 2004'te Ürün Yayınları'ndan "*Kültür-Kimlik Ekseninde: Türk Edebiyatı*", 2006'da Ürün Yayınları'ndan "*Tarihten Mekana Türk Halk Şiiri*", 2008 yılında Ürün Yayınları'ndan "*Yaşayan Halk Ozanları: Aşık Veysel'in Anısına*", 2011'de Ürün Yayınları'ndan "*Sokaklar, Kentler, Ülkeler: Şiir*", 2011'de Ürün Yayınları'ndan "*Halk Deryasından Damlalar*", 2013 yılında Ürün Yayınları'ndan "*Ağustos Aldı Sırlarımı*", 2014'te Ürün Yayınları'ndan "*Hal ve Gidiş: Seçme Şiirler*", 2016'da Bolu Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları'ndan "*Köroğlu*" adlı eserleri yayımlamıştır. Kitapları haricinde Turan, 26-29 Mart 2006 tarihli "*KIBATEK Gezi Edebiyatı Sempozyumu*", 6-10 Ekim 2007 tarihli *XIV. KIBATEK Edebiyat Sempozyumu: (Gagauz Kültürü ve Edebiyatı)*, 27 Nisan-2 Mayıs 2008 tarihli "*KIBATEK Uluslararası Türk Kültüründe Deniz ve Deniz Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri (Şiir, Öykü ve Deneme)*", 4-8 Mayıs 2009 tarihli "*XVI. Uluslararası KIBATEK Edebiyat Sempozyumu: Kültür ve Edebiyatta Göç ve Göçmenlik*", 7-11 Nisan 2011 tarihli "*XIX. Uluslararası KIBATEK Edebiyat Sempozyumu: Akdeniz'de Edebiyat, Edebiyatta Akdenizlilik*", 25-27 Nisan 2011 tarihli "*XX. Uluslararası KIBATEK Edebiyat Sempozyumu: Tarih ve Mekân/Zaman Bağlamında Türk Edebiyatı*", 16-20 Kasım 2011 tarihli "*Edebiyatta Sonbahar*", 20-24 Mart 2013 tarihli "*Edebiyatta Kıbrıs / Edebiyatta Bahar: Sempozyum Bildirileri*" başlıklı etkinliklerin kitap hazırlıklarını da yapmıştır. Kitapları ve kitap hazırlıkları haricinde Metin Turan pek çok dergide makaleler de kaleme almıştır. "*Eflatun, İmece, Varlık, Kebikeç, Folklor, Virgül, folklor/edebiyat, Günümüzde Kitaplar, Öğretmen Dünyası, Çağdaş Eğitim, ODTÜ Halkbilim, Yaşasın Edebiyat, İmece, Pir Sultan Abdal Dergisi, Yazılı Günler, Gösteri, Yazko Somut, Sanat Rehberi, Littera*" yazarın yayınlarının bulunduğu dergilerin bir kısmıdır. Genellikle halk kültürü ve edebiyat ile alakalı olan bu makalelerde yazar, aşık edebiyatına, aşık kavramına, halk ozanlarına, halk şiirlerine ve İlhan Başgöz, Oğuz Tansel, Ümit Kaftancıoğlu, Ali Rıza Önder, İsmail Gümüş, Hayrettin İvgin, Aşık Veysel, Enver Gökçe, Ali Kemal Gözükar gibi önemli isimlere değinmiştir. Ayrıca Turan, Osman Abidin adıyla *İmece* dergisinde ekonomi yazıları da kaleme almıştır.

Türkiye'de Dergi Yayıncılığı Geçmişi ve Bu Geçmiş İçinde folklor/edebiyat'ın Yeri

Rönesans, Reform ve Aydınlanma dönemlerinin yarattığı bilimsel, felsefi ve edebi ortam matbaa ile bilginin hızla yayıldığı yeni bir dünya kurgulamıştır. Bu yeni dünyada insanların bilgiye ulaşırken kullandığı yöntemler farklılaşmış makaleler, romanlar, dergiler ve gazeteler bilgiyi yönlendirmiştir. İngiltere'de 1749'da *Monthly Review*, 1756'da *Critical Review*,

1802’de *Edinburg Review*, 1809’da *Quarterly Review* yayın hayatlarına başlarken Fransa’da ise 1802’de *Décade*, 1804’te *Revue Philosophique*, 1818’de *Revue Encyclopédique*, 1825’te *Revue Britannique*, 1830’da da *Revue de Paris* adlı dergilerin yayımlanmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti’nde çıkan dergiler ise siyasi ve ekonomik olaylar düzleminde halkı aydınlatmak ya da bir kamuoyu bilinci oluşturmak amacıyla yayımlanmaktan ziyade devletin faaliyetlerini halka bildirmeyi amaçlamıştır. Türkiye’de dergiciliğin temel probleminin sadece bu olduğu da söylenemez. En başta bir bütçe problemi vardır ki sanat ve fikir adamları genellikle ellerindeki kısıtlı bütçe ile çıkarttıkları dergileri yaşatmaya çalışmışlardır. Elbette ki dergilerin kimin tarafından okunacağı da bir başka sorundur. Türkiye gibi Aydınlanma sürecini geriden takip eden, gelişkin bir burjuvaziye sahip olmayan toplumlarda ister istemez geniş kitlelerden ziyade belli bir seçkinler topluluğuna hitap eden dergicilik gelişmiştir. Felsefi birikim eksikliği ise Türkiye dergiciliğinin bir başka sorunudur. Aydınlarımızın pek çoğunda hayatı anlayış ve anlatışlarında kendilerine yön tayin edebilecek bir felsefi birikim söz konusu değildir. Osmanlı Devleti’nde 26 Mart 1849 tarihinde çıkan *Vaka-yı Tıbbiye* yayımlanan ilk dergidir. *Vaka-yı Tıbbiye*’den itibaren Osmanlı Devleti’nin sona ermesine kadar geçen sürede pek çok dergi yayımlanmıştır. Özellikle II. Meşrutiyet yıllarında basın hayatında yaşanan patlama irili ufaklı her türden dergiyi yayın hayatımıza sokmuştur. Ancak Osmanlı dergiciliğinin en ciddi sıkıntıları her zaman süreklilik ve sürdürülebilirlik olmuştur. Bütçe problemleri, felsefi eksiklik, okuyucu bulma zorluğu ve siyaset korkusu ister istemez dergilerin ve dergiciliğin önüne setler çekmiştir. 1862’de çıkan *Mecmua-i Fünun*, 1863’te çıkan *Mirat*, 1869’da çıkan *Mümeyyiz*, 1869’da çıkan *Terakki-i Muhadderat*, 1870’te çıkan *Diyojen*, 1872’de çıkan *Dağarcık*, 1879’da çıkan *Mecmua-i Ulum*, 1881’de çıkan *Mecmua-i Ebüzziya*, 1881’de çıkan *Hazine-i Evrak*, 1884’te çıkan *Orman ve Maadin Mecmuası*, 1887’de çıkan *Nilüfer*, 1891’de çıkan *Servet-i Fünun*, 1895’te çıkan *Hanımlara Mahsus Gazete*, 1895’te çıkan *Meşveret*, 1897’de çıkan *İrtika*, 1902’de çıkan *Şura-yı Ümmet*, 1904’te çıkan *İctihat*, 1905’te çıkan *Çocuk Bahçesi*, 1908’de çıkan *Sırat-ı Müstakim*, 1908’de çıkan *Karagöz*, 1908’de çıkan *Ulum-ı İktisadiyye ve İctimaiyye Mecmuası*, 1909’da çıkan *Genç Kalemler*, 1909’da çıkan *Şehbal*, 1909’da çıkan *Mülkiye*, 1910’da çıkan *İştirak*, 1910’da çıkan *Tedrisat-ı İbtidaiyye Mecmuası*, 1911’de çıkan *Yeni Fikir*, 1912’de yayımlanan *Türk Yurdu*, 1913’te çıkan *Toprak*, 1913’te çıkan *Halka Doğru*, 1913’te çıkan *Felsefe Mecmuası*, 1913’te çıkan *Kadınlar Dünyası*, 1913’te çıkan *Çocuk Dünyası*, 1914’te çıkan *Ferah*, 1914’te çıkan *Terbiye*, 1915’te çıkan *Milli Tettebbular Mecmuası*, 1915’te çıkan *İslam Mecmuası*, 1917’de çıkan *İctimaiyat Mecmuası*, 1919’da çıkan *Büyük Mecmua*, 1919’da çıkan *Çocuk Gazetesi*, 1919’da çıkan *Spor Alemi* dönemin önemli dergileridir. Ancak özellikle II. Meşrutiyet Dönemi başta olmak üzere bu yıllarda yayımlanan dergilerin büyük çoğunluğu kısa ömürlü olup süreklilik arz etmemişlerdir. *İctihat*, *Servet-i Fünun*, *Mecmua-i Ebuzziya*, *Türk Yurdu*, *Sırat-ı Müstakim* (sonradan *Sebilürreşad*), *Kadınlar Dünyası*, *Hanımlara Mahsus Gazete* sürekliliği içlerinde barındıran dergilerden bazılarıdır (Akağündüz, 2015; Akbal, 1979; Alemdar, 1983; Baykal, 1990; Burian, 1952; Çakır, 1996; Demir, 2016; Ertuğ, 1957; Gönenç, 2007; Günyol, 1993; Koloğlu, 2010; Küçük, 1983; Toprak, 1984; Topuz, 2003; Türk Basın Tarihi Uluslararası Sempozyumu, 2018; Ülken, 1954,).

Cumhuriyet yıllarına gelindiğinde dergicilik alanında keskin bir iyileşmenin sağlandığını

söyleyemeyiz. Açıkçası dergilerin ve dergiciliğin şu anda içinde bulunduğu duruma felsefe eksikliği, bütçe kısıtlılığı, okur kalitesi ve apolitik tutum haricinde interaktif ortamın yaratmış olduğu bozulmayı da dahil etmemiz gerekmektedir. Özellikle akademik dergiciliğin bugünkü hâli Türk dergilerinin plansız, programsız gelişimini açığa çıkartmaktadır. Yine de Cumhuriyet yıllarında güçlü fikri, edebi ve akademik dergilerin yayımlandığını, sürekliliğin önemli kriterlerden birisi haline geldiğini görmekteyiz. 1921 yılında yayımlanan *Dergâh*, felsefi bir altyapıdan hareketle Bergsonizm'den yola çıkarak maneviyatçı bir fikri yapı sunar. 1923-1933 yılları arasında yayımlanan *Hayat Mecmuası* ise yeni rejimin taleplerini önceleyen, akıl, bilim ve sanatın gücüne inanan bir dergidir. 1924-1931 yılları arasında yayımlanan *Resimli Ay* ise dönemin modern tekniklerini yoğun şekilde kullanarak durağan fikirleri hareketlendirmeye çalışmıştır. İleriki yılların Türkçü dergilerine yön tayin edecek olan *Atsız Mecmua* (1931-1932) ise köy sorununu konu edinerek milli ahlak, milli kültür konularını işlemiştir. 1933-1948 yılları arasında yayımlanan *Çığır*, aşırı milliyetçi akımların kazandığı hız paralelinde Türkçü bir karaktere sahip olmakla beraber ilerleyen yıllarda sol fikirlere de açık olmuştur. 1932'de Türk Ocakları'nın kapatılıp Halkevleri'nin kurulmasıyla dergicilik hızla yerele yayılmış *Konya, Uludağ, Çoruh, Akpınar, İnan, Doğuş* gibi pek çok yerel dergi ortaya çıkmıştır. Genellikle bütçe eksikliklerinin bu dergilerin temel problemi olduğu görülmektedir. 1933-1950 yılları arasında yayımlanan Cumhuriyet tarihinin uzun soluklu dergilerinden bir tanesi olan *Ülkü*, Anadolu merkezli bir milliyetçi anlayıştan hareket ederek, devrim ilkelerini savunmuştur. *Kadro* dergisi (1932-1934) içeriği ve Türkiye'de bıraktığı etkiyle Cumhuriyet tarihinin özgün süreli yayınlarından bir tanesidir. Türkiye'de hem burjuvazinin hem de proletaryanın olmadığını savunan dergiye göre nitelikli bir kadro halk yararına devlet ekonomisini yönetmeliydi. 1933'te yayın hayatına başlayıp bugüne kadar ulaşan *Varlık* dergisi sürekliliğin ülkemizdeki en iyi örneklerinden bir tanesidir. Sanat, düşünce ve edebiyat alanlarındaki boşluğu dolduran Varlık, pek çok düşünür ve edebiyatçıyı kendi tarafına çekmeyi başarmıştır. *Tanin* gibi uzun ömürlü bir gazetesinin kurucusu olan Hüseyin Cahit Yalçın'ın 1933-1940 yılları arasında yayımlanmış olan *Fikir Hareketleri* dergisi de özgün bir konuma sahiptir. Liberal parlamenter sistemin önemine odaklanan dergi kurucusunun kişisel çabasının ürünüdür. Hümanizma, Atatürkçülük, akıl ve bilimi kendisine hedef seçen *Yücel*, 1935-1956 yılları arasında aralıklarla çıkmıştır. Hümanizma'yı çıkış noktası olarak seçen bir başka dergi ise *İnsan'dır*. 1938-1943 yılları arasında yayımlanan bu dergi durağan düşüncenin zararlarına ve bu zararların nasıl telâfi edilebileceğine bakış atmaya çalışmıştır. 1939-1981 yılları arasında aralıklarla yoluna devam bir başka uzun ömürlü dergi ise *Hareket*'tir. Anadolucu karakteriyle radikal modernleşmenin zararlarını anlatmaya çalışan dergi, kalbe uzanan bir milliyetçiliğin gerekliliğine odaklanmıştır. 1941-1944 yılları arasında çıkan *Çınaraltı* bir başka önemli Türkçü dergidir. Daha çok şiir, tarih ve edebiyata ağırlık veren dergi, aşırı milliyetçi pek çok çevreyi etrafına toplamıştı. Ülkede savaş ortamı nedeniyle gelişen ırkçılığın etkilerine karşı çıkan *Yurt ve Dünya*, 1941-1944 yılları arasında yayımlanmıştır. Marksist tavrıyla dikkat çeken dergi ideolojik zıtlaşmanın kutup noktalarından birisi olacaktır. Kesintilerle beraber uzun süre yayımlanan dergilerden bir tanesi de *Büyük Doğu'dur*. 1943-1983 yılları arasında yayımlanan dergi, İslami temaları ön planda tutmuştur. 1953-1960

yılları arasında yayımlanan *Türk Düşüncesi*, şekilde değil fikirde Batı'nın anlaşılmasını savunan muhafazakâr bir dergiydi. 1952-1976 yılları arasında yayımlanan *Yeni Ufuklar* dergisi de hümanist tavrı ile ön plandadır. Düşünce, siyaset, edebiyat, kültür üzerine pek çok yazıyı bünyesinde barındıran dergi, zengin bir kadroyla yayımlanmıştır. 1954-1970 yılları arasında uzun soluklu bir hayat macerasına sahip olan *Forum*, akıl ve bilime önem vererek anti-demokratik fikirlere sıcak bakmayıp dönemin pek önemli ismini bünyesinde toplamıştır. 1961-1967 yılları arasında yayımlanan *Yön* dergisi ise içeriği ve kadrosuyla dönemini yoğun şekilde etkilemiştir. Sol fikirleriyle dikkat çeken dergi kendinden sonraki haber ve düşünce dergiciliğini de yönlendirmiştir. 1975 yılında yayın hayatına başlayıp 1980 yılına kadar aralıksız çıkan ama darbe sonrasında yayın hayatına ara veren *Birikim*, 1989'dan bu yanadır yayımlanmaktadır. Mizah dergiciliğimizin uzun ömürlü yayınlarından bir tanesi olan *Gırgır* da önemli bir yere sahiptir. 1972-1993 yılları arasında yayımlanan *Gırgır*, ulaştığı yüksek tirajlar ile karikatürün kitlelerce sevilmesini sağlamıştır. 1982-2007 yılları arasında aralıklarla yayımlanan *Nokta* dergisi ise dergicilik tarihimizin güçlü karaktere sahip yayınlarından bir tanesidir. Darbe sonrası Türkiye'sinde güçlü tavrı ile dikkat çeken dergi kapakları ve magazin tavrı ile de adından söz ettirmiştir. (Akagündüz 2010; Alabaş, 2018; Boratav, 1974; Eraslan, 2003; Elibol, 2001; Geçer, 1976; Gönenç, 2007; Gönenç, 2013; Günyol, 1994; Kayalı, 1994; Şakiroğlu, 1996; Toprak, 1984; Topuz, 2003; Tunaya, 1999; Varlık, 2001).

Peki Türkiye'de gelişimini kısaca özetlediğimiz genel dergicilik tarihinin sürekliliğinde *folklor/edebiyat*'ın yeri nerededir? Niçin *folklor/edebiyat* dergisi ile bu dergiler arasında bir bağ kurmak istiyoruz? Aslında bu iki soruya verebileceğimiz yanıt oldukça basittir. Çünkü *folklor/edebiyat* kendisine benzeyen *Kebikeç*, *Doğu-Batı* ya da *Toplum ve Bilim* gibi bir akademik dergi olduğu kadar gündelik hayatın tatlarını da içinde barındıran yaşayan bir ruhtur. Türkiye'de dergiciliğin her anlamda bugün büründüğü karakteri düşündüğümüzde *folklor/edebiyat* gibi özgün dergilerin önemi kanımca çok daha somutlaşmaktadır. İnteraktif ortamın yarattığı yeni koşullarda dergi çıkartmanın anlamsızlaşması düşünce tarihimizin sürekliliğini sağlayan kanalları da farklılaştırmaktadır. Özellikle her şeyi hızlı yapma, her şeye hızlı sahip olma hengesinin yarattığı karmaşada her yerde tünleyen, bilimselliği tartışmalı, geleneksiz, adam adama markajı amaç edinmiş, nasıl bir hakemlik sisteminin işlediği algılanamayan akademik dergileri düşündüğümüzde *folklor/edebiyat* gibi süreklilik ve sürdürülebilirlik barındıran dergilerin etkileri çok daha iyi anlaşılmaktadır. Bu nedenle akademik dergiciliğin bugünkü karmaşasında *folklor/edebiyat*, *Toplum ve Bilim*, *Doğu-Batı* ve *Kebikeç* gibi dergileri günümüz akademik dergilerinin bulunduğu kulvara yerleştirmekten ziyade Osmanlıdan günümüze uzanan dergi geleneğimizin dönem koşullarına melezlenmiş yeni üyeleri olarak görmek daha doğrudur. 1980'li yılların kültürel, ekonomik, siyasi ortamında yeşeren, gelişen bu dergiler *Servet-i Fünun*, *İçtihat*, *Ülkü*, *Kadro*, *Forum*, *Yeni Ufuklar* ve *İmece* gibi dergilerin sürekliliğini de içlerinde barındırmaktadırlar. Yani *folklor/edebiyat* her ne kadar bir akademik dergi olsa da içeriği ve katkıda bulunan yazarlarıyla gündelik okumaya da hitap eden bir dergidir.

1994 yılından günümüze 100. sayısına ulaşan dergi, karakteriyle aslında Metin Turan'ın nasıl bir çevre oluşturduğunu da belirginleştirmektedir. Folklor, edebiyat, kültür, sanat, müzik, tarih, antropoloji, felsefe, sosyoloji gibi konu başlıklarını kendisine hedef olarak seçen dergi, bu haliyle sosyal bilimlere hitap ettiği kadar güzel sanatlara da hitap etmektedir. Kültürel pek çok makalenin edebi makalelerle zenginleştiği dergide tarih metodolojisi üzerine yazıların yanı sıra arkeoloji, antropoloji, müzikoloji üzerine de yazılar bulunmaktadır. İşte bu çeşitlilik dergiyi özgünleştirerek akademik dergilerin çoğuna hâkim olan soğuk metal tadından *folklor/edebiyat*'ın uzak olmasını sağlamıştır. Elbette ki derginin bu karakteri oluşurken Metin Turan'ın katkılarını unutmamalıyız. Aslında *folklor/edebiyat*, Metin Turan'ın bir boşluğu doldurma özlemi olup, ondan değerleri de bünyesinde barındırmaktadır. Belki Metin Turan, yerine sıradan ya da sıra dışı bir akademisyenin elinde olsaydı *folklor/edebiyat* bugünkü çeşitliliğine sahip olamazdı. Sonuçta akademisyen dediğimiz kişi içinde insanlığı barındırsa da insancıl olmayan bir ortamda yani üniversite ortamında pişen, atama-yükseltme kriterleri ve gereksiz işlerle elleri bağlanan, yazdıklarından daha iyisini başkalarının yazamayacağına inanan, sırf yabancı dil ya da yabancı diller bildiği için kendisini evrenin merkezinde gören, üreten ama genellikle ne ürettiğini ya da ürettiğinin ne işe yaradığını sorgulamayan bir canlıdır. Belki de Metin Turan, Ankara'daki ofislerinden ziyade bir üniversite odasında *folklor/edebiyat*'ı çıkartmaya çalışsaydı, derginin çeşitliliği ve içeriği bu kadar zengin olmayabilirdi. *folklor/edebiyat*'ın sürekliliğine katkı sağlayan en önemli unsurlardan bir tanesini de unutmamalıyız. Şüphesiz ki bu hususta da yine Metin Turan'ın çabaları belirleyicidir. *folklor/edebiyat* içinde oldukça fazla genç bilim insanı barındıran bir dergidir. Derginin sayılarına şöyle bir göz atılacak olursa pek çok gencin yazılarıyla derginin sürekliliğine, tanınırlığına katkı sağladığı gözlemlenebilir. İşte bu durumda Turan'ın karakteriyle ilgili bir husustur. Gençlere kapısı her zaman açık olan düşünür, yönünü bulan ya da bulabilecek olan her türlü çabaya sıcak bakarak *folklor/edebiyat*'ı bugünlere taşımıştır.

Metin Turan'da Kimlik, Halk ve Tarih Tartışmalarından Hareketle Popüler Kültür Eleştirisi

folklor/edebiyat ile Metin Turan arasındaki bu ilişki, sürdürülebilirliğin anlaşılabilmesi için yazarın düşünce dünyasında yatan dinamikleri de anlamayı mecbur kılmaktadır. Metin Turan şüphesiz ki edebi yönüyle şiirleriyle, öyküleriyle ön plana çıkmaktadır. Edebi eserlerinin gerisindeki düşünsel perspektif ise yerelden kopmadan yerel ile evrenseli birbirine bağlamaya çalışmaktır. Turan yazdıklarında ve söyleşilerinde düşünce dünyamızı durağanlaştıran pek çok unsura dikkat çekmiştir. Yazımızın bu kısmında kimlik, halk ve tarih tartışmalarından hareketle Metin Turan'da popüler kültür eleştirisine odaklanacağız.

1970'li yıllardan itibaren başta Batı'da olmak üzere bütün dünyada eğlence ürünlerine bakışta önemli kırılmalar yaşanır. Aslında radyo ile 1920'li yıllarda hayat bulan ilk kıpırdanmalar siyasetin ve savaşların gölgesinde geri planda kalır. Tarih boyunca kutsal kitaplar başta olmak üzere ahlaki metinler, mitolojiler, Homeros'lar, Dede Korkut'lar yazının ve anlatımın gücüyle kitleleri yönlendirmişlerdir. Ne kadar gariptir ki eski çağların mitleri daha farklı yön-

temlerle hayatımızı işgal etmeye devam etmektedir. 1920’lerde başlayıp, 1970’lerde hareket alanını yaratan, günümüzde ise hayatımızın her noktasını kuşatan eğlence odaklı teknoloji antik dünyanın mitlerini farklı kanallarla bizlere enjekte etmeye devam etmektedir. Ne yazık ki şu anda karşı karşıya kaldığımız bu popüler kültür karmaşasının nedeni sadece teknolojinin hızlanması değil onun hızlanması oranında bilimin de değersizleşmesidir. Teknoloji, insanın düşünme yetisine indirdiği acımasız darbelerle bilimi dışlayan bir Orta Çağ mantalitesini her gün biraz daha güçlendirmektedir. Bugün süper kahraman temalı sinema filmleri popüler olanın kaynaklarını ve hedeflerini belirginleştirmektedir. Daha hakkıyla Gılgamış’ın sinema filmi çekilememişken ondan esinlenmiş süper kahramanların bu kadar etrafta dolanmaları bir tesadüf mü? Hiç de tesadüf değil, çünkü beyaz ekranda izlediğimiz çizgi roman kahramanlarının büyük çoğunluğu çok tanrılı inançlarımızdan ve mitlerimizden kalkarak bugünlerimize ulaşmışlardır. İnsan, ister istemez bu filmleri izlediğinde “Çok tanrılı dinler yeniden hayat buldu da haberimiz mi yok?” demekten kendisini alamamaktadır. Ancak eskinin mitlerinin yeniden gözümüzün önüne serilmesinden daha ciddi problemler bulunmaktadır. Birer animasyon ve yazılım harikası olan bu filmler mitolojiden, eskinin tanrılarından bol bol bahsederken bilimsel gerçekleri önemsememektedirler. İşin açıkçası günümüz popüler kültürünün hedefi süslü kelimelerin, animasyonların arkasında bilimi değersizleştirmektir. Thor, salladığı baltasıyla dünyayı titretebiliyor ama, bilimsel bir realiteden bahsetmiyor. Sadece antik dünyalardan getirdiğimiz fikirlerimizi yeni görsellerle gladyatör karşılaşmalarına dönüştürerek gişede hasılat rekorları kırıyor. Teknolojik olandan ziyade bilimsel ve felsefi olanı anlatıyormuş gibi yapan Nolan’ın Batman üçlemesi ise otoriteye olan tepkiselliği bir antikçağ tiyatro piyesinde azaltmaya çalışıyormuş gibi görünüyor. Bilimin popüler kültür düzleminde değersizleştirilmesinin çok daha korkunç bir boyutu ise pek çok filmde bilim adamlarının dünyayı yok edecek karakterlere büründürülmeleridir. Bilim adamlarının bu filmlerdeki bitmek tükenmek bilmeyen ölümcül virüs yaratabilme kapasiteleri oldukça takdire şayandır. Popüler kültürün interaktif teknolojinin en büyük oyuncuğu akıllı telefonlarla almış olduğu bu hâl, şüphesiz ki sadece sinemayla alakalı değildir. İşte Turan, popüler kültürdeki bu bozulmanın edebiyata etkilerini erken dönemlerden itibaren değerlendirmektedir.

Turan, akademik dünyanın içinde bulunduğu görmezlikten gelme durumunun katmanlaşarak aydına sirayet eden bir cahilliğe dönüştüğünü savunmaktadır. Ona göre yaratıcılıktan ziyade kopyacılığı hedefleyen bu kimliksiz ortamda, nitelikli olan geri planda kalırken anlık tüketimi hedefleyen ön plana çıkmaktadır. Dünyanın pek çok ülkesinde görülen bu durumun bize has bir sıkıntıyla daha da katmerlendiğine işaret eden düşünür, Batı kompleksine dikkat çekmektedir (Turan, 2014, s. 8). Ona göre eğitim-öğretim kurumlarının Amerikanvarileştirilmesi Türk insanını kültürel bir yabancılaşmayla karşı karşıya bırakmaktadır. Bunun kültürel ve edebi anlamlarda yol açtığı temel sorun ise Türkiye’nin ve Türk insanının dışarıdan yeniden keşfedilmesidir. 1990’lı yıllardan itibaren yerli yapıtların, çeviri kitaplar karşısında güç kaybetmesi Türkiye’yi bir Türkiyeli gibi değil de Amerikalı gibi düşünen sanatçılara esir etmiştir. Maddi kaygıların esir aldığı bu sanatçılar, öykü okumaktan çok, öykü yazmanın moda olduğu bir gündemde başyapıtlara giden yolu tıkamışlardır (Turan, 2014c, s. 44-45).

Aslında küresel kodlardan kaynaklanan bu tavır, bir merkezden belirlenip her yere pazarlanabilen tek tipleştirmeyi okuma kültüründen, yeme kültürüne yaygınlaştırmıştır. Bu nedenle Turan’a göre küreselleşme ekonomik bir kavram olmaktan ziyade kültürel bir kavramdır. Çünkü ekonomiyi iyi yönetebilmek alışkanlıkları öğrenebilmekle mümkündür (Güner, 2019, s. 79-80). *“Türkiye’de popüler olanla sanatsal olanın birbirine yeğlendiği bir dönem yaşanıyor. Bu yönelim, son çeyrek yüzyıl içerisinde, sanatın diğer alanlarında olduğu gibi, özellikle edebiyat alanında kendini belli ediyor. Kültürel değerleri Batı kültür dairesinin kuşatmasıyla modernizm başlığı altında şiddetli tahribe uğrayan bir Türkiye fotoğrafını görmezlikten gelemeyiz. Popüler sanat dallarıyla, özellikle müzik ve sinema ile başlayan; yazınsal alanda başlarda şiirde, yakın dönemde ise yoğun olarak öyküde gözlemlediğimiz, kendi toplumsal gerçekliğimizden uzaklaşarak toplumu dışarıdan bir göz olarak görme durumu, düşünsel tutarsızlık yanı sıra, derin anlamda kimlik sorununu da işaretlemektedir”* (Turan, 2014c, s. 35). Küreselleşmenin sanatçıyı dünya piyasası ile özdeşleştirdiğini belirten Turan, pop yıldızı olmak isteyen edebiyatçıların sektörün isteklerine uygun hareket ettiklerini belirtmektedir. Orhan Pamuk, Elif Şafak gibi yazarların dünya edebiyat sisteminin içinde yer alabilmek için popüler pazarlama sistemine dahil olmak zorunda kalmışlardır. Turan’a göre niteliği değil niceliği önemseyen bu süreç kapitalist ihtiyacı yönlendirmektedir (Karaca, 2019, s. 63). Bu düzlemde tarihsel dönemlendirmeye sık sık dikkat çeken Turan, 1960, 1971 ve 1980 hareketlerinin bugünün Türk kültürünü şekillendirdiğini özellikle 1980 sonrasında devletin kültürel kodları kontrol etme çabasının gidişatı yönlendirdiğini ifade etmektedir. Bu noktada bir yandan devletin bir yandan da neo-liberal tutum ve popüler kültürün etkileri edebiyatı ve sanatı nitelikten ziyade niceliğe esir etmiştir (Turan, 2014a, s. 14-15). Örneğin okuma kültürüne sahip olmayan günümüz öykücüsü içinden çıktığı toplumu analiz edememektedir. Dil ve anlatım oyunları ile sanal bir ortam yaratan düşünsel ve toplumsal arka planı zayıf metinler, sanat için değil piyasa için çalışmayı tercih etmektedir. Şöyle ki cinsellik, genç öykücüler için magazinsel, kadını fetişleştiren bir saplantıya dönüşmüştür (Turan, 2014a, s. 14-15).

Popülerleşme ile paralel olan noktalardan bir tanesi de kimlik sorunudur. 1980’e kadar hem Türkiye’de hem de dünyada etnik tanımlamayı hedefleyen bir kimlik kavramı söz konusu değildir. 1980 öncesinde tartışma daha çok sınıf kavramı üzerinedir. İşte bu kimlik kavramında ön plana çıkan ise dildir. Ama Turan’a göre kimliği belirleyen konuştuğumuz ya da yazdığımız dil değil düşlediğimiz dildir. Yazar hangi dilde gördüğü rüyayı hangi dile aktarmaktadır yani içinde yaşadığı kültürlerden hangisi baskındır? Bu nedenle Aytmatov, Rusça da okusak Kırgız’dır, İngilizce de okusak Kırgız’dır, Türkçe de okusak Kırgız’dır. Örneğin, İngilizce yazan Elif Şafak, düşlediği kültürü kaleme aldığından Türk’tür (Karaca, 2019, s. 60-61). Bu noktada Yaşar Kemal’i örnekleyen Turan şunları söylemektedir: *“Yaşar Kemal dikkat edin, hep çok köylülük üzerinden konuşur. Kendisini ait ettiği kültürü hep Gılgamış’tan başlatır, Aşık Veysel’e getirir, yani bugüne taşır. Bir şekilde kendisine bir gelenek kurmuştur. Bu toprakların kültürüdür o, yani Anadolu coğrafyasının. Onun içinde dünyanın neresine giderse gitsin, onda kendi Çukurova’sını, yanında taşıması ve onu yazması esprisi de oradan kaynaklanır. Çünkü metafor buradan üretilmiştir”* (Karaca, 2019, s.

62). Turan, bugünün edebiyatçısının mekânı, hayatı anlatamadığını iddia etmektedir. Yaşar Kemal içinden çıktığı mekânı yani Çukurova'yı her yerde anlatmıştır, öyle ki İstanbul'u anlatırken de anlattığı yine Çukurova'dır. Yeni dönem edebiyatta ise bu mekân-kimlik ilişkisinin eksikliği daha belirgindir. Öyle ki artık edebi metinlerde anlatılanın edebi bir değeri var mı toplumsal, tarihsel bir tabanı var mı bunlar düşünülmemektedir (Karaca, 2019, s. 67). *“Zaten oradan bir kültürel kimlik bir kültürel algılama yapamıyorsunuz. Sanki yetenekli yazarların, büyük yazarların ait oldukları bir kültürel kimlik var ve siz oradan onu zaten okuyorsunuz. Aytmatov örneği de Resul Hamzafov örneği de, Fazıl İskender örneği de öyle. Yani onların kendilerini tanımlama biçimleri nasıl olursa olsun ait oldukları yeri fark ediyorsunuz”* (Karaca, 2019, s. 67). Turan, sanatsal önceliklerden ziyade akademisyenler tarafından aktarma odaklı çevrilen metinlerin, metnin doğasının anlaşılmasını engelleyerek eseri yetersizmiş gibi gösterdiğini söylemektedir (Turan, 2014d, s. 62).

Turan, 19. yüzyıl edebiyatçılarının politik alandan ziyade hayat bilgisini irdelediklerini hatırlatarak sonradan edebiyata taşıyamayacağı ideolojik yükler yüklemenin onu yoksullaştırdığını, partileştirdiğini belirtmektedir. Ona göre bu yoksullaşmanın, partileşmenin altındaki temel unsur ise hayat bilgisi eksikliğidir. Hayat bilgisinden bihaber genç öykücülerin eserleri, yayınevlerinin isteklerini karşılayan hızlı tüketim metalarına dönüşmektedir. Turan, bu toplumsal, ideolojik cahilliği anlatırken interaktif teknolojilerin yarattığı açmaza dikkat çekmektedir. Bilgisayardan öğrendikleriyle bilgilenirken yaşadığı apartmandan, sokaktan uzak kalan insanların öyküleri kaygı vermektedir (Turan, 2014a, s. 16-17; Turan, 2014b, s. 22). *“Bu manzara Türk öykücüsünün üreten, bütün canlılığıyla yaşadığımız ve ne yazık ki yaşarken kolay kolay fark edemediğimiz bu canlılığı yaratan, işçisi, emeklisi, öğretmeni, işportacısı, pazarcısı, madenci, tornacı, matbaacı, marketçisi, kooperatifçisi, kasiyeri... ile hayatın ayrıntılarına dağılmış insanları, kurumları, iyilikleri, çirkinlikleri, çirkeflikleri, yalancılıkları; bütün olumsuzluklara karşı birer doğruluk anıtı olarak duranlarıyla, insanımızı göremediğini yansıtmaktadır”* (Turan, 2014b, s. 24). Turan'a göre büyük kentlerde yaşayan günümüz üniversite öğrencileri incelendiğinde hayat bilgisi eksikliği doğrudan göz önüne gelmektedir. Son sınıfa gelmiş olmasına rağmen daha tiyatroya gitmemiş kitap fuarına, kültür festivaline katılmamış bir öğrenci profilinin akıllı telefonlarla hayatın inceliklerini yakalama şansı bulunmamaktadır (Karaca, 2019, s. 69).

Hayat bilgisi eksikliğinin en dikkat çekici örneklerinden bir tanesi de dershaneciliktir. Türkiye'de on üç milyon insanın devletin olanaklarına rağmen dersane kapılarında beklediğini belirten yazar, buradaki ahlaki çıkmazın yeterince irdelenmediğine işaret etmektedir. Şöyle ki devlet okulunda ders veren öğretmen bir nevi yetersizliğini kabul ederek ya da bilinçli bir şekilde kendisini yetersiz kılarak dershanelerde aynı dersi öğretmeye çalışmaktadır. İşte hayat bilgisinin merkezinde bulunan bu tür konuları edebiyatçılar özellikle gözden kaçırmaktadır (Karaca, 2019, s. 70). Ona göre, bu durum sadece öykücüyle değil Türkiye'nin siyasi, toplumsal ve ekonomik kodlarıyla da alakalıdır. Örneğin gecekondurality öykücüyü neyi, nasıl anlatabileceği noktasında şaşırtmaktadır. Şehir kültürüne ve şehirleşmeye direnen gecekondurality, hem

köyde bulunan kurnazlığı şehre taşıdığından hem de kendine ait olmayan bir mülke kendince el koyduğundan kültürel karmaşa yaratan bir olgudur. Şehirleşemeyen köylünün hemşehricilik olgusuyla kendisini anlamlandırması, kurnazlığı referans alan toplumsal ve politik argümanları gündelik hayata katarak yazan ile yazılan arasındaki kültürel ve düşünsel kopukluğu arttırmıştır (Turan, 2014b, s. 28-29). Sanayileşmenin doğal seyrinde gerçekleşmemesinin Türkiye’de arlanması, utanması olmayan bir şehirleşme yarattığına işaret eden yazar, İstanbul’da başlayıp önce Ankara, Sivas, Kayseri, Diyarbakır gibi kentlere yayılan kültürsüzleştirme tabanlı rantlaşmanın, yeni estetik birikimler oluşturmayı bırakın mevcut estetik birikimi de yok ettiğini iddia etmektedir. Aslında köyü ve köylüyü anlatan enstitü mezunu köy edebiyatçılarının burada yaptığı köyden şehre göç ederken ki hayat bilgisini irdelemektir. Yabancılaşma, evlilik, cami yaptırma dernekleri, tarikatlar, Amerikan emperyalizmi bunların hepsi enstitüler tarafından ele alınmış olmalarına rağmen yayıncılardan neşter yemişlerdir (Çukur, 2019, s. 76-77). Hayat bilgisi, rantlaşma ve göç olgularını Ankara ile özdeşleştiren Turan şunları da eklemektedir: *“Ankara özelinden bakınca, çeyrek yüzyıllık dönemin sergilemekte olduğu görüntü ne demek istediğini bütün berraklığıyla anlatır niteliktedir: Meydanı, parkı, yürüyüş alanları sınırlı, var olanlarda ise insanın gözetlendiği deyim yerindeyse gazino kültürüne özgü bütün cıvıklıkların bulvar, caddeye, sokağa taşıdığı; şehirciliği dört şerit, sekiz şerit otobanlar yaparak son hız otomobillerle turlamak olarak algılayan bir kent yöneticiliği...Şehri bir başından bir başına kaba demir yığınlarından örülmüş üstgeçitlerle kuşatıp, bir de bunları sınır tanımaz arsızlığın maharetiyle ışıklandırmalar... Bellek tarumarlığı da denebilir buna”* (Kansu, 2019, s. 89). Turan’a göre şehirleşemeyi izleyen bir başka önemli husus ise ekonomik koşullardaki iyileşmenin özgün bir orta sınıf yaratamamasıdır. Özellikle son yıllarda muhafazakâr kesimdeki zenginleşme yanında bireysel kararlar alabilen, örgütlenebilen insanlara kapı aralamamaktadır. Bu noktada temel eksiklik ekonomik ya da siyasi olandan ziyade kültürelidir. Yani önce kişinin sofrasına ekmek koyduktan sonra o sofradakileri tatlandıracak kültür, sanat, spor etkinliklerine yer açılmalıdır. Bu sayede muhafazakâr kesimdeki zenginleşme bireyselleşmeye giden yolu da aralayabilir (Kansu, 2019, s. 90-91). Bütün bu anlatılanlardan hareketle şunu söyleyebiliriz ki Türkiye’de hem burjuvazi hem de proletaryaya dönüşememiş Türk köylüsü, edebiyatçıya geniş bir çerçeve sağlayamamaktadır. Yani sadece sanatçı değil, Türk insanı da en az sanatçı kadar hayattan kopuktur yani hayat bilgisine sahip değildir. İşte Turan’a göre bu iki kesim arasındaki uyumsuzluk, toplumsal gerçeklerin değil magazinsel tavır ile medyanın belirlediği reklam kokan popüler metinlere yol açmıştır. *“Neredeyse her gün birkaç kişinin yaşamına mâl olan trafik kazaları; köyden-kasabadan göçe zorlanan, kişilik ve kimlik sorunları kısılcında nevrotik sendromlar yaşayan yığınla insanımız; lisesi, üniversitesi, dershanesiyle bir büyük cehalet merkeze dönüşmüş eğitim sistemi, koruculuk; komşunun komşuyu ihbar ettiği, köy boşaltmalar ve katliamların yaşandığı bir coğrafya ve daha neler, kaç öykücünün ürününe yansıdı?”* (Turan, 2014b, s. 33). Yani, edebiyatçı yazdıklarıyla ortamı yönlendirmekten ziyade edebiyat dünyasını kontrol eden belli merkezlerin manipülasyonlarıyla hareket etmektedir. Bu yüzden bugünün mantığıyla 1950’lerin edebiyatını tarihsel analize tabii tutamayız. Özellikle 1980 sonrasında artan kirlenme, seçkinleşme, popülerleşme ile piyasa için edebiyat, sanat için edebiyatın önüne geçmiştir (Turan, 2014e, s. 146-147). Turan, 1980 öncesinde yayımlanan dergilerde bir üslup,

hedef ve çoğulculuk bulunduğunu 1980 sonrasında gelenekçi oluşturan kanalların tekilleştiğini iddia etmektedir (Çukur, 2019, s. 72). Bütün bu popülerleşme hengamesinde sanatçı, ancak duygusallık, tarihsel çerçeve ve kültürel bağ üçlüsü arasında dengelenerek, eleştirel bir tarih bilinciyle özgürleşebilir (Turan, 2014f, s. 202-203). Nazım Hikmet'i anlatırken Metin Turan tarihin önemini göz önüne getirmektedir. *"Dedesi Mevlevi olan, Osmanlı ailesinden ve bütün Osmanlı üst tabakası gibi dadılarından Fransızca da öğrenmiş birini düşününüz... Yani Osmanlıca dediğimiz biraz Farsça, biraz Arapça dil bilgisi ve işte onlara eklenmiş Fransızca... Şansı nedir böyle bir kültürel kimlik içerisindeki kişinin? Olsa olsa Teyfik Fikret, Yahya Kemal ortalamasıdır. Oysa Nazım Hikmet'i şanslı kılan Kurtuluş Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği'ne gidip sosyalizmle tanışması, oradaki devrimci şairlerin etkisi altında almasıdır. Ama bir edebiyat adamı olarak daha da büyük şansı Nazım Hikmet'in hapse düşünce halkla tanışmasıdır..."* (Çukur, 2019, s. 73). Enver Gökçe üzerinden tarihsel baği irdelerken Turan, anlatmak istediğini daha da somutlaştırmaktadır. 1940 kuşağı şairlerinin dönemin siyasi, ekonomik, toplumsal koşulları anlaşılmadan irdelenemeyeceklerini belirten yazar, siyasal iktidarlar tarafından tecrit edilen bu kişilerin dönemin ideolojik zıtlıklarını aydınlattıklarını da eklemektedir. 1940'lerden 1950'lere geçerken artık değişen tarihsel, ekonomik ve sınıfsal koşullar Enver Gökçe gibi 40 kuşağı edebiyatçıların karakterine şekil vermiştir (Turan, 2014g, s. 102-103). Yani onların kültürel ve siyasi ortam karmaşasında elde ettikleri tarihsel birikim hayat bilgisinin ana damarlarından yararlanan özgün metinlere kapı aralamıştır.

Sonuç

Türkiye'de dergilerin ve dergiciliğin seyri pek çok sorunlarla çevrelenmiş olmasına rağmen günümüze ulaşan zengin bir birikime kaynaklık etmektedir. Bugün interaktif teknolojilerin sağladığı olanaklar dergilerin ve yazarların çeşitliliğini artırıp, bilginin çok daha hızlı yayılmasını sağlamaktadır. Ancak interaktif teknolojilerin kitleyi her anlamda manipüle etme olanaklarına sahip olduğu da aşıkardır. Sanki bugün, her alanda bilgiye ulaşılabilmesinden kaynaklanan nitelikten ziyade niceliğin önemsendiği yeni bir ortaçağ yaşamaktayız. Artık önemli olan yazdığınız romanın ya da hazırladığınız araştırma eserinin içeriği ya da emek yoğunluğu değil ne kadar sattığı, sosyal medyada ne kadar paylaşıldığı ya da tıklanmışlığıdır. İşte bu niceliğe mahkûm olmuş yüzeysel durum şiirlerimizi, romanlarımızı, araştırmalarımızı velhasıl edebiyata ve bilime bakışımızı dibi olmayan bir kuyuya sürüklemektedir.

Peki bu dönüşüme direnmenin herhangi bir yöntemi yok mudur? Şüphesiz ki kültürümüzün değerlerini açığa çıkartarak bu değerleri sonuna kadar yaşatmaya çalışmak en önemli direnç noktamızdır. Fikirlerinde sık sık popüler kültürün bugünkü karmaşasına odaklanan Turan, yerel değerlerimizin nasıl açığa çıkartılabileceği ya da bu değerlerin nasıl korunabileceği üzerine çok yönlü katkılar yapmıştır. Çalışma disiplini ve güler yüzü ile kültürel süreklilik ve sürdürülebilirliği yaşatan yazarımız, akademik çalışmalar, edebi metinler kaleme aldığı gibi *folklor/edebiyat* gibi uzun ömürlü bir dergiyi çıkartıp pek çok eğitim ve dernek faaliyetine de katılmıştır. Akademik dergiciliğin günümüzde önemli ayaklarından bir tanesi olan *folklor/*

edebiyat işleyen sağlıklı hakem süreci, sosyal bilimlerin pek çok dalına açıklığı, gelişkin bir bilim ve hakem kurulundan yararlanması ve genç akademisyenleri desteklemesiyle ulaştığı bugünkü konumunda Metin Turan'ın çabalarına oldukça şey borçludur. Akademik teşvik nedeniyle akademik dergilerin aldıkları hal düşünüldüğünde *folklor/edebiyat* gibi uzun ömürlü dergilerin değeri daha da anlaşılmaktadır.

Sonuç itibariyle Türk düşünce tarihinin sürekliliğine pek çok alanı kapsayan katkılarıyla yön veren Metin Turan, küreselin yanında milli olanı savunmasıyla, niceliği değil niteliği önemsemesiyle, hayatın içinden gerçeklere öncelik vermesiyle, unutulma ihtimali olanları tekrar tekrar kültürel öncelikleriyle hatırlatmasıyla yön tayin etmeye devam etmektedir. Edebiyat, halkbilimi, tarih ve sosyoloji düzlemlerinde kaleme aldığı eserlerle kültürün, kimliğin, hayat bilgisinin ve niteliğin önemini kavratran Turan, şüphesiz ki bundan sonraki yeni projeleriyle de küresele direnen yerel kumbaramızı zenginleştirecektir.

Kaynaklar

- Akagündüz, Ü. (2010). Yeni Ufuklar Dergisinde Batılılaşma ve Aydın. *Folklor Edebiyat*, XVI (64), s. 65-87.
- Akagündüz, Ü. (2015). *II. Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak*. İstanbul: Yeni İnsan Yay.
- Akbal, O. (1979, Mayıs). Bir Dergi Çıkartmak. *Türk Dili* (332), 406-409.
- Alabaş, R. (2018). Çocuk Haftası Dergisi ve Çocuk Eğitimi Açısından İncelenmesi, *Kastamonu Education Journal* (26), 1765-1784.
- Alemdar, K. (1983). Türk Basını. Türk Ansiklopedisi (Cilt 32, s. 65-68). içinde Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Baykal, H. (1990). *Türk Basın Tarihi*. İstanbul: Afa Matbaacılık.
- Boratav, K. (1974). *100 Soruda Türkiye'de Devletçilik*. İstanbul: Gerçek Yay.
- Burian, O. (1952, Aralık). Dergiler Üzerine. *Ufuklar*, 1(11), 322-324.
- Çakır, S. (1996). *Osmanlı Kadın Hareketi*. İstanbul: Metis Yay.
- Çukur, H. (2019). Metin Turan'la Söyleşi. *Karşılaştırmalı Edebiyat* (8), s. 71-77.
- Demir, K. (2016). Osmanlı'da Dergiciliğin Doğuşu ve Gelişimi (1849-1923). *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (9), 71-112.
- Elibol, S. (2001). Muhallif Bir Düşünce Okulu: Hareket Dergisi. (s. 267-273). içinde İstanbul : İletişim Yay.
- Eraslan, C. (2003). *Yakın Dönem Türk Düşüncesinde Halkçılık ve Atatürk*. İstanbul: Kum Saati Yay.
- Erseven, İ. C. (2019). Yüreği Güzel, Yüzü Gülücük Dolu Bir İnsan. *Karşılaştırmalı Edebiyat* (8), s. 93-96.
- Ertuğ, H. R. (1957). *Türk Basını Nasıl Doğdu ve Gelişti?* İstanbul: Sulhi Garan Matbaası.
- Geçer, İ. (1976, Ağustos). Çınaraltı. *Türk Kültürü* (166), 49-52.
- Gönenç, A. Y. (2007). Türkiye'de Dergiciliğin Tarihsel Gelişimi. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* (29), 63-78.
- Gönenç, A. Y. (2013). *Dergicilik Üzerine*. İstanbul: Koyu Kitap.
- Güner, G. (2019). Metin Turan'la Halkbilim Üzerine. *Karşılaştırmalı Edebiyat* (8), s. 78-82.
- Günyol, V. (1993). Matbuat. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 7, s. 367-380). içinde İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yay.

- Günyol, V. (1994). Cumhuriyet Sonrası Sanat ve Edebiyat Dergileri. *Türkiye’de Dergiler Ansiklopediler* (s. 85-122). içinde İstanbul: Gelişim Yay.
- İmzasız. (2013). Metin Turan. 05 12, 2019 tarihinde Türkiye Kaynakçası: Kaynakça.info: <http://kaynakca.hacettepe.edu.tr/kisi/76060/metin-turan> adresinden alındı
- İmzasız. (2016). Metin Turan. 05 12, 2019 tarihinde Biyografya: Ünlüleri İnternet Ansiklopedisi: <http://www.biyografya.com/biyografi/8649> adresinden alındı
- Kansu, I. (2019). Metin Turan’a Sorular. *Karşılaştırmalı Edebiyat* (8), s. 89-92.
- Karaca, B. (2019). Metin Turan’la Edebiyatın Ulusal Kimliği Üzerine Tartışırken. *Karşılaştırmalı Edebiyat* (8), s. 57-71.
- Kayalı, K. (1994). *Türk Düşünce Dünyası-I*. Ankara: Ayyıldız Yay.
- Koloğlu, O. (2010). *Osmanlı Dönemi Basının İçeriği*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yay.
- Küçük, Y. (1983). Cumhuriyet Döneminde Aydınlar ve Dergileri. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* (Cilt 1, s. 138-144). içinde İstanbul: İletişim Yay.
- Sivri, M. (2019). Spatial Influence in the Meeting of Poetpoetry and the Language of Cities. *Karşılaştırmalı Edebiyat* (8), s. 99-112.
- Şakiroğlu, M. (1996). Halkevleri Dergileri ve Neşriyatı. *Kebikeç* (3), 131-42.
- Toprak, Z. (1984). Fikir Dergiciliğinin Yüzyılı. *Türkiye’de Dergiler Ansiklopediler* (s. 5-12). içinde İstanbul: Gelişim Yay.
- Topuz, H. (2003). *II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Tunaya, T. Z. (1999). *Türkiye’nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri-II*. İstanbul: Cumhuriyet Gazetesi.
- Turan, M. (2014). *Kültür-Kimlik Ekseninde Türk Edebiyatı*. Ankara: Ürün Yay.
- Turan, M. (2014a). Yakın Dönem Türk Öykücülüğü Üzerine Notlar. *Kültür-Kimlik Ekseninde Türk Edebiyatı* (s. 7-15). içinde Ankara: Ürün Yay.
- Turan, M. (2014b). Toplumsal Düzen, Üretici İnsan ve Öykücü. *Kültür-Kimlik Ekseninde Türk Edebiyatı* (s. 15-35). içinde Ankara: Ürün Yay.
- Turan, M. (2014c). Gelenek, Moda, Öykü ve Öykücü. *Kültür-Kimlik Ekseninde Türk Edebiyatı* (s. 35-29). içinde Ankara: Ürün Yay.
- Turan, M. (2014d). Step İnsanın Anlatıcısı Muhtar Awezov. *Kültür-Kimlik Ekseninde Türk Edebiyatı* (s. 45-55). içinde Ankara: Ürün Yay.
- Turan, M. (2014e). Edebiyatta Kişilik ve Ümit Kaftancıoğlu. *Kültür-Kimlik Ekseninde Türk Edebiyatı* (s. 146-155). içinde Ankara: Ürün Yay.
- Turan, M. (2014f). Çağdaş Kıbrıs Türk Romanında Tarih ve Kimlik Sorunu. *Kültür-Kimlik Ekseninde Türk Edebiyatı* (s. 190-205). içinde Ankara: Ürün Yay.
- Turan, M. (2014g). 40 Kuşağı, Enver Gökçe ve Şiiri. *Kültür-Kimlik Ekseninde Türk Edebiyatı* (s. 100-113). içinde Ankara: Ürün Yay.
- Türk Basın Tarihi Uluslararası Sempozyumu*. (2018). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay.
- Ülken, H. Z. (1954, Ocak). Türk Düşüncesi ve Dergilerimiz. *Türk Düşüncesi*, 1(2), 82-87.
- Varlık, B. (2001). Ülkü Halkevleri Mecmuası. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Kemalizm* (s. 268-271). içinde İstanbul: İletişim Yay.
- Yazıcı, F. (2019). Balkanlar’dan Orta Asya’ya Uzanan Bir Yolculuk Kültür-Kimlik Ekseninde Türk Edebiyatı. *Karşılaştırmalı Edebiyat* (8), s. 83-88.

folklor/edebiyat, cilt: 25, sayı: 100, 2019/4
Metin Turan Özel Dosyası

Metin Turan'ın Çok Yönlü Yazın Emeğini Değerlendirme Denemesi¹

Attila Aşut²

Metnimde, Metin Turan'ı yayıncı, halkbilimci ve ozan yönleriyle değerlendirmeye çalıştım. *folklor/edebiyat* dergisini de bu bağlamda ele aldım. Belirttiğim başlıklara geçmeden, Metin Turan'ın özgeçmişinden kısaca söz etmeyi yararlı görüyorum.

Metin Turan, 1966 yılında Kars'ın Kağızman ilçesinde doğdu. Teknik eğitim gördü. Bir süre İktisat Fakültesi'nde okudu. Sağlık Hizmetleri Yüksekokulu'nu bitirdi.

Yazı yaşamına öykü yazarak başladı. Ancak şiir de hep yedeğindeydi. Süreç içinde araştırma-inceleme alanına kaydı. Özellikle halk yazını üzerine yoğunlaştı. Araştırmacılığı ve yazarlığı daha sonra yayıncılığı ile bütünleşti.

Halk ozanlarıyla aileden gelen bir yakınlığı vardı. 1974 yılında Ankara'da kurulan Halk Ozanları Kültür Derneği'nde çalıştı. Halk ozanlarına duyduğu yakın ilgi, onu geleneksel halk şiiri üzerinde çalışmaya yöneltti. İlk derleme çalışmaları bu alanda oldu. Artık “halkbilim” denen büyüklü dünyanın içindeydi! Bu tutkulu çabasını, hazırladığı onlarca kitabın yanı sıra, 1994 yılında yayımlamaya başladığı *folklor/edebiyat* dergisiyle akademik bir düzeye taşıdı. 25 yıldır bu alanda yoğun emek veriyor. 1995 yılında “İhsan Hınçer Türk Folkloruna Hizmet Ödülü”ne değer görülmesi, Metin Turan'ın halkbilim alanındaki kesintisiz emeğinin

¹ Serpil Aygün Cengiz, *folklor/edebiyat* dergisi için benden Metin Turan hakkında bir yazı istediğinde hem sevinmiş hem bu işin kolay olmayacağını düşünerek biraz çekingen davranmıştım. Sevincim, gerçekten çok sevdiğim, değer verdiğim bir arkadaşımın halkbilim alanındaki özverili çalışmalarını değerlendirme fırsatının doğmuş olmasındandı. Tedirginliğim ise Metin Turan gibi çok yönlü bir insanın otuz yıllık yayın ve yazın emeğini tüm boyutlarıyla inceleyip anlatma güçlüğüyle ilgiliydi. Üstelik yazı isteği geldiğinde Kıbrıs'taydım ve yanımda Metin Turan'la ilgili hiçbir kaynak yoktu. Bunları Serpil Aygün Cengiz'e anlattım; fakat kendisi böyle bir dosyaya katkıda bulunmam konusunda ısrarlıydı. Ayrıca süre konusunda esnek davranacaklarını söyledi. Metnimi hazırlamak o bakımdan biraz zaman aldı. Yazıyı ancak yurda döndükten sonra tamamlayabildim.

² Gazeteci ve yazar.

hak edilmiş karşılığı idi. Bilindiği gibi İhsan Hınçer de kendisi gibi bir folklor âşığı ve Türkiye'deki halkbilim araştırmalarının öncülerindendi; uzun yıllar İstanbul'da tek başına *Türk Folklor Araştırmaları* dergisini çıkarmıştı.

Ülkemizde halkbilim yaratılarını toplumsal anlayışla akademide irdeleyen ilk bilim insanı, Prof. Pertev Naili Boratav'dır. Bu değerli aydınımız, siyasi baskılar sonucunda Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde kendisinin 1947'de kurmuş olduğu "Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kürsüsü"nden uzaklaşmak zorunda kalınca bilimsel çalışmalarını sürdürüebilmek için **yurtdışına gitmek durumunda** kalmıştır. O yıllarda Prof. Boratav'ın asistanı olan İlhan Başgöz, daha sonra hocasının yolundan **yürüyerek halkbilim alanında önemli çalışmalara imza** atmıştır. Metin Turan da bu geleneğin günümüzdeki saygın temsilcilerindendir.

Metin Turan, halk yazınına ilgisinin kaynaklarını, kendi derlediği *Âşık Veysel* kitabının önsözünde şöyle anlatıyor:

*"Halk ozanlığı geleneğini sıcaklığıyla yaşayan bir aileden geliyorum. Kağızmanlı Cemal Hoca'nın torunuyum. Ayrıca bugün bir türlü şiirlerini elde edemediğim, çok iyi saz ve akla gelebilecek her türlü alet-edevatin ustası, Âşık Veysel'i konuk etmiş, onunla aynı yazgıyı bir ölçüde de olsa paylaşmış Alaattin Usta'nın anne tarafından torunuyum. Alaattin dedem de Âşık Veysel gibi küçük yaşta çiçek hastalığı yüzünden gözlerini yitirmiş, korkunç yetenekli bir 'usta' idi."*³

Metin Turan, *Karşılaştırmalı Edebiyat* dergisi için Günay Güner'in sorularını yanıtlarken bu konuda daha ayrıntılı bilgiler veriyor:

*"Halkbilime, özellikle de halk edebiyatına yönelmemin kaynağında iki etmen yatıyor. Bunlardan birincisi, çocukluğumu geçirdiğim geleneksel aile ortamının bu kültüre olan düşkünlüğüydü. Hem anne hem de baba tarafından halk ozanlığı geleneğine eklenilen ozanların torunuyum. Dolayısıyla, ailede şiir, edebiyat sohbetleri sürekli yapılıyordu ve babamın öğretmen olması dolayısıyla da edebiyat ortamına bir aşinalık oluşmuştu."*⁴

Ailesinden çok erken yaşta (12 yaşında) ayrılıp eğitimini evinden uzakta geçirmesini de folklorla yönelişinin etkenleri arasında sayıyor Metin Turan. Yalnız geçen eğitim sürecinde geçmişe duyduğu özlem, çocukluğunda yaşadıklarını anlama çabasına itmiş onu. Küçük yaşlarda kendi çevresi ve kültürüyle ilişkili olarak oluşturduğu bellek, Metin Turan'ı bu alanda çalışmaya yöneltmiş. *"Öyle sanıyorum ki, bütün bunlar bir araya getirildiğinde halk kültürüne olan merakımın arkasında yatan nedenler de açığa çıkmış olacaktır"* diye özetliyor durumu.⁵

Metin Turan, gençlik yıllarından beri derin ilgi duyduğu geleneksel Türk halk şiirine hep eleştirel bakış açısıyla yaklaşmış, günümüz halk ozanlarında gördüğü estetik eksikliğin altını çizmekten geri durmamıştır. O, halk şiiri üzerine yapılan araştırmaların genellikle "derleme"

³ Metin Turan, *Âşık Veysel / Yaşamı-Sanatı-Şiirleri*, Prospero Yayınları, Ankara, 1994, s. 7.

⁴ Günay Güner, "Metin Turan'la Halkbilim Üzerine...", *Karşılaştırmalı Edebiyat*, Sayı: 2019 / 1, s. 78.

⁵ A.g.y., s. 79.

çerçevesini aşmadığı, bu yüzden de yetersiz kaldığı görüşündedir. Birkaç halkbilimci dışında derinlikli ve eleştirel çalışma yapan araştırmacı çıkmamasından yakındır. Metin Turan'ın Türk halk şiiri ve ozanları konusunda yıllardır aralıksız çalışmasını, biraz da bu alandaki boşluğu doldurma çabası olarak değerlendirmek yanlış olmaz.

Metin Turan'ın ilk derlemesi olan *Yürüyorum Dikenlerin Üstünde*⁶ kitabı 1994 yılında yayımlandı. Kitabın adı, “Kaplani” mahlasını kullanan Hasan Kaplan'ın bir şiirinden alınmıştı. Bu çalışmasında Metin Turan, Kaplani'den yola çıkarak 1970'lerdeki halk ozanlarının ürünlerini değerlendiriyor; onun günümüz ozanları arasında içerik ve nitelik yönünden farklı bir yerde durduğunu vurguluyordu.

Metin Turan, Kaplani'yi incelediği kitabının “Sonsöz Yerine” bölümünde günümüz ozanlarını değerlendirirken, onların ortak yanlarının, genellikle “ciddi bir edebiyat dışılık” olduğunun altını çizerek ve şu saptamada bulunur: “*Bir sanatsal edim, kuşkusuz öncelikle ciddi bir eğitim disipliniyle olası. Ama bu ille de, hele hele Türkiye'nin şu okumuş cahil yetiştiren üniversitelerinde olacak gibi bir koşul da yok. Burada seçilecek tek yol kalıyor, kendimizi yetiştirmek. Bu da okuyarak, inceleyerek, tartışarak edinilecek bir kazanımdır.*”⁷

Metin Turan'ın aynı çalışmada edebiyat araştırmacılarına ve eleştirmenlere yönelik değerlendirmesi de önemlidir:

“*Burada edebiyat araştırmacıları ve edebiyat eleştirmenlerine de ciddi anlamda sorumluluk düştüğünü vurgulamak gerekiyor. Çünkü Türkiye'de bugüne değin yapılan, özellikle bir folklor derlemecisi alışkanlığıyla halk ozanlarının ürünlerine eğilmek olmuştur.*”⁸

Metin Turan, kendini yenilemeyen, çağdaş sanata ilgi duymayan, araştırma merakı olmayan, bilinen klişeleri yinelemenin ötesinde özgün yapıtlar ortaya koyamayan halk ozanlarına önemli eleştiriler yönelir. Sonunda vardığı yargı şudur: “*Bu kaygısızlık yok olmadıkça insanın içerisinde var olan yeni olanı bulma, onu işleme merakı büyümeyince, insandaki zengin yan, insani olan zengin yan ortaya çıkmayacaktır.*”⁹

Metin Turan, daha önce Türk halk şiiri üzerine yaptığı çeşitli çalışmalardan ayrı olarak, *Tarihten Mekâna Türk Halk Şiiri*¹⁰ kitabında Karacaoğlu, Köroğlu, Dadaloğlu, Dertli, Seyrani, Cemal Hoca, Âşık Veysel, Reyhani ve Kaplani'yi ayrı ayrı ele alıp inceliyor ve adı geçen ozanları, kendilerini var eden tarih ve mekân bağlamında irdeliyor.

Metin Turan'a göre halkın ürünleri, eski dönemlerin yaratılarıdır. Biçim ve içerik olarak günümüzün estetik gereksinimlerini, beğenisini yansıtmaz. Ama bu, onların değersiz olduğu anlamına gelmez. Kalıcı yapıtlar bu kaynaklardan beslenerek, ancak yeni öz ve biçimlerle olanaklı kılınabilir.

⁶ Metin Turan, *Yürüyorum Dikenlerin Üstünde*, Prospero Yayınları, Ankara, 1994.

⁷ A.g.y., s. 109.

⁸ Metin Turan, *Yürüyorum Dikenlerin Üstünde*, Prospero Yayınları, Ankara, 1994. s. 10.

⁹ A.g.y., s. 112.

¹⁰ Metin Turan, *Tarihten Mekâna Türk Halk Şiiri*, Ürün Yayınları, Ankara, 2006.

Bu bölümü, Metin Turan'ın yıllardır büyük emekle hazırladığı halkbilim kitaplarının bibliyografyasıyla bağlamak istiyorum. Bu uzun dizelce incelendiğinde, Metin Turan'ın halk yazını ve ozanları konusunda neredeyse el atmadığı kimse kalmadığı görülecektir:

* *Enver Gökçe Üzerine Eleştiri-Tanıtma-İnceleme ve Söyleşiler*, Metin Turan-Özgen Seçkin, Damar Yayınları, Ankara, 1991.

* *Can İçindedir Canan: Halk Ozanı Cemal Hoca*, Folklor Araştırmaları Kurumu Yayınları, Ankara, 1992.

* *Âşık Veysel: Yaşamı, Sanatı, Şiirleri*. Prospero Yayınları, Ankara, 1994.

* *Kul Himmet*, Günorta Yayınları, Ankara, 1994.

* *Yürüyorum Dikenlerin Üstünde: Ozan Kaplani'nin Yaşamı, Sanatı, Şiirleri*. Prospero Yayınları, Ankara, 1994.

* *Üç Kanatlı Masal Kuşu: Oğuz Tansel*. Ürün Yayınları, Ankara, 1996.

* *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*. Basım Grafik, Ankara, 1997.

* *Pertev Naili Boratav'a Armağan*. Kültür Bakanlığı, Ankara, 1998.

* *Dostlar Seni Unutmadı: Âşık Veysel*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999.

* *Tarihten Mekâna Türk Halk Şiiri*. Ürün Yayınları, Ankara, 2006.

* *Kültür-Kimlik Ekseninde: Türk Edebiyatı*, Ürün Yayınları, Ankara, 2006.

* *Yaşayan Halk Ozanları: Âşık Veysel'in Anısına*, Ürün Yayınları, Ankara, 2008.

* *Halk Deryasından Damlalar*, Ürün Yayınları, Ankara, 2011.

* *Köroğlu*, Bolu Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Bolu, 2016.

* *Kent ve Kentlilik Bağlamında Anadolu Halk Şiiri*, Şahkulu Alevi Akademisi-Şahkulu Sultan Vakfı, İstanbul, 2016.

* *Alevi Bektaşî Kültüründe Âşıklar ve Nefesler*, Şahkulu Alevi Akademisi-Şahkulu Sultan Vakfı, İstanbul 2017.¹¹

* *Romantik Tarihçilikten Halkçı Folklorculuğa Bir Mecbur Anlatıcı: Yaşar Kemal*, Folklor Araştırmacıları Vakfı, Ankara, 2017.

* *Ruhi Su: Türkünün Uzun Irmağı*, Folklor Araştırmacıları Vakfı, Ankara, 2017.

* *Living Shamanism Within The Context of Bard Poetry in Anatolian Culture (Âşık Şiiri Bağlamında Anadolu Kültüründe Yaşayan Şamanizm)*, Seul-Kore, Gachon University, 2017.

* *Aramızdan Ayrılışının 50. Yılında Ahmet Kutsi Tecer*, Başkent Klişe ve Matbaacılık, Ankara, 2017.

* *Aramızdan Ayrılışının 45. Yılında Âşık Veysel*, Başkent Klişe ve Matbaacılık, Ankara, 2018.

¹¹ Bu kitapçık, önce Ahmet Yaşar Ocak'ın hazırladığı ve 2009 yılında Kültür Bakanlığı tarafından yayımlanan *Geçmişten Günümüze Alevi-Bektaşî Kültürü* kitabının bir bölümü olarak yazılmıştı.

Kuşku yok ki Metin Turan'ın yayıncılık yaşamının en başarılı işlerinden biri de bugün 100. sayısına ulaşmış olan *folklor/edebiyat* dergisidir. Bildiğim kadarıyla alanında ilk ve tek dergidir. Daha önce ülkemizde çeşitli folklor dergileri yayımlanmıştır ama “folklor” ile “edebiyat”ı ilk buluşturan, Metin Turan olmuştur. Bu yönüyle *folklor/edebiyat* öncü bir dergidir.

folklor/edebiyat dergisi, Ürün Yayınları'yla eşzamanlı olarak kuruldu. Ancak Metin Turan'ın yayıncılık geçmişi daha eskilere dayanıyor. İlk dergi deneyimini, öğrencilik yıllarında *İmece* dergisinde kazandı. Sahipliğini Kemal Atamtürk'ün yaptığı ve ilk sayısı Mart 1985'te çıkan bu dergi, başlangıçta Sivas'ta yayımlanıyordu. Metin Turan, Trakya Üniversitesi'nde okumaya başlayınca derginin merkezi de Edirne'ye taşındı. Trakya Üniversitesi Öğrenci Derneği'nin de kurucularından olan Metin Turan, derginin tüm yükünü üstlendi. Kayseri Sıkıyönetim Komutanlığı'na birkaç kez toplatılan *İmece* dergisinin yayını Nisan 1988'de durduruldu.

Metin Turan, toplam 38 sayı çıkabilen bu derginin kendi yaşamöyküsünde önemli bir yeri olduğunu söyler: “**İmece**, benim bütün acemiliklerimin azaldığı ama o dönemde ciddi mücadele verdiğimiz bir yayın olmuştur. Çünkü bir gençlik dergisi olan **İmece**, siyasal çizgisiyle 12 Eylül sonrası ilk öğrenci derneklerinin de oluşumuna zemin hazırlamıştır.”¹²

Metin Turan'ın “sanat dergisi” bağlamındaki ilk deneyimi ise A. Kadir Paksoy ile yayımladıkları *Yeni Şiir*'dir. Ekim 1997'de yayın yaşamına başlayan derginin ilk sayısının kapığında Behice Boran'ın fotoğrafının yer alması, *Yeni Şiir*'in toplumcu sanat anlayışının göstergesiydi. 16 sayı çıkabilen bu derginin ömrü de ne yazık ki çok uzun olmadı.

Bir dönem *Karşı* dergisinin de sahipliğini yapan Metin Turan, 1990 yılında *Littera Edebiyat Yazıları*'nı çıkardı. Başlangıçta Karşı Yayınları logosuyla yayımlanan bu dergi, daha sonra Ürün Yayınları'nın süreli yayınları arasına katıldı. Prof. Dr. Tuna Ertem ve Cengiz Ertem'in yoğun emekleriyle çıkan *Littera*, “ortak kitap” olarak 2014 yılına dek 35 cilt yayımlandı.

folklor/edebiyat dergisi için ayrı bir başlık açmadan, Metin Turan'ın elinin değdiği birkaç süreli yayını daha burada anmak isterim. *Turnalar*, her ne kadar KIBATEK'in (Kıbrıs Balkanlar Avrasya Türk Edebiyatları Kurumu) yayın organı olsa da, Metin Turan'ın, yayıncılık birikimiyle bu uluslararası dergiye değer kattığı açıktır. Çünkü Metin Turan hem KIBATEK'in Başkanı hem “Türk Dili, Kültür, Edebiyat ve Çeviri Dergisi” *Turnalar*'ın Genel Yayın Yönetmeni'dir.

Karşılaştırmalı Edebiyat da Ürün ailesinin kardeş dergilerinden biridir. Böyle bir dergi çıkarılmasını Metin Turan düşünmüş, adını da kendisi koymuştur. Ancak derginin içeriğine ve yayın sürecine karışmak istemediği için biraz kenarda durmayı yeğlemiştir. *Karşılaştırmalı Edebiyat* da “Uluslararası Hakemli Dil, Edebiyat ve Çeviri Dergisi”dir. Derginin sahipliğini Metin Turan'ın kardeşi Serhat K. Turan üstlenmiştir. Genel Yayın Yönetmenliğini ise Prof. Dr. Medine Sivri yapıyor.

¹² Metin Turan'la özel görüşme. (29 Temmuz 2019)

Bir de *Frankofoni* dergisi var Ürün Yayınları arasında çıkan. Metin Turan, “Bu dergiye benim katkım, sadece yayın süreciyle ilgilidir. Derginin kurucusu ve şu anda da içeriğini belirleyen, Prof. Dr. Tuğrul İnal’dır” diyor.¹³

folklor/edebiyat Dergisi

Metin Turan yönetimindeki *folklor/edebiyat*’ın ilk sayısı Kasım 1994’te yayımlandı. Bilgiye ve düşünceye saygıyı ilke edinen bir yayın organı olarak yola çıktı. Dergi o denli ilgi gördü ki ilk sayısı kısa sürede tükendi ve ikinci baskı yaptı. Metin Turan, o sayının sunuş yazısında, “*Neden folklor/edebiyat?*” sorusunu şöyle yanıtlıyordu: “*Yayınımızın adının folklor/edebiyat olması, gerçekte meramımızı anlatmak bakımından özellikle seçilmiş bir ad. Bu ilk sayıda da görüleceği üzere, folklor-edebiyat ilişkileri, edebiyat ürünlerinde folklor etkileri gibi iri puntolarla yazılacak bir ana çerçevemiz var.*”¹⁴

Araştırma ve inceleme yazılarının yanı sıra derleme çalışmalarına da yer verilen iki aylık derginin içeriği süreç içinde çok gelişti, konu çeşitliliği bakımından zenginleşti, sayfa sayısı arttı, kapsamı da iyice genişleyerek yılda dört sayı çıkan “uluslararası hakemli” bir dergi konumuna geldi. *folklor/edebiyat* artık “halkbilim, iletişim, antropoloji, sosyoloji, müzikoloji, tarih, dil ve edebiyat dergisi” olarak sürdürüyor yayını.

Derginin adındaki “folklor” ve “edebiyat” kavramları tam da Metin Turan’ı simgeler gibidir. Çünkü onun halkbilimci, yazar ve ozan kimliği *folklor/edebiyat* dergisinde birleşip bütünleşerek somutluk kazanmıştır.

Metin Turan’ın halkbilimcilere saygısı ve gönülden bağlılığı biliniyor. Yitirdiğimiz aydınlarla karşı toplumun takındığı ilgisizlik onu her zaman üzmüştür. Bu değerbilmezlik halkbilim alanında kendini gösterdiğinde ise tepkisinin dozu daha da artmış, adeta isyana dönüşmüştür. Nitekim değerli halkbilim araştırmacıları Gündag Kayaoğlu, Şevket Baysanoğlu ve Orhan Şaik Gökyay’ın ölümlerinin suskunlukla geçirtilmesine dayanamayarak dergide şu satırları yazmıştır:

*Ülke olarak içerisine itildiğimiz günü kurtarma ve değerbilmezlik, hiç yakışmaması gereken folklor/edebiyat alanına da sızmaya başladı. Kişisel olarak ben bu manzara karşısında ciddi acılar çektiğimi; bu alana yönelik bir derginin yayın yönetmeni olarak bu acımın ikiye katlandığını söylemek durumundayım. Bilginin tek başına bir anlamı olmadığı açık. İnsanı, insanlığı yitirdiğimiz bir dünyada bilginin de birikimin de bizi gönendirecek hiçbir değeri olamaz. Bu ülkede, ak kâğıt üzerine tek bir cümle iliştirebilmiş her insanın emeğini anlama bilincinde olmalıyız...”*¹⁵

Metin Turan, derginin 36. sayısının başyazısında bu duygusal satırları yazmakla kalmamış, yazının sonunda şaşırtıcı bir kararını da açıklamıştı: “*Her ölenin ardından 40 gün yas*

¹³ Aynı görüşmeden.

¹⁴ Metin Turan, *folklor/edebiyat*, Kasım 1994, Sayı: 1, s. 3.

¹⁵ Metin Turan, *folklor/edebiyat*, 2003 / 4 (36), editör sunuşu.

tutmak geleneğimizdendir. Öyleyse **folklor/edebiyat** da buna katılıyor; bu sayımızla birlikte **40 sayılık yas** ilan edip yayınımızı durduruyoruz.”

Kıtaplığında *folklor/edebiyat* dergisinin sonraki sayılarını bulamadığımdan, bu protesto açıklamasının eyleme dönüşüp dönüşmediğini doğrulama olanağını bulamamıştım. Ama derginin tarihine ilişkin bir değerlendirme yazısı yazarken bu olayı boşlukta bırakmak istemedim. Konuyu Metin Turan’a sordum. Verdiği yanıtta, o “**kırk sayılık yas**” açıklamasından sonra yaşanan gelişmeyi şöyle anlattı:

“Derginin 36. sayısında parasal nedenlerden kaynaklanmayan (o dönem derginin cidden hem okuru daha çoktu hem de kendini rahatlıkla finans edebiliyordu) bütünüyle duygusal nedenlerle 40 ay yayımlamamak gibi bir karar almıştım. Öfkelenmiştim. Sonra başta Prof. Dr. Fuat Bozkurt (biraz da maddi nedenler de işin içinde olabilir diye derginin o sayısının kâğıdını karşılayacak kadar para da aktarmıştı), Prof. Dr. Kurtuluş Kayalı, Prof. Dr. Hande Birkalan, Prof. Dr. Nilgün Çıblak ve Müslüm Kabadayı süreci irdeleyen ve ‘çıkması’ gerektiği konusunda tek başıma karar veremeyeceğimi bildiren dostça yazılarıyla aksatmadan, derginin yayını sürdürmeme destek oldular. Hatta 37. sayımızın sunuş yazısını Fuat Bozkurt yazmıştı, ‘**Yola Devam**’ başlığıyla...

1994’ün Kasım ayında ilk sayıyı yayımladığımda, periyodunun iki ayda bir olmasını düşünmüştüm. Ancak o dönemin dizgi, mizampaj, montaj gibi zaman alan aşamalarından dolayı 1995 yılından itibaren üç ayda bir yayımlamaya karar verdim. Sadece 5-6. sayıları birlikte çıkardık. Onun nedeni de anımsayabildiğim kadarıyla kâğıt sıkıntısı idi. Diğerleri hep bağımsız sayılar oldu.

folklor/edebiyat, 57. sayıdan sonra, Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi’nin akademik yayını oldu. Uzunca bir süre yayın yönetmenliğini yine ben yürüttüm. 89. sayıdan itibaren Yayın Yönetmenliğini bütünüyle Prof. Dr. Metin Karadağ hocam üstlendi, bense Yayın Koordinatörü olarak daha çok teknik işlerini yapmak anlamında dergile ilgimi sürdürüyorum.”¹⁶

Bu nitelikte ve kapsamda bilimsel bir derginin yayını kesintisiz sürdürerek 100. sayıya ulaşması büyük bir başarıdır. Derginin mimarı Metin Turan başta olmak üzere yayına emeği geçen tüm arkadaşları kutluyor; akademik kadrosu ve değerli yazarlarıyla *folklor/edebiyat*’ın halkbilim yazınımıza daha uzun yıllar katkıda bulunmasını diliyorum.

Ürün Yayınlarının 25 Yılda Başarıları

Ürün Yayınları’nın kuruluşundan bu yana yirmi beş yıl geçmiş. Çeşitli dergilerin yanı sıra çok sayıda nitelikli kitabın da yayıncısı olan Metin Turan, yayın çizgisinden ödün vermeden, büyük bir özveriyle sürdürüyor çabasını. Metin Turan’a, Ürün Yayınevi’ni kurarken neyi amaçladığını sorduğumda şu yanıtı almıştım:

¹⁶ Metin Turan’la yazışma. (16 Temmuz 2019).

“Yayınevini kurarken başlıca amacım, Türkiyeli yazarların özgün yapıtlarını yayımlamak, başka dillerden çeviriler yayımlarken de ‘piyasa’ derdine düşmeden tercihte bulunmaktı. Anımsarsanız 1980 sonrasında telif kitap yayımı çok sınırlı idi. Hatta düşünsel kitaplar yayımlayan birçok yayınevi (örneğin Metis, Ayrıntı ve hatta İletişim) o yıllarda siyasal baskıların da etkisiyle çeviriyi öncelemişlerdi. Bu yöneltmede, Batılı yayınevi ve yazar kuruluşlarının kendi dillerindeki kitapları destekleme çabalarının da etkisi vardı. Bende bu egemenliğe karşı bir tepki oluşmuştu. Türkiyeli yazar ve Türkiye’den konulara yönelmemdeki başlıca etken bu olmuştur. Amacıma büyük ölçüde ulaştım. Örneğin, başka hiçbir kitabı yayımlamamış olsam da her birinin adı bir halk türküsünden esinlenilerek konulmuş Ali Esat Bozyiğit’in Ankara kültürü ile ilgili kitaplarını (*Karpuz Kestim Yiyen Yok, Bizde Âdet Böyledir, Güvercin Uçuverdi*), Nilgün Çıblak’ın *Mersin Tahtacıları’nı*, İlhami Gökçen’in *Türk Müzik Kültürüne Katkılar* ile *Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Çalgılar’ımı*, Özge Öztekin’in *Divanlardan Yansıyan Görüntüler* ile *Kent Mimarisini Şiir Üzerinden Okumak* ve sağlığında görebilmesini sağladığım için hüzünlü bir sevinç duyduğum Mevlüde Günbulut’un *N’olaydım N’olaydım’ı* ile Betül Mutlu’nun *Gülten Akın’ın Şiiri* adlı kitaplarını yayımlamış olmak, yayıncılık maceramda türlü yorgunluk ve sıkıntılara karşın iyi ki yaptım dememe yeter zenginliklerdir. Ancak tasarladıklarımı bütünüyle de gerçekleştiremediğim de ortada.”¹⁷

Görüşmemizde, yayınevinin ürün yelpazesi konusunda da şu bilgileri verdi Metin Turan:

“Ürün Yayınevi’nin yayın yelpazesi, bildik yayıncıların hemen hiçbirinin yayımlama çabası göstermediği halk kültürü ile ilgili kitaplarda yoğunlaştı. Ancak bunun dışında tümü özgün olmak üzere şiir, öykü, roman ve sosyal bilimlerle ilgili araştırma, inceleme kitapları da yayımladık. Çok az çeviri kitap yayımladık. Bunlar, Jean-Paul Weber’den İlhan Cem Erseven’in Türkçeye çevirdiği *Sanat Psikolojisi*, Mehmet Dünder’in çevirisiyle Paul Klee’nin *Çağdaş Sanat Kuramı*, Arnold Toynbee’nin *Savaş ve Uygarlık* ve Jean Pierre Richard’dan Aytekin Karaçoban’ın çevirdiği *Baudelaire’in Derinliği* adlı kitaplarıdır. Bunlara bir de İlhami Gökçen’in dilimize kazandırdığı *Rauf Yekta’nın Fransızca Musiki Yazıları’nı* ekleyebiliriz. 1994’ten bu yana yılda ortalama 17 kitap yayımlamışız. Bugün bu sayı 430 dolaylarında.”¹⁸

Metin Turan’ın Ozanlığı

Metin Turan’ın önemle vurgulanması gereken bir başka yönü de ozanlığıdır. O, baş dönürücü çalışma temposuna karşın, şiiri yaşamının ayrılmaz parçası yapmayı başarmıştır.

Kimi yazarlar, “ozan” sözcüğünün “şair”i karşılamadığı görüşündedir. Onlara göre “ozan” denince yalnızca “saz şairi” anlaşılır. Ben bu görüşe katılmıyorum. İlhan Berk’ten Cemal Süreya’ya çağdaş şiirimizin en büyük ustaları, kendilerini gönül rahatlığıyla “ozan” diye

¹⁷ Metin Turan’la özel görüşme (29 Temmuz 2019).

¹⁸ Aynı görüşmeden.

nitelemişlerdir. Nitekim “şair” sözcüğünün *Türkçe Sözlük*’teki karşılığı da “ozan”dır. Bu iki kavramı birbirinden ayırmak için birine “ozan”, ötekine “halk ozanı” demenin yeterli olacağını düşünüyorum. Bu yazıda “ozan” sözcüğü, çağdaş şiir yazarı anlamında kullanılmıştır.

Şiir, kıskanç bir sevgili gibidir; yalnız kendisiyle ilgilenilmesini ister. Başka uğraşlara yönelenlere iyi gözle bakmaz! Fazıl Hüsnü Dağlarca, o yüzden “Şiir kuma kabul etmez!” demişti. Kendisi de bu sözüne bağlı kalmış ve yaşamı boyunca şiirden başka bir şey yazmamıştı. Oysa Metin Turan, öyküden araştırmaya, incelemeye, çok değişik alanlarda verimleri olan bir yazı emekçisidir. Belki de bu yüzden başka yönleri daha çok öne çıkmış, ozanlığı biraz gölgede kalmıştır. Oysa onun şiirine ciddiyetle eğilenler, Metin Turan’ın, çağdaş şiirimizin usta ozanlarından biri olduğunu hemen anlar. O, halk şiiri damarından beslenerek çağdaş şiirin yenilikçi kulvarına girmiştir. İnceltilmiş, damıtılmış dizelerle kurar şiirini. Şiir dilini yetkinlikle kullanır. İmgenin hakkını verir ama şiirini anlaşılmasız imgeler yığınına çevirmez. Şiirlerinin çoklu okumalara açık entelektüel bir altyapısı vardır.

Metin Turan’ın yayımlanmış dört şiir kitabı bulunuyor: *Suları Islatan Mecnun* (2003), *Sokaklar Kentler Ülkeler* (2007), *Ağustos Aldı Sırlarımı* (2013), *Hal ve Gidiş* (2014). Son kitabı, “Seçme Şiirler”den oluşuyor.

Metin Turan, toplumcu-gerçekçi bir ozandır. Toplumsal çarpıklıklar onun şiirinde acı bir dille eleştirilir. “*hangi kavşağa varsam sola dönüşü yok*”¹⁹ ya da “*ülkem ölüm orucunda*”²⁰ gibi dizeler, siyasal gerçekliğimizin şiirsel yansımalarıdır. Birçok şiirinde çarpıcı imgelerle oluşturduğu sert betimlemeler vardır:

*“bütün verimli topraklara şimdi apartman ekiliyor / adana’da pamuk apartmanı, bursa’da söğüt, / pasinler’de buğday / temelli’de kavun, çubuk’ta alıç / balkonlara taşınacak bütün sebzeler / şeytanını kendine, taşını dostuna fırlatan sevgilim / yırt inşaat mühendisi diplomayı / karıncalar da terk ediyor yurdumu”*²¹

“Kredi kartları”ndan “döviz kurları”na dek neşter vurmadığı toplumsal yara yok gibidir:

“kredi kartları, döviz kurları, banka ekstreleri, aktifler, pasifler / yeni bir dünyanın kim-sesi diyorlar artık / barkotumu okutarak / kalbim! diyorum, bir büyüü olmalı susmanın”.²²

Özellikle çevre konusunda çok duyarlıdır Metin Turan. Doğaya karşı işlenen suçlara, kent talanına alabildiğine öfke duyar. “*Müteahhit karneli mimarlar*”ı kınar, ülkeyi betona boğan inşaat mühendislerine, “*yırtın diplomalarınızı!*” diye seslenir! Yanlış yapan hiçbir toplum kesimini bağışlamaz. Belediye yönetimleri de, banka patronları da, öğretmenler de, hatta marangozlar ve doktorlar bile eleştiri oklarından kurtulamaz! Örneğin “Kent Soyтарыsı”nda dillendirdikleri size de hayli tanıdık gelmiyor mu:

¹⁹ Metin Turan, *Suları Islatan Mecnun* (Hal ve Gidiş), Ürün Yayınları, Ankara, Ağustos 2003, s. 22.

²⁰ A.g.y., (“Ülkem Ölüm Orucunda”), s. 30.

²¹ Metin Turan, *Sokaklar, Kentler, Ülkeler* (“Anadolu”), Ürün Yayınları, Ankara, 5. Baskı, Kasım 2011, s. 40.

²² Metin Turan, *Ağustos Aldı Sırlarımı* (“Mahya”), Ürün Yayınları, 2. Baskı, Ankara, Temmuz 2013, s. 16.

“refüjlerde her mevsim kıyım / bir de yurdum ağaçları terk edilir de / göçe zorlanır afrika’dan, italya’dan kavaklar // zaman ki üstgeçitle altgeçit arasında yan yana nokta / palyaçosu bol, zengin bir sirkidir ankara!”²³

Öyle derin bir çürüme içindedir ki toplum, artık “Hiçbir Şey Görüldüğü Gibi Değil”dir:

“Görüldüğü gibi değil hiçbir şey / kopyada yakaladığı öğrencisiyle değiştiriyor hayatını / sisteme küfredip test sorusu pazarlıyor öğretmenler / dersane önlerinde tükeniyor ilkgençliği ülkenin / hangi bulvarı yürüsem hortumlanmış bankalar / piyango biletleriyle gömütünü kazıyor memleket // ormanı en çok marangozlar seviyor / şimdi bir de borç batağı maliyeciler / bir ömür kalas istiflemekten bıkmamışlar en çok // kim dinlese sırtımı ateşli bir hastalıktan söz ediyor / sevgi yetimi bir ülkenin yetimi olduğumu unutup / ilaç firmalarını zenginleştiriyor”²⁴

Orhan Pamuk’a ve *Kar* romanına göndermesi de ilginçtir: “*Kars şimdi Nobel’li bir yazarın elinde olmayan kartopudur*”²⁵.

Halk şiirinin taşıma geleneğinden yararlanarak böyle çağdaş yergi şiirleri yazmıştır Metin Turan. “Mahya”, “Feleğin de Alacağı Varmış”, “Türkiye Minesi” şiirleri de bu türdendir.

Kısaca söylemek gerekirse, derdi olan bir ozandır Metin Turan. Ülkenin dertleriyle dertlenir, sevinciyle gönenir:

“Yurdum şimdi çiçek açmış bahar seli / şimdi ülkem bütün pencerelerinde yağmur çisesi”²⁶

Aynı zamanda bir “kentler ve mekânlar” ozanıdır o. Ülkeler, kentler, sokaklar ve insanlar, şiirinin başat konularıdır.

Kentlerin yitip giden güzellikleri, çirkinleşen yüzü tedirgin eder onu. Derin bir özlem duyar eski güzel günlere:

“Müdevimi olduğum bütün kahveler değişti, / pancurları söküldü evlerin / perdesini güveğine saklayan pencereler yok artık / gökdelenlere sığınan gelinler, / işmerkezlerinde kutlanan yağünleri / yok artık çeyiz sandığından avluya taşınan ayva kokuları, turunçlar yok / merhametini kaneviçelere gizleyen eller de”²⁷

Ülkemizin bütün çiçekleri “Türkiye Minesi”dir onun gözünde. Mardin’in yıllanmış şarabını tadarsınız dizelerinde. Sonra elinizden tutup Antakya’nın portakal bahçelerinde, Ardahan’ın akşam ormanlarında gezdirir sizi. İyi bir gözlemcidir. Yer yer bilgeliğe varan dizeleriyle, olgunlaşmış bir şiir evreni yaratır yapıtlarında. Dilinin yalınlığı, imgelerinin sahiciliği, yaşadığı topraklara sağlam bastığının kanıtıdır.

²³ Metin Turan, *Ağustos Aldı Sırlarımı* (“Kent Soyтарыsı”), Ürün Yayınları, 2. Baskı, Ankara, Temmuz 2013, s. 19.

²⁴ Metin Turan, *Suları Islatan Mecnun* (“Hiçbir Şey Görüldüğü Gibi Değil”), Ürün Yayınları, Ankara, Ağustos 2003, s. 14, 16, 18.

²⁵ Metin Turan, *Sokaklar, Kentler, Ülkeler* (“Karsız Kars Şiiri”), Ürün Yayınları, Ankara, 5. Baskı, Kasım 2011, s. 25.

²⁶ Metin Turan, *Suları Islatan Mecnun* (“İlkyaz Gelmiş”), Ürün Yayınları, Ankara, Ağustos 2003, s. 38.

²⁷ Metin Turan, *Sokaklar, Kentler, Ülkeler* (“Sonunda”), Ürün Yayınları, Ankara, 5. Baskı, Kasım 2011, s. 53.

Azımsanmayacak bir gezginci yanı vardır Metin Turan'ın. Bu yönü de kendisine gezginci halk ozanlarından miras kalmış olmalı! Edirne'den Diyarbakır'a, Kars'tan Isparta'ya, Ankara'dan Bursa'ya, pek çok kentte ayak izlerini görürsünüz onun. Bütün o kentlerin tarihsel özellikleri ve mitolojisi de girmiştir şiirlerine. O bazen dağları delen Ferhat, bazen "Suları Islatan Mecnun"dur! Bazen "yanlış bir Karacağlan"dır kendi ülkesinde, bazen "mülteci bir Emrah". Bazen de "yabanıl bir Köroğlu", dağların koyaklarında...

Metin Turan'ın gezginliği Türkiye ile sınırlı değildir. Şiirin coğrafyası da o yüzden çok geniştir. Dünya kentleri de tarihsel göndermeleri ve alt anlamlarıyla soluk alır şiirlerinde. Bakü (Azerbaycan), Kiev (Ukrayna), Kişinev (Moldova), Girne, Mağusa (Kıbrıs) ve başka ülkeler / kentler de özgün renkleriyle çiçeklenir dizelerinde.

Metin Turan'ın şiirleri Almanca, Fransızca, İngilizce, Rusça, Bulgarca, Yunanca, Korece, Lehçe, Romence, Ukraynaca ve Makedonca gibi çeşitli yabancı dillere çevrilmiştir. Ama onun nitelikli şiir emeği, ülkemizde yeterince değerlendirilmemiştir. Türkiye'de yayımlanmış belli başlı seçkilerde şiirlerinin yer almaması ciddi bir eksiklik. Ne var ki "edebiyat iktidarı"nın elinde bulunduranların tekeli ve dar çevreci yaklaşımlarını kırmak kolay olmuyor. Ama ben Metin Turan'ın ozan kimliğiyle de hak ettiği yere geleceğinden kuşku duymuyorum.

Dopdolu Bir Yaşam

Birden çok niteliği ve "iyi" özelliği kişiliğinde toplayan Metin Turan, tek başına amaa "kurum" gibi çalışır. Onun için "atom karınca" desem yeridir! On parmağında on marifet vardır. Öncelikle halkbilimcidir. Araştırmalar yapar, kitaplar yazar, dergiler çıkarır, ulusal ve uluslararası düzeyde bilimsel toplantılara, söyleşilere katılır. KIBATEK'te, Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi'nde görevleri vardır.

Metin Turan'a göre KIBATEK, "*Dünyanın farklı coğrafyalarından Türkçe yazan ve Türkçe edebiyatla meşgul olanların bir araya gelme, ortak etkinlikler düzenleme ve bu duyarlılığı canlı kılma hareketidir.*"²⁸ *Turnalar* dergisi ise bu kurumun uluslararası hakemli yayınıdır.

Metin Turan'ın çok önemli bir özelliği de bunca yoğun ve yorucu çalışma koşullarına karşın durumundan hiç yakınmaması ve yüzünün her zaman gülmesidir! Metin Turan'ın bütün bu işleri sayılı günlere nasıl sığdırabildiğine gerçekten şaşar dururum!

Ama hepsinden önemlisi, Metin Turan'ın geçekten "iyi insan" olmasıdır. Kişiliğine güven duyduğumuz, dostluğuyla övündüğümüz bir arkadaşımızdır. Onun insanlığına, erdemlerine çok saygı duyarım.

Yaklaşık otuz yıldır tanıyorum Metin Turan'ı. Dergilerde, derneklerde, etkinliklerde birlikteliğimiz oldu. Dürüst, çalışkan, üretken, saygılı, değerbilir bir insandır. Vefalıdır, yardımseverdir. Paragöz bir yayıncı değildir. Son dönemde, Ankara'nın unutulmaz kitapçılarından Remzi

²⁸ *Turnalar*, Yıl: 19, Sayı: 67, s. 3.

İnanç dostumuzun anılarını²⁹ art arda yayımlaması da onun bu vefa duygusunun somut örneklerinden biridir. Bu davranışıyla, bir ustaya nasıl saygı gösterilmesi gerektiğini göstermiştir.

Metin Turan’la söyleşmek, görüş alışverişinde bulunmak her zaman çok iyi gelir bana. Onunla konuşurken zenginleştiğimi, dinginleştiğimi duyumsarım. Dostluğundan mutluluk duyduğum, sohbetinden tat aldığım sayılı insanlardan biridir. Ne var ki dur durak bilmeden koş-turduğu için bir araya gelebildiğimiz günler çok azdır. Bazen kendisine telefonla ulaşmakta bile güçlük çektiğim olur. Bu yazıyı hazırlarken gelen iletisi, durumu yeterince açıklıyor sanırım:

“Değerli Ağabey,

Geçen hafta iki gün aynı yatakta hiç uyuyamadım. Bir gün Kıbrıs, bir gün İstanbul, ardından Kayseri, Niğde derken nihayet bugün Ankara’dayım. Özlem ve saygılarımla.”

Metin Turan; uzun yıllara dayanan halkbilim *çalışmaları*, araştırma kitapları, nitelikli şiirleri, yorulmak bilmez toplumsal etkinlikleri, *çok sayıda dergiye can veren yayıncılık deneyimi* ve bilge kişiliği ile dünyamızı güzelleştiren insanlardan biridir. Vecihi Timuroğlu’nun dediği gibi, “soyu tükenmekte olan” bir insandır.³⁰ Bu yazı, onun çok yönlü yayıncılık birikimini ve sanat emeğini anlama çabası olarak kaleme alındı. Kendisi, sayılan nitelikleriyle çok daha kapsamlı değerlendirmelerin konusu olmayı hak ediyor. Umarım böylesi çabalar, gelecekte Metin Turan’a yaraşır bir “**Armağan Kitap**”ın da yolunu açar.

Atilla Aşut ve Metin Turan, Meşeli-Ankarai, 2019. (Fotoğraf: Mahmut Turgut)

²⁹ Remzi İnanç, *Ortak Belleğimizdir Dostlar...* (2015), Yazmak Anımsamaktır (2018), Ürün Yayınları, Ankara.

³⁰ Vecihi Timuroğlu, “Soyu Tükenmiş Bir Kişilik: Metin Turan”, *Karşılaştırmalı Edebiyat*, Sayı: 2019/1, s. 19.

folklor/edebiyat, cilt: 25, sayı: 100, 2019/4
Metin Turan Özel Dosyası

Şairle Buluşma ve Ebedi Arayış Yolculuğunda Birlikte Olmak

Eunkyung Oh¹

İki kişinin arkadaşlık kurabilmesi için neye ihtiyaç vardır? Özellikle bir insanın hayatı denilen ağaca su verip, açan çiçeklerden meyve elde edilmesi gibi bir buluşma nasıl bir özel kadere bağlıdır?

Şair Metin Turan ile görüşmemin başlangıcı pek hoş değildi.

O sırada bir üniversiteye profesör olarak atanma sürecindeydim ve kısa zamanda tez raporuna ihtiyacım vardı. Şairlik, yayıncılık, dergi editörlüğü gibi birçok işi aktif bir şekilde yapan Metin Turan'ı tanıımıyordum. Üstelik doktoramı tamamladıktan sonra yaklaşık on yıl kadar Türkiye'yi hiç ziyaret etmemiştim, bu yüzden de Metin Turan ismini bilmiyordum. Eski bir dostum ve araştırmacı olan, şimdi bir üniversitede profesör olarak akademik hayatını sürdüren bir arkadaşım, beni Metin Turan tarafından yayımlanan bir dergiyle tanıştırdı. Ben de oraya makalemi verdim. Bir süre sonra makalemin yayımlandığını duydum ve tez atanma süreci yaklaşırken henüz Kore'ye teslim edilmeyen yayınam yüzünden diken üstündeydim. Yayınlarımı sunmadığımda tüm araştırmalarım boşa gidecek ve elbette atanması içim aday hakkım bile elimden alınacaktı. Kore'de "Türkoji Bölümü"nde bir profesör olarak görev yapmak, belki otuz yılda bir kez gelen bir fırsat olduğundan kişisel olarak hayatım için çok önemliydi. Ne var ki böylesine önemli olmakla birlikte kısıtlı bir zamanım vardı. Ya iki gün ya da üç gün.

İki gün öncesine kadar sabırsızca bekledikten sonra uluslararası arama yapmak zorunda kaldım. O yıllar, İnternet üzerinden aramanın yapılamadığı bir zaman olduğundan, uluslararası aramalar olağanüstü bir durumdu. Üstelik Kore Cumhuriyeti ve Türkiye arasındaki mesafeden

¹ Prof. Dr., Dongduk Kadınlar Üniversitesi, Kore Cumhuriyeti.

dolayı uluslararası aramalar tabii ki çok pahalıydı. Ancak sadece e-postayla haberleşmeyi bekleyemeyeceğim kısıtlı bir zamanım vardı. O sırada Metin Turan'ın yüzünü bile görmediğim halde telefon açmam gereken bir durumda olmanın huzursuzluğunu hissediyordum. Telefon görüşmesi karşılıklı kendi durumumuzu savunma ve talep etmeye yönelikti. Metin Turan ile tanışmam işte böyle bir telefon dolayısıyla başladı. Makalem yayımlanmış, dergi bana ulaştırılmamıştı ve ben otuz yılda bir gelebilecek bir olanaktan bu yüzden yoksun kalacaktım. Endişeli ve öfkeliydim. Telefonda bu yakınma ve öfkemi kendisine söylemek zorunda kaldım. Oysa kendisi dergi çıkar çıkmaz, benim yakından tanıdığım ve adresimi bilen arkadaşşıma dergileri teslim etmiş, onun ulaştırdığını var sayarak rahat davranmıştı. Yine öyle, rahat davrandı: “Ulaştırabilirim” dedi. “Yani nasıl? İki gün var!” dedim. “Evet ulaştırabilirim, gerekirse yarın uçağa atlar dergileri getiririm. Çünkü siz sadece kendiniz için uğraşmıyorsunuz, bizim için, yani Türkler için ve Türk dili ve edebiyatı için de uğraş veriyorsunuz. Ulaştırabilirim” dedi. Hiç yüz yüze gelmediğim ama benim için çok önemli olan bir durumda bu içtenliği gösterdi. Ertesi gün masrafı neredeyse bir uçak bileti kadar olan hızlı bir kargo şirketiyle dergileri bana gönderdi ve gerçekten de dergiler yirmi dört saat sonra Kore’ye ulaştı.

Birkaç yıl sonra Bilecik’teki bir akademik konferansta karşılaştık. Kendisi ile yüz yüze ilk tanışmam o zamandı sanırım. Metin Turan, KIBATEK akademik konferansının başkanı olarak organizatörüydü ve ben de sunum yapmışım. Şairlik, araştırmacılık, akademik konferans organizatörlüğü ve akademik dergi yayıncılığı dahil olmak üzere birçok bilgi endüstrisinde lider olarak aktif bir şekilde çalışan Metin Turan, zaman ve tecrübesini baz alarak kendini mahcup duruma düşmeyecek şekilde işlerini zekice yürütüyordu. Her konuda tam bilgili biri gibiydi. Her şeyden önce onun bilgilerinin kalesindeki mücevher gibi asılı dekorlar Metin Turan’ın karakteriydi. Nezaket ve şefkat, dünyayı gören sıcak bakış ve insanlık sevgisi erimekteydi. O yaşarken tanıştığı her bir insana tüm içtenliğini gösterip sıcakkanlı bir şekilde yardım eli uzatmıştır. Bilgili bir okuryazarlık, sanatla yüceltilmiş bir dil ve insan sevgisine sahip olan bir insanın bu dünyada var olması, bizim için büyük bir şans. Dahası, böyle bir insanla dostluğumuzu ve yaşamdaki mutluluğumuzu paylaşabilirsek bu hayatlarımızı daha fazla değer ve servetle doldurabilmek anlamına gelir. Sonra Kore Cumhuriyeti’nde yayımlanan dergiler benden Türk edebiyatçılarından ürünler istedikçe ben de Metin Turan’dan katkı istemeye başladım. Hiç bir zaman kendisinden ürünler göndermedi. Hep başka Türk edebiyatçıların ürünlerini gönderdi, onları tanıtmayı tercih etti. Ben “Siz de şairsiniz, sizin de şiirlerinizden yayımlayalım” diye ısrar ettikçe, o, “Türk edebiyatı çok zengin ve büyük yetenekler taşıyor. Bana sıra gelene kadar o büyük ustaları tanımak gerek” diyerek kendisini ikinci plana itmeye çalıştı. Yaşar Kemal, Osman Şahin, Attila İlhan, Gülsüm Tuncer, Gürsel Korat, Adalet Ağaoğlu, İnci Aral, Fatma Karabıyık Barbarosoğlu, Alper Akçam, Metin Demirtaş, Hasan Ali Toptaş, Ahmet Telli, Hakan Günday, Murat Tuncel, Abdulkadir Budak, Gonca Özmen... Onun katkılarıyla Kore Cumhuriyeti’nin çok önemli edebiyat dergisi ASIA’ya Türk edebiyatı ile ilgili özel bölüm hazırladık. “İstanbul Özel Sayısı” ve “Türk Edebiyatı Özel Sayısı” için de ayrı bir bölüm ayırdık. Dünyanın başka ülkelerindeki Türkolog meslektaşlarım

için de böyle olsa gerek; ne zaman Türkiye ile ilgili bir kaynak kitaba veya makaleye ihtiyaç duysak deyimdeki karşılığına uygun olarak Metin Turan “imdadımıza yetişir”.

*

Bu sefer, Metin Turan’ın çalışmaları hakkında daha kapsamlı bir şekilde konuşmak istiyorum. Ben-teki-dünya, insan algısı böyle gelişir ve tamamlanır. Platon’un “şölen” adlı metninde insanların neden diğer yarısını zlediğinin efsanesi anlatılıyor. Bu kitapta Yunanistan’ın baş komedya yazarı olan Aristophanes’in kitaptaki görünümü benzersizdir. İki içilen bir masada konuşma yapan üçüncü kişi olan onun, şu şekilde bir hikayesi aktarılagelmiştir. İnsanlar aslında tek bir beden olarak varlardır. Bu “tek beden”liğin  türü vardır. Güneşten var olan *erkek-erkek*, aydan var olan *kadın ve erkek*, ayrıca topraktan var olan *kadın ve kadın*. İki kafası, dört kolu ve dört bacağı vardır, bu yüzden zekası ve gücü, günümüz insanların dan çok daha üstündür. Bu nedenle tanrılar bir tehlike hissederler ve Zeus haşlanmış yumurtanın kırılması gibi insanı ikiye ayırır. İşte bu varlıklar şimdiki insanlardır ve ikiye ayrılan yeri tam doldurabilmek için göbeği yaratmıştır. Aşk, kısacası, ikiye ayrıldıktan sonra kaybedilen eski eşine duyulan arzudur ve tekrar birleşme ve bütünlük için bir istek

ve arayışın hikayesidir. “Şölen”de yüksek bir tepede bulunması, son konuşmacı olarak ortaya çıkan Sokrates’in Eros’a hayranlığıdır. Platon’un en vurgulu anlattığı eserin bir parçasıdır ama Aristophanes’in hikayesine kıyasla uzun ve sıkıcıdır, ama içinde gizli bir mesaj vardır. Sokrates hikayesinin özü, Eros’un istediği güzellik duyuların yakaladığı boşluk değil, mutlak ve değişmeyen bir varlık olarak güzelliği ve onu böyle bir hazineyi yakalamaya yönlendiren en büyük güç olmasıdır. Sokrates bunu kadın filozof Diotima’dan duyduğunu söylemiştir. Özetlemek gerekirse, insanlar boşluklarını doldurmak için sevgili ve sevgi nesnelerini ararlar, ama nihayetinde güzelliklerine olan susuzluklarını doldurmak çabası içerisinde sonsuzluğa kavuşurlar ve yücelirler.

Metin Turan’ın eserindeki aşkı, Platon’un Eros hayranlığı gibi “yarı” özlemi üzerinde durmamaktadır. Onda sonsuzluk, hakikat ve güzellik hakkında arayış ve hayranlık vardır. Onun aşkı uzaklarda Asya’dadır (Asiye, Asya, Dilek). “Zeytin gözlü” bir kadın ona aşkını bağlar. Fakat onun sevgiye olan susuzluğu bir erkeğin bir kadına duyduğu aşkla sınırlı kalmaz. Asla durmayan, durmadan akan ve asla aynı yerde durmayan devingen bir aşıktır.

**“deniz girmeseydi aramıza
ben bu kadar kederlenmezdim**

....

**biliyorum girmeseydi aramıza deniz
ben seni alır kaçardım”** (a.a.s., s.62)

Onun aşk anlayışını “Ayrılık” takip eder. Bu ayrılık da bir başka buluşmayı getirir. Bir şairin şiirleri ile kendi hayatı arasında doğru orantı kurmak elbette yanlıştır. Ancak yaşadığımız bu hayat değil midir şiire de, öyküye de sığdırmaya çalıştığımız? Bir araya gelmeler her zaman zengin masalarla mideleri doldurmaz; şölen atmosferi içerisinde bir hayatın ayrıntılarına da ışık yakar, sıcak kalplerin karşı cins ile merakını da giderir. Metin Turan ‘toplayan’ birisidir. Dünyanın başka coğrafyalarından, başka mesleklerden insanları büyük bir istekle ve buluşma arzusu ile toplamayı başarır. Toplantı, ayrılık ve birleşmeyi devam ettirip meyvelerini verir. O meyve bir güzelliiktir ve sonsuz bir varlık olarak Metin Turan’ı motive eder. O sonsuz güzelliğin varlığı Metin Turan’a şiirlerini yazdırır. Şiir, vedalarının yarısı, özlemi ve karşılaşmanın meyvesidir. Bu nedenle, beden boyutunda kalmayan aşk sonsuzluğa yüceltilir.

**“çünkü savrulduğum her kıyıda sana çıkıyor hikayem
ondan sığınıyorum
sükûta tabutlar taşıyan kalabalığın
eskiyen kafakağıdımı gösteriyorum gördüğüm her haydarî surata
yine ve yalnız sen anlıyorsun”** (a.a.s., s.10)

Metin Turan'ı fiziksel ve tükenmişlik dünyası olan fani dünyadan ölümsüzlük ve sonsuzluğun dünyasına rehberlik eden aracı Eros'tur. Ancak bu ilham perisi inişli çıkışlı bir yolculuk ile gelir. Eserinde **“Yalnızlığımı da yitirdim”** diyerek küçümseme içeren bir tavırla kendine acıyan şair, sevginin yolu hakkında endişe duyar. **“Sen çıkıyorsun yeni açmış bahar dallarınla/ ve belli ki kasırgalar yükleniyor/hangi rayda yürüsem/ makas değiştiriyor makinist”** (a.a.s., s.10) sevgi yolculuğu ölümsüzlüğe ve sonsuzluğa doğru bir yolculuksa, engelsiz ve rahat bir çiçek yolu nasıl olabilir? O aşk, bahar dallarına yönelse de, gerçek şu ki kasırgalar yolu kapatır. Eğer biri fırtınayı delip geçmezse, yolculuğun ortada kesilmesinden başka bir şey gerçekleşemez. Dahası, onu taşıyan sevgi treni hangi raya geçerse geçsin rayın ne zaman değişeceğini söylemek zordur. Kaderin oyunu, sadece sürücü trenin hangi rayda gideceğini bilebilir. Kesin olan şey, kaderinin bağlı olduğu trenin kaderi ve onun önünde insanın ne kadar zayıf, güçsüz olduğudur.

Zayıf ve güçsüz olsa da bu dünya, adalet, iletişim ve barışın birleştiği bir dünya olursa bir kişinin öfke ve başarısızlığı sadece sözlüklerde çıkan bir kelime olarak kalabilir. Ama dünyada insan, büyük hayaller kursa da her zaman sınırlı imkanlara sahiptir. İşte sevgi trenine binip ebedi güzelliğin özünü bulmak için yoluna devam eden şairin dünyası ile bir buluşma. Şair Köroğlu da olur Karacaoğlu da. Şair adaleti bulur ve onu gerçekleştirmek için bir aktivist olur, bir devrimci olur. Dünya ile buluşmada şair sınırlı ve sıkıntılıdır. Büyük dünya karşısında halsizlik duygusu, aynı zamanda bir şiir haline gelir ve meyvesini verir. Birinin yarısını iyileştirmeye duyulan özlem, ebedi maddeye duyulan özlem olur, güzellik arayışı haline gelir. Bu farkında olmadan dünya için bir susuzluk doğurur. Adaletin gerçekleştiği dürüst bir toplum, Metin Turan'ın aşkını gerçekleştirip güzelliğin sonsuzluğunu bitirebilecek bir dünyadır. Böyle bir dünyada güneş doğar ve Metin Turan burada bu güzelliği bitirmenin hayalini kurar. Fakat dünya pek yeşil değil. Böyle bir dünya, herkesin hayal ettiği bir ütopya ve fiktirdir. Büyük dünyada otorite ve güç karşısında, şair de çaresiz hisseder. Bir insan doğar ve yetişkin olmadan önce tecrübe ettiği aşk, ayrılık, halsizlik, boşluk ve şefkat onun için şiirdir. Bunun gibi yazarın yolculuğu sırasında karşılaştıkları her şey bir şiir ve bir hikaye haline gelir. Onun şiirleri hayatı keşfetmenin, seyahat etmenin ve sevmenin verdiği meyvedir.

ağustos aldı bütün sırlarım ağırlaştı sevabım

güz gibi yakamdasın tereddütsüz

....

aşk diye tercüme ediyor peltek tercüman

mümkünüm oluyorsun (a.a.s., s.9)

Yaz mevsimi tutkulu ve ateşli geçer. Bu duygular ve yaşananlar neticesinde bağlayıcı olan, yani o diğer *'ben'* i tamamlayan aşk olur. Bu o kadar değerli ve yücedir ki şair herkesin kullandığı sözcükle hitap etmek de istemez. *Aşk* demesi bile belirlediği ayrıcalığın bir ifadesidir. Bu aşk, uzamsal yolculuk içinde güzle karşılamak zorundadır. Güz bu aşka ayrılık getirir ama bu fiziksel ayrılık acı ve keder değildir. Çiçek açan hatta ölümsüz çiçek açan bir aşktır.

**“gittin, öksüz deltasına gömüldü ömrüm
yalnızlığım da yitirdim/ suyunu çekti ırmağım
içimin denizi küstü, yıkıldı bütün limanları**

...

ne garip, ölümsüz bir çiçek açıyor” (s.1.m., s.9)

Bu çiçek meyve bırakır. Yani meyvesi olan ayrılıktır. Bu meyve bu kısmeti sonsuza çeviren meyvedir. Sonraki bahara bağlayan ümitli ayrılıktır. Böylece bu meyve iki insanı ve aşkı sonsuzluğa çeviren ve ebediyet kazandıran olur. Planton’un eros kavramı ve erosun ebediyette yücelişi de oradan gelir.

Metin Turan için o meyve tek bir şairde kalmaz. Türkçe okuyup yazabilen okurlar yanında aynı zamanda Türkçe anlayıp kendi dillerine çevirebilen insanlar aracılığıyla tüm dünyaya yayılır. Sesinin yankısı, o yankının sadece boş havada dolaşan geçici ve boş bir çılgılık olduğu söylenebilir mi? Onun çılgılığı dünyanın her yerindeki insanların yüreğini dağlayan ses olur.

Bu seslenişle o, yaşamakta olduğu hayatının güzelliğini anlatıp barış hakkında konuşur. Onun huzuru, sevginin gerçekliğinin kendisi ve güzelliğin özünün peşinde koşmaktır. Adaletin farkına varır, barışın gerçekleştirilmesi için uğraşır. Bu üstün ve kutsal çabalarda nasıl bir sınır olabilir? Onun barış hakkındaki arayışı evrenselidir. Sınırı ve ülkesi yoktur. O Asya, Afrika ve Orta Doğu’da yaşayan insanların yaşadığı her yere barışın yerleşmesini ister.

“Barış Şiiri Yazmayacağım” adlı ironik şiirinde şair umutsuzca herkesten daha fazla barış ister. Saldırıya uğramış, yaşama hakkı gasbedilmiş bütün canlılar için bir feryattır Metin Turan’ın sesi: **“Bir elim olacak yarasına tuz bastığım dostumun/ Bir sesim olacak, köpük köpük akacak denizlerde / Barış şiirleri yazmayacağım böylece”**² sözünde onun haykırışı “yarasına tuz basmak” eylemini rutin olarak yapıp yaşadığımızı bile bilmediği bizlerin hayatlarımıza tekrar dönüp bakmamıza neden olur. Belki de biz de dışarıdan barış çağrısı yaparken, başkalarına bilinçsizce ya da bilerek zarar veren şeyleri rutin olarak yapmış oluruz. Bizlerin böyle zalim yaşamlarına Metin Turan, sözlerini keskin bıçak gibi direk söyler.

İnsan kendini tanımak için yola çıkar ve içsel arayışı ile boşluğunu dolduracak birini bulup aşk yolculuğuna başlar. Yolculuğunda, insan olgunlaşır ve dünya ile karşı karşıya gelip dünyaya göğüs de gerer, ağız dalaşına da girer ve onun muazzam güce sahip ormanında kayıp da olur. Fakat sonuç olarak insan, dünya ile barışmasıyla birlikte olgun insanla tanışır. “Ben”i geçerek “öteki”, “dünya”, “evren” ile tanışmayı tecrübe eder. Yani bu süreçte olgunlaşan aşk “küçük ben” değil, “büyük, olgun ben”dir. Bu “evrensel ben”dir: **“Hasara uğramış bütün harflerden uzak / gövdesi aşk kiblesi insan”** (a.a.s, s.23). Şairin tezi insanın mutluluğu ve sevginin evrenselliğine ilişkindir: Beni seven, benimle uzlaşan, gerçek aşkı tecrübe eden bir insan, hayatı yitirse de ölmeyen sonsuz bir hayata sahip olacaktır.

² Metin Turan, PyeongChang 2018 Kış Olimpiyatları kapsamında Seul Üniversitesi’nde gerçekleştirilen ve 19-22 Ocak 2018 tarihinde düzenlenen “Pyeongchang Humanities Forum” katılmış panelist olarak konuşma yapmıştı. Ayrıca aynı çerçevede gerçekleştirilen şiir etkinliğinde de “savaş karşıtı” şiirlerini paylaşmıştı. Bu dizeler orada okuduğu şiirindendir.

Bir şairin büyüklüğü görüş açılarının çokluğu ve etkisinden ileri gelir. Evrensel ve insani temaları estetik ustalikle bütünleştirmek sanatçının dehasını ortaya koyar. Metin Turan'ın şiirinde bir insanın bütün süreçler ve arayışları vardır. 'Türkiye Minesi' şiirinde bir yandan Türkiye'nin bütün güzelliklerini şehirlere kazandırdığı anlamlı içeriklerle aktarır. Bunu kendi çocukluğu ve gençliğinin maceralarıyla hikayeleştirir. Metin Turan'ın şiirinin başka ülkeler insanları tarafından, örneğin Korece'ye aktarılmış birkaç şiiri ve Kore'de yayımlanan dergilerde edebiyatı üzerine yapılmış etütlerden yola çıkarak söylersem Koreliler tarafından sevilmesinin nedenleri arasında sanki taşıdığı bu anlamlı hikayeleri okumak gerekecektir. 'Kiev Nisanı' adlı şiirinde, Ukraynalı insan tipolojisine dair resmettiği görüntü burada somut olarak II. Dünya Savaşına işaret etmiş olsa da, esasında savaşı yaşamış bütün coğrafyalar için çarpıcı bir örnektir:

**“metro diyorsun ya iplere dizilmiş çamaşır gibi
bir uzun koro oluşturur hırışatı'den arsanali'ye
her biri bin yıllık hasretin resmi gibidir,
yaşı altmışın üstünde kadınların
ve göğsüne madalyonlar dizmiş bronz bir heykeldir
gözleri dokuzyüz kırktan kalma erkekler”** (s.k.ü., 19).

21. yüzyılda doğadan uzaklaştırılan, kendine yabancılaştırılan insanlık uygarlık diye devasa iş merkezleri, bol sıfırlı banka ekstreleri ile kuşatılmış durumda. Buna öfkelenir. **“Yine cinayete arka duran/ ruhunun isteklerini tekrarlıyorsun: / kredi kartları, döviz kurları, banka ekstreleri, aktifler, pasifler/ yeni bir dünyanın kimsesi diyorlar artık barkotumu okutarak/ kalbim! diyorum, bir büyüğü olmalı susmanın”** (a.a.s., s.16) Sokaklar, caddeler, şehirler, ne yazık ki doymak bilmez tüketme arzusunundaki insanın cehenneme çevirdiği bir dünyadır. Hasara uğramış bir “teknoloji medeniyeti” içerisinde, yıkımı büyüten bir yeni dünya düzenidir söz konusu olan. Bu yıkım şairi de korkutur: **“Korktum aynı resme bakmaktan/ caddeleri bunca renkli kentlerden kaçıp/ köpüren dağlara sığındım”**

Hiç birimiz hayatımızı akılla açıklayamayız. Yaşadıklarımızın aklın sınırları dışında da senaryoları vardır. Açıklamaya çalıştığımız ama çözemediğimiz çok sayıdaki sırrın çıkışlarını şairin hayatı kolaylaştıran dizelerinden çözerek rahatlarız. Metin Turan'ın hayatı ile şiir dünyası bu anlamda bakıldığında bir güzellik barındırır. Ayrıntılarını bilemesek de hayat öyküsünün şiirlerinin esin kaynağının belli bir parçasını oluşturduğunu söyleyebiliriz. Benim kendi hayatım henüz oturmamış durumda ve zorlukların iniş çıkışları içindeyken Metin Turan'la tartışma ya da öfkelenme ile de olsa buluşması, hayatıma farklı bir boyut kazandırdı. Her gün çok yoğun tempo içerisinde yaşanan her şey için sevgi ve dikkatini kaybetmeden yaratıcılığa dökmesi, bununla kalmayıp “küçük ben”den geçip bir zaman evrensel boyutun “dingin ben”ini arayan şairin yaşamına alkışlarımı ve övgülerini sunmak istiyorum. Metin

Turan, bu dünyada yaşayan insanlar ve Türk edebiyatı dünyası için kesinlikle büyük bir hediye. Ve Türkolog olan bana da yeryüzündeki uzak mı uzak Türkiye denilen ülkede Metin Turan adındaki dost ve meslektaşımın yaşaması büyük bir nimet ve şanstır.

Şair Metin Turan'ın ebedi ve sonsuz güzellik arayışı ve yaratıcılığı bu dünyadaki hepimiz için sevinç, hediye ve ruhsal tedavi olacaktır. Şairin buna yönelik adımının hiç durmadan devam etmesini diliyorum.

Kaynaklar

- Platon(2014), *Symposium*, çeviri: Kang Çolung, EJ Books : Seul.
- Turan, Metin (2012), *Suları ıslatan mecnun*, 10. Basım, Ürün Yayınları: Ankara.
- Turan, Metin (2012), *Sokaklar kentler ülkeler*, 6. Basım, Ürün Yayınları : Ankara.
- Turan, Metin (2013), *Ağustos aldı sırlarımı*, 2. Basım, Ürün Yayınları: Ankara.
- Pyeongchang Humanities Forum (2018), *Genç yazarlar barış hakkında konuşuyorlar*, Kore Kültür ve Turizm Bakanlığı: Seul.(Korece ve İngilizce)

Kısaltmalar:

- s.ı.m. : Suları Islatan Mecnun
- a.a.s. : Ağustos Aldı Sırlarımı
- s.k.ü. : Sokaklar Kentler Ülkeler

folklor/edebiyat, cilt: 25, sayı: 100, 2019/4
Metin Turan Özel Dosyası

Folklor Muhabbetleri

Solmaz Karabaşı¹

Metin Turan'la ne zaman tanıştığıma ilişkin hafızamı yokladığımda, hayal meyal bir görüntü geliyor gözümün önüne. Kendisiyle sanırım ilk olarak öğrenciliğim sırasında² (Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Halkbilim Bölümü emekli öğretim üyesi) Atilla Erden Hoca'nın odasında karşılaştık. Bunun böyle olması kadar olağan bir şey olamazdı hiç kuşkusuz, çünkü Atilla Hoca'nın odası bir uğrak yeri; öğrenciler, fakültedeki hocalar, dışarıdan gelen konuklar şeklinde uzayıp giderdi uğrayanlar. İşte benim de böyle uğradığım günlerden birinde Atilla Hoca'nın odasında karşılaşmış olmalıyım Metin Turan'la. Atilla Hoca ekonomik durumumu bildiğinden³ o gün bana Metin Turan'ın benim için belki bir iş olanağı yaratabileceğini söylemişti gibi geliyor bana ya da buna benzer bir şey aklımda kaldığı kadarıyla. İzleri belli belirsiz olan bu ilk karşılaşmanın ardından Metin Turan'la yeniden tanışmaya kadar olan süreçte çok uzun bir boşluk var hafızamda. Bu süreçte arada bir ihtiyacım olan dergi sayılarına ulaşmak için derginin ofisine gitmiş olmalıyım. Buna ilişkin de belli belirsiz görüntüler var hafızamda, bu nedenle bu gidiş-gelişlerin zamanını kestirememekle birlikte kesin olan şey şu ki her folklor öğrencisi ya da folklor araştırmacısı gibi ben de birden fazla gitmişimdir Metin Turan'ın ofisine.

Okulu bitirdikten sonra 1993 yılının sonlarında Kültür Bakanlığı'nda taşra folklor araştırmacısı olarak göreve başladım. Bu dönem atamalarının ardında Metin Turan etkisi varmış, bunu sonradan öğreniyorum. Benimle birlikte diğer 20 meslektaşımın girdiği o sınavla Kültür Bakanlığı, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü (HAGEM) Karadeniz Bölgesi'ne atamak üzere 7 folklor araştırmacısı alacaktı, bu sınava toplam 21 kişi başvurmuştuk. Yapılan sınavın sonucunda öncelikle ilk 7 kişiyi atadılar, sonra yedeğe kalan 14 kişinin tamamını atamaya karar verdiler ve böylece ben de girebildim. Bu olayı Metin Turan'dan şöyle dinledim: O zaman HAGEM Genel Müdürü olan Seyhan Livaneli,

¹ Dr., Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür ve Turizm Uzmanı (solmazkarabasa@gmail.com)

² 1987-1991 yılları arasında Ankara Üniversitesi DTCF Halkbilim (Folklor) Bölümünde öğrenciydim.

³ Öğrenciliğimde Atilla Erden Hoca aracılığı ile özel bir burs almıştım.

Genel Müdürlüğün yayın kurulunda⁴ yer alan Metin Turan'ı arıyor; “Sürelî yayınlarımıza bizim alandan yazı gelmiyor, sahada da eksiklik var” ve “Burada daha çok halk edebiyatçı ve tarihçiler var, ben buraya halkbilimci almak istiyorum” diyor. Metin Turan bu ihtiyacın Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi (DTCF) mezunları ile giderilebileceğini söylüyor. Hatta bu amaçla AÜ DTCF Halkbilim Bölümü'nün o zamanki başkanı Nevzat Gözaydın'la konuşarak⁵ o yıl mezun olacakların sınava girebilmesi için -diplomalar henüz hazır değildir- mezuniyet belgelerinin hızlıca verilmesini sağlıyor. İşte ben bu sayede o sınava başvurabilmiş olanlardanım. Benimle birlikte o sınava başvurabilen diğer arkadaşlarım memuriyetimizi belki de Metin Turan'a borçluyuz.

Metin Turan ve *folklor/edebiyat*'la daha yoğun temasım ise ancak Ankara'ya döndüğüm⁶ 1997 yılından sonra mümkün olabildi. Yine de o yıllarda kendisini çok iyi tanıdığım ve yoğun bir iletişim içinde olduğum söylenemez. Hâlbuki o yıllar Metin Turan'ın Bakanlığın folklor birimi ile sıkı iletişim içinde olduğu bir dönemdir. Bununla birlikte Metin Turan'ın HAGEM, hatta Milli Folklor Araştırma Dairesi'yle (MİFAD) tanışıklığı çok daha eskilere gitmekteymiş. Bundan kendisiyle yaptığım sohbetler nedeniyle haberdardım ancak bu yazı için Metin Turan'ın Kültür (ve Turizm) Bakanlığı ve tabii özellikle folklor birimi ile ilişkisini daha doğru bir biçimde aktarabilmek amacıyla kendisiyle 28 Mart, 14 Nisan ve 14 Mayıs 2019 tarihlerinde görüşmeler yaptım. (Görsel: 1). Bu nedenle şimdi buraya kocaman bir parantez açarak Metin Turan'ın Bakanlığın folklorla ilgili birimi ve folklorla olan ilgisi üzerine edindiğim bilgileri aktaracağım.

Görsel: 1. Solmaz Karabaşa-Metin Turan Görüşmesi

⁴ Metin Turan, İstemihan Talay'ın Bakanlığı döneminde hem Kültür Bakanlığı/Yayımlar Genel Müdürlüğü Kültür Eserleri Yayın Danışma Kurulu üyeliği, hem HAGEM Yayın Kurulu üyeliği, hem de Türk Dünyası Dergisi Yayın Kurulu üyeliği yapmıştır.

⁵ Öte yandan “aynı Nevzat Gözaydın veya bölümden yetkili birileri Talim Terbiye Kurulu'na gidip bir dilekçe verse, durumu anlatsa, tıpkı Hacettepe Üniversitesi'nde olduğu gibi, DTCF Halkbilim mezunlarının da öğretmen olmasının yolu açılacaktı ama onu yapmadılar veya yapamadılar” diye de ekledi Metin Turan. Bunu nereden biliyor, Metin Turan'ın o zamanlar Talim Terbiye Kurulu'nda Karslı ve aynı zamanda âşıklık yapan Nazım İrfan Tanrıkulu isimli bir tanıdığı var, onunla konuşmuş ve o da “Emsali var, Hacettepe Üniversitesi Türk Halkbilimi mezunları olabildiğine göre, Kurula gelsinler, anlatsınlar, çözüm bulunur” demiş.

⁶ Bakanlığa girdikten sonra atamam doğrudan Rize'ye yapıldı ve 1993-1997 yılları arasında 4 yıl boyunca Rize'de taşra folklor araştırmacısı olarak görev yaptım.

Öncelikle folklorla olan ilgisinin nedeniyle başlamalıyım; bir gün Ahmet Yaşar Ocak kendisine “Metin ben bilimi kendimi tatmin için yapıyorum” demiş, o da “folklorculuk da öyle, sen yaptığın işlerle kendini mutlu ediyorsan gerisi önemli değil” diyor. Demek ki Metin Turan folklorla mutlu olmak için uğraşıyor.

Peki ama neden folklor? Metin Turan’ın folklorla olan ilgisinin temelinde ailesinin halk edebiyatına ve halk kültürüne olan merakı vardır. Baba tarafından dedesi, Kağızmanlı Cemal Hoca adıyla bilinen bir halk ozanıdır. Amcalarından en büyüğü Mustafa Turan⁷, Kars Turizm ve Folklor Derneği’nin kurucularından olup uzun süre başkanlığını da yürütmüştür. Bunun yanında Kars’ta yayımlanan bazı dergilerin künyelerinde de amca Mustafa Turan’ın ismi görülür. Örneğin yazı kadrosunda Fahrettin Kırzioğlu’nun da olduğu 1940’lı yıllarda ancak birkaç sayı yayımlanan, milliyetçi görüşteki *Ümit* dergisinin yazı işleri müdürlüğünü, Kars Halkevi’nin yayın organı olarak yaklaşık 127 sayı yayımlanan *Kars Eli* dergisinin de mesul müdürüdür. Amca Mustafa Turan *Kars Eli* dergisinde yazılar da yazmıştır ve hatta burada tarih öğretmeni olan diğer amca Günay Turan ile birlikte baba Mehmet Turan’ın da yazıları yayımlanmıştır. Kendisinin “o yıllarda bunun farkında değildim ama iyi bir öğretmen olduğu aile içi toplantılarda her zaman vurgulanırdı” dediği Turan Keser de ilkökul öğretmenidir. Metin Turan, böyle bir sosyal çevreden kendi deyimiyle “doğal olarak bilinçli bir farkındalığa sahip olmadan” henüz onbir yaşında bir ortaokul öğrencisiyken Ankara’ya geliyor. Ankara’ya geldikten sonra Kars’taki bu yazı ve yayın ortamından kopmuş olsa da okuma merakını hiç kaybetmiyor, dahası dönemin çocuk dergilerine hikaye ve şiirler gönderiyor, kimileri yayımlanıyor.

Gelelim folklorla ilgilenmeye nasıl başladığına; Metin Turan lise yıllarında *Barış*⁸ gazetesinde 12 Eylül 1980 askeri darbesinin yaratmış olduğu sessizliği dile getirerek, “Halk ozanları neden suskun” diye bir yazı yazıyor. Bunu Müslüm Dalkılıç, Arabi Demir (Arabi), Hasan Kaplanı (Kaplanı), Hüseyin Çırakman gibi ozanlar okuyor ve Arabi Demir ile Hasan Kaplan olmak üzere ikisi gazeteye Metin Turan’ı görmeye geliyorlar. “Biz böyle açık açık yazamayız, hepimiz çoluk çocuk sahibiyiz, eve ekmek götüreceğiz” ama madem sen bunu yapıyorsun “gel bize basın sözcüsü ol” diyorlar. Böylece Metin Turan’ın Halk Ozanları Kültür Derneği (OZAN-DER) (1974-) macerası başlıyor. Bu dernek 1980’ sonrası çalışmalarına izin verilen ilk derneklerden biriymiş. Nedeni de derneğe üye olan âşıklardan birinin o dönemin sıkıyönetim komutanının bahçıvanı olmasıymış. Şöyle ki; bir gün bahçıvan bahçede iş yaparken türkü söylüyor, bu komutanın dikkatini çekiyor ve soruyor. O da derneklerinden bahsediyor, böylece derneğe izin veriliyor. Derneğin yeri Ankara’nın Samanpazarı semtindeki Kurşunlu Han’daymış ve burayı Âşık Veysel Kültür Derneği ile paylaşıyorlarmış. Derneğin o zamanki başkanı Ozan Rehberi mahlasını kullanan Ali Metin (1953-1991) imiş. Onun dışında derneğe Kul Hasan, Hüseyin Çırakman, Muharrem Yazıcıoğlu, Müslüm Sümbül, Müslüm Dalkılıç,

⁷ Mustafa Turan Cılavuz Köy Enstitüsü’nün ilk mezunlarından bir öğretmendir.

⁸ Burada bahsi geçen Ankara *Barış Gazetesi*, eskiden *Hakimiyeti Milliye* olan, daha sonra da *Ulus* adını alan gazetenin devamıdır.

Hasan Kaplani, Arabi Demir, İsmail İpek, Gönüllü Coşkun, Kenan Şahbudak gibi âşıklar uğrarlarmış. Metin Turan Kul Hasan, Şahsanem Bacı, Hasan Erdoğan, Ali Kızıltuğ, Mahzuni Şerif gibi âşıkları o vakit tanımış. Dernekte her hafta sonu buluşmalar olurmuş. Dr. Recai Özdil (1927-2011) dernek üyesi olan halk ozanlarına nota/solfej dersleri vermiş⁹ ve âşıklar burada nota öğrenmiş. Örneğin Kenan Şahbudak o yıllarda öğrendikleriyle hayatını kazanmış ve halk müziği koroları yetiştirmiştir.

Daha sonraları HAGEM Genel Müdürü olacak olan Yahya Aksoy, Ankara İl Kültür Müdürlüğü yaptığı yıllarda, Halk Ozanları Kültür Derneği ile işbirliğinde Ankara konulu bir şiir yarışması düzenliyor. Metin Turan henüz lise öğrencisi olduğu halde derneğin başkanın müşaviri olarak bu etkinliğin sekreteryasında yer alıyor. Ardından dernek başkanı Ali Metin (Ozan Rehberi) ile birlikte I. ve II. Ankara Halk Ozanları Şiir Yarışması'nın antoloji halinde yayımlanması işini üstleniyor. Adı yayını hazırlayanlar listesinde yer almasa da yayımında emeğinin olduğu ilk kitap bu oluyor. "O yıllarda kitaplar kurşun dizgi ile entertipte (sıcak kurşun) dizilmektedir. Bir kitap nasıl hazırlanır, dizgisi nasıl yapılır, düzeltme nedir orda öğrendim" diyor. Hayrettin İvgin de MİFAD Daire Başkan Yardımcısı (Daire Başkanı Kamil Toygar'dır) olarak o şiir yarışmasının jürisinde yer alır. Böylece Metin Turan'ın MİFAD'çılarla ilişkileri gelişmeye başlar. İl Müdürlüğü, Dernekle (OZAN-DER) ertesi yıl da turizm konulu bir yarışma düzenler. O yarışmanın sonrasında Milli Eğitim Bakanlığı Şura Salonu'nda gündüz Müslüm Sümbül, Murtaza Yalçın, Kenan Şahbudak, İsmail İpek gibi derneğin aktif üye ve müdavimlerinin; akşam ise Arif Sağ, Belkıs Akkale, Musa Eroğlu ve Muhlis Akarsu'nun sahne aldıkları bir konser etkinliği gerçekleştirilir. Dönemin tek yayın organı olan TRT bu etkinliğe epey ilgi gösterir ve haber bültenlerinde yer verir. Metin Turan da bu yarışma ve etkinliklerin *Barış, Hürriyet, Günaydın, Yeni Adana* gazeteleri ile İbrahim Aslanoğlu'nun yönetimindeki *Türk Folkloru Dergisi* gibi dergi ve gazetelerde haber olarak yayımlanmasını sağlar.

Yahya Aksoy'un genel müdürlüğü döneminde halk ozanları ile ilgili çalışmaları dolayısıyla zaman zaman Metin Turan'a danışıldığı olur. 1992'lerde Kültür Bakanlığı *Halk Ozanlarının Sesi* diye bir dergi yayımlamaktadır. Derginin yayın kurulunda daha sonra Ankara Milletvekili yapacak olan Ayşe Gürocak da yer almaktadır ve Metin Turan kendisiyle tanışmaktadır. Ayşe Gürocak Metin Turan'ın ofisine gider-gelir ve orada dergi içeriği ile ilgili konuşmalar yaparlar. Bu esnada Metin Turan derginin yayın politikasıyla ilgili olarak görüş ve önerilerini paylaşır. Dergide pek yazmaz ama son sayılarından birinde Nesimi

⁹ Metin Turan'ın anlatımıyla "o dönem ve belki de o tarihe kadar halk ozanlarının, âşıkların notayla bir ilişkisi yoktu. Onlar için nota da ne ki? Notayla olmuyor bu işler anlayışı hakimdi. Oysa dönemin Halk Ozanları Kültür Derneği çok doğru bir girişimle üyelerine nota ve usul dersleri öğrenme olanağı sağlamıştı. Bu ihtiyacın ortaya çıkmasında değişen hayat şartlarına uyum sağlama isteği yanında, o yıllarda halk kültürüne olan ilginin uyanmaya başlamasının da etkisi vardı" diyor. Örneğin Tuğrul ŞAN Halk Müziği ve Oyunları Araştırma ve Eğitim Gençlik Derneği HAMOY'un yönetimindedir, orada benzer kurslar düzenlenmektedir. Aynı şekilde Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Türk Halk Bilimi Topluluğu (THBT) halk müziği korusu oluşturmuş ve bağlama sanatçısı İhsan Öztürk de benzer esaslara dayalı bağlama kursu açmıştır. Bunlar Metin Turan'a göre halk kültürüne olan ilginin canlanışını göstermektedir.

Çimen ile ilgili bir yazısı yer alır. Bu dergide neden daha çok yazmadığına ilişkin olarak da o yıllarda hem çok yoğun olduğunu hem de *Halk Ozanlarının Sesi* dergisinin “özgün makaleler yerine daha çok Pertev Naili Boratav (1907-1998), Saim Sakoğlu, Hikmet Dizdaroğlu (1017-1981), Hayrettin İvgin gibi uzmanların önceden yayımlanmış yazılarına yer verdiğini, bu bakımdan yazmak için pek heyecan duymadığını ancak dergiyi düzenli olarak takip ettiğini” söylemiştir.

Yine Yahya Aksoy’un genel müdürlüğü döneminde Halk Ozanları Kültür Derneği ile ortaklaşa düzenlenen Âşık Veysel ve Halk Ozanları Haftası etkinliklerinden birindeki yarışmada kendisine jüri üyeliği önerilir. Metin Turan bundan sonraki yarışmalarda da jüride yer alır. Jüride kendisinden başka Öcal Oğuz ve Hayrettin İvgin de vardır. Yahya Aksoy Metin Turan’a bazı yayınlar yapmak istediğini söyler ve onların bir kısmının teknik olarak basıma hazırlığını, dizgisini¹⁰ Metin Turan yapar. Hayrettin İvgin’in *Geredeli Âşık Figani* (1994) ve Öcal Oğuz’un (1994) *Yozgat’ta Halk Şairliğinin Dünü Bugünü* adlı kitapları bunlar arasındadır. Kitaplar Milli Kütüphane Basımevi’nde basılmıştır. “Resmi kurumlarla ilk ve son işim bu oldu” diyor çünkü resmi kurumlarla ticari iş yapmamaya özen gösterdiğini, bu yayınları da hem halk kültürü ile ilgili oldukları hem de belli bir tarihe yetişmeleri gerektiği için Yahya Aksoy’un isteği üzerine yaptığını söylüyor. Böyle başlayan sürecin ilerleyen aşamalarında özellikle de İstemihan Talay döneminde Metin Turan HAGEM’le daha yakın ilişki içinde, yoğun bir çalışma sürdürür.

Aslına bakılırsa Metin Turan MİFAD’ı çok daha eski, 15-16 yaşlarında amcası Mustafa Turan dolayısıyla biliyor ve Mithatpaşa’daki yerine¹¹ daha doğrusu kütüphanesine gidip-geliyormuş. MİFAD’a ilk gidiş amacını Metin Turan kendi ifadesiyle şöyle aktarıyor; “1981’de Şükrü Elçin’in *Halk Edebiyatı* kitabı çıkmış, onu aldım, etkilendim. Kolay hazırlanmış bir kitap olduğu fikrine kapılıp ‘Ben de yazarım’ dedim”. Bunun üstüne 20. Yüzyılın 200 Halk Şairi ve 2000 Dizesi diye bir antoloji hazırlamaya karar vermiş. İşte bunun için kaynak ararken MİFAD’ın kütüphanesine gidip gelmeye başlamış. Kütüphaneye ilk gittiğinde, kütüphane memuruna istediği kitapları söylemiş, memur kitapları çıkarmış, sonra da Metin Turan’ın kimliğini istemiş, bakmış ki Metin Turan lise öğrencisi, “Burası bir ihtisas kütüphanesi, sense lise öğrencisisin. Maalesef lise öğrencileri buradan yararlanamıyor” demiş. Kütüphaneden çıkmış, karşısındaki kapı da MİFAD’ın o zamanki idarecilerinden Hayrettin İvgin’e aitmiş. Yüzü asık vaziyette giderken Hayrettin İvgin onu görmüş ve yanına çağırmış. Metin Turan ona “Erzurumlu Emrah ile ilgili bir çalışma yapacağım”¹² demiş. Bunun üstüne Hayrettin İvgin memuru çağırmış, “bu delikanlıya istediği kitapları verin ama benim adıma kaydedin” demiş. Hatta kendisine kitap ve dergiler de hediye etmiş.

Bu esnada (1981-1982’li yıllarda) Metin Turan, Erkek Sanat Yüksek Öğretmen Okulu

¹⁰ Metin Turan o zamanlar yayıncılık yapıyor, *Promote* dergisinin yanında *Karşı* diye bir edebiyat dergisi çıkarıyor, şirketlerinin adı Karşı Lt. Şti. ve Karşı diye de bir matbaaları var.

¹¹ MİFAD’ın o zamanki adresi; PTT karşısı, Akhan 33 Numara’dır.

¹² Kitabının adını herkese vermek istemediğinden o anda böyle bir çalışma adı uydurmuş.

olarak eğitim veren kurumla aynı binada bulunan Ağaç ve Metal İşleri Meslek Lisesi öğrencisidir¹³. Bir yıl sonra ise teknik liseye¹⁴ gider. Bir gün Gazi Mahallesi'ndeki Talim Terbiye Kurulu'nun bahçesinde, aralarında kitapların da olduğu bir çöp yığınının yandığını¹⁵ görür. Kitapları karıştırır, bir kısmını kendi için, eski yazıyla yazılmış olanları da MİFAD'a (o zamanlar MİFAD'ı bildiğinden) vermek için alır. O kitapları MİFAD'da Hayrettin İvgin'e götürecekmiş ama o gün o yokmuş, Nail Tan'ı görmüş; "Bunları atmışlar buldum buraya getirdim" diyerek ona vermiş. O yayınların arasından Ahmet Kutsi Tecer'in el yazısı ve daktilo edilmiş notları çıkmış. Nail Bey, o gün elde ettiği belgelere dayanarak Ahmet Kutsi Tecer hakkında 2018 yılında bir bildiri sunmuş.

Metin Turan hazırladığı bir kitabı yayımlatmak için, yayınlarından haberdar olduğu ve o zaman başkanlığını İrfan Ünver Nasrattınoğlu'nun yaptığı Folklor Araştırmaları Kurumu'na (FAK) -Kurumun tek iletişim adresi Ulus Postanesi'ndeki bir posta kutusu olduğundan- bir mektup yazmış. Mektubunda "Kağızmanlı Cemal Hoca hakkında bir kitabım var, bunu yayımlamak istiyorum" demiş. Bunun üstüne Nasrattınoğlu kendisini Mitatpaşa Caddesi'ndeki Türk Kooperatifçilik Kurumu'na görüşmeye çağırmış. "İrfan Bey Kurumun yönetim kurulundaydı ve Kurumun dergisi *Karınca*'nın yayın işleriyle ilgileniyordu" diyor. Gitmiş ancak kurum sadece basım giderlerini karşılayabilecek olan kişilerin kitaplarını yayımlıyormuş ve Metin Turan'ın parasının olmadığını görünce kitabı yayımlayamayacaklarını söylemişler. Dosyasını iade ederken de kendisine "bastıracağın kitabı kimseye verme" diye öneride¹⁶ bulunmuşlar. O zamanlar Kurum'da Hayrettin İvgin'in genel sekreter gibi bir görevi varmış. Hatta daha sonra Metin Turan da orada genel sekreter olmuş ve yine kendi deyimiyle "Ödüllendirildim de" diyor. Metin Turan'ın halk ozanlarıyla ilgili ilk kitabı -yıllar sonra tekrar oraya götürmüş- 1992 yılında FAK tarafından yayımlanmış, sunuşunu da Hayrettin İvgin yazmış ama kitapta çok maddi hata varmış çünkü Metin Turan 1990 yılında ağır bir beyin ameliyatı geçirmiş ve kitapla hiç ilgilenememiş. Bu hatalı basımın 200 kadarı sağa sola

¹³ O yıllarda teknik liseye doğrudan gidilemiyormuş, önce bir yıl meslek lisesine gidilir, orada başarılı olanlar teknik liseye başvurabilirmiş. Metin Turan'ın okuduğu dönemde okulda *Eğitim Araçları ve Laboratuvar Teknisyenliği* diye bir bölüm varmış, "Bu bölümün bizden önce alınmış öğrencisi yoktu, bizden sonra da alınmadı. Dolayısıyla son mezunuyum" diyor.

Metin Turan'ın teknik lise macerası da ayrı bir hikâye, yine kendi anlatımıyla; "önce Keçiören Lisesi'ne gittim, o zamanlar Ankara'da Keçiören'dekiyle birlikte üç tane meslek lisesi var; diğerleri de Aktaş Endüstri Meslek ile Ulus Endüstri Meslek Lisesi. Buralara girmek için bir sınava girmek gerekiyor ve bunun için de 20 bin lira gibi bir para yatırılıyorsa, ciddi rakam. Bu nedenle ben sınava giremedim, sınavlar bitti, kayıtların son günü kayıt yaptırabildim. Kayıt için veli gerekiyor, yengemle gittik, dönüştü dolmuş paramız yok, sadece yengemi otobüse bindirdik, yanımdaki arkadaşımla biz yürüdük" diyor. Orada başarılı olduktan sonra da not ortalamasına göre teknik liseye gitmiş.

¹⁴ Okulun bugünkü adı Gazi Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesidir. 1962 yılında Marangoz Sanat Enstitüsü adıyla faaliyete geçen okulun adı 1965-1976 öğretim yılında Ağaç İşleri Olgunlaşma Enstitüsü, 1975-1976 öğretim yılında da Erkek Sanat Yüksek Öğretmen Okulu olarak değiştirilmiştir. 1982 yılında YÖK kararı ile faaliyet alanı Teknik Eğitim Fakültesine devredilmiştir. Teknik Eğitim Fakültesi bünyesindeki Motor Meslek Lisesi okulun bünyesine alınarak adı Bahçelievler Endüstri Meslek Lisesi olmuştur. http://gatemgazi.meb.k12.tr/tema/icerikler/tarihcemiz_84985.html

¹⁵ Bu yangın "Gazi Eğitim'in arşivini yaktılar" şeklinde gazetelerde haber olmuş.

¹⁶ Bu akıllı veren bizzat Nasrattınoğlu'nun kendisi imiş çünkü yayımlamak istediği şey Metin Turan'ın baba tarafından aşık olan dedesinin divanı imiş ve ekinde şiirlerinin orijinaleri de varmış.

dağıtılmış ancak kendisi okuyup da çok ciddi maddi ve dizgi hatalarının olduğunu görünce “yaklaşık 800-900 kitabı imha ettirdim” diyor.

Metin Turan’ın HAGEM’de Ali Esat Bozyiğit, Ali Abbas Çınar ve Alparslan Santur’la da iletişimi varmış, onları ziyarete gittiğini söylüyor. İlk ikisi ile muhabbeti var. Ali Esat Bozyiğit Metin Turan’ın deyiimiyle “bir Ankara tutkunu” imiş, Ankara’yı çok severmiş. Kendisini Film Radyo Televizyon ile Eğitim Merkezi FRTEM’den tanıyor. Lisede okurken orda staj yapmış ve Ali Esat Bozyiğit hocası olmuş ancak esas tanışıklıkları HAGEM’le birlikte başlıyor, sonra eskiyi hatırlıyorlar. Ali Esat Bozyiğit, pipo içen, nezaket kuralları çerçevesinde hareket eden, kentsoylu bir insanmış. *Folklor/edebiyat*’ın o zamanki birçok sayısına yazı yazmış. *Güvercin Uçuverdi, Bizde Âdet Böyledir, Karpuz Kestim Yiyecek Yok* gibi Ankara türkülerinden hareketle yazdığı kitapları var ve bu kitapları da yine Metin Turan’ın yayın yönetmenliğini yaptığı Ürün Yayınları tarafından yayımlanmış. Hacı Bayram Veli ile ilgili bir çalışma yapıyormuş.¹⁷ Metin Turan Ali Esat Bozyiğit’i “İşini yapan biriydi, bürokratik ilişkileri yoktu, kazanç peşinde koşmazdı, verseler almaz, mert bir adamdı. Yanına gittin mi, mutlaka yemek ısmarlardı. Önerseler genel müdürlüğü istemeyecek biriydi.” diye anlatıyor. Ali Esat Bozyiğit Bakanlıktaki son zamanlarında HAGEM’den Yayınlar Genel Müdürlüğü’ne gitmiş. Orada “mesai doldurma derindeki memur kalabalığının çoğaldığı bir dönemde, ‘niye burada bu işleri yapıyorsun’ gibi sözlerle üzdüler onu ve bundan çok etkilen-di” diyor Metin Turan ve devam ediyor; “Anlaşılamamıştı Ali Esat Bozyiğit, aldığı eğitim, görgüsü ve kamuya hizmet anlayışı farklıydı. Hak etmeden yükselmelerin olduğu, olmadık kadrolara olmadık insanların atandığı ve atanmaların da hayır demediği zamane kamu çalış-ma ortamı ona ağır gelmişti, felç geçirdi.”

Metin Turan 1977-1980 yılları arasında MİFAD Başkanlığı yapmış Nejat Birdoğan’la aktif görevde olduğu zamanlarda tanışmıyor ancak ismen biliyor. Nejat Birdoğan 1963’lü yıllarda Kağızman’da öğretmenlik yapmış¹⁸ ve 1964 yılında “Su Edebi Gazetesi”ni çıkarmıştır. Bu gazete yerel bir nitelik taşısa da Türkiye çapında bilinmektedir ve burada Behçet Kemal Çağlar, Halide Nusret Zorlutuna, Fakrettin Kırzioğlu, Ali Saraçoğlu gibi araştırmacı ve edebiyatçılar da yazılar yazmaktadır. Bu gazetenin özgün bir başka yanı da Kağızman’da basılıyor olmasıdır. O vakitler Kağızman’da Narinkale diye bir matbaa vardır. Nejat Birdoğan burada Kağızman yöresi tarikatları, Bektaşilik, Hurufilik, Kalenderilik, Küfrevilik hakkında yazılar yazar. Halk şairlerini tanıtan yazılar da yazar ve bunlar arasında Metin Turan’ın dedesi¹⁹ de vardır. Metin Turan Nejat Birdoğan’ın ailesiyle tanışıklığını “Cabir Amcamla birlikte görev yapmışlar, dedemin yanına gelip gitmiş” şeklinde aktarıyor.

¹⁷ Örneğin Kültür Bakanlığı’nın 16 Kasım 1999’da 75. Yıl Kültür Merkezi’nde yapmış olduğu Hacı Bayram Veli Sempozyumu’nda “Edebiyat ve Sanatta Hacı Bayram Veli” başlıklı bir konuşma yapmıştır.

¹⁸ Nejat Birdoğan aslında o bölgenin çocuğu, Iğdır’ın Selim köyünde 1934 yılında doğmuş. Metin Turan’ın aktarımıyla babası halk şairlerine ilgi duyuyor, böyle olunca örneğin Sosgertli Aşık Hicrani ve elbette yörenin başka âşıkları onların konağının müdavimleri oluyor. Dolayısıyla Nejat Birdoğan da halk şairlerinin gelip gittiği bir ev ortamında büyüyor.

¹⁹ Metin Turan’ın dedesi bölgesinin bilinen halk şairlerinden Kağızmanlı Cemal Hoca lakaplı İsmail Cemal Turan’dır.

Metin Turan Nejat Birdoğan için; “Edebiyat yanında müzik bilgisi de olan birisi, *Notalarla Türk Halk Müziği*²⁰ adlı bir de kitabı var. MİFAD’da daire başkanı olmadan önce de kongrelerde bildirileri var ve sanırım Türk Dil Kurumu’nun da üyelerinden çünkü Kurumun kurultaylarına katıldığını biliyoruz” diyor ve Nejat Birdoğan’ı anlatmayı şu sözlerle sürdürüyor: “Nejat Birdoğan sözünü dinleten biri. Ezberi güçlü. Gazi Eğitim Enstitüsü’nde derslere gidiyor. Edebiyat konusunda olduğu kadar halk müziği konusunda da birikimli. Saz çalıyor, briç oynuyor, halk müziği sanatçıları yanında sanat müziği sanatçılarıyla da dostlukları var. Eşi doktor ve sosyal çevresi çok geniş. Bu anlamda belli ki diğer idarecilerle arasında sosyal bir farklılık var.”

Metin Turan, ortak konular ve amaçlar etrafında dünya görüşü açısından farklı olanların bir arada olabileceğine olan inancını Nejat Birdoğan’ın geniş insan ilişkileri ağı üzerinden örnekliyor: Birdoğan’ın, katılımcıları arasında Türkiye’nin 1945’li yıllarında ilk Çalışma Bakanlığını, daha sonra da 1974 yılında kısa süren “teknokratlar” hükümetinin Başbakanlığını yürütmüş Sadı Irmak’ın da bulunduğu bir sohbet gruplarının olduğunu söylüyor. Hassasiyet gösterdiği bu konuyla ilgili olarak bir başka örnek için de Emine Işın ve Pınar Kür isimlerini veriyor Metin Turan. Aynı aileden hayatı birbirinden oldukça farklı algılayan iki ayrı görüşte insan çıkabiliyor, dolayısıyla bu düşmanlığı gerektirmiyor ancak çok zengin bir çeşitliliği bünyesinde barındıran Türkiye tarihinde zaman zaman bu farklılıkları bir çatışma zemini olarak kullananlar ortaya çıkıyor. Metin Turan işte bu olanlardan etkilendiği için belki de bu konu üzerinde daha bir hassasiyetle duruyor. Bu konuya özel sorduğum soru üstüne bana şunları aktarıyor;

“Ben Ankara’ya gelmesem daha nitelikli bir edebiyat ortamına akabilirdim. Çünkü eve gazete geliyor, dergi geliyor, bunlar üzerinden yoğunluklu konuşmalar yapılıyordu. Amcam Mustafa Turan, köy enstitülerinin ilk mezunu, 80 yaşından sonra gözleri göremez olmuştu ama o gazete okumak için -hatta doktor yasaklamıştı- kendine bir projeksiyon makinesi yaptı, gazeteleri duvara yansıtarak okudu. Ondan önce de televizyon ekranına aktarıyor, oradan okuyordu. 1944 yılında köyde teksir makinesi yapmış biri. Köy enstitülerinde böyle yetişiyor, alanlar var, bununki demircilik. İşte böyle bir ev ortamı, bu nedenle evde konuşulanlar çok daha damıtılmış şeyler. İyi edebiyatçılar okunuyor. Oradaki atmosferin bir ortalama standardı var. Buraya geldiğimde daha berbat bir çevreye düştüm. Erken politize olmuş, kaba sloganlar atan bir çevre bu, 1977-78’lerin Kuşcağız’ı. Onların içinde erken bir siyasi bilinçlenme. Ben elime harçlık geçtikçe belki ilgimi çeken bir manşetini görmüşüm diye hem *Demokrat*, *Aydınlık*, hem de *Tercüman* gazetesini alırdım. Böyle olduğu için de ilk hikâyem 1981 yılında *Tercüman Çocuk*’ta yayınlandı. Tercüman gazetesini aldım diye mahallede beni dövmeye kalktılar. Ortaokul öğrencisiydim ama gazetelerin arasında *Demokrat* gazetesini görünce bıraktılar. Böyle bir kafa.”

Buradan hareketle olsa gerek Metin Turan “Nejat Birdoğan sosyal demokrat, Sadı Irmak

²⁰ Birdoğan, Nejat (1988). *Notalarıyla Halk Türkülerimiz*, Özgür Yayın, İstanbul.

liberal ama aynı evde muhabbet ediyorlar, bunlar önemli” diyor. İstanbul’da aralarında İsmet Kür’ün²¹ de olduğu bir grup evlerde edebiyat toplantıları/sohbetleri yapıyor ve Sadı Irmak’ın evinde de toplanıyorlar. Metin Turan, buna ek olarak şunları da söylüyor; “Nejat Birdoğan’da kin yoktu, Ankara’ya geldiğinde bir bakıma istifa ettirdiği kurama da uğramaktan kaçınmaz orada hemen herkese selam verir, odalarına uğrardı”.

Metin Turan Nejat Birdoğan’la tanışmasını şöyle aktarıyor:

“Karşılıklı tanışmamız 1992’nin sonlarında oldu. Yine bir halk ozanı olan Murtaza Yalçın, o zaman Halk Ozanları Kültür Derneği Başkanı’ydı. Nejat Birdoğan’dan söz etti. Kendisini bildiğimi ama tanışmadığımızı söyledim. Hemen telefon açtı. Birdoğan, bizim ailenin bütün bireylerini tek tek sormaya başladı. Halk ozanı olan dedemin şiirlerini de sordu. Bir kitap hazırladığımı ama çok ciddi hatalarla basıldığını, o bakımdan mahcup olduğumu, kitabı da imha ettiğimi söyledim. ‘Olsun, elinde varsa bana bir tane gönder ben de bakayım, bende de şiirleri var, sende olmayanları gönderirim’ dedi. Gönderdim. Hem hatalarımı hem de birkaç şiiri ekleyerek bana geri gönderdi.”

Nejat Birdoğan, Ankara’ya geldiğinde Metin Turan’ın ofisini kullanırmış. Zümrüt Nahya gibi eski mesai arkadaşlarını ve eşini dostunu da oraya çağırırmış. Gazeteci ressam Fikret Otyam ve sanatçı eşi Filiz Otyam, Musa Eroğlu, Mehmet Özbek, fotoğraf sanatçısı ve aynı zamanda Metin Turan’ın hemşehrisi olan Çerkes Karadağ, Nejat Birdoğan’ın yakın dostları imiş ve bunlarla buluşmalarında Metin Turan’ı da yanında götürürmüş. “Beni hep yeğenim diye takdim ederdi, o nedenle de birçok kişi Birdoğan’la akrabalık bağımın olduğunu, gerçekten yeğeni olduğumu zannederdi” diyor Metin Turan. Hastalığı döneminde sık sık arşivini Metin Turan’a teslim etmek istediğini söylemiş ama “bu durum bende nedense ölümünü kabulleniyormuşum gibi bir duygu uyandırdığı için bir türlü kabul etmedim” diyor Metin Turan. Aynı durumla Şerif Baykurt ve Fikret Otyam ile ilişkisinde de karşı karşıya kalıyor. Şerif Baykurt kimi belgelerini kendisine teslim etmek istediğinde; “serde gençlik ve olayları ayrıntılı değerlendirememek de var, çocukları sahip çıkar, diye düşündüm” diyor ve kabul etmiyor ama keşke kabul etseydi de bu bir dönemin folklor hafızası korunabilseydi.

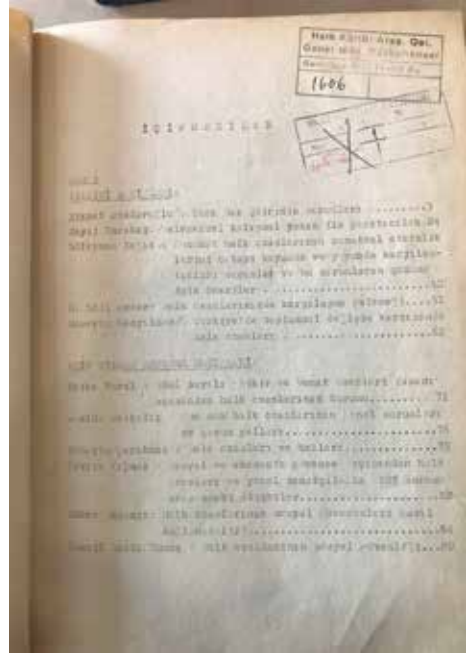
Metin Turan, Birdoğan’ın cenazesine Ankara’dan Mehmet Özbek, Halil Atılğan ve İlhan Cem Erseven ile birlikte katılmış, “hastayken de Özbek ve Atılğan’la evinde ziyaretine gitmiştik. Mehmet Özbek’le ayrı bir dostlukları vardı. Ona ayrı bir değer veriyor, seviyor ve saygı duyuyordu” diyor. Cenazeye, HAGEM’den bir tek Ahmet Çakır katılmış. Metin Turan’ın aktardıklarına göre Ahmet Çakır, Birdoğan’ı çok severmiş. Bir dönem birimde daire başkanlığı yapmış olan Ahmet Çakır, Metin Turan’a Nejat Birdoğan’ın; arşivdeki makara kayıtları tarattığını, bir kısmı Milli Kütüphane’de olan kayıtları aldığını, HAGEM’dekileri de biz koruyamayız diye Milli Kütüphane’ye yolladığını aktarmış.

Nejat Birdoğan 1979 yılında ilk halk ozanları seminerini gerçekleştirmiştir (Bk. Görsel: 2 ve 3). O seminere Seyfi Karabaş da katılmıştır. Bunu Metin Turan şöyle aktarıyor;

²¹ Pınar Kür’ün annesi, Halide Nusret Zorlutuna’nın kardeşi.

Görsel:2. İlk Halk Ozanları Semineri-Kapak

Görsel: 3. İlk Halk Ozanları Semineri- İçerik

“Birdoğan, Seyfi Karabaş gibi birini getiriyor o seminere.” Nejat Birdoğan farkı, seminere Âşık Veysel Kültür Derneği, Halk Ozanları Kültür Derneği gibi doğrudan meslek kuruluşlarının, âşıkların, hatta Sosyal Sigortalar Kurumu’ndan katılımcıların çağırılmasında da görülmüştür. Âşıklar konuşmacı olarak katıldıkları bu seminere sazlarıyla gelmişler. Seminerin Süleyman Yağız, Mehmet Bayrak gibi alışageldik söylemlerin dışına çıkarak konuyu ele alan farklı bir uzman kadrosunun katılımıyla gerçekleştirilmiş olması, Metin Turan’ın yorumuyla birilerini rahatsız etmiş. “Bir de o seminerde âşıklardan Kemali Bülbül’ün Nazım Hikmet’ten söz edilirken hakarete bulunması üzerine katılan diğer âşıklar tepki göstermiş ve ısrarla Bülbül’ün bu sözlerini geri alıp özür dilemesini istemişlerdir. Bu durum o yıllardaki siyasi ortam dikkate alınırsa çok da alışık olunan bir tavır değildir ve bütün bunların gerçekleşmiş olması nedeniyle Birdoğan şimşekleri üzerine çekmiş olmalıdır.” Metin Turan o seminerden aklında kalanlardan birinin de “çalgıcı halk ozanları” kavramı olduğunu, konuşmacılardan Süleyman Yağız’ın özellikle bu kavramı kullandığını söylemektedir. Buna göre âşıklar sazlarıyla ya da sözleriyle âşıklık yapanlar olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

Metin Turan Nejat Birdoğan’ın sıklıkla “Türkiye’nin folklor atlasını yapmalıyız” dediğini aktarıyor. Bu atlas çalışmalarından ilkinin²² Alevi yerleşmeleri üzerine Balkanlarda kendisi yapmış. Bunun gibi “işte halk oyunları nerelerde ne oynanıyor falan yapalım diyordu” diyor Metin Turan.

Metin Turan’ın Şerif Baykurt ile de arası çok iyi. Kendisiyle yüz yüze ilk 1988-89’larda

²² Anadolu ve Balkanlarda Alevi Yerleşmesi (Ocaklar-Dedeler-Soyağaçları)

Anadolu Folklor Vakfı'nda tanışıyor. Yine de o dönemki tanışıklığını “Hocaya uzaktan bakabilen bir tanışıklık” diye aktarıyor Metin Turan. Metin Turan'ın Şerif Baykurt ile samimiyeti *folklor/edebiyatın* kurulduğu 1994'den sonra gelişiyor. Hatta öyle ki 1997'den sonra Şerif Baykurt'un tek gelip gittiği yer *folklor/edebiyatın* Hatay Sokak, Numara: 9/19'daki ikinci ²³ ofisidir.

Şerif Baykurt ilk Milli Folklor Enstitüsü Müdürü Cahit Öztelli'nin yanında şube müdürlüğü yapmıştır. Bundan önce Köyişleri Bakanlığı, Halk Eğitim Genel Müdürlüğü'nde şube müdürüdür. Şerif Baykurt, Metin Turan'ın söyleyişiyle bir Anadolucudur ve bunu da hiç saklamamıştır. Metin Turan Milli Folklor Enstitüsü'ndeki çalışmalarına da etki eden özellikleriyle Şerif Baykurt'u şöyle anlatıyor:

“Diğer pek çok kişiyle kıyaslandığında daha aktif, popüler. Radyo programları yapıyor. Bürokrasinin üstü ile ilişkileri var. Şerif Bey Kırklareli Halkevi Başkanlığı yapmış. O yıllarda, 1940'lı yıllarda Halkevi başkanlığı, doğrudan CHP milletvekilliği demek ama o bu maceraya atılma meraklısı değil. Şerif Bey o kuşağın yüksekokul mezunu olanlarından, Gazi Eğitim Enstitüsü Resim Bölümü mezunu. Fransızcası var, bir de kurumlar arası çalışma kabiliyeti yüksek. Bugün bizim farklı kurumlarımızda aynı siyasi iktidarın atadığı adamlar, birbirleriyle işbirliği yapamıyor ama Şerif Bey o zaman Yapı kredi Bankası ve TRT ile işbirliği yapabilmış. Herkesin imkanlarını iyi biliyor. Onu nereden edinmiş, Gazi Eğitim'de iyi hocalardan eğitim almış, Halkevi başkanlığı yapmış. Kırklareli'nde *Dede* mahlasıyla da bilinen Vahit Lütfi Salcı ve 40'ların en önemli şairlerinden Niyazi Akıncıoğlu ile arkadaşlar Orhan Veli Kanık ve Eşref Üren ise asker arkadaşı, süvari alayındalar. Orhan Veli Kanık, şair, romantik biri. Erat yürürken, kendisi ata binmeyi doğru bulmuyor. Yürümekten de ayakları şişiyor. Adapazarı'na geldiklerinde bir karton alıyor eline ve *Kitabe-i Seng-i Mezar* adlı şiiri yazıyor. Bir de o meşhur *Ada Yolu Kestane Aman Dökülür Tane Tane*, bunlar Adapazarı yolunda yazılmış şiirler. Şerif Baykurt bir söyleşimizde, ‘İstanbul-Alibeyköy’den kuraları çektik ama tümen Zonguldak civarına nakledildi. İstanbul’dan Safranbolu’ya 29 günde gidebilmiştik’ diye anlatmıştı. İşte Eşref Üren ve Orhan Veli ile askerlik arkadaşlığı bu dönemdir.”

Milli Folklor Enstitüsü'ndeki kurumlar arası işbirliği ilk Şerif Baykurt tarafından halk oyunları²⁴ katalog çekiminde yapılıyor. Şerif Baykurt'un başka kurumlardan destek alabilme kabiliyeti de var. Bu sayede Metin Turan'ın aktarımıyla teknik ekibin TRT, parasal kaynağın Yapı Kredi Bankası tarafından sağlandığı bir işbirliğiyle her yörenin oyunlarının 10'ar dakikalık çekimleri yapılıyor. Film, Radyo, Televizyon ile Eğitim Merkezi onların diapoziflerini hazırlıyor ve kitapçıkları basıyor. Bunlara bir de Halkevleri Kültür Vakfı tarafından hazırlanan Türk Halk Dansları 45'lik plaklarını ve yine metnini Şerif Baykurt'un yazmış olduğu Türk Halk Dansları kitapçıklarını da eklemek gerekir. (Bk. Görsel: 4-5-6)

²³ *Folklor/edebiyatın* ilk ofisinin adresi; Meşrutiyet Caddesi, Numara: 22/17, Niyazi Bey Apartmanı'dır.

²⁴ Şerif Baykurt eski bir “Halkevici” olduğu için halk oyunları camiasını iyi tanıyor ve daha 1965 yılında Halkevleri tarafından yayımlanmış *Türk Halk Oyunları* adlı bir kitabı var.

Görsel: 4. Metinleri Şerif Baykurt tarafından hazırlanan “halk dansları plak dizini” broşürü

Görsel: 5. “Türk Halk Dansları” kitapçıkları

Görsel: 6. “Türk Halk Dansları” kitapçıklarının künye bilgileri

Metin Turan’ın Şerif Baykurt ile ilgili olarak en son hatırladığı elinde “bir Türk çocuğu doğumundan ölümüne nasıl eğitilir” diye bir kitap taslağının ve bir de Anadolu diye üstünde her bölgenin dansının olduğu bir tablosunun olduğudur. Ne yazık ki Şerif Baykurt’un ölümünün ardından bu eserlere ne olduğunu kimse bilmemektedir. Sadece bazı kitapları Ankara’da ikinci el kitap satışlarının yapıldığı Olgunlar Sokak’ta görülmüştür. Metin Turan, Şerif Baykurt’un ölümünün (31 Mart 2001) ardından Ankara Atatürk Kültür Merkezi’nde Şerif Baykurt için bir anma toplantısı yapılmasına katkıda bulunmuş, burada konuşma da yapmıştır.

Görüldüğü üzere Metin Turan’ın Bakanlığın folklor biriminin çok eski çalışanları ile bile ilişkileri var ancak Bakanlık ve folklor biriminin çalışmalarına esas etkisi, katkısı İstemihan Talay’ın Bakanlığı döneminde mümkün olmuştur. Metin Turan’ın İstemihan Talay ile bir hukuku var²⁵. İstemihan Talay Bakan olduğunda²⁶, Metin Turan Âşık Veysel Derneği Yönetim Kurulu üyesi olarak Başkan Veysel Kaymak ile birlikte Bakan’ı ziyarete giderler. Bakan da dernek için hiç destek alıp almadıklarını sorar ve sonra ciddi bir destek almadıklarını görünce önemli bir miktarda²⁷ maddi destekte bulunur.

Desteklenen bu etkinliği Âşık Veysel Kültür Derneği, Yahya Aksoy’un genel müdürlüğünü yaptığı HAGEM’le birlikte gerçekleştirir. (Bk. Görsel: 7-8). Etkinlik “Yunus’tan Veysel’e Anadolu Hümanizmi” isimli bir paneldir. Panel Türk-İş’in²⁸ salonunda, 15 Mart 1998 Pazar günü, saat 14.00’de başlayıp 18.00’a kadar sürecek şekilde uzun bir zaman aralığında ve geniş katılımı gerçekleştirilir. Panelin yöneticiliğini *folklor/edebiyat* dergisi yayın yönetmeni unvanıyla Metin Turan yapar.²⁹ Konuşmacılar ise, Prof. Dr. Talat S.

²⁵ Bunun da dayanağı, M. İstemihan Talay’ın 42. Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri tarafından, yani Bülent Ecevit hükümeti döneminde kurulan ve ne yazık ki bütün ömrü 22 ay olan Yerel Yönetimler Bakanlığı’ndaki Fon ve Krediler Genel Müdürlüğü yaptığı döneminde birlikte çalıştığı, eski Danıştay Tetkik Hakimlerinden Binali Ağaç’ın, Metin Turan’ın bacanağı olması. Talay Bakan olunca “hayırlı olsun”a birlikte gitmişler. Halbuki Fikri Sağlar ile hiç ilişkisi olmamış, onun döneminde Bakanlığa dergi bile alınmamış.

²⁶ 30 Haziran 1997- 9 Temmuz 2002

²⁷ Örneğin bir etkinlik için Bakanlıktan 55 bin lira isterler, İstemihan Talay 300 bin lira verir.

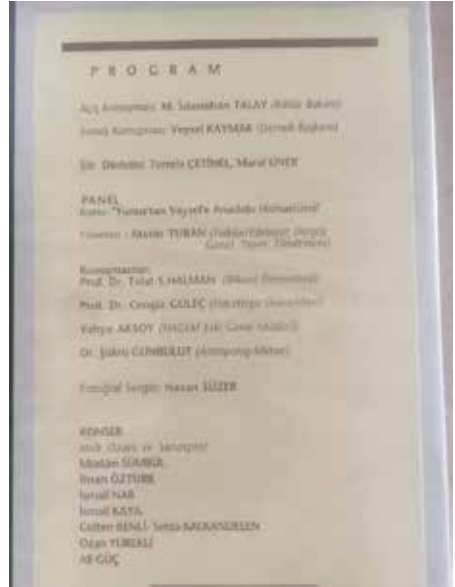
²⁸ Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu.

²⁹ Metin Turan Âşık Veysel anısına yapılan başka etkinliklerde de konuşmacı olarak yer alır. Örneğin; 21 Martta (1997)

Halman, Prof. Dr. Cengiz Güleç³⁰, Yahya Aksoy ve Dr. Şükrü Günbulut'tur. Panelin açılış konuşmasını Bakan İstemihan Talay yapar. Panelde Metin Turan ilk Kültür Bakanı Talat Sait Halman ile son Bakan İstemihan Talay'ı yan yana getirir. Bu etkinliğin sonunda halk ozanları ve sanatçılar Müslüm Sumbül, İhsan Öztürk, İsmail Nar, İsmail Kaya, Gülten Benli, Selda Kalkandelen, Ozan Yürekli ve Ali Güç konser vermişlerdir. Metin Turan; "Halk kültürü ile ilgili etkinliklere bir yenilik katmak, zenginlik kazandırmak istiyordum. Oğuz Tansel, Sedat Veyis Örnek etkinliklerinde de benzer şeyleri yapmaya çalıştık. Âşık Veysel bir halk ozanı ama onun şiirlerini farklı alanlarda eğitim almış sanatçılardan da dinlemek keyifli olur düşüncesiyle opera sanatçılarının seslendirmesini istedik. İyi de oldu" diyor. Buradan hareketle panelde şiirleri, opera sanatçıları Tomris Çetinel ile Maral Üner seslendirirler. Etkinlikte bütün bunların yanında yine bir âşığın torunu olan Nazan Süzer'in de fotoğraf sergisi vardır.

Görsel: 7. Âşık Veysel'i Anma Etkinliği Davetiyesi

Görsel: 8. Âşık Veysel'i Anma Etkinliğinin Programı

Metin Turan İstemihan Talay'ın vitrin adamı olmadığını, öne çıkmadan iş yapmayı sevdiğini söylüyor. O nedenle de "makamına çok rahat gittim" diyor. İstemihan Talay'ın Müsteşar Yardımcısı olan Abdullah Dörtlemmez de Sedat Veyis Örnek'in³¹ doktoru olan ablası Övsev

Âşık Veysel'in anısına Âşık Veysel Kültür Derneği tarafından Ankara'da düzenlenen bir etkinlikte Dernek Başkanı Veyisel Kaymak yanında gazeteci yazar Mustafa Ekmekçi, ozanın Türk edebiyatına kazandırılmasında önemli bir rolü olan Ahmet Kutsi Tecer'in kızı Leyla Tecer ile birlikte Metin Turan konuşmacı olurlar. Bu toplantıda da Müslüm Sumbül, Ali Güç ve İsmail Kaya gibi halk ozanları hazır bulunur ve Âşık Veysel'in fotoğraflarından oluşan bir sergi açılır. Metin Turan Âşık Veysel'in anısına aynı tarihte Ozanlar Vakfı tarafından Türk-İş'in Ankara'daki salonunda yapılan etkinliğe de Av. Müslüm Özcan, Folklor Araştırmacısı Ömer Gözükızıl ile birlikte konuşmacı olarak katılır. Buraya katılan halk ozanları ise Etem Karagülle, Ahmet Şahinoğlu, Mustafa Sayılır ve Taki Akkuş'tur.

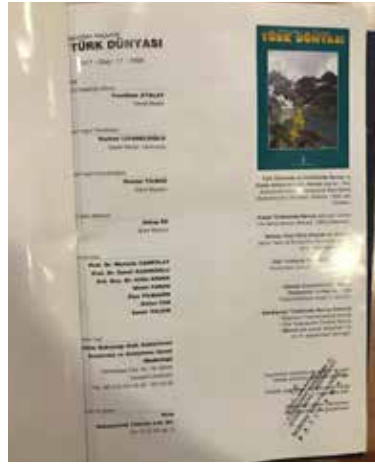
³⁰ Aslında psikiyatr olan ancak antropolojide kimlik üzerine yüksek lisans yapan Prof. Dr. Cengiz Güleç aynı zamanda Şarkışlahı Serdari'nin torunudur.

³¹ Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Çoğrafya Fakültesi'nde Pertev Naili Boratav tarafından 1947 yılında yapılan ilk folklor kürsüsü kurma girişiminin ardından 1980 yılında kürsüyü yeniden kuran kişidir.

Dörtlemez dolayısıyla halk kültürüne ilgi duyuyor. Metin Turan'ın "konulara vakıf bir insandı, o dönem iyi çalışmaların yapılmasına katkısı oldu" dediği Dörtlemez aslında hukukçudur ve Mustafa Necati Evi'nin Türk Mutfağı projesi dışında kullanılamayacağını³² o hatırlatmıştır. Metin Turan, o zamanki HAGEM Genel Müdürü Seyhan Livaneli'ye "Türk Mutfağına hizmet" gerekçesi ile kamulaştırılan Mustafa Necati Evi'nde Boratav Halk Kültürü İhtisas Kütüphanesi kurma fikrini önermiş. Bu fikrin nasıl aklına geldiği şöyle açıklıyor; "Türk halkının sosyalleşmesinin bir nedeni yeme-içmedir. Buraya insanlar niye gelecek? Kamulaştırmanın amacına da uygun" diyor. Seyhan Livaneli bunu Bakan Beye iletelim demiş ve önce Müsteşar Yardımcısı Abdullah Dörtlemez'e daha sonra Bakana gitmişler. Bakan "mümkün" demiş, Dörtlemez'e "uygun mu" diye sormuş, o da "uygun" demiş. Metin Turan "Bakan'ın duyarlılığı hem projeye inanması, hem de Korkut Boratav'ın Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden Bakanın hocası olmasından geliyor" diyor. HAGEM'in ihtisas kütüphanesine "Pertev Naili Boratav İhtisas Kütüphanesi" adının verileceği haberi o dönem yayımlanan *Pertev Naili Boratav'a Armağan ve Boratav Arşivinden* serisinin Bakan adına hazırlanan³³ önsözlerinde kamuoyuyla paylaşılmıştır. Metin Turan Mustafa Necati Evi'nin *Boratav İhtisas Kütüphanesi ve Uygulamalı Türk Mutfağı* yapılacağını Işık Kansu aracılığı ile gazetede haber yaptıklarını ancak hükümetin değişmesi ile bütün hepsinin kaldığını anlatıyor. Bugün Mustafa Necati Evi'nde kurulamamış³⁴ olsa da Kültür ve Turizm Bakanlığı, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü bünyesindeki halk kültürü ihtisas kütüphanesinin adında hala "Boratav" yer almaktadır. (Bk. Görsel: 9)

Görsel: 9. Pertev Naili Boratav adını alan araştırma kütüphanesi

Görsel: 10. Metin Turan'ın Türk Dünyası Dergisi Yayın Kurulu Üyeliği

³² Mithatpaşa Caddesi'nde bulunan ve Sandal Lokantası olarak bilinen Mustafa Necati Evi, Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 15.6.1988 tarihli ve 232 sayılı kararı ile kamulaştırılmıştır. Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1997 (1998: 245) Bina'nın kamulaştırılma kararında Türk Mutfağı'na hizmet amacıyla kullanılacağına ilişkin bir gerekçe yazılmıştır.

³³ Metin Turan o dönemde Bakan için bu tür önsöz yazıları ve konuşma notları hazırlamıştır. Örneğin 13-16 Ağustos 1998 tarihleri arasında düzenlenen I. Uluslararası Türk Dünyası Eren Evliyalari Kongresi için Bakan adına da Başbakan adına da açılış konuşması notları hazırlamıştır.

³⁴ Mustafa Necati Evi 2008 yılında imzalanan bir protokolle TBMM'ye tahsis edilmişti ancak 2018 yılından itibaren tekrar Kültür ve Turizm Bakanlığı'na devri yapılarak Güzel Sanatlar Galerisi olarak kullanılmaya başlanmıştır.

İstemihan Talay bir gün Metin Turan'ı çağırıyor ve “birlikte çalışalım” diyor. Bununla ilgili olarak Metin Turan “beni HAGEM’de çalışıyor sanmış, bana makam verecekmış” dedi. Metin Turan Bakan’a cevaben hayır demiş ancak her zaman destek sözü vermiş. Bununla ilgili olarak daha sonra Metin Turan’ın Bakanla aralarında şöyle bir diyalog geçmiş: “Biz Atatürk Kültür Merkezi’ndeki lokalde Mehmet Özbek ile özellikle Halil Atılğan’ın da olduğu sohbetlerde çok buluşurduk. Orda gene bir pazar günü oturduk yemek yiyoruz, ben yaz nedeniyle rahat kıyafetler içindeyim. İstemihan Talay Beyin özel kaleminden aradılar, gittim. Kıyafetimin uygun olmadığını söyledim, o da bana ‘bak sen kabul etmedin ama biz gene rahat bırakmıyoruz seni çalıştırıyoruz’ dedi, ben de ‘memurunuz olsam böyle rahat bir kıyafetle gelemezdim’ dedim.” Bakan, Nail beyin emekli olacağını, o görev için kimin uygun olduğunu sormuş, o da Seyhan Livaneli olabilir demiş. Seyhan Livaneli o dönemde HAGEM’de daire başkanı olarak Nail Tan ile birlikte çalışmaktaymış. Metin Turan’ın kendisiyle tanışıklığı da HAGEM’deki bu daire başkanlığı zamanlarındanmış. İlk tanışmasını; “Seyhan Hanımın çalıştığı zamanlarda orada Ali Esat Bozyiğit var, ben onu ziyarete gidiyordum. Beni oradan tanıdığın Ali Abbas Çınar tanıştırdı. O da beni sıcak karşıladı, telefonumu aldı” diye aktarıyor. Bir de “Livaneli ailesinden tabii, dolayısıyla hemen kaynaşıverdik” diyor. Metin Turan Bakanlıkla yakın çalışmaya başlayınca Seyhan Livaneli’yi daha iyi tanımaya başlıyor; ailesiyle tanışıyor, evine gidip geliyor ve Seyhan Livaneli için; “Seyhan hanım, itiraf da ediyordu ben alanın dışındayım diye ama öğrenme gayreti yüksek biriydi, soruyordu da” diyor.

Metin Turan en çok ve çeşitli kitabın İstemihan Talay döneminde yayınlandığını söylüyor çünkü kendisi bu dönemde hem Kültür Bakanlığı (Yayımlar Genel Müdürlüğü) Kültür Eserleri Yayın Danışma Kurulu üyeliği, hem HAGEM Yayın Kurulu üyeliği, hem de *Türk Dünyası* dergisinin Yayın Kurulu üyeliğini (Bk. Görsel: 10) yapmış. Söylediğine göre HAGEM’in yayın bütçesi çok küçükmüş, “iki kitap yayımlamakla hemen biterdi” diyor, bu nedenle alandan daha çok kitap yayımlanabilsin diye bazı kitapları Yayımlar Genel Müdürlüğü’ne yönlendirmiş. Örneğin beş ciltlik *Alevi Bektaşî Şiirleri Antolojisi* böyle yayımlanmış “onu bassak para bitecek, Kültür Eserleri Yayın Kuruluna yönlendirdim, oradan çıkarttık” diyor ve ekliyor; “HAGEM’e katkım öyle oldu”. HAGEM’le yakın ilişki içinde olduğu İstemihan Talay dönemindeki katkılarından biri de bir süredir yayımlanmamış olan *Türk Folkloru Araştırmaları* ve *Türk Folklorundan Derlemeler* adlı yayınların sayılarının geriye dönük olarak yayımlanması olmuş ancak bütün bunların sonunda “hükümet değişince bana teşekkür mektubu geldi, o defterler de kapandı” diyor.

Metin Turan’ın o dönemin yayınlarına ilişkin bir de eleştirisi var; “özensizlik vardı; kitapların boyutu, sırt yazılarının akışı, yazı havuzlarının standartsızlığı ve karakterlerinin birbirini tutmayan dağınıklığı” gibi. Oysa MİFAD döneminde yayımlanan kitaplara bakılırsa, teknik olanaklar çok daha sınırlı olmasına rağmen, daha özenli bir biçimde yayımlandıkları görülür. Bunu o dönemin yetkililerine de aktarıyordum. Bu nedenle ve başka kazanımların da sağlanması amacıyla Seyhan Livaneli’nin genel müdürlüğü döneminde Metin Turan kendisine hizmetiçi eğitim semineri düzenlenmesi önerisinde bulunmuş. Bakanlığın

75. Yıl Tiyatro Salonu'nda, 1999 yılının sonunda yapılan³⁵ seminerde Metin Turan “Yayın Hazırlama Teknikleri” sunumunu yapmış ve bu kapsamda kitabın matbaa öncesi hazırlıkları ile kitap tashihinin nasıl yapılacağını da anlatmış. Seminerde ayrıca teknik cihaz kullanımı, protokol konularında da dersler olmuş, bazı dersler için TODAİ'den de konuşmacı çağırılmış.

Metin Turan'ın Bakanlıkla yakın ilişkiler içinde olduğu o dönemde, Almanya'nın Mainz Üniversitesindeki görsel tasarım bölümünden Guido Ludes adlı bir profesör, içlerinde bir de Türk öğrencinin olduğu dünyanın farklı ülkelerinden öğrencileri³⁶ ile birlikte Türkiye'ye geliyor. Aslında Antalya'ya gidiyorlar ancak uçakta öğretmen Mehmet Tuncer³⁷ ile karşılaşıyorlar. Öğretmen, ressamı Almanya'dan tanıyor ama Türkiye'ye geleceğinden haberdar değil, tesadüfen karşılaşınca “gelin ben sizi önce kendi köyüme götürüyüm” diyor, onlar da kabul ediyorlar. Ressam ve öğrencileri sadece bir süre kalıp Antalya'ya gitmeyi düşünürlerken köyün ilgisini görünce gidemiyor ve bütün sürelerini İncesu'da geçiriyorlar. Mehmet Tuncer, Metin Turan'ın o da müfettiş olan amcasının kızının kocasını³⁸ tanıyor ve konuyu ona anlatıyor; “böyle önemli bir ressam geliyor, bunları köyüme götürdüm ama bunlarla keşke Bakanlık düzeyinde birileri ilgilense ne iyi olur” diyor. O da “bunu yapsa yapsa Metin yapar” diyerek konuyu Metin Turan'a aktarıyor. Metin Turan bunu anlatmak için İstemihan Talay'a gidiyor, bakıyor ki Bakan o ressamı tanıyor. Bunu kendi sözleriyle şöyle aktarıyor; “çok ilginçtir, İstemihan Bey hemen kitaplığından bir prestij kitap çıkardı; Ludes'in Venedik çalışmalarının olduğu oldukça hacimli bir kitaptı bu” diyor. Sonra Bakan “bu ressam çok önemli bir sanatçı, ne gerekiyorsa yapın” diyor ve hemen valiyi arıyor “konaklama, yemek, araç ne gereksinimleri varsa yardımcı olalım” diyor ancak ressam hiç bir şey istemiyor ve şöyle diyor; “biz bu köyde çok mutluyuz, hangi kapının önünden geçsek ya bazlama ayran, ya üzüm uzatıyorlar”. Sonuçta ressam ve öğrencileri köyde kaldıkları süre içinde İncesu'daki izlenimlerini içeren çalışmalar ortaya koyuyorlar. Bu süreci yakından izleyen Mehmet Tuncer gelişmelerden Metin Turan'ı haberdar ediyor ve birlikte ortaya çıkan eserlerin yayımını, sergilenmesini içeren bir proje hayata geçiriyorlar. Metin Turan bu projenin koordinatörlüğünü yapıyor. “Ben koordinatörlük yaptım ama işin mimarı, böyle bir sanatçının varlığından haberdar olan, onları Türkiye'ye ve İncesu köyüne getirmeyi başaran İncesulu Mehmet Tuncel'dir” diyor. Projenin sonunda *İncesu: Hediye Edilmiş Günler* adıyla bir kitap/katalog hazırlanıyor. (Bk. Görsel: 11) Ardandan da Almanya'da “Anadolu'dan Avrupa'ya açılan Aydınlık Pencere İncesu” adıyla bir sergi gerçekleştiriliyor. Sergiye Metin Turan katılıyor ancak ne yazık ki hükümet değiştiği için sanatın öneminin farkında olan, sanatı her zaman destekleyen ve projenin gerçekleşmesini sağlayan Bakan katılamıyor. Proje kapsamında her öğrencinin eserlerinden ayrı ayrı kartpostallar da yapılıyor. (Bk. Görsel: 12)

³⁵ Metin Turan kesin tarihi hatırlayamadı ancak *Türk Halk Kültürü Araştırmaları 2000*'de 27-29 Aralık 1999 tarihleri arasında Ankara'da merkez ve taşrada görev yapan folklor araştırmacıları için bir hizmetiçi eğitim semineri yapıldığı bilgisi yer almaktadır. Bahsettiği seminer bu olabilir.

³⁶ Nadine Bendzulal, Sebastian Cremer, Maria Zegarac, Sandra Stahlheber, Jennifer Harth, Balazs Tarsoly, Annelie Franke, Kai Staudacher, Anne Müller, Ömür Ulusoy, Birgit Burhenne.

³⁷ Mehmet Tuncer, Burdur'un İncesu köyünden bir öğretmen (müfettiş), ikinci eşi Alman, Almanya'da yaşıyorlar. Oradaki İncesu Bilim, Eğitim ve Dayanışma Merkezi'nin Başkanlığını yapıyor.

³⁸ Bu kişi Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi öğretim üyesi Mehmet Bilir'dir.

Görsel: 11. İncesu adına hazırlanan katalog

Görsel: 12. İncesu projesi sonunda basılan kartpostallar

Metin Turan bu ressamla ilgili olarak Bakanın yanına gittiğinde HAGEM'in bugün Devlet Tiyatroları'nca 75. Yıl Sahnesi olarak kullanılan Mithatpaşa Caddesi'ndeki yerinin alt katından bahsediyor. Metin Turan burayı daha önceden HAGEM'e dergi bırakmak için gittiğinde keşfediyor. Bakan bunu duyunca; “doğrudur, orası Amerikalıların eğitim merkeziydi” diyerek mekanı bildiğini söylüyor. Ardından hemen müsteşarını çağırarak, Mehmet Tuncel ve Metin Turan ile birlikte mekana bakmaya gidiyorlar. Oldukça iyi durumda olan salon çok fazla tadilat gerektirmeden hizmete açılabilir durumdaymış, böyle olunca derhal tadilata girişiliyor ve Cumhuriyetin 75. yılında 29 Ekim'de açılacak şekilde salon elden geçiriliyor. Salona verilen 75. Yıl Kültür Merkezi ismini de o ziyaretinde Metin Turan irticalen öneriyor.

HAGEM'in Mithatpaşa Caddesi'ndeki yerinin birinci katında da bir sergi salonu vardır. Buradaki ilk sergiyi 3 Temmuz anısına 1993 yılında Pir Sultan Abdal Derneği yapmıştır. Aslında Dernek bu sergiyi devletten yardım alarak yapmak istemiyormuş, Metin Turan “tam tersine” diyerek ikna etmiş ve Madımak Yangını'ndan sonraki ilk sergi böylelikle o salonda yapılmış.

Metin Turan, Pertev Naili Boratav'ın vefatının (16 Mart 1998) ardından *Pertev Naili Boratav'a Armağan*³⁹ kitabını çıkardıklarını söylüyor. Daha sonra da 16 Mart 1999 tarihinde Kültür Bakanlığı 75. Yıl Tiyatro Salonu'nda bir anma toplantısı yapılmış. Bu kapsamda Hasan Özdemir ile Muhsine Helimoğlu Yavuz'un katılımıyla “Pertev Naili Boratav Paneli” düzenlenmiş. Metin Turan bu etkinliğe dedesi⁴⁰ de bir halk şairi olan Ali Yakıcı gibi birkaç kişinin çağırılmasını sağlamış ve “onunla özel ilgilendim, rahatladı” diyor çünkü kendilerinin dünya görüşü farklılığı nedeniyle bu toplantıya çağırılmayacağını düşünmüşler. Bu nedenle merak edip sormuşlar bizi kim çağırdı buraya diye. Burada da görüldüğü üzere Metin Turan

³⁹ Turan, M. (Hzl), (1998) *Pertev Naili Boratav'a Armağan*, Ankara: Kültür Bakanlığı/HAGEM Yayınları

⁴⁰ Bu kişi Mehmet Yakıcı'dır. Metin Turan, “Mehmet Yakıcı'nın güzel bir Atatürk destanı vardır” dedi.

bir kez daha kültürel amaçlarla farklı tarafları bir araya getirme gayreti içindedir. Öte yandan Metin Turan İLESAM⁴¹ üyesi olduğu halde kurumun o dönemki genel sekreteri, “İLESAM üyesi olanlar da yayın kurullarında olmalı” diye bir gerekçe ile “Metin Turan HAGEM Yayın Kurulunda niye var” demiş. Tabii Metin Turan’ın dünya görüşü nedeniyle İLESAM üyesi olmayacağını düşündüklerinden böyle söylemişler ancak Metin Turan kendisine “söyleyin ona ben de İLESAM üyesiyim” diye bir not iletmış. Buna karşın Metin Turan “hükümet değişikliğinden sonra belli bir gruba dahil olmayan, özellikle de sol ve sosyal demokrat görüşlü insanlar böyle yerlere hiç çağırılmadı” diyor.

Tarih Vakfı tarafından Pertev Naili Boratav’a ait arşivin Türkiye’ye kazandırılması ve arşivden kimi yapıtların yayımlanması konusunda yapılan çalışmalara Bakanlık maddi destek sağlamıştır. Bunun için Tarih Vakfı’nın 24 kitaplık bir yayın projesi vardır ancak sadece 5 kitabı yayımlanabilmiş⁴², gerisi kalmıştır. Bakanlık bu yayın projesini, satın alma yoluyla desteklemiş ve kitaplar ortak yayın olarak basılmıştır. Bu projenin ilk kitabı *Boratav Arşivinden 1-Halk Edebiyatı Dersleri* imiş. Metin Turan, Pertev Naili Boratav Arşivi Projesi Danışma Kurulu’nda yer alıyor. Kurulda başka; Stefanos Yerasimos, Arzu Öztürkmen, Günay Kut, Sabri Koz, Muhsine Helimoğlu Yavuz ile birlikte Tülin Aren, Konur Ertop, İlhan Gülek, Oğuz İcimsoy, İ. Gündoğ Kayaoğlu, Dario Mizrahi da bulunuyor. Danışma kurulunun muhtemelen 1998 yılında yapılan ilk toplantısında ne yapabiliriz diye konuşuluyor. Stefanos Yerasimos ben Fransızca çeviriye destek olurum diyor ve tekerlemeler Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü’nün desteği ile çevirtiriliyor. Arzu Öztürkmen rahatsız olduğundan pek desteği olamamış. Metin Turan “ben *Halk Edebiyatı Derslerini* dizmiştim, çantadan çıkardım koydum masaya, bunu basalım dedim” diyor. Sabri Koz ben de editörlüğünü yaparım demiş. Bunun üstüne “ben de *İzahlı Halk Şiiri Antolojisi*ni hazırlayayım dedim” diyor Metin Turan. Böylece Boratav Arşivi’nden 3 numarayla çıkan *İzahlı Halk Şiiri Antolojisi*’nin yayına hazırlayanı Metin Turan oluyor. Projede profesyonel olarak çalışan Sabri Koz’la birlikte proje sorumlusu olarak Fahriye Dinçer ile Fatma Kızıl ve Filiz Özkan’ın bu projede çok çalıştıklarını, asıl katkısı onların verdiğini söylüyor Metin Turan.

Metin Turan’a Bakanlığın Yayınlar Genel Müdürlüğü’nden Dede Korkut ile ilgili bir kitap teklifi gelmiş. (Bk. Görsel: 13) O da “bunu bu kadar kısa sürede tek başına hazırlamam mümkün değil, üstelik bu da HAGEM’in işi” demiş ve buradan bir panel fikri doğmuş. Böylece HAGEM tarafından yine 75. Yıl Kültür Merkezi’nde 07-08 Kasım 2000 tarihleri arasında “Dede Korkut Günleri” adıyla bir etkinlik gerçekleştirilmiş. Etkinlik kapsamındaki panele Fransa’da yaşayan ve Fransa’daki ders kitaplarına Dede Korkut’u sokmak için 20 yıl uğraşmış bir antropolog olan Altan Gökaltıp da katılmıştır. Panele Yaşar Kemal de katıla-

⁴¹ Türkiye İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği

⁴² Boratav Arşivinden 1-Halk Edebiyatı Dersleri

Boratav Arşivinden 2- Tekerleme

Boratav Arşivinden 3- İzahlı Halk Şiiri Antolojisi

Boratav Arşivinden 4- Masallar-1- Uçar Leyli

Boratav Arşivinden 5- Halk Hikayeleri ve Halk Hikayeciliği

cakmış ama gelememiş, konuşma metnini yollamış. Metin Turan'ın aktardığına göre Yaşar Kemal'in metninde Kürt dengbejleri lafı geçiyor diye idare çekinmiş. *Deli Dumrul'un Bilinci* diye bir kitabı da olan İstanbul Üniversitesi, Tıp Fakültesi Psikiyatristi Bilgin Saydam da panelde "Dede Korkut'ta Bilincin Halleri ve Eylemleri" başlıklı bir konuşma yapmış. Panelin bir başka katılımcısı da Zülfü Livaneli imiş. Metin Turan panelde Zülfü Livaneli'yle ilgili duyduklarını şöyle aktardı; "O yıllar Livaneli'nin bu kadar kitabı yayımlanmış değildi. Yanımda Özkul Çobanoğlu vardı, çok etkilendi. 'Biz Livaneli'yi sadece müzisyenliğiyle tanınıyormuşuz, oysa tam bir entelektüel ve bu konuları da çok iyi biliyor' dedi. Bunlar böyle olmalı. Türkiye kendi birikimini bütün çeşitliliği ile tanımalı. Sağ da sol da keskinleşip araya geniş mesafeler koydukça bu böyle olmuyor. O zaman tartışmaktan, eleştirmekten çok kavgaya ve sataşmadan çıkar umanlar ortaya çıkıyor. Kaba siyasetçiler bundan çok yararlanıyor. Daha iyisini kim yapar kim söyler, bu memleketin kültürüne kimin daha çok katkısı dokunur ona bakmak gerekiyor". Metin Turan bir kez daha farklı görüşteki insanların iletişiminin altını çiziyor. Sonuçta panel gerçekleştiriliyor ancak ne yazık ki yayın yapılamıyor.

Görsel: 13. Metin Turan'a Dede Korkut Kitabı hazırlığı için gelen resmi yazı

Görsel: 14. FAV tarafından düzenlenen söyleşi

Kültür Bakanlığı, 3 Ekim 2001 tarihinde, 75. Yıl Kültür Merkezi'nde Ahmet Kutsi Tecer Anma Toplantısı düzenlemiş, bunun kitabı da çıkmış. Rıdvan Çongur'un koordinasyonunu yaptığı toplantıda Metin Turan dışında, Talat Sait Halman, Sevda Şener, Himmet Uç, Leyla Tecer ve Nail Tan da konuşmacı olmuşlar.

75. Yıl Kültür Merkezi'nde Pir Sultan Abdal Kültür Derneği'nin şair Hasan Hüseyin ve Nejat Birdoğan etkinlikleri de gerçekleştirilmiş ve Metin Turan bu etkinliklerin de konuşmacıları arasında yer almıştır. Folklor Araştırmacıları Vakfı'nın (FAV) konferansları da burada gerçekleştirilmiş, bunlardan birinde Metin Turan "Yirmi Birinci Yüzyıl Mitolojisi: Küreselleşme" diye bir konuşma yapmıştır. (Bk. Görsel: 14)

Metin Turan, “Bütün bu etkinliklerde arkada, ismim olmadan vardım ya da beni ilgilendiriyorsa konuşuyordum” demiştir. Bir başka ifadeyle Metin Turan, Kültür Bakanlığı ve hatta Bakanı ile bu yakın ilişkilerini daha çok alana hizmet için kullanmış. Ben yine de bütün bunlara karşılık olarak acaba dergi bu dönemde mi alındı diye sordum ama *folklor/edebiyat* dergisi halk kütüphanelerine dağıtılmak üzere İsmail Kahraman zamanında⁴³ alınmaya başlanmış. Bunun nasıl olduğunu aktarmadan önce şunu söylemeliyim ki Metin Turan aslında Yayınlar Genel Müdürlüğü’nün Yayın Seçme Kurulu’nda da varmış ancak dergisi satın alındığı için bu durumu etik bulmadığından kimseye bir şey söylemeden⁴⁴ bu kuruldan çıkmış. Hatta “Sonra benim yayının sayısını yarıya indirdiler, bir önceki bakanlık aldırılmış diye” de ekledi. Derginin alınması işine İsmail Kahraman’ın İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nden sınıf arkadaşı olan Mehmet Gökalp aracılık etmiş. Mehmet Gökalp⁴⁵ ve İsmail Kahraman, Enver Paşa’nın naaşının 1996 yılında Türkiye’ye getirilişi ve yeniden defnedilişi esnasında karşılaşır ve Mehmet Gökalp o zaman bakan olan İsmail Kahraman’a “Siz böyle milliyetçilik yapıyorsunuz, ama -kültür alanında hizmet eden- böyle bir dergi var, asıl milliyetçilik bu, haberiniz yok” demiş. “O zamanlar da daha derginin 7. ya da 8. sayıları gibi çok başındaydık” diyor Metin Turan. Bu görüşme sonunda Bakan, Metin Turan’ı bizzat aramış ve telefonda “Stokta ne kadar var?” diye sormuş. Metin Turan da “400 adet var” demiş ve Bakan stokta ne kadar varsa hepsini aldırılmış. Sonra İstemihan Talay döneminde alımı yarıya indiriyorlar ve Fikri Sağlar döneminde⁴⁶ de dergi alımı durdurulmuş. Metin Turan’ın yorumu “Muhtemelen Refahçılar aldırıldı diye” şeklinde oluyor ama nedenini sormuyor, “Zaten ben bu dergiyi yayımlarken birileri buna destek olsun, toplu abonelikler yapılsın diye çıkarmadım ki, o bakımdan da bunun hiç üstünde durmadım” diyor.

Dergiyle ilgili olarak bir gün 51. Hükümetinin 1995 yılındaki Adalet Bakanı Bekir Sami Dağcı⁴⁷ arıyor, hem de ev telefonundan; “Ben dergi nasıl çıkarılır iyi bilirim, bir gömleği eksik alırsın” diyor, “Bakanlık alıyor mu?” diye de soruyor, ama “Bunu ben söylesem yanlış anlarlar” diyerek sadece kendisi kişisel olarak 10 dergiye abone oluyor.

Metin Turan bu konuşmaların ardından *folklor/edebiyat*’ın okur kitlesinden bahsediyor. Buna göre *folklor/edebiyat*’ın okur kitlesi oldukça farklı kesimlerden ve etkili insanlardan oluşmaktaymış. Örneğin Ötügen Yayınları’nın kurucularından olan Nevzat Köseoğlu ki kendisi Nur Cemaatinin mensuplarından biriymiş, *folklor/edebiyat* okurmuş. Metin Turan’ın elinde kendisi için imzalanmış kitapları varmış Nevzat Köseoğlu’nun. Metin Turan konuyla ilgili olarak şunları aktardı; “Tahir Kahhar diye Özbek bir arkadaşım var, ‘Nevzat beyin masasında hep *folklor/edebiyat* var’ dedi. Mehmet Özbek de anlattı, ‘Nevzat abi sizi çok sevi-

⁴³ 28 Haziran 1996- 30 Haziran 1997

⁴⁴ Genel Müdür Gökçin Yalçın (2 Eylül 1994-28 Mayıs 1996; 11 Aralık 1996-06 Şubat 2003) döneminde dergi alımı yarıya inmiş, Metin Turan “sonra kendisiyle çok samimi olduk ama ona bir şey demedim, o da bilmiyor olabilir dergiyi benim çıkardığımı” diyor.

⁴⁵ Mehmet Gökalp Metin Turan’ın aktarımıyla halk edebiyatı araştırmaları da yapan bir cumhuriyet savcısıdır.

⁴⁶ Fikri Sağlar’ın ilk döneminde (ilk dönem: 20 Kasım 1991- 27 Temmuz 1994; ikinci dönem: 30 Ekim 1995- 6 Mart 1996) de dergi yayın hayatında var ama Bakanlığa alınmıyor.

⁴⁷ 5 Ekim 1995- 31 Ekim 1995

yor, takdir ediyor' diye. O kesim ciddiye alıyor. Kültürle içi dolu şeyler yapmamızdan, cehaletten beslenenler hariç, tüm kesimler yararlanıyor". Metin Turan bir gün Ragıp Memişoğlu ile birlikte *Türk Yurdu Dergisi*'nin eksiklerini almaya Türk Ocakları'na gidiyor. O zaman Nuri Gürgür Türk Ocakları Genel Başkanı, Yönetim Kurulu'nda da 1974 yılında Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında esir düşen gazetecilerden biri olan Yücel Hacaloğlu varmış. "Ragıp bey anlatmış, dergiyi biliyor, beni oradan tanıdı" diyor Metin Turan. Tanışmalarının ardından Yücel Hacaloğlu kendisine demiş ki "Metin, bunların bir kısmı Türkçü geçiniyor. Geçiniyor işte, ne dediğimi anla; simitçi simit satar, Türkçü Türkçülük satar. Bunlar bilmiyor. Aradın 50 yıl geçti daha Pertev Naili Boratav'ın *Halk Edebiyatı Dersleri*'nin üstüne bir şey ekleyemediler". Belki de bu nedenle *folklor/edebiyat* çok farklı kesimlerde okunuyor ve önemli bir açığı kapatıyordu. Metin Turan Yücel Hacaloğlu için "Sonra birkaç kez daha kendisini ziyaret ettim, hoş sohbet, sağduyulu, saplantıları olmayan biriydi. Arabası yoktu, bir-iki kez de evine bıraktım" dedi.

folklor/edebiyat'a gelen yazılar ve yayın politikaları ilgili olarak da şunları söyledi; "çok geniş bir kesim yazdı, yazabilen herkese açık oldu. Ben hiçbir yazıyı imzasına bakarak yayınlamadım, üslubu varsa, katkısı varsa yayınladım. Şunu yapmış olabilirim bir ayrıcalık sayılacaksa; iş için, akademik yükselme için yazarlara da öncelik tanıdım."

Öte yandan derginin nasıl finanse edildiğine ilişkin de "Türlü sorular vardı" diyor Metin Turan, buna ilişkin açıklamaları da şöyle oldu; "Esasında belli sayıya kadar kendini finanse eden ve hatta fazlası da olan bir dergiydi ancak Türkiye'nin yaşadığı ekonomik krizler⁴⁸ doğal olarak bizim dergiyi de etkiledi. Ne var ki başka yayıncılara göre avantajlarım vardı. Ben derginin dizgisini, montajını kendim yapıyorum, derken daha ucuza mal ediyorum ama bu insanların bir kısmı kıskanç, bir kısmı da takdir ediyor. Nevzat Bey (Köseoğlu) bunlardan biri." Dergiye bazı insanların da maddi destek sağladığını söylüyor Metin Turan, şöyle anlatıyor;

"Mehmet Özbek mesela 100 lira olan abonelik için üç katı beş katı para bırakırdı. Ayten Er, Atatürk Üniversitesi, Fransız Dili Edebiyatı Bölümü'nde çalışıyordu, yani *folklor/edebiyat*'a disiplin olarak daha uzak birisi. Ama hemen her sayımızdan 25-30 kadar ister, onları meraklılarına ulaştırır, bedellerini de gönderirdi. Benzer katkıyı Mehmet Yardımcı, İsmail Öztürk, Doğan Kaya hocalarım her zaman yapmışlardır. Bir başka destekçi de Fuat Bozkurt olmuştur.

⁴⁸ Bu krizlerle baş edebilmesinin sırrı şöyle açıklıyor Metin Turan; "İlk sayısal loto kitabını yazıp yayınlayanlardan biriyim; nasıl oynanır diye. Ciddi bir ekonomik kriz vardı. Hem yayıncılık durgunlaşmıştı hem de basımevi sektörü krizdeydi. Ben de düşündüm düşündüm, para kazanmak için bu kitaplar gider dedim, oturdum 64 sayfalık *Formüllerle Sayısal Loto* adlı kitabı hazırladım. Ürün yayınlarından çıktı. O sıra ilk sayısal loto yasası çıktı. Kitabı 10 bin bastım. Reklamını yapmak istedim, Hürriyet Gazetesi kabul etmedi. O sırada Tarih Vakfı'nda Osmanlıca kursuna gidiyorum ve oradan Milli Piyango Genel Müdürünü tanıyorum, kurs arkadaşım. Çok samimi değil ama onu etkileyebilecek biri vardı, o kişi de Mehmet Önder. Mehmet Önder beni severdi. Hatta oğlu ile iş yapmamı da istemişti. Ne var ki piyasa koşulları buna uygun değildi. Milli Piyango Genel Müdüründen bayilerin listesini aldım. Onlara birer mektupla kitap örneği gönderdim. Bir de Sabah Gazetesi'ne reklam verdim. Sayısal loto belirli yerlerde oynanabiliyordu. Sincan'daki bir bayii bin tane almış. Yoksul semtlerde çok gidiyordu. Bir de Ulus'taki bir bayii çok sattı. Bu kriz dönemini o kitapla aştım. Bu kitaptan sonra başka loto kitapları da çıkmaya başladı, hatta kalemi, topu da üretildi."

Anımsarsanız dergimizin 40. sayısında biraz da sitem ederek derginin yayını durdurma kararı aldığımızı paylaşmıştım. Bozkurt hoca aradı, nedenini sordu, anlattım. Neden maddi değildi; sanat, edebiyat dünyasının duyarsızlığı idi. Bunun üstüne hoca kendi başıma böyle bir karar veremeyeceğimi söyledi. Banka hesabıma baktığımda Fuat Hoca'nın bir sayının tüm masraflarını karşılayacak kadar para yatırdığını gördüm; 'yola devam' demişti, biz de devam ettik. Aynı şekilde Nail Bey'in de katkıları çok olmuştur. Nail beyin *Nasrettin Hoca Senfonisi* adlı kitabını yayınladım, ofisten almadı kitabı, 'kitapçılara ver, ben oradan alırım' dedi. Desteklemek için yapıyordu bunu. Bunlar küçümsenmeyecek desteklerdir."

Metin Turan bu anlattıklarının ardından iç çekercesine "O güzel insanlar, o güzel atlara bindiler gittiler" dedi.

Mehmet Özbek bahsi açılınca Metin Turan onula ilgili düşüncelerini de paylaştı bu vesileyle. Mehmet Özbek ile buluşmaları var; Atatürk Kültür Merkezi'nin bahçesinde, Mehmet Özbek'in Gölbaşı'ndaki evinde, derginin ofisinde vs. Bir keresinde de Metin Özbek'in arabasıyla hasta olan Nejat Birdoğan'ı ziyaret etmek üzere İstanbul'a gidiyorlar. Beraberlerinde Halil Atılğan da varmış. Bu ziyaretlerinde Nejat Birdoğan, Halil Atılğan'a "evlat biz bu feleğe ne yaptık ki nedir bizden bu alacağı" diyor çünkü o vakitler Özbek'in oğlu da kaza geçirmiş. Birdoğan Mehmet Özbek'e de "Mehmet benim başımda -vefatında- sen Erzurumlu Emrah'ın *Bugün Sabah ile Visal-i Yardan* deyişini söyle" demiş. Mehmet Özbek, Birdoğan'ın cenazesinde bu ezgiyi söyleyememiş ama cenaze Avcılardaki evinden sazla, deyişlerle, türkülerle kaldırmış. Daha sonra Hacı Bektaş Veli Anadolü Kültür Vakfı'nın Dikmen'de bulunan kültür merkezinde yapılan anma toplantısında Mehmet Özbek'in bağlamacılarından biri bu deyişi çalmış, söylemiş. Nejat Birdoğan Mehmet Özbek'in müzik birikimine ve bilgisine çok güvenirmiş, çok kıymet verirmiş. Mehmet Özbek de Nejat Birdoğan'a çok değer verirmiş.

Mehmet Özbek İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi mezunu, Metin Turan'ın de-yimiyle bir kültür adamı. Ankara, Hacettepe⁴⁹ ve Gazi üniversitelerinde derslere giriyor. *Folklor ve Türkülerimiz* adlı kitabı 1975'te Ötüken Yayınları'ndan yayımlanıyor. Sonrasında da alanla ilgili birçok çalışması olan Mehmet Özbek esas olarak Urfa ve Kerkük türkülerine olan sempatisi ile biliniyor. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı Ankara Devlet Türk Halk Müziği Korosu'nda şeflik yapmış. Metin Turan'ın değerlendirmesine göre Mehmet Özbek, Ümit Kaftancıoğlu'nun cenazesine katıldı diye dönemin hükümeti tarafından görevinden alınmış. Bununla ilgili olarak da "Mehmet Özbek'in eli kolu uzun olmasına rağmen bunu kimseye söylemiyor" diyor Metin Turan ancak dönemin önemli siyaset adamlarından Necmettin Cevheri bu durumu öğreniyor ve neden söylemediğini sorduğunda da "bu benim için onurdur" diye cevaplıyor.

Metin Turan'ın Kültür Bakanlığı ve Bakanlığın folklor birimi ile ilişkilerine tekrar dönecek olursak; ilişkiler sonradan epey açılmış. Kendi ifadesiyle "Eskişehir yoluna taşın-

⁴⁹ Umay Günay'ın bölüm başkanlığında oluyor bunlar. Umay Günay bölümünde Şerif Baykurt, İlhan Başgöz'e de ders ve konferans verdiriyor.

dıktan sonra ben hiç gitmedim” diyor. Eskişehir yolundaki binaya taşınma, aynı zamanda Kültür ve Turizm Bakanlıklarının birleşimi anlamına geliyor. Bu esnada Bakanlıktaki folklor birimi genel müdürlükten daire başkanlığına indirildi. Yeni adı ile Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü’nde, idareci pozisyonunda eski çalışanlardan Cesim Çelebi kaldı. Cesim Çelebi bir gün Metin Turan’ı aramış ve “niye hiç gelmiyorsun” demiş. Metin Turan Cesim Çelebi’nin kendisine bir itirafta bulunduğunu söylüyor; “sizleri tanıyınca ben ne bu konuda ne kadar bilgisiz olduğumu gördüm” demiş.

Metin Turan’ın Bakanlık ve folklor birimi ile ilişkileri daha sonra FAV dolayısıyla oluyor. Ertuğrul Günay zamanında FAV ile folklor araştırmacılarının teknik kadroya alınması konusunda çalışma yapmışlar ve folklor araştırmacıları bugünkü teknik kadrosunu o sayede almış. Metin Turan bu konuyla ilgili olarak Ertuğrul Günay’la görüşmüş, konuyu anlatmış. Bunun sonucunda maliyeden gelme bir kadın müsteşar yardımcısı Metin Turan’ı aramış ve onunla da görüşmüşler. Yasa teklifi verelim denmiş, hazırlanmış ama müsteşar yardımcısı Mecliste kulis gerekli demiş. Bunun üstüne bu konuyla uğraşan diğerleri gibi Metin Turan da tanıdıkları ile görüşmüş ve böylece yasa teklifi geçmiş.

Bu arada bahsi geçmişken FAV’dan da bahsetmeliyim çünkü benim Metin Turan ile dostluğum, kurucularından olduğum Folklor Araştırmacıları Vakfı sayesinde ilerledi diyebilirim. Folklor Araştırmacıları Vakfı, mesleğine gönül vermiş bir grup araştırmacı tarafından, birlikten güç doğar inancıyla meslekleriyle ilgili olan bitene seslerini yükseltebilmek, inandıkları değerler çerçevesinde bir şeyler üretebilmek amacıyla kurulmuştu ancak bir sivil toplum kuruluşu deneyimsizliği mi yoksa gerçekten iliklerimize işleyen “sivil olamama” hali miydi bilmiyorum Vakıf çok kısa sürede dağılma aşamasına geldi. Aramızda vakfın kuruluşunda ortaya çıkan enerjiyi başka bir şekilde kullanabilenler oldu ama Vakfın bir enkaz halde bırakılması da üzücüydü ta ki Metin Turan Vakfa hamilik yapana kadar. Ben de bu süreçte kolay yolu seçerek üyelikten ayrılmayı istedim ama Vakfı özveriyle yaşatmaya çalışan arkadaşların ısrarı nedeniyle kaldım. Dolayısıyla zaman zaman vakıf toplantılarına katıldım. Toplantılar daha çok *folklor/edebiyat*’ın ofisinde oluyordu. Örgütçülüğe inanan biri olarak Metin Turan vakıf için can suyu oldu, yeniden canlanan ekip bir takım etkinlikler yapmaya başladı, bunların da bazılarına katıldım. Böylece FAV’ın toplantıları sayesinde Metin Turan’la daha çok görüşür olduk.

Bu vesileyle Metin Turan’ın örgütçü⁵⁰ ve destekçi yanından da biraz bahsetmekte fayda var. Bu örgütçü, destekçi yanı nedeniyle onu her zaman sivil toplum kuruluşları, öğrenci toplulukları ile yan yana bulmak mümkündür. Hatta bence onun yayıncılığı da buradan istim alıyor. Örneğin halkbilimciler arasında *folklor/edebiyat* dergisi böyle bir anlam da kazanmış ve kendine özel bir çevre, sosyal ağ oluşturmuş durumdadır. Örneklerini daha önce verdiğim

⁵⁰ Bununla ilgili bir örneği öğrenciliğinden verdi Metin Turan; 1980 sonrası ilk öğrenci derneklerinden birinin, Trakya Üniversitesi Öğrenci Derneği’nin kurucuları arasında yer alıyor. Bu dernekle ilk “izinli” öğrenci bildirisini yayımlıyorlar. Paralı eğitimle ilgili olan bu bildiriye yayımlamak için o dönemin valisi Ünal Erkan’dan izin alınmış, bunu “sivri işler yapmadık, onun için ceza-meza aldık ama bir şey yapamadılar” diye aktardı Metin Turan.

gibi camiadan insanlar *folklor/edebiyat* etrafında birleşmiştir. Öte yandan Metin Turan sadece kendi içinde olduğu örgütleri değil, dışarıdakileri de elinden geldiğince desteklemiştir. Bunlardan biri 1961 yılında kurulmuş olan ODTÜ Türk Halk Bilimi Topluluğu'dur (THBT). THBT ilk olarak 1995'lerde dergi çıkarmak için -nasıl çıkarabiliriz diye danışmak üzere-gelmiş Metin Turan'a. "THBT 80 sonrası daha açılmamış, bir küçük odada toplantı yaptık ve dergilerinin eski sayılarını da ben verdim kendilerine. Türkiye'de folklor yayıncılığı ile ilgili bir sohbet yaptık. Sonra dergi çıkmaya başladı. Teknik konularda da elimden geldiğince, onlar sordukça yardım ettim" diyor ve ilk sayıya "Rumeli Türklerinde Hidrellez Geleneği" konusunda bir de makale yazıyor.

Metin Turan'ın camiadaki diğer halkbilim topluluğu olan Boğaziçi Üniversitesi Folklor Kulübü (BÜFK) ve yayınları *Folklorla Doğru* ile bir bağlantısı yok. Ankara'da bir halk oyunları topluluğu olan Folk-Tur'un aynı adla bir de dergisi varmış, bu derneğin mekanı yanmış ve bütün arşivi zarar görmüş. Öğrenci iken onlara destek olmak için mektup yazmış, para yollamış. Onlardan biri şimdi Merkez Bankası'nda çalışıyormuş, o hatırlamış ve Metin Turan'a "siz mektup yazmış, destek olmuştunuz, bu bizi motive etmişti" demiş.

Metin Turan'ın Bakanlık dışındaki folklor çalışmaları örgütlere destek ve yayıncılıkla da sınırlı değildir, başka etkinlikler de yapıyor. Örneğin "ilk Sedat Veyis Örnek etkinliğini biz yaptık" diyor. Devlet Resim Heykel Müzesi'nde 11 Aralık 1998 tarihinde Prof. Dr. Sedat Veyis Örnek'e Saygı" adıyla gerçekleştirilen bu etkinliğe Bakanlığın bürokratları da ilgi göstermiş; HAGEM Genel Müdürü Seyhan Livaneli ile bir de müsteşar yardımcısı katılmış. Etkinlikte Metin Turan yönetiminde Gürbüz Erginer, Muhtar Kutlu, Kurtuluş Kayalı, Muhsine Helimoğlu Yavuz tarafından konuşmalar yapılmış ancak Muhsine Helimoğlu Yavuz dışında kimse yazılı metin vermediği için bu konuşmalar basılamamıştır. Etkinlik herkesin katılımına açık olarak gerçekleştirilmiş ve opera sanatçısı Ufuk Karakoç da bir konser vermiştir.

Aynı şekilde "Etnografya Müzesi'nde Oğuz Tansel Anma toplantısının ikincisini yaptık" diyor Metin Turan. Bu etkinlikle ilgili olarak Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1997'de (1998: 242) şöyle bir bilgi yer almaktadır: "*Folklor/edebiyat*'la işbirliğinde, 15 Ocak 1996 tarihinde Oğuz Tansel'e saygı etkinliği düzenlenmiştir". Birincisini 1995 yılının kasım ayında, Yeni Sahne'de gerçekleştirmişler. Salonu HAGEM Genel Müdürü Yahya Aksoy kanalı ile almışlar. Böyle etkinliklerde genelde bağlama, türkü olurken "orada biz yaylı çalgılar dördlüsü ile bir konser verdik" diyor Metin Turan. Kemancılardan biri Oktay Ekşi'nin yegeni soprano Evren Ekşi imiş. Sanatçıları Ankara Devlet Opera ve Balesi'nden istemişler. Etkinlikte Amerika'nın Wilkes Üniversitesi'nden besteci Bruce Reiprich tarafından Oğuz Tansel'in şiirlerinden bestelenmiş eserler seslendirilmiş. Günay Güner ilk kez sahneye çıkmış ve bir türkü söylemiş. Etkinliğin sonunu şöyle aktardı Metin Turan: "Konser bitti, kimse gitmiyor. Meğer herkes susamış böyle bir etkinliğe. Sahneye çıkıp etkinliğin sona erdiğini duyurdum da insanlar öyle kalktılar yerlerinden."

*Görsel: 15. Somut Olmayan Kültürel Miras Uzmanlar Komisyonu Toplantısı
(Soldan sağa: Prof. Dr. Abdulkadir Güre, Prof. Dr. Mehmet Kalpaklı, Metin Turan).*

Metin Turan'ın Eskişehir yoluna taşındıktan sonra Bakanlıkla tekrar iletişim kurması- na sanırım ben vesile oldum. Bu sayede birlikte iş yapmış olduk. Metin Turan, FAV'ı tem- silen Araştırma Eğitim Genel Müdürlüğü'nün Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM) Uzmanlar Komisyonu üyesi oldu. (Bk. Görsel: 15). Bu üyelik sürecindeki işler nedeniyle daha çok görüştük. Serde eski HAGEM'cilik de olunca bol muhabbetli, dertleşmeceli yemek buluşmaları yaptık.

Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü'nün SOKÜM Komisyonunda yer aldıktan sonra Metin Turan Ankara İl Tespit kurulunda da yer alıyor. Bir iki gitmiş, sonra bırakmış. Uzmanlar Komisyonu üyesi olarak bu süreci yakından izlediği için kendisinden bu yazı için SOKÜM ile ilgili de bir değerlendirme yapmasını istedim. Aldığım cevabı olduğu gibi aktarıyorum:

“[Bakanlığın/Türkiye'nin] SOKÜM'ü okuma biçimi çok ters, doğru okuyamadı. Böyle şeyleri sadece Türkiye'den okumamak lazım, dünyadan okumalı. Kore nasıl bakıyor, İngiltere nasıl bakıyor diye çok boyutlu, sorgulayıcı bakılmadığı için, MİFAD'ın HAGEM'e dönüşmesi gibi içi boşaldı. Okuma biçimimiz yanlış. Zaten Bakanlık yapamaz. Türkiye Cumhuriyeti gibi bir ülkede olmaz. Bunu Sovyetler yapar çünkü onların millet yaratma bi- çimi vardı. Almanların, Grim Kardeşlerin Alman halkı yaratmaya çalışması gibi, onlar da her ulusa bir etnik kimlik yaratmaya çalıştı. Her ne kadar kendileriyle çelişik olsa da orada karşılığı olabilirdi ama burada olmaz. Burada bu özerk bir yapıyla olabilirdi, olunamadı, artık olmaz da. Kişiler yapabilir, devlet yapamaz.

Halk kültürü çalışmaları da aynı şekilde, olmaz. Kamunun insan hazinesi buna uygun değil. Envanter yapar memur ama buradan bilimsel üretim olmaz. 70’li yıllarda olmuş, organizasyonunu Kamu üstlendiği için. Şimdi o da olmuyor. Üniversitelerden gelenler belirleyici. İlk üç kongreye bak, % 30’u sivil toplumdan, akademisyenin işi profesör olduktan sonra bitiyor. Yeni bir şey yapmıyor. Hâlbuki öğretmen geliyordu, yeni veriler ve görüşlerle, şimdi son kongreler ne kadar ses getiriyor, eskiden ses getirirdi. Kamu eliyle bu işler olmaz. Sermaye bu işi yapmaya çalışıyor ama Türkiye’deki burjuvazinin çok sınırlı bir kesiminin estetik sanatsal zevkleri şekillenmiş. İnsan emeği ile kurum belleğini uzun zamana yayabilecek ve bunlardan toplumsal projeler çıkarabilecek sayılı iş insanımız, sermaye sahibimiz var. Yeni burjuva sınıfının beklentileri çok farklı.

Bunun benzerini, çok küçük bir örneğini Folklor Araştırmacıları Vakfı üzerinden de konuşabilir, değerlendirebiliriz. FAV’ı devraldığımızda bunun bir yayın organı yok, dergide gelin 20 sayfayı ayırayım, burada FAV’lı arkadaşlar yazsın düzenli dedim yapamadılar çünkü ne ben o kuruluş ruhuna sahibim, ne de FAV benim dergi ruhunda. Her şeyin bir ruhu var. Bir de devingen, dergi gibi.

70’li yıllarda bu işin ruhunu kavrayan adamlar çağırıyor. Mesela Talip Apaydın’ı MİFAD Başkanlığı için davet ediyorlar. Hemen kabul etmiyor; ‘gelip bir bakayım’ diyor. Bakıyor, ‘burada doğru adamlar var, niye geleyim ki’ diyor, gelmiyor. Bunları Talip Apaydın’dan dinledim. Yıllar sonra denk geldi Nail Tan⁵¹ da yazdı bunu. O kuşağın büyük bir kesiminde makam hırsı yok, işe yarama derdi çok. Ülkücü insanlar. Sahiden ülkücüler. Artık ne bir Talip Apaydın ne de Nail Tan daha çıkmaz. Şimdiki projeci, para kazanacak bu işten. Bu iş, memleketin kültürel birikimine önem veren vakıflar falan çıkar, kurulur, onlar tarafından yapılır.”

Metin Turan ile Bakanlık ve folklor üzerinden kurduğumuz bu ilişkinin sonunda bugün artık geride saf bir dostluk kaldı. Geriye dönüp baktığımızda bu dostluğun pekişmesini sağlayan bazı ortaklıklarımız varmış. Ortak geçmiş, ortak arkadaşlıklar gibi.

İşte bunlardan biri: İkimizin de okumak için ailelerinden erken ayrıldığını biliyordum ancak bununla ilgili başka bir şeyi *Karşılaştırmalı Edebiyat* (2019: 78-79) dergisinin Metin Turan özel sayısındaki halkbilim üzerine yapılan söyleşiyi okuyunca idrak ettim. Burada kendisine halkbilime olan ilgisinin nedenleri sorulmuş ve o da buna cevaben okumak için anne-babasından ve doğup büyüdüğü ortamdan erken yaşlarda ayrılmış, uzaklaşmış olması-

⁵¹ Nail Tan’dan bahsederken Metin Turan kendisinden öğrendiği şu kısa anıyı aktarıyor: Bakanlıkta Mehmet Önder’in müsteşar, Cahit Külebi’nin müsteşar yardımcısı olduğu dönemde Nail Tan folklor uzmanı olarak çalışmaktadır. Nail Bey Bursa Eğitim Enstitüsü’ndeki öğretmen Mehmet Aydın’ın etkisiyle “Öztürkçeci”dir. Müsteşar Mehmet Önder ise yaşayan dilden yanadır. Nail Tan’ın yazdığı bir yazı müsteşar yardımcısı olan Cahit Külebi’nin dikkatini çeker ve kendisini yanına çağırır. Cahit Külebi “İlk defa bu kadar güzel bir Türkçe ile yazılmış yazı gördüm, ben burada Türkçe öğretmenliği yapıyorum, milletin yazılarını düzeltiyorum” diyor ve ekliyor; “Bu memleketin sana ihtiyacı var, sen bize lazımsın ama müsteşarın ‘Yaşayan Türkçeci’” diyor ve memurunu düşündüğü için altlarını çizdiği yerleri değiştirmesini istiyor. Bu anı Nail Tan tarafından “Külebi’yle İlgili Anılarım” başlığı altında *Bizim KÜMBET Dergisi*’nde yayımlanmıştır (2006: 5-8).

nın hem geçmişe dönük özlemi körüklediğini hem de bu süreci anlamaya ittiğini söylemiş. Düşünüyorum da belki benim halkbilim okuma nedenlerimden biri de “okumak için erken yaşlarda anne-babamdan ve büyüdüğüm çevreden ayrılmak zorunda kalışım” ve bu nedenle “hem geçmişe özlem duyuşum hem de süreci anlama isteğim” olsa gerek. Böylece demek ki ikimizi de halkbilimci yapan neden aynı imiş. Sonra da o ailesinin halk ozanlığı geleneğini, ben ailemin köylülüğünü mesele edinmişim. Bunu bana doktora tezimde köylülüğü çalışırken sevgili danışmanım Prof. Dr. Serpil Aygün Cengiz sormuştu ve ben işte o zaman esas amacım üstünde düşünmeye başlamış ve sonra bunu dillendirebilmişim.

Metin Turan’la bir başka ortaklığımız da arkadaşlarımız. Ortak arkadaşlar eğer şanslı iseniz insanları birbirine bağlıyor, değılseniz çözüyor. Bence biz şanslıyız, bizim dostluğumuzun pekişmesine neden olan birçok ortak arkadaşımız var. Örneğin *folklor/edebiyat* isimli WhatsApp grubumuzdaki arkadaşlarımız bu türden. Tabii bu arada “sosyalağıcı”nın önde gideninin bu grubu oluşturanın da kendisi olmasından anlaşılaacağı üzere Serpil Aygün Cengiz⁵² olduğunu unutmamak gerekir. Bunun dışında bizim Metin Turan’la ilginç bir şekilde halkbilim camiası dışından ortak bir arkadaşımız var. Bu kişi Ayşe Mine Gençler Özkan’dır⁵³. Biz Ayşe Mine’yle bir proje⁵⁴ vesilesiyle tanıştık, ikimiz de projenin danışmanları idik. Ayşe Mine ile Metin Turan’ın tanışıklığı Ayşe Mine’nin Türk Eczacılar Birliğı’nde, Metin Turan’ın da Birliğı’nin *TEB Haberler, Pharmacia, Kongre Tutanakları* gibi yayınlarını hazırlayan ajansta çalıştığı 1998 yılına uzanıyormuş. Proje sonrası bizim Ayşe Mine ile dostluğumuz geliştikçe kendimi Metin Turan ve Ayşe Mine’yle bir dostluk üçgeninin içinde buldum⁵⁵. Bu dostluk üçgeni sayesinde gerek yiyecekler gerekse de muhabbet açısından birbirinden zengin sofralarda oturdum. Her ne kadar geçen sene “Kars kazını” bensiz yemiş olsalar da bu dostluk bağının hiç zayıflamayacağı inancındayım (çünkü bana da kaz yedireceklerine söz verdiler).

Dedim ya Metin Turan örgütçü, bu nedenle olsa gerek o hayatımda gördüğüm en geniş sosyal ağı (tabii ki sanal değıl, gerçek) sahip insanlardan. Bu sebeple kendisini “Şu kişiyi tanıyor musunuz?” ya da “Ona nasıl ulaşabilirim?” diyerek çok rahatsız etmişimdir. Bazen “Bu nasıl oluyor?” diye düşünmedim desem yalan olur, ama bir gerçeklik var ki -kanımca bu ağın genişliğınin en önemli etkeni o olsa gerek- o da Metin Turan’ın geleneksel kültürden aldığını düşündüğüm her kim olursa olsun karşısındakine saygılı, hürmetli davranışı ve ne olursa olsun kalp kırmayışı gibi karakter özellikleridir. Bugün kendisi seyahatleri nedeniyle adeta uluslararası bir insan haline gelmiş olsa da bu geleneksel özellikler onda her zaman saklı kalmıştır.

⁵² Prof. Dr. Serpil Aygün Cengiz, Ankara Üniversitesi, DTCF Halkbilim Bölümü

⁵³ Prof. Dr. Ayşe Mine Gençler Özkan, Ankara Üniversitesi, Eczacılık Fakültesi

⁵⁴ Aşağı Çerçi Köyü Güzelleştirme Derneğı’nin 2014 yılında Birleşmiş Milletler GEF Küçük Destek Programının desteğı ile yürüttüğü, *Küre Dağları Milli Parkı Ulus Bölgesindeki Sürdürülebilir Geçim Kaynaklarının Saptanması ve Eğıtim Projesi*.

⁵⁵ İşin ilginç tarafı, ben sevgili Çiğdem’i de Ayşe Mine’nin kardeşi olarak tanımıştım ancak meğer o da Güzeli Sanatlar Genel Müdürlüğü’nde çalışırken tanıdığım sevgili Cenk Güray’ın eşi imiş. Metin Turan, Cenk Güray’la da ODTÜ Türk Halk Bilimi Topluluğı üzerinden tanıştığından dostluk ağıımız bizi her yönden sardı sarmaladı.

Bitirirken son olarak kısaca onun şakalarından da bahsetmek istiyorum. Kendisini ararsınız, belki ciddi bir şey soruyorsunuz, o da gayet ciddi bir tavırla cevap verir ama bu bir şakadır, asla anlayamazsınız. İşte bunlardan birine çok yakın bir zamanda maruz kaldım. Burada sadece ben değil, eposta grubundaki⁵⁶ herkesi tabiri caizse *işletti*. Tabii anlaşılacağı üzere bu şakadaki amaç o kişileri bir araya getirip, yemek yemek. Bu epostayı alan Serpil Aygün Cengiz'in "Gerçekten böyle bir kural mı geldi?" diyerek şaşkınlık içerisinde aceleyle Ankara Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı'ndaki bir arkadaşına eposta yazdığını Serpil Aygün Cengiz'in kendisi kahkahalarla anlattı bize. *İşletilenlerin* affına sığınarak o şakayı da buraya alıyorum:

Sayın Dr. Solmaz Karabasa,

Dergimizde yayın kararı verilen ve ekte sayfa düzeni yapılmış halini sunduğumuz makalenizin baskıya verilebilmesi için SIS Scientific Indexing Services ve MLAR Matrix for the Analysis of Journals tarafından zorunlu kılınan kriterlerden 'saha araştırmalarına dayalı makalelerin en az 3 hakem gözetiminde yerine getirilmesi gereken şartları' nı tamamlamanız beklenmektedir.

Bunlar: Gözlemci hakemlerden birinin farmasötik botanikçi, bir diğzerinin etnoloji kökenli halkbilimci, üçüncüsünün de gastrnomiden anlayan birisi olması beklenmektedir.

Makalenizin sayfa düzeni yapılmış hali içerisinde s.216'da yer alan 'boncuk fasulye ve kebab yapılarak tüketilen pathcan' örneğinin bizzat yukarıda nitelikleri belirtilen hakemler tarafından görülmesi/tüketilmesi; sayfa 219'de yer alan 'balık yemeği'nin ve yine 216. sayfada yer alan 'kar şerbeti'nin bu hakem üyeleri tarafından tadılması gerekmektedir.

Söz konusu bu sahaya dayalı uygulamanın en geç cuma gününe kadar yerine getirilerek bir görselinin paylaşılmasını rica ediyoruz.

Böylelikle 'saha araştırmasına' dayalı makalenizin hakemlik süreci tamamlanmış, basım işlemi yapılmış ve ULAKBİM üzerinden dergipark adresine yüklenmesi işlemi gerçekleştirilmiş olacaktır.

Durumu ivedilikle bilgilerinize sunar, başarılar dileriz.

Metin Turan'ın ve dolayısıyla *folklor/edebiyat*'ın ofisi bana Atilla Erden Hoca'nın odasını hatırlatır. Kim bilir kimler gelip geçmiştir oralardan. Ben edebiyat camiasını pek tanımam, ama gelenlerin çoğunun Metin Turan gibi iki çift laf ve muhabbetin peşinde olduğunu tahmin edebiliyorum. Hal böyle olunca Metin Turan hancı bizler yolcu, gelip geçiyoruz ve kim bilir daha kimler geçecek. Yolcusu bol olsun dilerim.

⁵⁶ Grupta Metin Turan ve benim dışımda Serpil Aygün Cengiz ile Ayşe Mine Gençler Özkan vardı.

folklor/edebiyat, cilt: 25, sayı: 100, 2019/4
Metin Turan Özel Dosyası

Üç Kimlik, Bir Metin Turan

Three Identities, One Person: Metin Turan

Çiğdem Kara*

Öz

Kimlik genellikle, kültürel kimlik ve ben kimliği olmak üzere iki ayrı grup halinde ele alınmaktadır. Ama sosyal antropoloji araştırmalarında, bireysel kimliğin Batı dışı toplumlarda baskın olmadığı düşünüldüğünden, kimlik konusu ve biyografiler genellikle, bir kültür sisteminin temsili ifadesi olarak araştırılmaktadır. Bu makalede ise sözlü biyografi yöntemiyle incelenen kimliğe, daha bütüncül bakılmaktadır. Sözlü biyografi sahibi de Metin Turan'dır. Makalenin amacı, Turan'ın birey olarak kendini gerçekleştirme çabalarında kültürel kimliğinden nasıl etkilendiği anlamaktır. Yazıda, bütün bir yaşam tarihinin kronolojik bir anlatımındansa, Turan'ın biyografisi üç kimlik göstergesi etrafında oluşturulmaktadır. Bu temalar, köken memleket, yemek ve aşktır. Diğer bir deyişle Turan'ın kim olduğu; *nereli olduğu*, *ne yediği* ve *kimi sevdiği* üzerinden betimlenmektedir. Söz konusu üç tema, farklı bilim insanlarının birden fazla halkla ilgili çalışmalarında kullandıkları ölçekler ve kavramlar çerçevesinde Turan ile görüşülmüştür. Makale sonunda, üç kimlik göstergesi odağından, Turan'ın yaşamı hakkında şunlar söylenebilir: Karşılı olmak, Turan'a yerel çevresinde saygınlık vermişken, göç ettiği yerde damgalanmasına yol açmıştır. Erken yaşlarda bağımsız hareket etme konusunda teşvik edilen Turan, bu sayede geliştirdiği girişimci ve çalışkan karakteriyle damgalarını ortadan kaldırmayı başarmıştır. Turan'ın yemek konusundaki beğeni ve alışkanlıkları da kişiliğiyle oldukça uyumludur; yerel, mütevazı, telaşsız ve paylaşıma dayalı. Onun "sonuna dek" sürecek bir evliliği temel alan aşk anlayışysa oldukça gerçekçidir: Fiziksel çekicilik, ortak bir dünya görüşü, paylaşımlar ve edebiyat olmadıkça pek de çekici değildir.

* Doç.Dr., Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Anahtar kelime: *Sözlü biyografi, kültürel kimlik, ben kimliği, yemek, romantik aşk*

Abstract

Identity is generally discussed in two groups as cultural identity and self-identity. However, since individual identity is thought to be non-dominant in non-Western societies, the subject of identity and biographies are often studied as a representative expression of a cultural system in social anthropology researches. In this article, the identity examined by oral biography method is considered more holistic. The owner of the oral biography is Metin Turan. The aim of this article is to understand how Turan is influenced by his cultural identity in his efforts to realize himself as an individual. Instead of a chronological narrative of the whole life history, Turan's biography is based around three indicators of identity. These are origin hometown, food and, love. In the other words, it is described who Turan is by where he is from, what he eats, who he loves. These three themes were interviewed with Turan within the framework of the scales and concept used by different scientists in their cross-national studies. At the end of the article, these can be said about Turan's life in the focus of the three indicator: Being from Kars gave Turan prestige in the local cultural environment, but it is caused to be stigmatized at the place of migration. Encouraged to act independently at his early age, Turan succeeded in eliminating his stigmas with his entrepreneur and hardworking character. Turan's tastes and habits about food are also coherent with his personality; local, modest, unhurried and based on sharing. His love conception which is based on the marriage that goes on "to the end" is quite realistic: Physical attraction is not very attractive unless there is a common worldview, sharing and literature.

Key words: *Oral biography, cultural identity, self-identity, food, romantic love*

Giriş

Bu yazıda halkbilimci, yayıncı, şair Metin Turan'ın biyografisi konu edilmektedir. Çalışmayla, Turan'ın kendini gerçekleştirirken ailesi (toplumsal çevre, eğitim kurumu) ve onlardan edindiği temel değerlerden (dünya görüşü, beğeni, duygulanım, sorumluluk alma vb.) nasıl etkilendiğini ortaya koyması amaçlanmaktadır. Yazı, yaşam tarihinin bütününe kronolojik bir anlatımı olmayıp sadece Turan'ın kim olduğuna ilişkin üç temaya¹ odaklanmaktadır. Bu temalar, hem toplumsal, hem de bireysel kimlikle ilgilidir; *bölgesel kimlik, yeme zevki ve aşk*. Başka bir deyişle, "Nereliysen osun", "Ne yersen osun", "Kimi seversen osun".

Aşağıda kimlik konusu, sözlü biyografi yöntemi ve söz konusu üç tema tanıtıldıktan sonra Turan'ın bu temalara göre bölümlenmiş biyografisi sunulmaktadır.

Kimlik: Bizim Ben

Çokluktan oluşan teklik; örneğin aynı cinsmiş gibi düşülen bir grup, büyüklüğüne göre (arkadaş, aile, toplum, millet vb.), en az iki ya da milyarlarca farklı kimlik belgesine sahip olan tek tek bireylerden oluşur. Tıpkı birey gibi; tek bir resmi adı olsa da bir birey, toplumsal rolleri, becerileri, karakteri, miras aldıkları ve daha fazlasından oluşan etkileşimsel bir ağda

boyut kazanır. Bu çoklu teklik durumu, (dolayısıyla) biyografi ve kimlik için de geçerlidir. Biyografi de hem kültürel sistemin deneyim merkezli ferdi bir örneği, hem de ben-kimliğinin bir beyanıdır. Benzer şekilde “ ‘Kimlik’ terimi, hem bizzat kendi içinde aynılık ısrarının (özdeşlik), hem de diğerleriyle bazı temel karakteristik özellikleri paylaşma ısrarının gösterdiği gibi, müşterek ilişkileri ifade eder.” (Erikson 1980: 109). Ancak kimliğin bu iki boyut için de bir başkasının varlığı gereklidir; çünkü “Kimlik, sadece birden fazla kimlik varsa var olabilir” (Sökefeld, 1999: 418). Yani “Kimlik, birinin verili yeri değildir, birinin yüklenilmiş ya da seçilmiş toplumsal konumudur” (Leerssen, 2007: 340).

Toplumsal ve bireysel kimlik olarak ifade edilen kimliğin iki boyutu, genellikle ayrı ayrı çalışılmaktadır. Toplumsal kimlik kuramı, grubun bakış açısıyla ilgili olup diğer gruplarla karşılaştırıldığında bir grubun üyelerinin kendilerini nasıl gördüğüne, yani kim olduklarına odaklanmaktadır (Stets ve Burke, 2000: 226, 234). Üç bileşeni olduğu kabul edilmektedir: “1. Bilişsel merkeziy

Sözlü Biyografi

Kimlik konusundaki etkileşimsel bakış açısı, “çağdaş biyografinin” de ayırt edici bir özelliğidir: “öznelinin kişiliklerini, onların duygusal yapıları ve iç yaşamlarının yanı sıra kamusal yaşamlarını da kapsayacak şekillerde bütünüyle tasvir etme” (Caine, 2019:54). Bu nedenle makalede hem Turan’ın iç yaşamına daha iyi eğilebilmek için, hem de makale yazarının uzmanlık alanı gereği, belgelerden önce kaynak kişinin sesine odaklanılarak sözlü biyografi yöntemi tercih edilmiştir. Araştırmacı ve biyografi sahibinin etkileşimsel bir süreçle oluşturduğu “sözlü biyografi, yaşamı tamamen noktalanmıştınsa, yaşamla çevrelenmiş seslerin çoğalmasını sağlar” (Dunaway, 1992: 44). Bu yöntemle, bağlamdan ve uygulayıcısı bireyden yalıtılmış, idealleştirilmiş bir betimlemeyle aktarılan maddi kültür ya da toplumsal uygulamalar gibi konular çok boyutlu bir yapı kazanır. Ayrıca, delil gösterme ve hafızaya güven konularında yaşanabilecek tüm çekincelere rağmen, sözlü biyografi -antropologların değişiyile *yaşam tarihi*- ile bireylerin kendilerine öğretilen kültüre karşı geliştirdikleri kabul, ret, inisiyatif geliştirme, kaçınma gibi tepkileri, (topluluklara ilişkin ya da kavramsal) genellemeler arasında kaybolmadan saptanır. Turan’ın biyografisinde de yöntemin işte bu avantajlarından yararlanılmaktadır. Biyografiye temel oluşturan görüşme 15 Nisan, tamamlayıcı nitelikteki kısa görüşmeys 21 Mayıs 2019’da gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, hazırlanan biyografi 12 Haziran 2019’da Turan’a da gösterilmiş olup yorum ve eleştirileriyle yapmak istediği eklemeler yazının son haline dâhil edilmiştir. Ancak makalede sözlü anlatımlar, ham alıntılar halinde değil, kimlik temaları ve ilgili kavramlara göre yeniden anlatımla düzenlenmiş olarak yer almaktadır.

Temalar ve Ölçekler

Sözlü biyografi yapan bir araştırmacı, hem kişisel / biricik / kişiye has olanla hem de kültürel olarak tipik / normal olanla uğraşmaktadır ama bu iki kategori birbirinden keskin

çizgilerle ayrılmamaktadır (Mitnz, 1979: 21). Bu zorluğu aşmak için çalışmada seçilen üç tema, farklı araştırmacıların aynı anda birden fazla halkı konu ettikleri incelemelerinde kullandıkları ve uluslararası çalışmalarda da faydalanılabilecek şekilde geliştirdikleri ölçek ve kavramlar çerçevesinde Turan ile görüşülmüştür. Böylece kültürel genellikler ve normaller arasından bireysel olanın öne çıkması sağlanmıştır.

Konu edilen ilk toplumsal kimlik göstergesi, köken memleketidir. Turan, Kars'ta doğup büyümüş, Ankara'da bir Karslı olmayı deneyim etmiş ve bu kimliğini kızına da aşlamış biridir. Nereli olduğu sorulduğunda “Karslıyım” diyen Turan'ı Karslı kimliğine değinmeden tanımak mümkün gibi gelmemektedir. Kendisi, etnik kimlik dışında daha genelleştirilmiş bir kimlik olan Karslılığı bölge dışında deneyim ettiğinden, kültürleşme sürecinde etnik kimlik üzerine çalışmalar yapan sosyal psikologların kavramlarından yararlanılmıştır (Padilla ve Perez, 2003). Buna göre *miras kültüre ait biliş, farkındalık, sadakat, yeterlilik, üstünlük ve toplumsal damga* konuları çerçevesinde bir görüşme yürütülmüştür.

İkinci kimlik unsuru olarak, kişisel gibi görünse de toplumsal kimliğin de bir parçası olan yemek konusu ele alınmıştır. ABD'de bir atasözü gibi kullanılan “Ne yersen osun” kalıp sözü, bu kısımda belirleyici olmuştur. Peki, böyle bir şey mümkün olabilir mi? İnsanoğlunun “akıl” yürütme yolları açısından bakılırsa, evet. Örneğin, kültürel artalanla ilgili asgari bilginin, kişilik yargısını nasıl etkilediğini anlamaya çalışan iki araştırmacı, Amerika'daki üniversite öğrencilerinin bu söze düz ve yan anlamıyla tam olarak “inandığını” ortaya koymuştur. Öğrenciler, örneğin, kendilerine haklarında çok az bilgi verilen su kaplumbağısı avcısı bir halkın karakter ve fiziksel görünüşünü bu hayvana ilişkin bilgileriyle tamamlamışlardır: Cömert, iyi huylu, soğuk kanlı, sessiz ve utangaç, güvenilir, uzun ömürlü, ölçülü, ağır hareket eden, iyi yüzücü, yüzü tüysüz, ince, huzurlu, yeşil gözlü (Nemeroff ve Rozin, 1989: 56, 59). Söz konusu araştırmacıların deyişiyle bu “büyüsel düşünme” eğilimi (Nemeroff ve Rozin, 1989: 67), Türkiye için de geçerlidir. Örneğin, bir bebek sütannesini emerek o kadının karakterini ve soyunu (sanal akrabalık) da sütle birlikte almaktadır. “Ekmek yiye yiye çoban olmak” ve “Domuz yiye yiye domuza dönmek” deyimleri, bol ekmek yiyenlere “ekmek kafalı”, sık et tüketenlere “et kafalı” diyerek azımsamak, yenilen şeyle yiyen arasında fiziksel ve karakteristik bütünleşmeyi ifade etmektedir. Çocuk folklorunda ciğer yersen ciğerinin, beyin yersen beyninin, çok tatlı yersen de çocuğun kendisinin çok tatlı olacağı oyunu / inancı vardır. Ayrıca haram olarak nitelendirilen yiyecekleri ya da farklı mezhepten – dinden kişilerin verdiği yemekleri tüketerek *kirlenme* korkusu yaşama da bu kapsamdadır. Ne yersen osun, günümüzde ayrıca gençlik, sağlıklı olma, yenilenme, iyileştiricilik gibi eğilimler açısından da inanılarak deneyim edilmektedir. Bu açıdan Turan'ın karakteri, bedeni, yaşama bakış açısı sadece yedikleriyle değil yeme şekli ve zevkiyle de ilişkilendirilmiştir.

Turan'ın sözlü biyografi için seçilen son kimlik unsuruysa aşktır. Oflazoğlu'nun “Adını söyledim, adım sorulsa”²² dizesinde ifade edildiği gibi, kime aşık olunmuşsa ona dönüşülür. Büyüsel bir ilke gibi dursa da aşıkların birbirlerinin davranışlarını eş zamanlılık içinde taklit etme eğilimi saptanmış bir gerçekliktir (Fisher, 1995: 21). Aşk da bireysel olduğu kadar

toplumsal kimlikle ilişkilidir. Zira birey kültür tarafından biçimlenmiş beğeniyle partnerini seçmekte³ ve yine kültüründen öğrendiği davranış ve söz kalıpları, simgeler yoluyla bunu ifade etmektedir.⁴ Ama “ayarlanmış evlilik” geleneğinin baskın olduğu Türkiye’de (%51), evleneceği kişiyi kendisi seçenler dahi aile destek ve onayıyla ilişkisini resmileştirmektedir (%41) (TAYA, 2014: 20: 68). Bu durum, makalenin bakış açısından şöyle ifade edilebilir: “Eşin ailene, çevrene, sana benzemelidir”. Dolayısıyla aşkın toplumsal ve kişisel kimlikle ilişkisini seçebilmek Turan’la yapılan görüşmede eş seçiminde belirleyici olan faktörlerle ilgili bir (Medora, Larson, Hortaçsu ve Dave, 2002), romantik aşk niteliğini belirleyense iki ölçekten yararlanılmıştır (De Munck, Korotayev, Munck ve Khaltourina, 2011). Ayrıca romantik aşkın göstergeleri üzerine de görüşülmüştür. Ancak belirtilmelidir ki ölçeklerin çoğu tutumu ölçe de Turan davranışlarını aktarmıştır. Bunun için otuz yıl kadar geriye dönüp eşiyle tanıştığı günleri hatırlamıştır.

Kars: Entelektüel Paylaşım

Turan yaratıcı yetenekleri olan bir ailenin üçüncü kuşağıdır. Annesinin amcası Susuzlu Alaeddin Dede, köyünde el becerisi yüksek bir zanaatkârdı; anahtar ve kilit yapar, süt makinesi tamir ederdi, aynı zamanda saz yapımcısıydı. Babasının amcası Kağızmanlı Cemal Hoca’ysa bir halk ozanıydı. En büyükleri Kars merkezde olmak üzere Kağızman’ın beş köyüne dağılmış olan babası (Camuşlu), yedi amcası (Çilehane, Purut / Çukurayva, Yalnızagaç, Camuşlu, Kötek), Turan’ın ailesiyle birlikte yaşayan bir amca kızı (Camuşlu) hep öğretmendi. Diğer üç amcası çiftçilik, bir amcasıysa inşaat mühendisliği yapıyordu. İlkokul üçten ayrılan bir diğer amcası ise içlerinde en çok roman okuyanıydı.⁵ Babası ve amcası Mustafa Turan,⁶ Kars Halkevi’nin Kars Eli⁷ dergisinde yazılar yayımlıyordu. (Kış koşulları yüzünden günü gününe olmasa da) Eve düzenli giren gazete ve dergilerle politika ve sanat gündemi takip ediliyor, düzenli kitap okunuyordu. Turan’ın eğitimci ailesinin gündelik konuşma konuları da ağırlıklı olarak eğitimle ilgiliydi; “sanki talim terbiye kurulunun” toplantıları gibiydi; evde eğitim konusu ve sorunları sürekli tartışılmaktaydı.

Böyle bir ortamda büyümek Turan’ın yaşamaının bazı temel ilke ve yönelimlerini de biçimler; *bilgiye – öğrenmeye verilen değer, paylaşmak ve girişimci olmak*. Onun paylaşma ilişkin ilk anıları gündelik yaşama ilişkindir. Ailesi çiftçilik ya da hayvancılıkla geçinmediğinden komşuları sezonun ilk ürünlerini hasat ettiklerinde onlara gönderirmiş. Meyve ağaçları olan komşuları, meyve hasadı geldiğinde onların da nasiplerini almalarını söyler, ağaçtan meyve almadan geçerlerse gücenirlermiş. Babası da bu nezakete karşılık, Kars’a gittiğinde, örneğin mevsimin ilk sebze ve meyvelerinden alarak komşularına vermeye çalışmış. Böyleli paylaşımlar, Turan’ın ortaklaşmacılık anlayışının da temelini oluşturur.

Turan, henüz sekiz yaşındayken gazeteciliğin kutsal bir meslek olduğunu, eğitimin, bilginin ve onun paylaşma saygı duyulması gerektiğini de ailesinden öğrenir: Anne tarafından Nuri Dedesi, Kıbrıs Harekâtını radyodan takip edermiş. Gazeteci Adem Yavuz’un (1943-

1974) Kıbrıs'ta aldığı yara yüzünden ölmesini de böyle öğrenmiş. O zaman dedesi, “Gazeteci bütün dünyanın dilidir. Gazeteciler öldürülmez. Ona kıymayacaklardı” demiş. Bu yorum, Turan'ın aklından hiç çıkmamış.

Turan için bir eğitim kurumuna devam etmek değil, bilgi ve beceri kazanmak onun için kendi geliştirmek ve eğitim almak önemli olmuş. Buna uygun olarak da Turan, amcalarının öğretmen olduğu ilkokullarda eğitimine devam edebiliyormuş. Ama bu hareketli eğitim sürecinde, ilkokul arkadaşı Vahdettin Yılmaz'la⁸ birlikte genel düzeyleri düşük olan arkadaşlarını desteklemek için testler hazırlarlar, plastikten yaptıkları şablonla da yanıtlarını çıkarırlarmış. Başarılı olanlara öğretmen olan amca kızından aldığı kalemleri hediye ederlermiş. 1982'de Bahçelievler Teknik Lisesinde Eğitim Araçları bölümünde okurken de ders kitapları ve ek öğrenme materyalleri eksik olduğundan ders notlarını makaleye dönüştürerek Öğretmen Dünyası, Eğitim Dünyası, Çağdaş Eğitim gibi dergilerde yayınlarmış. Bu yazıların okuldaki panoya asıldığı da olurmuş ama yazma becerisi ve konudaki yetkinliği dolayısıyla yazıların “Öğretmen Metin Turan” tarafından yazıldığını sananlar olurmuş.

Sorumlulukları paylaşma eğilimi Turan'da, lise yıllarında biraz daha emeğe dayalı hale gelir. Çünkü 1980 darbesinden sonra ortaokul ve sonrası eğitimine devam etmek üzere Ankara'da yanına taşındığı amcası işten çıkarılır, babası da zorunlu emekliliğe sevk edilir. Bu durum karşısında Turan da bir an önce çalışmaya başlaması gerektiğini düşünür. Önce, işçiler en az 16 yaşında olmak zorunda olduğu için muhtardan aldığı ikametgâh ve nüfus cüzdan suretlerinde yaşını büyük yazdırıp yaz ayında AOC'de tarım işçisi olarak çalışır. Sonra, devam ettiği Keçiören Lisesinden tasdikname alarak hemen iş hayatına atılabileceğini düşündüğü Ağaç ve Metalîşleri Meslek Lisesine, Torna-Tesviye Bölümüne kayıt yaptırır. Bir yıl sonra da başarılı bir öğrenci olarak Teknik Liseye geçen Turan, Gazi Eğitim Enstitüsünden öğretmenlerinin de desteklediği bu okulda, eğitim için gerekli olan tüm donanım, araç-gereç ve eğitim materyalinin geliştirilmesini öğrenir, okuma yazma seferberliği kapsamında yapılan televizyon çekimlerine katılma şansı elde eder. Edirne'deki üniversite öğrenciliği sırasında da çalışmayı sürdürür. Önce Şubat tatili döneminde Ankara'da Gazi Mahallesindeki bir inşaatta hem işçilik hem bekçilik yaparak, yaklaşık bir dönemlik harçlığını çıkarır. Yedi gün süren Kırkpınar Şenliklerinde kola satışını Öğrenci Derneği olarak üstlenirler. Böylece hem öğrenciler satışlarından prim alır, hem de elde ettikleri gelire Derneği finanse ederler. 1987'deki anayasa değişikliği referandumu için Kapıkule sınır kapısında kurulan ve 42 gün kalan sandıklarda görevli olarak çalışır. Hatta diğer gümrük kapılarında çalışanları arayarak ücretlerinin arttırılması için Yüksek Seçim Kuruluna başvuru yapma konusunda onları örgütlemeye çalışır. Ayrıca yaz aylarında boş kaldıkça Pepsi firmasının Edirne'deki ana bayisinde çalışır.

Eğitimciler arasında büyümenin Turan üzerindeki bir başka etkisi de onun okulla tanışmasını öne çeker ve beş yaşında ilkokula başlar. Kars'taki ilkokul yıllarında yaşı bir dezavantaj yaratmaz. Ama ortaokulda kendini sınıf arkadaşları kadar büyük hissedenden Turan, diğerlerince, kızlarca, küçük görüldüğünü fark eder. Bu da onun büyümek için sigar içmek, henüz çıkmamış sakalını tıraş etmek gibi bazı yollar geliştirmesini neden olur. Özellikle bu dumanlı büyüme gösterisinden o kadar tiksindir ki hala sigaradan, sigaralı mekânlarda olmaktan hoşlanmamaktadır.

Ailesindeki eğitimcilerin tanınan kişiler olması, ortaokulu okumak için gittiği Ankara'daki okulunda da kendisine saygınlık kazandırır. Henüz uyum kaygıları yaşadığı bir dönemde, babası ve amcasını tanıyan başka öğretmenlerin onunla konuşması, kırılmak üzere olan özgüvenini perçinler.

Kars'ta yetiştiği eğitim ortamı ve ailesindeki bireylerin donanımı, Ankara için ona gerekli biliş ve yeterlilikleri bir ölçüde sağlar. Ancak kendini yabancı hissettiği bazı durumlar da olur. Öncelikle Kars'ta bir yıl gittiği ortaokulda, derslerine genelde branş öğretmenleri girmemişti. Yani temeli iyi olsa da, eğitim gördüğü düzeyde kendisine kazandırılan bilgi ve beceriler yeterli değildi. Bir başka sıkıntısı mekân donanımına ilişkindir. Kars'ta okurken çok üşürlerdi. Bu nedenle öğrencilerin tezek sahibi olması orada önemli bir ayrıcalıktı. Ortaokulu evinden 8 kilometre uzaktı. Havanın güzel olduğu dönemlerde arkadaşlarıyla yürürlerdi. Yolların kapandığı birkaç ay için de bir ev tutulurdu. Bu dönemde tek odalı bir yerde üç arkadaş bir arada kalırdı. Ama yolda ve evde üşümeye devam ederlerdi. Dolayısıyla okulun ona ilk çağrıştırdığı şey üşümektir. Keçiören Kuşcağız Ortaokuluna ilk girdiğinde de bir soba göremeyince yine üşüyeceklerini düşünür. Ancak sonra kaloriferi fark eder. Bir diğer yaşadığı uyum sorunu da karşı cinsle ilişkiler konusundadır. Kız öğrencilerle diğer erkek arkadaşlarının teması da içeren cinsiyet ayrımsız davranışları ona ters gelmiş. Bu nedenle, örneğin diğer arkadaşları teneffüste alt alta üst üste kantin sırasına girerken, Turan bir kız öğrenciye kabalık yapacağını düşünerek kıyıda kalır, bu yüzden yemeği pek istediği tostu bir türlü alamamış. Bir kızı etkilemek istediğindeyse kızlar ona çocukmuş gibi davranırmış. Meslek lisesine geçmek onu bu açıdan rahatlatır. İlk başta, meslek lisesindeki öğretmenlerin, tıpkı bir sanayi atölyesindeki işçilerle, bir ustanın çıraklarıyla konuştuğu gibi onunla konuşması, gururunu kırar. Ancak yanında kaldığı amcasının onu sakinleştirmesi, bu hitabın onu gerçek iş ortamına hazırlayacağına ikna etmesiyle okulu bırakmaktan, hocayı çıkışta dövme hayalinden vazgeçer.

Turan Kars'ta özgüvenini ve kendini ifade gücünü geliştirerek büyüyebildiği bir ortama sahipti. Köylü ama köylü üretim biçimiyle değil, devlet memuru olarak geçinen, eğitilmiş, araştırmacı-yazar kimlikleri de olan bireylerden oluşan geniş bir ailenin üyesiydi. Ailesi, tanınan, saygın bir ada sahipti. Bu onun o çevrede yaşama bir adım önde başlamasını sağlamıştı. Ayrıca Kağızman'dayken Halk Odalarının çeşitli etkinliklerinde ve sahneye konan piyeslerde görev almıştı. Birden fazla kişinin rolünü ezberleyebilme becerisi, piyesler sayesinde farklı köyleri gezmesi, sahneye çıkmanın verdiği şöhret, onun özgüveni perçinlemişti. Ama Ankara'da bu biliş ve yeterlilikleri kullanabileceği bir ortamı yoktu. Hatta Turan, toplumsal açıdan damgalıydı; konuşması şiveliydi, artık bir *gecekondu* mahallesinde yaşıyordu, *politik bir öğrenci* olarak da ideal öğrenci tipinden ayrılıyordu.

Turan, Ankara'da genelleştirilmiş bir Doğulu kimliğine sahiptir. Bunun en büyük delili olan şivesi de onu diğerleri arasında bir yabancı yapar. Bu nedenle göçle geldiği yeni ortaokulunda uzun süre sınıfın cam tarafına dahi geçmeye çekinir. En arka sıra dolu olduğu için duvar kenarında arkadan ikinci sırada oturur. Diğerlerinden daha yoksun, fakir, kentli olmayan biri gibi görünmemek için de herkes gibi davranmaya çalışır. Örneğin, herkes gibi

simit satın alır ama sevmediği için bir süre sonra gizlice atardı. Şivesi yüzünden kalabalıklar arasında konuşmak da başlarda onu zorlar. Örneğin, matematik dersinde anlamadığı bir şeyi sormak ister. Öğretmeni şivesi yüzünden onu birkaç kere tekrar ettirir. Bu da sınıftakilerin gülmesine yol açar. Ne yazık ki şivesi, Doğulu oluşu ile bilgi düzeyi, kavrayışı arasında da bir bağ kurulur. Matematik kitabını baştan sona dek tek başına çalışan Turan'ın çabasını öğretmeni önce kabul etmek istemeyerek hak ettiği notu vermez. Ama Turan azmi ve inatçılığıyla gerçek notu almayı başarır. Bu damgasından ancak şivesini bıraktıktan ve zekâsıyla kendini kanıtladıktan sonra kurtulur.

Keçiören Lisesi'ne gittiğinde, aynı çevreden ama gecekondulu olmayan bölgeden, Hüseyin Güllüoğlu Ortaokulundan gelenlerin düzeyi, tavırları ve başarılarının, okumakta olduğu Kuşcağız Ortaokulundakilerden farklı olduğunu sezinler. Yaşadığı ve ortaokula gittiği Kuşcağız, her açıdan karmaşık ve geridir. Semtin sakinleri ve ortaokulun öğrencileri, kendisi gibi Kars, Erzurum, Çankırı gibi farklı yerlerden göç edenlerden oluşuyordu. Okuldaki eğitim ve başarı düzeyi Güllüoğlu'ndaki kadar iyi değildi. Ayrıca geride kalmış alt yapının da etkisiyle öğrenciler daha politikti. Turan'ın okumak için geldiği bu yerde farklı gerekçelerle yapılan boykotlarla dersler iptal edilirdi. Turan, içi yanarak katıldığı bu eylemleri bir ölçü de anlar ama farklı bir yol olması gerektiğini de düşünür. Buna rağmen politik yönünü üniversitede de sürdürür. Trakya Üniversitesi Öğrenci Derneğinin faaliyetlerini canlandırmak için dernek üyeleriyle tanışır. Dernek etkinliği olarak, Anayasada (42. madde) kaynağı olan parasız, eşit eğitim hakkı konusunda bir yazı yazıp Valilikten izin alarak bu yasal bildiriye kampus sınırlarında dağıtır. Öğrencilerini oldukça seven Trakya Üniversitesi rektörü Prof. Dr. Ahmet Karadeniz girdiği diyaloglarda edindiği yeni bakış açıları sayesinde, arzu ettiği eylemsel yolun, (eğitimden, bir meslek sahibi olma şansından ve özgürlükten mahrum kalma riski taşıyan) protestodansa gerçek eylemlerle; kendine sunulan hak ve imkânlardan tam anlamıyla yararlanarak iş üreterek ve saygınlığından da ödün vermeden olabileceğini fark eder.

Ancak politik yaşam onun başka önemli bir karar almasında da etkili olur: *Kamuda çalışmamak*. Bunda “iyi ve fedakâr bir öğretmen” olan babasının hemen her yıl soruşturma geçirmesinin de etkisi vardır. Kendisine sürekli talep gören, para kazanabileceği bir iş kolu ararken Ankara'da daktilo kurslarını fark eder ve böyle bir kurs açabileceğini ya da böyle bir yerde çalışabileceğini düşünür. Daktilo kullanmaya ilkokuldayken babasının daktilosuyla başlayan Turan, 1980'lerin başında bir inşaatta çalıştıktan sonra kendine bir daktilo alır. Bir kitabın da yardımıyla on parmak yazmayı öğrenir. 1988'de iş hayatına pikajcı olarak başlar. Sonra da dizgici ve grafiker olur.

Politika, sadece eğitim kurumlarında ve iş geleceği tasarılarında değil, seyahatlerinde de karşısına çıkar. Ankara'nın Doğulusu Turan, trene bindiğinde Erzurumlular için “komünist Karslı” olur. Şu an romantik, internet fenomeni haline gelmiş bir seyahatin taşıtı olan Doğu Ekspresi, Turan için her an dövülebileceği bir kapan ve sefaleti yaşadığı bir araçtır. Saatleri bulan rötarlarla bir günü aşan bu yolculuğa bir de is kokusu, açlık ve soğuk eşlik eder. Turan tüm bunlara okumak için katlanır. Yine de Bülent Ecevit sevgisini kasketinde Ecevit'in

bir fotoğrafını da taşıyarak dışa vuran sağır ve dilsiz bir kirvelerinin ölesiye dayak yediği, Kars otobüslerinin taşlandığı ve trene girilip Karşlıların dövüldüğü Erzurum'dan geçmek onu korkutur. Bu nedenle seyahat ettiği arkadaşlarıyla yataklı kompartımanında, yatağın her iki tarafına da yastık koyup kalabalık bir grup içeride uyuyormuş gibi yapar. Dolayısıyla Turan şimdiki egzotikleştirilmiş, aşırı romantikleşmiş, tertemiz çarşafarla yapılan seyahatlerin yaşamı, Karşlı olmayı anlatmaya yetmediğini düşünüyor ve tasarlıyor: Akademisyenlerle, konuşmalar, deneyimler eşliğinde açıklamalı bir Doğu Ekspresi seyahati düzenlemek.

Tüm coğrafi, iklimsel, siyasi ve gündelik yaşam zorluklarına rağmen Karşlı olmak, onun için miras alınan *köklü bir tarihle* taçlanan bir *mizah anlayışı*, *edebi yetenek* ve *mütevazılıktır*. Ailesinin yaşadıkları çevreye karşı girişimci duyarlılığı, onun Kars'a ilişkin farkındalığının temelini oluşturur: Örneğin, Amcası Mustafa Turan, köylerindeki mağaradan söz eden bir mektubu İsmail Kılıç Kökten'e⁹ göndermiş. Bunun üzerine 1966-69 yılları arasında, Işın Karayalçın'ın da içinde yer aldığı bir grup araştırmacı yöreyi incelemeye gelmiş.¹⁰

İlk Tunç Çağına ait kalıntıların bulunduğu bu bölge, birçok araştırmacı-turistin ilgisini de çeker. Yaşadığı coğrafyanın bu köklü geçmişi, Turan'da saygı ve hayranlık uyandırır. Yöresine duyduğu sevgide dedelerinin yöre müziği ve sözlü kültür geleneğindeki saygın yerlerinin de etkisi bulunmaktadır. Âşıklık geleneğine ve âşık edebiyatına olan ilgisi, hakkında bir kitap da çıkardığı şair dedesi Cemal Hoca'ya dayanmaktadır.¹¹ Hala üzerinde çalıştığı Kars halk edebiyatı da memleketinin zengin sözlü kültürüne olan ilgi ve merakının bir sonucudur.¹² Kars - Ardahan - Iğdır Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Derneği'nin bilim kurulunda da yer alan Turan, başka bir yerde Karşlı olmanın insanları bir anda akraba yaptığını düşünmektedir. Bu akrabaların bazı ortak özellikleri paylaştığını gözlemlemektedir. Ona göre Karşlılar kendilerine has bir mizaha sahiptir. Küfür, eleştirme, laf sokma, oyunlar oynama Karşlıların genel alışkanlığıdır. Ama bunu yapan da bunlara maruz kalan da birbirine küsmez. Çünkü, Karşlı olmayanlara hakaret gibi görünen bu davranışlar, aslında ders verme amaçlı oyunlar ya da birine yaptığının bedelini ödetmektir. Çoğulcu bir kültür yapısı olan Kars, farklı etnik ve din grupların birbirleri hakkında görüş ve eleştirilerini açık, sert, gerçekçi bir eleştiri yerine, mizah düzeyinde dillendirdiği bir kültür geliştirmiştir. Birbirlerinin inançları, önemli kişileri, etnik soyları, meslek ve tavırları hakkında ağır eleştirel fıkraları anlatabilmektedirler. Turan'a göre Karşlıların diğer özelliği, her şeyi çok abartmaları ve her şeye bir laflarının olmasıdır. Hemen her şeye bir gerekçe bulan bu halk, çok da çay içer; aynı konuyu, aynı sohbette tekrar tekrar dönerek konuşur; haneye gelen konuklar kapıya uğurlanırken eşikte ayakta dikilerek uzun süre sohbet ederler.

Kars'ta büyümek ona, kızında da gözlemlediği gibi, kentin sunamadığı yeryüzünün diğer yön ve varlıklarıyla korkusuzca tanışma şansı da sağlar. Böylece kentle biçimlenmiş bir mekân algılaması değil, çok boyutlu ve üyeli bir yeryüzü algılaması geliştirir. Çocukken bir akrebi, bir yılanı rahatlıkla çıplak elle tutabilir, merak ettiği bir köpeği görmek için evinden çok uzaklara gidebilir ve hatta bir kurdun yuvasından yavrularını alıp getirebilirmiş. Bebekliğinden itibaren Kars'a giden kızı da benzer bir deneyim sürecinden geçerek pek çok Karşlı çocuk gibi önce paylaşmayı, Ankara'da pis denerek dokunması istenmeyen toprakla ve toprakta oynayabileceğini, köyün gökyüzünde daha çok yıldız olduğunu, hayvanlara dokunabileceğini öğrenir.

Turan artık düzenli olarak Kars'a gitmemektedir. Hatta akademik, entelektüel çalışma (Dursun Akçam Kültür ve Sanat Etkinlikleri için) ve girişimcilikleri (Peynir Müzesi, Kars Evleri vb.) desteklemek üzere daha çok Ardahan'a gitmektedir. Kars'la olan ilişkisiye daha duygusal bir aidiyetliğe dönüşmüştür. Camuşlu köyündeki evleri hala durmaktadır. Ama arazilerinin bir kısmını, köy mezarlığı ve köydeki iki okulun arazisi yapılmak üzere, kamusal amaçlı kullanımlar için bağışlamışlardır. Hatta bu okullardan biri, baba tarafından dedesinin adını taşımaktadır; Camuşlu Şair İsmail Cemal Turan İlkokulu.

Yani, "Nereliysen olsun" sözüne göre Turan mizahı, konuşmayı sevmesi, çok çay içmesi, halk edebiyatına düşkünlüğüyle bir Karşlıdır. Ama etnik / bölgesel kimliğinde, yaşam alanı ya da varlıklar açısından Turan'da sınırlar çok koyu, merkezizetçi değildir. Dolayısıyla Karşlı kimliği romantikleştirilmiş ya da yaşadığı zorlukları yok sayılacak kadar genelleştirilip simgeleştirilmiş bir düzeyde de değildir. Çünkü Turan, kimliğini sadece verili unsurlardan yararlanarak değil, kendisine verilenleri paylaşmayla, bilgi ve becerilerle dönüştürerek oluşturmuştur. Bu şekilde Turan, ayrımlara değil, ortaklıklarla odaklığından gittiği hemen her yere rahatlıkla uyumlanabilmiştir.

Yemek: Peynir, Ekmek, Çay

Turan, mesai saatine bağlı olarak çalışmayan biridir. Bu da yemek saatlerini etkilemektedir. Bir işi aklında tamamladıktan sonra ancak uygulamaya dökülebildiğinden, sonrasında da iş bitinceye dek genelde ara vermediğinden çok erken ya da çok geç saatlerde yemek yiyebilmektedir. Ancak mümkünse çocukluğundaki aile büyüklerinin yaptığı gibi, yemek masasında yapılan sohbetlerle uzayan yemekleri tercih etmektedir. Bu nedenle sohbet bitmeden sofranın toplanmasından hoşlanmamaktadır. Dolayısıyla Turan tek başına yemek yemeyi sevmemektedir; yemek için birilerini beklemekte, çağırmakta ya da tek yiyecekse masa başında uzun saatler geçirmesine eşlik edecek bir dergi, kitap eşliğinde masaya oturmaktadır.

Yemekte memleketinin tatlarını özellikle aramamaktadır. Zaten Kars'ın çok çeşide dayalı bir yemek kültürü olduğunu düşünmemektedir. Özel bir yemek olan kaz eti dışında genelde mütevazı olan bu mutfağın özellikle ayran çorbası (yarmalı; üstüne reyhan ve soğanlı kızdırılmış yağ gezdirilmiş), mercimekli bulgur pilavı, kete ve pişisini (kare biçimli, sade, mayalı hamur kızartması) sevmektedir. Ama bu yemeklere hasret değildir. Çünkü kendisi de yemek yapabildiğinde, bu yemeklerin tarifleri de çok karışık olmadığından hepsini istediği zaman yiyebilmektedir.

Sofrasında ne olursa olsun, Turan'ın karnının doyması için tüm Karşlılar gibi yemeğin ardından peynir yemesi gerekmektedir. Hatta çocukken, uyumadan önce de peynir yermiş. Ancak bu alışkanlığı sağlıkla ilgiliymiş; dişlerini korumak için tuzlu beravut peynirini iyice çiğneyerek yemesi ona öğretilmiş. Turan, peynire öylesine düşkündür ki yurt dışına çıktığında peynir yoksunluğu çekebilmektedir. Bu nedenle peynirleri Türkiye'den götürmekte ya da ilk işi gittiği ülkede bir markete girip damak zevkine uyan peynirler satın alarak (tıpkı kızı eğitim görürken gittiği İngiltere'de yaptığı gibi) yasak olsa da otelin kahvaltı masasını bu

peynirler çeşitlendirmektedir. Peynir düşkünlüğü onun yeme zevki ve tarzını da belirlemektedir: En rahatlatıcı yemeği peynir, ekmek, çaydır. En romantik yemeği de peynir tabağıyla (ve belki yanında şarapla) ancak tamamlanmaktadır. En basit yemeği peynir ve ekmekten oluşmaktadır. Ama bu mütevazı sofraya peynirin yanına konan sade ya da biber eklenerek salata haline gelmiş domatesle bir anda zenginleşmektedir.

Turan, dışarıda da yemek yemeyi sevmektedir. Ancak sadece yemek yenilmek için gidilen yerleri tercih etmemektedir. Özellikle iyi meze yapan yerleri sevmektedir. Ama mezeyi ana yemek olarak yemekten keyif almaktadır. Canlı müziğin olmadığı, sigara içilmeyen, iyi yemek yapan, uzun süre ama sakince vakit geçirebildiği, yemeğin de masada uzun süre kalabildiği ve bu sırada gerekirse bir şeyler okuyabildiği veya yanındakilerle sohbet edebildiği yerlerden hoşlanmaktadır. Hatta sık ziyaret ettiği illerdeki böylesi mekânların ad ve adreslerinin bir listesini yanında taşımaktadır.

Yani, Turan'ın köken kültüründen taşıdığı peynir, tüm sofralarında (romantik, lüks, iş yeri vb.) farklı kompozisyonlarla yer almaktadır. Sütün kültürle dönüşebileceği en güzel hal olan peynir, yerel ve Karşılılar için temel bir gıdadır. Kars'ta hanelerde kolaylıkla üretilebilmektedir. Elde etmek için de yerel – emeğe dayalı üretilmiş bir kaynağa, bilgiye ve sabra sahip olmak gerekir. “Ne yersen osun” sözü açısından peynir ve Turan'ın diğer yeme alışkanlıkları, Turan'ın kişiliğiyle örtüştüğü görülmektedir: Mütevazı (bir sofrada), dingin (bir ortamda), zaman ayırma (uzun bir yemek), (yemeği) paylaşma. Peynirle Turan arasında karakteristik bir ilişki kurmaksa ancak Karşılılara has bir mizahla mümkün olabilir: Beyaz (tenli), yumuşak (etene dolgun!), besleyici ve koruyucu, deneyim ve yerel bilgiyle sabırla olgunlaşmış, zevk veren.

Aşk: Sonsuza Dek Eşim

Turan, sözlü biyografi görüşmesinde konu *ilk görüşte aşka ve romantik aşka* geçtiğinde, önce, kendisi ve yaşadıkları toplum açısından aşkın uçta, cesurca ve samimi olarak deneyim edildiğini düşündüğü iki örnek anlatmıştır: Bir Nakşi olan Cemal Hoca bir başkasının eşini aşmış. Bir gün elini suya sokmuş; “Maşeker yukarıda bulaşık yıkıyor”, demiş. Gidip bakmışlar, kadın gerçekten bulaşık yıkıyormuş! Sevgililer arasındaki bu büyüsel bağ, hürmetle ve saygıyla onun önünde eğilip ayaklarından öpme arzusuyla bedenselleşmektedir. Bir dürtülüğünde şöyle demektedir: “Bu yüzden gitmiyor serden velvelem/ Bun' için çekilmez herkesçe belam/ Derki Cemal Hoca hasılı kelimam/ aman aman verme, ayağından öp” (Turan, 1986). Turan, sevgisinin aynı şekilde ifadesini Cahit Külebi'de de okumuş. Eline geçen Külebi'ye ait bir evrakta, Külebi eşinden bahsetmekteymiş: Külebi'nin eşi, Süheyla Hanım bir gün rahatsızlanmış. Hastaneye gitmişlerse de kurtulamamış, vefat etmiş. Onun cansız bedenini gören Külebi; “16 Nisan 1993'te Cuma günü morgta, yüzünü, ayaklarını öptüm” diye not düşmüş.¹³

Verdiği örneklerle rağmen Turan'ın aşka çok gerçekçi bir bakışı vardır. Bu durum, onun (görüşme yapılan dönemdeki) yaşıyla ya da sevmeyi öğrendiği ailesi ve çevresiyle belki ilişkilendirilebilir. Ama erken yaşta ayakları yere basmış dikkatli bir genç adamın kalbi başka nasıl olabilirdi ki?

Farklı halk edebiyatı türleri kadar piyes, şiir ve romanlarla örülü hayatına rağmen Turan, ilk görüşte aşkın varlığından pek emin değil. Dolayısıyla romantik aşkla ilgili “Aşkım, sevdiğim kişiyi daha güçlü ve iyi bir insan yapacaktır”, “Aşk ateşiyle yanmak er ya da geç cehenneme düşmektir”, “Aşk ateşiyle yanmak cennete yükselmektir” gibi klişeleri kabul etmemektedir. Ama halk edebiyatçıları açısından baktığında, “aşkın gözü kördür” klişesini kabul etmekten çekinmemektedir. Benzer şekilde, romantik aşkla ilgili olarak büyük ölçüde kabul ettiği diğer klişelerse şöyledir: “Parasız romantik aşk iyi değildir”, “Aşk herkesi aptallaştırır”, “Aşk kural tanımaz”, “Aşk olduğum zaman, sürekli sevdiğim kişiyi düşünürüm”, “Sevdiğim insan için her şeyi yaparım”, “Cinsel çekicilik, aşk için gereklidir”, “Aşksız seks, uyandığında geride bir hüznü bırakır”, “Aşk, gizlenmiş şehvettir”. Yani Turan insanın aşk yüzünden farklı davranabileceğini, gerçekçi bir açıdan da mali zorluklar içinde aşkın sürmeyeceğini düşünmektedir. Ayrıca güzelleme koşan bir halk ozanı gibidir; güzele aşık olup güzeli arzulamaktadır.

Turan, “ilk görüşte aşk” konusunda kararsızsa da sevgiliyle ilişkide sadakate inanmaktadır. Üniversite tanıtım etkinlikleri kapsamında düzenli olarak liseli öğrencilerle buluşan Turan, günümüz gençleri arasında, özellikle erkeklerde “günlük aşk”ın bulunduğunu, sadakatin bir öneminin kalmadığını düşünmektedir. Gençlerde, kendi kuşağında olmadığını düşündüğü bir çoklu ilişki davranışı bulunduğunu gözlemlenmiş; bazı gençler aşık olduklarını söylese de aynı anda birbirinden habersiz olan birden fazla kişiyle arkadaşlık edebiliyormuş. Turan’ın kuşağındaki ilişki biçimiye daha çok sıralıymış; bir ilişki açıkça bitmeden bir başkasıyla birlikte olunmazdı. Gençlerin bu ilişki tarzını etkileşim halinde oldukları araçlardan edindiğini düşünüyor ama bu araç, kendi “sevgiye dair ideolojik görüşünü” biçimleyen sanat (edebiyat) ya da diğer gerçek insanlar değil, medyadır. Turan’ın bu etkileşimden öğrendiği aşk, sadakati, çalışkanlığı, birikimi, estetik şeylerden zevk almayı gerektirir, ilişki süreci ise namuslu olmalıdır.

Dolayısıyla Turan aşk haritasının ilişkideki belirleyiciliğini kabul etmektedir. Ona göre aşk haritası sadece birinin aşık olduğu kişiyi seçmesinde değil, seçilen kişinin aile tarafından kabul görmesin de belirleyicidir. Turan, bu bilginin erken yaşlarda insanlara kodlandığını düşünmektedir. Örneğin ana babasının bir insanı eleştirirken en sık başvurdukları kelime “cahil”miş; okumamış, görgüsüz anlamında kullanırlarmış. Bu nedenle o da, böyle biriyle tanışsa bile hiç arkadaşlık etmemiş. Ona verilen bir başka bilgi, evliliğin sürekli bir kurum oluşudur. Turan’ın çevresinde hiç boşanma örneği yokmuş. O da bir ilişkide boşanmanın olabileceğini hiç düşünmediğinden, sevdiğiyle ilişkisine “nereye kadar gider” sorusuna göre değil, “sonuna kadar gider”, diyerek başlamış. Turan’ın çevresinden edindiği aşık olunacak kişiye ait bir diğer özellik de aile bütünlüğüne ilişkindir. Turan’ın okuyabilmesinin tek yolu Ankara’daki amcasının yanına taşınmasıydı. Ona tanınan bu hakkı kendisinin de diğerlerine vermesi gerektiğini düşünmüş ve evlendikten sonra eğitim hayatlarını sürdürebilmesi için kardeşlerini yanına almaya karar vermiş. Dolayısıyla olası eşi de bu durumu kabul edebilmeliydi. Bu nedenle beğendiği ama onun kendisine aşık olduğunu bildiği genç bir kadını eşi

olarak hiç düşünmemiş ve bu konuda ona bir ümit vermemiş. Çünkü Turan “kendi gerçeğini” biliyordu. Eşi Zübeyde Hanım, benzer bir gerçekliği deneyim ediyordu; ailelerinin ekonomik durumları, değerleri aynıydı. Gerçekliklerinin uyumlu olması onların evlilik kararı almalarını kolaylaştırır. Yani Turan açısından “aşk” varsa da akılla ilgili bir duygudur; hissin dışı vurulması, gerçeğe dönüşme ihtimali de ancak böyle mümkündür.

Turan, kendi aşk deneyiminin bir anda ortaya çıkmaktansa bir süreç sonunda geliştiğini hatırlamaktadır. Edindiği görgü gereği, hoşlanılsın ya da hoşlanılmasın, kokusunu duyacak kadar bir kadına yakın olmak onun için kaba bir davranıştır. Bu nedenle “sevgilinin kokusu” onun açısından cazibeyi uyaran araçlardan biri değildir. Ama sevgiliyle ölçülü bir biçimde, “saygıyla” flört etmenin, romantik bir aşk sürdürmenin bazı yolları vardır. Turan’a göre bunlar; “sohbet etmek”, “şiir okumak” ve “sevilen kişi için yemek yapmak”tır. Diğer yollarsa “sevilen kişi için bir şeyler yapmak”, “birlikte yürümek”, “sürpriz yapmak”, “küçük hediyeler almak”, “birlikte yolculuk etmek”tir. Yine de Turan’ın deneyiminde öne çıkan flört biçimi şiir okumaktır. Eşi Zübeyde Hanım üniversite öğrencisiyken şiirler yazıyormuş. İlk tanıştıklarında eşinin Sivas İmece dergisinin şiir bulunan bazı sayfalarını öğrenci evinin duvarlarına astığını fark etmiş. Dergiyi Turan’ın çıkarması, eşi üzerinde olumlu bir etki bırakmış. Sonra her buluşmalarında eşi ona yazdığı şiirleri okumuş, Turan da bir eleştirmen gibi onun şiirleri üzerine yorumlar yapmış. Turan, yaptıkları bu sohbetler sırasında eşine aşık olmuş. Ama bir tek şiirler değil, aşık olunan kişinin dış görünüşü ve sohbetler sırasında keşfedilen diğer ortaklıklar da (benzer siyasi görüş, öğrenci derneği üyeliği, edebiyat tutkusu vb.) bu beğeniyi pekiştirmiş; “sana denk gelen kısımları vardır; onları sevip hoşlanmışsındır”. Yani âşık olunan kişi, diğerleri arasından görünüşü kadar düşünüşüyle de sıyrılmaktadır; “itici değil”, “sevecendir”. Turan bunların merkezine “benzer dünya görüşünü” koymaktadır. Eşinin babası da tanıştıklarında aynı şeyi sormuş; “Dünya görüşünüz aynı mı?” Turan’a göre dünya görüşünü, bir ilişkinin mantığını belirlemektedir; onun ahlakını kurar. Hatta dünya görüşü kişinin tüketim biçim ve miktarını da belirler.

Kısaca Turan’ın bir eş adayında aradığı ve Zübeyde Hanımda bulunduğu özellikler şöyle sıralanabilir: “Sevecen”, “Zeki”, “Fiziksel çekicilik”, “Benzer politik görüş”, “İyi aile”. Bu özellikleri destekleyecek şekilde eş adayında olmasını büyük ölçüde beklediği diğer ölçütlerse şöyledir; “Benzer hoşlanılanlar, hoşlanılmayanlar”, “Benzer ilgi alanları”, “İyi bir mizah anlayışı”, “İyi eğitilmiş”, “Aile onayı”. Eş seçiminde “hiç katılmadığı” bazı ölçüler de vardır: “Benzer din”, “İyi iş” gibi. Tehlikeli eski koca ihtimali yüzünden “eş adayının daha önce hiç evlenmemiş olması” ölçütünü tamamen reddetmemekte, kapıyı az da olsa açık bırakmaktadır. Yani, toplumsal kimlik farklılıkları ya da bireyin geçmiş deneyimleri değil, şimdi akıllı, karakteri ve ahlakı Turan’ın için önemlidir.

Eğitilmiş ama ekonomik zorluklar da yaşayabilen, dayanışma içindeki bir aileden gelen Turan, bu gerçekliğini, dünya görüşünü paylaşabileceği bir güzeli sevmiş. “Kimi seversen osun” sözüne göre Turan, memleketi gibi güzel, ailesi gibi paylaşımcı, dünya görüşü gibi cesur ve girişimci, sanat anlayışı gibi imgelemi güçlü bir kadını sevmiş.

Sonuç

Tarz sahibi, iz bırakabilecek birey olmak ama aynı zamandan bir(den fazla) grubun üyesi olmak. İnsanoğlunun çelişkili gibi görünen ama sancılı da olsa dengeyle sürdürdüğü bir sistemdir. Kurumlar bazen uzaklaşmaya izin vermese de insanlığın kendi yolunu çizmenin bir tekniğini, kaçamağını, ifade tarzını hep bulmuştur. Yetiştirdiği çevrenin tarihi ve entelektüel düzeyinin saygınlık kazanma ve özgüven geliştirme açısından sunduğu avantajlardan faydalanabilecek bir beceriye sahip olan Turan da, böylesi bir dengenin örneğidir. Erken yaşlarda bağımsız hareket etme, karar alma ve girişimci olma konusunda ailesi tarafından da teşvik edilen Turan, geliştirdiği bu becerilerle yaşamın getirdikleri karşısında kendisi ve ailesi için bir takım kararlar alabilmiş ve bunları uygulamaya koyabilmiştir. Kendisine öğretilen temel değer “paylaşmak”, sorumluluk almasını, sorumluluk sahibi olmak da kendi ve koşullarının gerçekliğinin farkında olmasını, bu farkındalık da üretici olmasını sağlamıştır. Turan kimdir? Memleketi gibi edebi, yaratıcı yönü güçlü; hep açık olan sofrası gibi mütevazı, sevdiği gibi sadık biridir.

Notlar

- 1 Bkz. Gawthorpe, A. (2013). *Biyografi ve Anı Yazarlığı*. (Çev. Z. H. Akman) İstanbul: Optimist; Kara, Ç. (2017). *Biyografi: Etnograflar İçin Yöntem ve Öneriler*, *Milli Folklor*, S. 116, Y. 29, 73-86.
- 2 Kötü bir şiir okuru olarak bu düzeyi Yalçın Tura'nın bir bestesiyle öğrendim: (1999). Turan Ofazoğlu'nun Üç Şiiri - Şevkefza, *Tura Şarkıları* (Müzik CD) içinde, Türkiye İş Bankası.
- 3 “Aşk haritası” olarak ifade edilen bu biçimlenme konusunda bkz. Fisher, 1995: 37-40.
- 4 Gell (2011), özellikle modern dünyadaki bu tamamen tanımlanmış adımlarla gerçekleştirilen aşkın romantik ifade edilme biçimini senaryo olarak nitelendirmektedir.
- 5 Metin Turan, amca ve halalarının yaşadıkları yer ile kimlik kartlarını 18 Haziran 2019'da aşağıdaki gibi kaleme almıştır. Bu içten liste, Turan'ın biyografisi açısından iki önemli ipucu içermektedir: Birincisi Turan'ın kendine çizdiği yoldaki –memleket, aile ve sanat için üretme- güdülemeleridir. İkincisi de yaratıcı bir kişilikle verili statünün sağlayabileceği olanakların birleşmesinin ne kadar etkili olabileceğidir. “1- Mustafa Turan (Kars. Köy Enstitülerinin ilk mezunu, Cilavuz'dan. Önce kendi köyü olan Camuşlu'da öğretmenlik yapıyor. Sonra Kars merkezde Beslenme Eğitim Şefliği görevini yürütüyor.) 2- Suna (Kötek. Tek kız. İkinci kızını da doğurduktan sonra, 23-24 yaşlarında zatürreden ölüyor. Ben bu bibimi [halamı] hiç görmedim. Ondan yetim kalan iki kızını biz bibi diye biliyorduk. Zira babaannem, oğlu 6 yaşındayken, annesi ölen bu kızlardan 6 aylık olanını öyle bir annelik duygusuyla emziriyor ki tekrar süte geliyor.) 3- Musa Turan (Camuşlu. İlkokul mezunu, uzun yıllar Camuşlu köyünde muhtarlık yapıyor.) 4- İdris Turan (Purut / Çukurayva. İlkokul mezunu. En çok özellikle de Fakir Baykurt romanları okuyan.) 5- Cabir Turan (Yalnızcağaç. Cilavuz Köy Enstitüsü mezunu. Şiirler de yazıyor. Halkbilimci Nejat Birdoğan'la ayrı bir dostlukları ve karşılıklı şiir söylemeleri var.) 6- Celal Turan (Çilehane. Cilavuz Köy Enstitüsü mezunu. Yazar, TRT program yapımcılarından Ümit Kaftancıoğlu'yla dönem arkadaşı.) 7- Mehmet Turan (Camuşlu. Babam. Sanat Enstitüsü mezunu. Köy okulunun müdürü.) 8- Ahmet Turan (İlkokul mezunu. Ankara'da yanında okuduğum amcam.) 9- Günay Filiz Turan (Öğretmen Okulu Mezunu. Önce Kars-Çakmak Köyü'nde, sonra merkezde, daha sonra da İstanbul'da öğretmenlik yapıyor.) 10- Filiz Günay Turan (Kötek. Gazi Eğitim Enstitüsü Mezunu, sosyal bilgiler öğretmeni.) 11- Cemil Turan (İnşaat Mühendisi. Uzun yıllar Ankara'da, sonra Kars'ta Bayındırlık Müdürlüğü yapıyor.)”
- 6 Cilavuz Köy Enstitüsünün ilk mezunlarından (Bkz. “Mustafa Turan ve Hasanoğlu Köy Enstitüsüne Yapılan İlk Bina”, erişim: <http://blog.milliyet.com.tr/mustafa-turan-ve-hasanoğlu-köy-enstitüsüne-yapılan-ilk-bina/Blog/?BlogNo=334044>, indiriliş: 22.05.2019). Ayrıca Mustafa Turan, 1975'te Dijon'da yapılan halk oyunları yarışmasını kazanan Kars Öğretmen Lisesinin Kars ekibinin başındaydı (Bkz. Kızmaz, İ. [2013]. *1960-1980 Yılları Arasında İstanbul'da Halk Dansları – Sözlü Tarih Çalışması*. Danışman: N. Ökten, İstanbul Teknik Üni-

- versitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, basılmamış YL tezi s. 83). Mustafa Turan'ın kendi kaleme aldığı kitapları da vardır: (1988). *Kağızman ve Aşık Hıfzı*. İstanbul: MEB; (2001). *Kars Folklorundan Çizgiler*. Ankara: Ürün.
- 7 Dergi için bkz. Turan, M. (1996). Kars Halkevi Dergilerinden *Kars Eli*'nde Halkbilimle İlgili Yazılar, *Kebikeç*, S. 3, 199-208.
 - 8 Turan'dan iki yaş büyük olmasına karşın aynı dönemde ilkokulda okurlar. Ağrı Eğitim Yüksek Okulu'nu bitiren Vahdetten Yılmaz, Turan gibi edebiyatla ilgili olup yayımlanmış iki şiir kitabı bulunmaktadır: (2007). *Bir Yeri-mizde Saklı*. İzmir: Etki/Dize; (2012). *Mutlaka Gülümse*. Ankara: Ürün.
 - 9 Prof. Dr., AÜ DTCTF Prehistorya Bölümü. Örnek için bkz. (1943). Kars'ın Tarih Öncesi Hakkında İlk Kısa Rapor, *Belleten*, S. 27, C. 7, 601-613, erişim: <https://drive.google.com/file/d/0B7liBn5XLsAfVFRjOU0tOFVoVVU/view>. Ayrıca bkz. Budak, M.E. (2014). Doğu Anadolu'nun Kayaüstü Resimleri (Kars-Kağızman), *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, S. 16, 68-71.
 - 10 Prof. Dr., Ankara Üniversitesi DTCTF, Prehistorya Bölümü.
 - 11 Turan, M. (1992). *Can İçindedir Canan Kağızmanlı Cemal Hoca*. Ankara: Folklor Araştırmaları Kurumu Yayınları. Ayrıca bkz. Turan, M. (1998). Kağızmanlı Cemal Hoca ve Yaş Destanı, *Pertev Naili Boratav'a Armağan* içinde. Haz. M. Turan. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, 447-466.
 - 12 Bu ilgi ve birikim elbette sonuç da vermektedir. Örneğin, 2006 yılında Yapı Kredi tarafından yayımlanan *Kars - Beyaz Uykusuz Uzakta*, adlı kolektif kitabın “Kars Halk Kültürü” (s. 329-348) ve “Kars Halk Edebiyatı” (s. 359-393) bölümlerini Metin Turan yazmıştır.
 - 13 Turan'ın tarafımla paylaştığı, Külebi'nin el yazısıyla tuttuğu güne ilişkin notun tamamı şöyledir: “Süheyla 8 Nisan 1993 akşamı mide yanması ve bulantısı başlayarak çok acı çekti, gece üç [d]olayında Sayın Miskilerle [olasılıkla Ömer Miski] birlikte Yüksek İhtisas Hastanesine götürdük. Yoğun bakıma aldılar. 12 Nisan Pazartesi öğleden sonra özel odaya geçirdiler. Çok iyi görünüyordu. Akşama yine çok ızdırıp çekti. 3 - 4 saat birlikte olduk. Akşam yine Gastro Enkoloji Cerrahisi yoğun bakımına götürdüler. Bir daha göremedim. 15 Nisan Perşembe saat 11.30'da yaşama gözlerini örttü. 16 Nisan 1993'te Cuma günü morgta, yüzünü, ayaklarını öptüm[.] Maltepe camiinde öğle namazından sonra onu gömdük – 22 Perşembe akşamı saat 19.30'da evimizde Sadık Hoca hatim tamamlayacak. 21 Nisan 1993 Cahit Külebi”.

Kaynaklar

- Baumann, G. (2006). Çokkültürlülük Bilmecesi. Çev. I. Demirakın, Ankara: Dost.
- Caine, B. (2019). *Biyografi ve Tarih*. Çev. M. Sözen, İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Cameron, J.E. (2004). A Three-Factor Model of Social Identity, *Self and Identity*, 3:3, 239-262, DOI: 10.1080/13576500440000047
- De Munck, V.C., A. Korotayev, J. de Munck and D. Khaltourina, (2011). Residents, Russians and Lithuanians Cross-Cultural Analysis of Models of Romantic Love Among U.S., *Cross-Cultural Research* published online 1 February, DOI: 10.1177/1069397110393313, at: <http://ccr.sagepub.com/content/early/2011/01/15/1069397110393313>
- Dunaway, D.K. (1992). Method and Theory in the Oral Biography, *Oral History*, Vol. 20, No. 2, 40-44, erişim: <https://www.jstor.org/stable/40179286>, indiriliş: 21.05.2019.
- Erikson, E.H. (1980). *Identity And The Life Cycle*. New York: W.W. Norton & Company.
- Fisher, H.E. (1995). *Cinsel Aşkın Anatomisi*. Çev. M. Gaspıralı, İstanbul: Cep Kitapları.
- Gell, A. (2011). On Love, *Anthropology of This Century*, Issue 2-October, erişim: <http://aotcpress.com/archive/issue-2/>, indiriliş: 04.02. 2014.
- Leerssen, J. (2007). Identity / Alterity / Hybridity, *Imagology* içinde. Ed. M.Beller ve J.Leerssen, Ams-

terdam: Studia Imagologica, 335-342.

- Medora, N.P., J.H. Larson, N. Hortaçsu, ve P. Dave (2002). Perceived Attitudes Towards Romanticism; A Cross-cultural Study of American, AsianIndian, and Turkish Young Adults, *Journal of Comparative Family Studies*, Vol. 33, No. 2-Bahar, 155-178, erişim: <https://www.jstor.org/stable/41603808>, indiriliş: 30.04.2019.
- Mintz, S.W. (1979). The Anthropological Interview and the Life History, *The Oral History Review*, Vol. 7, 18-26.
- Nemeroff, C. ve P. Rozin (1989). ‘You are What You Eat’: Applying the Demand-Free “Impressions” Technique to anUnacknowledged Belief, *Ethos*, Vol. 17, No. 1-Mart, 50-69, erişim: <https://www.jstor.org/stable/640304>.
- Padilla, A.M. ve W. Perez (2003). Acculturation, Social Identity, and Social Cognition: A New Perspective, *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, Vol. 25 No. 1-February, 35-55.
- Sökefeld, M. (1999). Debating Self, Identity, and Culture in Anthropology, *Current Anthropology*, Vol. 40, No. 4:417-447.
- Stets, J.E. ve P.J. Burke (2000). Identity Theory and Social Identity Theory, *Social Psychology Quarterly*, Vol. 63, No. 3-Eylül, 224-237, erişim: <https://www.jstor.org/stable/2695870>.
- TAYA 2011– Türkiye Aile Yapısı Araştırması. (2014). M.Turgut (Ed.). Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Turan, M. (1986). 28. Ölüm Yıldönümünde Cemal Hoca’nın ve Yayımlanmamış Kimi Şiirleri, *Yeni Adana*, 8 Mart.

folklor/edebiyat, cilt: 25, sayı: 100, 2019/4
Metin Turan Özel Dosyası

Yakınlarının Gözünden Metin Turan'ın Bireysel Değerleri

Personal Values of Metin Turan
Through the Eyes of His Associates

Zeynep Sibel Sipahioğlu¹

Öz

Yaşamda yol gösterici ilkeler ve arzulanan hedefler olarak tanımlanan değerler, bireyin davranışlarını ve kişiliğini önemli ölçüde etkileyen unsurlardır. Bireysel değerler, bireyin kendisini, toplumdaki yerini ve diğer bireylerle ilişkilerini açıklamak konusunda önemli ipuçları taşımaktadırlar. Bu makale, araştırmacı, eğitimci, yazar, şair ve yayıncı Metin Turan'ın insan ilişkilerine ve davranışlarına yansıyan bireysel değerlerinin belirlenmesini ve onun kimliğini besleyen değerler dünyasının ortaya çıkarılmasını amaçlamaktadır. Değerlerin belirlenmesinde, Turan'ın kendi bildiriminden yola çıkmak yerine, yakın çevresinin ortak görüşleri dikkate alınmıştır. Bu doğrultuda, Serpil Aygün Cengiz ile Pınar Ekinci'nin denetiminde yürütülen ve Metin Turan üzerine yapılan araştırma için Turan'ı yakından tanıyan 37 kişiyle yapılan görüşme metinleri incelenmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden metin inceleme yöntemi kullanılmış, veriler Schwartz'ın Temel Değerler Kuramı'nda yer alan değerler (güç, başarı, hazcılık, uyarlılık, özyönetim, evrenselcilik, iyilikseverlik, geleneksellik, uyuma, güvenlik) üzerinden betimsel analiz yaklaşımı ile incelenmiştir. Sonuç olarak, yakınlarının ortak görüşleri çerçevesinde, Metin Turan tarafından benimsenen bir bireysel değerler portresi oluşturulmuştur. Yakınları tarafından, Anadolu kültürünü içselleştirmiş, yüreği insan sevgisiyle dolu, yardımsever, çok yönlü ve mücadeleci bir kişi olarak tanımlanan Metin Turan'ın bireysel değerleri iyilikseverlik, geleneksellik, başarı ve evrenselcilik etrafında yoğunlaşmaktadır.

Anahtar Sözcükler: *Metin Turan, değer, bireysel değer*

¹ Dr. Yarı zamanlı Öğretim Görevlisi. E-posta: zsibel.sipahioğlu@gmail.com

Abstract

Defined as the guiding principles and desired goals in life, values are significant factors that affect the behavior and personality of an individual. Personal values have important clues in explaining the individuals, their position in the society and their relationship with others. This article aims to determine the personal values of Metin Turan, who is a researcher, educator, writer, poet and publisher, as reflected to his relationships and behaviors and to reveal the world of values that nourishes his identity. In determining the values, instead of considering Turan's own expressions, the common opinions of his associates were taken into consideration. In this context, the interview texts of 37 associates who contributed to the Metin Turan dossier in the 100th special issue of folklore/literature journal, were examined. In the study, the text analysis method of qualitative research methods was used and the data were analyzed according to the values (power, achievement, hedonism, stimulation, self-direction, universalism, benevolence, tradition, conformity, security) in the Schwartz's Theory of Basic Values, using the descriptive analysis approach. As a result, a portrait of personal values which has been adopted by Metin Turan was formed within the framework of his associates' common opinions. By his associates, Metin Turan is described as a person who has internalized the Anatolian culture, whose heart is full of human love and who is helpful, sophisticated and undismayed. His personal values concentrate on the values of benevolence, tradition, achievement and universalism.

Key Words: *Metin Turan, value, personal value*

Giriş

Bu makale, edebi ve kültürel belleğimizin önemli taşıyıcılarından biri olan araştırmacı, eğitimci, yazar, şair ve yayıncı Metin Turan'ın bireysel değerlerinin ortaya çıkarılması amacıyla kaleme alınmıştır. Onun kişiliğinde öne çıkan değerler, yakınlarının anlatıları yoluyla belirlenmeye çalışılmış, böylelikle Turan'ın bir değerler profiline ulaşılması hedeflenmiştir.

Değer konusu, kavramın bilinme ve ölçümleme olanağı açısından üzerinde tam olarak uzlaşa sağlanamamış olmakla birlikte, felsefe, sosyoloji, psikoloji, antropoloji, işletme, eğitim gibi farklı sosyal bilim dallarının çalışma alanına girmekte, bireysel ve toplumsal olanı açıklama yolunda önemli bilgiler barındırmaktadır. Değer sözcüğünün etimolojik kökeni, Latince 'güç, kıymet' anlamına gelen 'valorem' sözcüğüne dayanmaktadır. Değerler, kişilerin hayatına yön veren, kural görevi gören, yani insan yaşamında yol gösterici ilkeler olarak rol oynayan, önem dereceleri farklı olan ve arzu edilen hedefler olarak tanımlanabilir (Schwartz ve Sagie 2000:467). Değerler sistemi, birey veya toplumun belirli davranış kalıplarını benimsemesinde, kişinin önceliklerini sıralaması ve buna göre hayatını planlamasında rol oynayan kültürel, tarihsel, geleneksel, dinsel ve felsefi değerlerin oluşturduğu sistemdir (Demir Ö. Acar M., 2002:86).

Her toplum, kendine ait bir kültürü, o kültür ise değer olarak tanımlanan yol gösterici özellikte ilke ve inançları üretmektedir. İşte bireyler de, bu değerleri içselleştirerek sosyalleşme sürecini tamamlamakta, kendilerinden beklenen 'iyi' ve 'doğru' davranışları kazanarak,

toplum ile uyum içinde yaşamayı öğrenmektedirler. Değer araştırmalarının başlatıcılarından olan Rokeach (1973)'in tanımına göre değer, belirli bir davranış kuralının veya bireysel hedefin, bireysel veya sosyal olarak tersi bir davranış kuralına veya bireysel hedefe tercih edilmesine yönelik olan devamlı bir inanç anlamına gelmektedir. (s:5)

Toplumsal bağlamda değer, “belli bir kişinin veya grubun, bilinen belli eylem ve davranış seçenekleri arasından açıkça veya kapalı biçimde tercih edileni ifade eden bir kavramdır” (Güvenç, 1976: 29-30). Toplumun çoğunluğu tarafından onaylanarak kabul gören bu davranışların doğurduğu ortak ilke ve inançlar, toplumun düzenli ve devamlı işleyişini güvence altına almaktadır. Diğer bir deyişle, toplumsal değerler, bir topluma üye olan bireylerin üzerinde uzlaştığı ortak ilke ve inançlar yoluyla toplumsal yapıyı güçlendirir, ayakta tutar. Değerler, bireylerin düşünce, tutum, davranış ve yapıtlarında birer ölçüt olarak ortaya çıkarlar ve toplumsal bütünselliğin ayrılmaz bir ögesini oluştururlar (Tolan, 1985:233). Özde, genel ve soyut bir kavram olarak nitelenebilecek olan “değer” kavramı, ortak toplumsal kurallar olan normlara dönüşerek toplum nezdinde somutlaşmaktadır.

Kavramı felsefi açıdan ele alan Kuçuradi'ye göre değer, yani bir şeyin değeri, kendisi ile aynı cinsten olan şeyler arasında özel yeridir (1971:58-59). ‘İnsanın değeri’ ile ‘insanın değerleri’ arasındaki kavramsal farka dikkat çeken Kuçuradi, insanın değerlerini kişiler arası ilişkilerde doğrudan doğruya veya dolaylı olarak ortaya çıkan sevgi, dürüst olma, bağlılık, saygı, adil olma, açık düşünebilme, doğru bağlantılar kurabilme gibi kişi imkânları olarak tanımlamaktadır. Kısacası, “Bir kişinin değerleri, o kişinin hayatında ön plana koyduğu değerler, yaptıklarındadır, yaşamasında ağır basan kişi değerleri ve diğer değerlerdir” (Kuçuradi, 1971: 58).

Psikolojinin önemli çalışma konularından biri olan kişilik ile bireysel tutum ve davranışlar da, büyük ölçüde ahlaksal ve dinsel değerlerle, örf ve adetlerin içerdiği değerlerin etkisi altında kalırlar. Psikologlara göre kişilik, bireyin özel ve ayırıcı davranışlarını içermektedir. Özeldir çünkü bireyin sıklıkla yaptığı ya da en tipik davranışlarını temsil eder. Ayırt edicidir çünkü bu davranışlar kişiyi başkalarından ayırır (Morgan, 1998: 311).

Her birey ya da toplum kendi değerlerinin en iyi, en doğru, en uygun değerler olduğu görüşünde olabilir. Değer, bir yerde baş üstünde tutulurken, bir diğer yerde ayaklar altına alınabilir. Yani, göreceli ve karmaşık bir yapı taşıyan değerlerin, yavaş da olsa değiştiğinden ve birbirleriyle çelişebildiğinden söz edilebilir. Değerler, daha kesin ve somut olan normlarla karşılaştırıldığında, önem sırasına göre sıralanmış bir tür hiyerarşi oluşturmaktadırlar.

Değer tercihi konusunda bireyler ve toplumlar arası farklılıklar bulunabildiği gibi, zaman içinde de değişiklik söz konusu olabilmektedir. Bir değer farklı zaman ve koşullar altında, öncelik kazanabilir, kaybedebilir ya da tamamen yok olabilir. Kavrama ilişkin bu değişim bazı durumlarda değerlendirenin kendisinden de kaynaklanabilmektedir. “Bir ‘obje’nin değeri değerlendirenin ona yüklediği bir şeydir, değerlendiren değiştikçe veya değerlendirme zamanı değiştikçe, o ‘obje’nin değeri de değişik olabilir”(Kuçuradi, 1971:21). Ayrıca, değerlerin kendi aralarında çatışması ve birbirleriyle çelişmeleri de söz konusudur.

Değerlerin Nitelikleri ve Ölçümü Üzerine

Ülken'e göre değer ölçüsü akıldır. Değer yaratan, değeri keşfeden, değeri anlayan, değer hakkında hüküm veren insanlar türlü açılardan bu değerlendirme fiillerinde ölçü olarak akli kullanırlar (Ülken, 2001: 384). Benzer şekilde, bir eğilimin tutum olarak değerlendirilebilmesi için asgari şart, bir zihinsel değerlendirmedir (Kağıtçıbaşı, 1999:106).

Aksiyoloji (değerbilim) araştırmacıları, son yıllarda sayıları daha da artmak üzere ve kültürler arası farklılıkların zorlayıcı koşullarına karşın, insanlığın ortak değerlerini saptamaya, anlamaya ve ölçmeye çalışmaktadırlar. Bu makalenin giriş bölümünde değinilen yönleriyle de değer konusunda yapılan çalışmalar kavramın niteliği bulanık bir ortam ve kaygan bir zemin üzerinde yol almaya çalışmaktadır.

Değerlerin ölçümü ile ilgili olarak yapılan öncü bilimsel çalışmalar, Spranger, Morris, Rokeach ve Schwartz gibi bilim insanları tarafından gerçekleştirilmiştir. Rokeach'ın, 1967 yılında geliştirdiği 12 maddelik değerler envanterinde, “amaçsal” ve “araçsal” değerler olmak üzere iki boyut ele alınmıştır. Amaçsal değerler, yaşamın temel amaçlarını, araçsal değerler ise, bu amaçlara ulaşmada benimsenen davranış tarzlarını ifade etmektedir (Rokeach, 1973). Shalom Schwartz, Rokeach'ın değer kuramını daha genişleterek kendi metodolojisini oluşturmuş ve değerlerin ölçülmesinde bunlar arasındaki güçlü ve değişken ilişki ağını da ortaya koymuştur. Schwartz, 1992 yılında farklı kültürler üzerinde yaptığı araştırmaya dayalı olarak Schwartz Değerler Ölçeği'ni (Schwartz Value Inventory) geliştirmiş, kişisel değerleri 10 temel başlık altında toplamış, kaynağını ihtiyaç odaklı temel güdülerden alan bu değerlerin neredeyse bütün kültürlerde ortak olarak bulunduğunu öne sürmüştür. Schwartz Değerler Ölçeği'ndeki kişisel değerler: güç, başarı, hazcılık, uyarılım, özyönetim, evrenselcilik, iyilik-severlik, geleneksellik, uyma ve güvenlik olmak üzere sınıflandırılmıştır (Schwartz, 1992).

Schwartz(1992)'ın Temel İnsan Değerleri Kuramı, 68 ülkenin ortalamalarına göre belirlenmiş 57 bireysel değer içermektedir. Bu değerler şöyle listelenmektedir:

Güç: Zenginlik, otorite, toplumsal güç, toplumsal tanınma.

Başarı: Başarılı, zeki, yetenekli, etkili, hırslı.

Hazcılık: Zevk, eğlence, yaşamın tadını çıkarma.

Uyarılım: Heyecan dolu bir yaşam, değişken bir yaşam, cesur.

Özyönetim (kendini yönetme): Bağımsız, özgür, yaratıcı, meraklı, kendi hedeflerini belirleme, özsaygı, özel yaşam.

Evrenselcilik: Eşitlik, toplumsal adalet, bilgelik, barış içinde bir dünya, geniş görüşlülük, çevreyi koruma, doğayla uyum, içsel uyum, estetik.

İyilikseverlik: Yardımsever, dürüst, bağışlayıcı, sorumlu, gerçek arkadaşlık, olgun aşk, anlamlı yaşam, ruhsal yaşam.

Geleneksellik: Ilımlı, tarafsız, alçakgönüllü, dindar, geleneklere saygı, yaşamda payına düşeni kabul.

Uyma: Sadık, ince, itaatkar, öz disiplin, büyüklere saygı.

Güvenlik: Temiz, sağlıklı, toplumsal düzen, aidiyet, kamu önündeki imgeyi koruma, ulusal güvenlik, iyiliklerin karşılıklılığı, aile güvenliği.

Bireysel değer ölçeklerinde genel olarak, kişi değerler önceliğini kendisinin başkalarına benzerliğine -bana çok benziyor, bana hiç benzemiyor gibi- göre belirlemektedir. Değerlere ilişkin yapılan bu öz-bildirim her zaman gerçeği yansıtmayabilir. Çünkü insanlar değerlere değer verirler. Diğer bir deyişle, değerlerden bahsetmek, kişilerin onları benimsedikleri anlamına gelmeyebilir. Ya da, tam tersine bir değer, farkındalık oluşmadan benimsenmiş olabilir. Bu durumda, kişisel beyan ve değerlerin öncelik sıralaması gerçeği yansıtmayabilir ya da yansıtırsa dahi davranışlarda doğrudan gözlemlenmeyebilir. Ancak, 1992’de ortaya koyulan Schwartz Kuramı’nın değer sınıflandırması, daha sonraki çalışmalarla da pekişen bir şekilde evrensel düzeyde kabul görmüş, görmeye de devam etmektedir.

Yöntem

Tarama modelindeki bu araştırmanın verileri, nitel araştırma yöntemlerinden metin incelemesi yoluyla toplanmış, toplanan veriler Schwartz’ın Değerler Ölçeği’nde yer alan 10 değer tipi ile bunlar altında sınıflandırılan 57 değer betimsel analiz yaklaşımı ile incelenmiştir.

Bu çalışmada, Serpil Aygün Cengiz ile Pınar Ekinci’nin denetiminde yürütülen ve Metin Turan üzerine yapılan araştırma için Turan’ı uzun süredir yakından tanıyan 37 kişiyle yapılan görüşme metinleri kullanılmıştır. Metinlerde, tarama yoluyla belirlenen değerlere ilişkin ifadeler, alıntılanarak yakınları gözünden Turan’ın bireysel değerleri anlaşılmasına çalışılmıştır.

Metin Turan’ın Değerler Profiline İlişkin Bulgular

Çoğunluğunu yazar, şair, eleştirmen ve akademisyenlerin oluşturduğu kaynak kişiler, Metin Turan’ın kişilik özelliklerini, açığa vuran ve birbiriyle büyük ölçüde örtüşen ifadelerde bulunmuşlardır. Bu bölümde, öncelikle genel değerlendirmeler olmak üzere, Metin Turan’a ilişkin her bireysel değer tipinin ayrıntısına, bunları destekleyen alıntılarla birlikte yer verilmiştir.

Metin Turan’ın yaşam öyküsüne bakıldığında, doğum yeri olan Kars’ın Kağızman ilçesinde çok küçük yaşta okuma yazma öğrendiği, sınıf atlayarak ilkokulu yaşlılarından daha önce bitirdiği görülmektedir. Kağızmanlı âşık Cemal Hoca’nın torunu olan Metin Turan, zeki, yetenekli, meraklı olması yönüyle farklı bir öğrencidir. Yedi çocuğun ilkidir. Baba *Mehmet Turan* onu, çocuklarla oynamayıp, yaşlılarla oturan bir çocuk olarak anlatmaktadır. Annesine göre, Metin eve geldiğinde neşe de onunla gelir. Öyle sorumluluk sahibidir ki Metin, kardeşlerinin, yeğenlerinin babası olmuştur. Eşi *Zübeyde Turan*’ın, kızı İlkyaz’dan sonra ele avuca sığmayan ikinci çocuğudur. Kardeşi ve yayıncılıkta yıllardır birlikte çalıştığı iş arkadaşı *Serhat Turan* için, hayatta ikinci şans verilenlerdendir ağabeyi² ve bu nedenle hata yapan her-

² Metin Turan’ın 1990 yılında geçirdiği tehlikeli beyin ameliyatından sonra hayata dönüşü kastedilmiştir.

kese de daima ikinci şansı verendir. Damadı *Mustafa Kemal Yöndem* onun çevresindekileri ‘mutlu etme’ becerisinden şöyle bahsediyor: “Metin babam öyle bir insan ki benim mesela futbol aşkımlı bildiği için futbol izlemeye başladı bundan önce izlemezmiş bilmiyordum”.

Prof. Dr. Ulvi Keser, Metin Turan’ı bir yanı ışıık saçan, yol gösteren Promete³ ise, diğere bir yanı da insanlığından asla ödün vermeyen Antigone⁴ olarak tanımlamaktadır. Ona göre, “bir insan ancak bu kadar insan olabilir”. Keser, Anadolu aydınlanmasının bir meşalesi olarak gördüğü Turan’ı, Türk’ün olduğı her yere taşıdığı KIBATEK (Kıbrıs Balkanlar Avrasya Türk Edebiyatları Kurumu) faaliyetlerinin ve benzer organizasyonların başarısı nedeniyle takdirle karşıladığını dile getirmektedir. Ona göre, dolu başaktır Metin Turan, hep eğik durur. Çocukluk yıllarından beri onu tanıyan emekli akademisyen, yazar *Vedat Yazıcı*’nın değere dirmesiyle, Metin Turan daima “iyi bir adam olmak derdindedir”.

Yakınları arasında en çok vurgulanan özelliklerinden biri, Metin Turan’ın insan ilişkilerindeki başarısıdır. KKTC’nin deneyimli gazeteci ve yazarlarından *Nezire Gürkan*’ın sözleriyle, “Metin Turan’la ilişki kuramamak için veya kurmamak için, büyük bir sorununuzun olması lazım”dır. *Doç. Dr. Mehmet Devrim Topses*’e göre, “Metin Turan ile her şey dostluktan başlıyor”. İnsanlarla ilişki kurma, bu ilişkileri uzun süreli dostluklara dönüştürme ve dostlarını da birbiriyle buluşturma konusundaki çabası takdirle karşılanmaktadır. Otuz beş yıla yakın dostu şair *Haydar Ünal*, yılgınlığa düştüğü anlarda Metin Turan’ın nefesini soluğunu hep üzerinde hissettiğinden söz etmektedir. Yazar Özlem Sezer ise, engin hoşgörüsüne işaret ederek, herkesin onun yanında korkmadan dürüst olabileceğine işaret etmektedir. Şair, çevirmen *Tahere Mirzayi*, Metin Turan’ın olaylara ve kişilere nesnellikle yaklaştığından, duygularına kapılmadan nesnel değere dirmeler yaptığından söz etmektedir.

Şair ve yazar *Halil İbrahim Özcan*, Hal ve Gidiş⁵’ten “Pekiye” verir Metin Turan’a. “Onu, ilk tanıdığım günden beri o titiz çalışmalarıyla kültür kazııcılığı ve taşıyıcılığı konusunda verdiği emekler karşısında hep hayranlıkla izlemiştir” demektedir. Ona göre, olanaksız olanı olduran kişidir Metin Turan. *Suları Islatan Mecnun*⁶’dur.

Görüşmelerin çoğunda vurgulandığı üzere, Turan kendisinden, yaptıklarından, başarılarından söz etmeyi, ön planda olmayı hiç sevmeyen biridir. Bu nedenle, onu “tanımak öyle kolay bir iş değildir, kendiniz kurcalamanız gerekir” diyor sendikacı yazar *Celal İlhan*. *Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu* ise “birkaç yüzyıl önce yetişseydi herhalde namlarından birisi Hezarfen Çelebi olurdu. Yani “bin tende dahil olan, bin fenle uğraşan” ifadesini kullanmaktadır. Turan’ın bu yönüne vurgu yapan yazar Murat Tuncel ise “o olduğı zaman sanki her taraf dopdoludur” sözleriyle onun bitmek tükenmek bilmeyen enerjisine, çok yönlü ve renkli kişiliğine vurgu yapmaktadır. Müzikolog *Okan Murat Öztürk* “Taşmak için dolmak lazım. Dol-

³ Promete: Yunan mitolojisinde ateşi tanrılardan çalıp insana veren titan, bilinç ve özgürlüğün savunucusu, insanlık uğruna çile çeken ve bu uğurda her türlü eziyete katlananların sembolü.

⁴ Antigone: Sofokles’in ünlü tragedyasının kadın kahramanı, değere leri uğruna ölümlü göze alan, adalet ve özgürlük savaşçısı.

⁵ Hal ve Gidiş, Metin Turan’ın 2014 yılında yayımlanan seçme şiirlerinin yer aldığı şiir kitabıdır.

⁶ Suları Islatan Mecnun, Metin Turan’ın 2003 yılında yayımlanan bir şiir kitabıdır.

duktan sonra da taşmak lazım. Yani Metin Turan bunu yapabilir” diyerek Turan’ın bilgisini, deneyimini ve maddi, manevi tüm olanaklarını paylaşmaya açık, son derece verici bir yapısı olduğundan bahsetmektedir.

Metin Turan’ın şairliğine değinen *Vedat Yazıcı*, onun bir dizesini de katarak “korkusu yılanların bağdaş kurduğu şehir ışıklarıdır. İyiye, doğruyu, güzeli arayıp da bulamayışın şiiridir Metin Turan’ın yüreğinden kalemine dökülen” sözleriyle kentteki kirlenmenin en başarılı şairlerinden birini selamlamaktadır.

Şair *Celal İlhan*’ın Metin Turan için yaptığı *tek kişilik ordu* benzetmesine, *Prof. Dr. Tuna Ertem* de onun bir Rönesans insanı gibi *komple* oluşu ve *işine sevdalı koca bir yürek* taşıdığı vurgusuyla katkı sağlamaktadır. Tiyatro eleştirmeni, yazar *Yusuf Sağlam* açısından Metin Turan Anadolu hümanizmini üzerine giyinmiştir adeta.

Halkbilim, edebiyat, antropoloji, dil ve dilbilim alanlarında en saygın yayınlardan biri olan *folklor/edebiyat* dergisi Metin Turan’ın özverili çabası sonucunda bugün 100. sayısına ulaşmıştır. Macar Türkolog *Edit Tasnadi* bu başarıda Metin Turan’ın payının büyüklüğüne işaret ederek “bir dergi değerliyse o sırf orada yazanların erdemi değil onun editörünün, baş redaktörünün erdemidir” demektedir. Dergiye ve onun dergicilikteki başarısına dikkat çeken sahaf ve yayıncı *Ahmet Yüksel*’in anlatımıyla, Metin Turan’ın “hayatı da öyle; önce folklor sonra edebiyat”tır. Derginin adı Metin Turan’ın özeti gibidir.

Mehmet Devrim Topses, Metin Turan’ın yaptığı katkıların uzun dönemde görülebileceğine inanarak, onun tıpkı bir ‘mürekkep lekesi’ gibi kalıcı olacağını dile getirmektedir

Yukarıda yer alan genel değerlendirmelerden sonra, Metin Turan’ın yakınlarının anlatımında yer alan bireysel değer öncelikleri, metin içi alıntılarla birlikte aşağıda sıralanmıştır.

İyilikseverlik

Metin Turan’ın dostlukları güvene dayalı, sıkı bağlarla örülü yıllar süren dostluklardır. Geniş bir arkadaş çevresi olan Turan, dostları tarafından çok dürüst, eli açık, iyimser, güvenilir bir insan olarak tanımlanmaktadır. Yüreği daima insan sevgisi ile doludur.

Onun karşılık beklemeden veren bir insan olduğu konusunda, *Ahmet Yüksel* şöyle diyor: “Öyle âlicenap adamdır ki, anahtarını verdi bana ve bir kuruş para almadı depo için. Yani bunu kimse yapmaz; ama o yapar. Hiç sorun yok, çünkü kitap koyuyoruz. Başka bir şey koy-sam belki istemezdi; ama kitap koyarsın, çok sever”.

Gerek çalışma ofisinde, gerekse düzenlediği bilimsel toplantılarla birçok yazar ve akademisyene katkı sağlayan Metin Turan, *Ayten Kaplan*’ın gözünden şöyle anlatılmaktadır: “Metin Bey’in yaptığı sempozyumlarda her şey insancadır. Yediğin insancadır, gezdiğin insancadır, yaptığın insancadır; bazı sempozyumlar hem ücret alır ama aldığı ücretin karşılığını vermez. Metin Bey karşılığını vermenin ötesine geçer; zaman zaman da cebinden öder”.

Metin Turan'ın kapısı herkese açık olan evi, ofisi yakın çevresinin tanışma, buluşma noktası gibidir. İnsanlarla gerçek bağlar kurar ve onların da birbirleriyle kaynaşmasını sağlar. *Havva Tekin*, “Metin Turan'ın Hatay Sokak'ta bir ofisi vardı. O da yazarların, şairlerin, eğitimcilerin, halkbilimcilerin buluşma noktası gibiydi; oraya sık sık giderdik, oranın boş olduğunu hiç hatırlamıyorum. Sürekli birileri gelip giderdi. Ocakta kaynayan çay hiç bitmezdi” sözleriyle anlatmaktadır onu.

Turan'ın iyimserliği ve sevgi dolu olması dostlarında aynı duygularla karşılık bulmaktadır. Dostluğu, gerçek dostluk, sevgisi olgunlaşmış sevgidir. *Okan Murat Öztürk* diyor ki: “Metin Turan, olağanüstü hoşgörülü, dost canlısı, son derece saygılı ve her zaman olumlu bir insan. Bunca yıldır onunla yaptığımız telefon konuşmaları, sohbetler ettik beraber; ben onda hiçbir zaman olumsuz ya da karamsar bir ruh hâli görmedim. Müthiş bir insan, çok büyük hayranlık ve saygı duyuyorum o yönüne. İnsani olarak müthiş bir vasıf.”

Yalancılık, riyakârlık, çıkarıcılık Metin Turan'ın çok uzak durduğu kişilik özellikleridir. İsmail Bozkurt onu “çok sağlam karakterli, dürüst, güvenilir, sözünün eri” bir kişi olarak tanımlamaktadır. İnsanların sıkıntıları ve sorunlarıyla yakından ilgilenen Turan'ın, zor zamanlarda elinden ne geliyorsa yapacağından kuşku duyulmamaktadır. *Halil İbrahim Özcan* “Kimsenin elini taşın altına koymadığı zamanlar, yani en zor zamanlarda bilinir ki Metin Turan vardır. Ona ulaşmak yeter. Gereğini hep yapar ve KIBATEK'in başkanlığını sürdürdüğü yerlerde de buna şahit oldum. Gönüllü örgütlülüğün adeta lokomotifidir” demektedir.

Geleneksellik

Metin Turan'ın yaşamı, Anadolu geleneğinin en güçlü haliyle yaşatıldığı Kars'ın bir köyünde başlamış, çocukluğu bu kültürün yoğun etkisi altında geçmiştir. Ünlü bir halk ozanı olan dedesi Kağızmanlı Cemal Hoca'nın, Metin Turan'ın Türk halk edebiyatı, Türk halk kültürü, ozanlık geleneği, âşık ve saz şiiirleri konulu yapıtları üzerinde etkili olmuştur.

Vedat Yazıcı Turan'ın yetiştiği ortamı şöyle değerlendirmektedir: “baba, on erkek kardeşi ve bunlardan altısı Köy Enstitüsü'nü bitirmiş, öğretmen. Metin bu öğretmen ocağı içinde yetişiyor. Galiba mayasını oradan alıyor. [...] Baba Halk Ocağı Başkanı. Halkevi kentlerde, halk ocakları daha küçük kesimlerde, daha kırsal kesimlerde. Orada oyunlar oynanıyor, tiyatro yapıyorlar”.

Turan'ın doğa sevgisi ve özlemi, Kars'tan ayrıldıktan sonra yazılarına, şiiirlerine yansımıştır. *Yazıcı*, şöyle sürdürür sözlerini: “Doğaya kaçır, yalnızlığının koyu gölgesine sığınır, kentlerden, kalabalıklardan uzaklaşmak ister: ‘caddeleri bunca renkli kentlerden kaçır/ köpüren dağlara sığındım’ diyecektir, *Merhaba* başlıklı şiiirinde”. *Ayşe Mine Gençler* “Anadolu insanının zarif tarafı vardır ya böyle kendinden önce başkasını düşünen onu hep hissederim Metin’de. O hani özünü hiç yitirmemiş, şehirde hep büyümüş ama özünü hiç yitirmemiş; kendi ailesinden,

toplumdan da gelen bir saflığı ve de bir iyi niyeti var” sözleriyle anlatmaktadır onu.

Cengiz Ertem, Metin Turan’ın kültürel mirasa saygısını ve bu mirasın korunması yönündeki yoğun çabasını şöyle anlatmaktadır: “İşte Anadolu’nun değerlerini yaşatmaya çalışıyor ve bunların kaybolmasını istemiyor Metin Turan.[...] Anadolu ezgisiyle, türküsüyle, bütün folklorik alanıyla, öğeleriyle bunu yaşatmak istiyor”. *Murat Tuncel* ise “Metin Bey’i şiirlerinde folkloru şiire katan bir şair olarak görüyorum; hem folklor var hem mitoloji var. Mitoloji, folklor ve serbest şiiri birleştirmiş. Diğer şairlerde bunu görmeniz mümkün değil” demektedir.

Halil İbrahim Özcan “Bazen muzipliği tutup anlatmak istediklerin kendine has cümlelerle anlatır. Okuyup yazdıklarından olsa gerek halk kültürünün eşsiz örneklerini koyar bazen önünüze. Onu ilk tanıdığım günden beri o titiz çalışmalarıyla kültür kazıcılığı ve taşıyıcılığı konusunda verdiği emekler karşısında hep hayranlıkla izlemiştir. Onun bin bir emekle bu konularda verdiği çabayı yakından bilen biri olarak Türk kültür tarihinde önemli bir yeri olduğunu düşünüyorum” diyor.

Başarı

Özkul Çobanoğlu’na göre, “Metin’in kırk tezgâhta bezi vardır ve kırk tezgâhtaki bezini de büyük bir ustalıklı işleme devam eder. Yani on parmağında on marifet olan insanlardan birisidir. [...] bir şeyi çok hızlı öğrenen ve o öğrendiği şeyi kolaylıkla nakledebilen bir özelliği var. Pek çok insanda yok. Alır, içselleştirir ve onu dışa vurup aktarır, öğretir”. *Canan İleri*, Metin Turan’ın farklı alanlardaki başarılarından söz ederken, “Metin ne zaman üretiyor? O sorunun cevabı yok. Çok zeki olduğu kesin. Hafızasının çok güçlü olduğu kesin” yorumunda bulunmaktadır.

Turan’ın başarısı, büyük ölçüde merak ettiği konulara zamanını, emeğini, maddi manevi tüm olanaklarını yönlendirebilme yeteneğinden kaynaklanmaktadır. *Havva Tekin* “Metin çalışkan bir adam; her merak ettiği alana bir girip bakmak isteyen bir ruha sahip” diyor. *Nail Tan’a* göre, “Metin çok meziyetli, çok yönlü olan bir genç. Onu öğrenciliğinden itibaren tanıdığım için, şahsiyetinde gelişmelere bizzat tanıklık ettiğim için son derece mutluyum”.

Metin Turan’ın Türk yayıncılığına katkısını anlatan *Okan Murat Öztürk* bu konuda şunları vurgulamaktadır: “Türkiye’nin bilimsel akademik yayıncılığına çok büyük katkı sağlamıştır hele bizim gibi edebiyat, folklor, antropoloji, müzik, etnoloji, etnografya gibi alanlardan gelen insanlar için çok büyük bir zemin sağlamıştır. O yüzden onun emekleri hakikaten ödenmez”. *Prof. Dr. Yüksel Şahin* de Metin Turan’ın umut dolu yazılarının rahat nefes aldırıcı niteliğini, onun dilin gücünü çok iyi kullanan, güçlü bir edebiyatçı olduğunu vurgulamaktadır.

Evrenselcilik

Onur Bilge Kula'ya göre Turan, “insanı, edebiyatı seven, dünyaya açık bir insan. Kişilik nitelikleri bakımından kapsayıcı bir insan”dır. İyi bir insan olma çabasının altını çizen *Ayten Kaplan*'ın şu yorumu oldukça kavrayıcı ve kapsayıcıdır: “Bir felsefeci gözüyle insan vardır ya samimiyetle söyleyebilirim ki işte o, insan olan insan Metin Turan. Gördüğü, karşılaştığı her şeye önyargısız, baştan değerli gözüyle yaklaşabilen bir insan”. Turan'ın evrenselcilik özelliğine doğrudan vurgu yapan *Betül Mutlu* “Meseleleri hem yerel, hem de yurt dışından farklı pencerelerden bakarak değerlendirir” derken, dünya görüşünün yerelden evrensele geniş bir yelpaze oluşturduğundan söz etmektedir.

Metin Turan'ı evrensel ile buluşturan yaklaşımında, hoşgörü sahibi bir halk ozanı olan dedesi ile çoğu Köy Enstitülerinden yetişmiş olan babası ve amcalarının etkisi bulunmaktadır. Anadolu aydınlanmasının öncüleri olan o kuşak için eğitim, öğrenme, kendini geliştirme yaşam boyu devam edilmesi gereken süreçlerdir. Kendisi de bu kuşaktan biri olan *Celal İlhan* bu etkileşimi şöyle anlatmaktadır: “Köy Enstitülerden biri gibi; bunlarda acayip bir şey vardır. Yaşlandıkça tutkuları artar adeta; ülkesine, insanlığa hizmet tutkuları artar. Yani Metin bizim kuşaktan olmamasına karşın bu özellikleri de taşır kendinde”.

Turan'ın çalışmalarının ülke sınırlarının dışına yayılması, onun farklılıkları kucaklayan barışçı tutumu ve estetiğe olan sevgisi *Nezire Gürkan*'ın şu sözlerinde görülmektedir: “Genele çok dokundu. Edebiyat, sanat dünyası diyeyim, toplumun farklı kesimlerine dokunuyor, bu özel bir duyarlılıktır. Barış elçisi”.

Özyönetim⁷

Yakınları arasında Metin Turan azimli, idealist, adanmış bir kişilik olarak algılanmakta, çocukluğundan beri sürekli kendini yenileme peşinde, öğrenme isteğiyle dolu, meraklı bir yapısı olduğundan söz edilmektedir. Sahip olduğu iç disiplin, onun titiz, çok yönlü ve üretken olmasını sağlamıştır. Turan, yüreğinde hiç bitmeyen bir kitap sevgisi ve okuma aşkı taşımaktadır. *folklor/edebiyat* ve *Turnalar* dergileri; KIBATEK ve Ürün Yayınları gibi uzun soluklu işlerde gösterdiği başarı, onun bir görev/dava insanı oluşunun altını çizmektedir.

Mehmet Devrim Topses onun çok yönlülüğünün kaynağını doğup büyüdüğü özgün halk kültürüne bağlamaktadır: “Çok sayıda yayını var; dergilerde yazıyor, konferanslar veriyor, siyasal yorumları var. Halk kültüründen beslenmesi belki de onu böyle üretken yapıyor”. Metin Turan çevresinden beslenen ve çevresini de besleyen çalışkan bir insandır. *Betül Mutlu* “Hızına yetişmek zordur. Ankara'ya gittiğimde müsaitse onun bürosuna mutlaka uğramak isterim. Çünkü hep yeni ve ayakları yere basan projeleri vardır. Sizi de ilgi ve dikkatle dinler. Çok geniş ve kendini sürekli yenileyen bir bakış açısına sahiptir” sözleriyle anlatmaktadır onu. *Canan İleri* ise, onun bu yönünü şöyle anlatmaktadır: “Metin Turan'ı klonlamak gerekir.

⁷ Bazı kaynaklarda öz yönelim olarak çevrilmiştir.

Bir bölümü yazılarla şiirle sanatla uğraşsın, bir bölümü dergilerle, basınla yayımla uğraşsın, bir bölümü o organizasyon işleriyle uğraşsın ama İlkıyaz’la Zübeyde Hanım’a da kalsın, diye. Son derece çok yönlü bir arkadaşımız Metin Turan”.

Metin Turan’ın çok yönlü uğraşlarına, dışa dönüklüğünü de ekleyen *Mehmet Kansu* “Türkiye’nin de böyle insanlara gereksinimi var. Birçok aydın kendi kabuğuna çekilmiş uğraşıyor ama Metin öyle değil. Metin Bey’in dışa dönük bir kişiliği var ve bu da onu zenginleştiriyor diye düşünüyorum. Metin Bey’in çok renkli kişiliği, deneyimleri, hayattan edindikleri, yeni tasarıları, hayalleri var hep” demektedir. Bu kadar yoğun çalışmasına ve zorluklarla karşılaşmasına rağmen, hedeflerinden şaşmayan ve odağını kaybetmeyen Turan için *Medine Kavurgacı Sivri*, “en çok takdir ettiğim ve sevdiğim özelliklerinden bir tanesi de vazgeçmemek” demektedir.

Uyma

Yakınları arasında güler yüzlü ve nazik bir insan olarak bilinen Metin Turan, işlerini sakinlikle yürütmektedir. Öfkelenmediği zamanlarda bile gülümseyen Turan için, Özkul Çobanoğlu “bunca yıllık arkadaşız, Metin’in hiç öfkelenmediğini görmedim. Metin’in farklı bir kanaldan gülmesi vardır. O kanaldan gülüyorsa Metin sinirlidir. Biraz tutuk, hafif çekik bir gülme şekli vardır. Metin’in en sinirli hâli odur gördüğüm. Yani öfkelenip bağırırsın, çağırırsın, küfredersin onları hiç görmedim” ifadesinde bulunmaktadır.

Folklor araştırmacıları *Nilüfer Özçörekçi* ve *Metin Göl* 1993 yılından bu yana tanıdıkları Metin Turan’ın sakin ve akliselim olduğunu, en kötü durumda bile kızmak, sinirlenmek yerine çözüm üretmeye çalıştığını söylemektedirler.

Güç

Kaynak kişiler arasında, Turan’ın para, statü ve otorite gibi bireysel öncelikleri olduğuna ilişkin bir yoruma rastlanmamıştır. *Nezire Gürkan*, Metin Turan’ın sahip olduğu sosyal güçten bahsetmekte ve “Ne kadar çok insanla gönül bağınız varsa, oradaki temeliniz daha güçlü oluyor” demektedir. *Mehmet Kansu* da, onun edebiyatı farklı ülkelerde tanıtma misyonu açısından bir ‘duayen’ olduğunu düşünmektedir.

Güvenlik

Metin Turan’ın güvenliği bir değer olarak benimsemesi ile ilgili olarak, ailesine, akrabalarına, dostlarına ve onların güvenliğine önem verdiğinden bahsedilmiştir.

Hazcılık

Yakınlarının gözünde, Metin Turan’ın en önemli haz kaynağı çalışmak ve üretmektir. Edebiyat ve kültür konulu entelektüel uğraşlar, dost edinmek ve doğayla buluşmak Turan’ın temel mutluluk kaynaklarıdır

Uyarılım

Görüşme metinlerinde, Turan'ın yaşamının merkezinde yer alan çalışmalarını yaparken ve bunlara ilişkin paylaşımında bulunurken yaşadığı coşku ve heyecan dile getirilmiştir.

Sonuç ve Değerlendirme

Çoğunluğunu yazar, şair, eleştirmen ve akademisyenlerin oluşturduğu kaynak kişiler, kendileriyle yapılan görüşmelerde Metin Turan'ın kişilik özelliklerini açığa vuran ve bir-biriyle büyük ölçüde örtüşen ifadelerde bulunmuşlardır. Bu çalışmada, Schwatz Değerler Ölçeği'nde yer alan bireysel değer tipleri temel alınarak yapılan alıntılar yoluyla Metin Turan'ın değerler dünyası açıklanmaya çalışılmıştır. Metin Turan için dostluk, en önemli bireysel değerlerinin başında gelmektedir. Onun dürüst, eli açık, hoşgörülü ve yardımsever oluşu, ilişkilerinin uzun süren gerçek dostluklara dönüşmesini sağlamaktadır (iyilikseverlik). Doğum yeri ve çocukluğunun geçtiği yer olarak Kars'ın ve Anadolu kültürünün, onun geleneklere saygılı, alçakgönüllü ve ılımlı davranışlarının yerleşmesinde büyük etkisi bulunmaktadır (geleneksellik). Amaçları uğrunda zaman, emek, para harcamaktan kaçınmaz Metin Turan, üretkendir. Parlak zekâsını ve güçlü hafızasını farklı alanlara yönlendirmektedir (başarı). Babası ve amcalarının içinde yetiştiği 'Köy Enstitüsü ruhu' Turan'ı da etkisi altına almıştır. Farklı coğrafyalara meraklı, farklı kültürle saygılıdır. Onun değerler sisteminde, 'insan' ve 'insana özgü' her şey saygıyı hak eder (evrenselcilik). Yaşam hedeflerini kendi belirleyen Metin Turan, özsaygısını yitirmez ve zorluklar karşısında davasından vazgeçmez. Yıllardır sürdürdüğü KIBATEK, *folklor/edebiyat* ve *Turnalar* dergileri gibi uzun soluklu çalışmaları Türk yayıncılık ve akademi dünyasına kalıcı katkılar sağlamıştır (özyönetim). Yakınları Metin Turan'ın her koşulda nazik ve sakin olduğunu, problemlili durumlarda bile öfkesini bastırabilme becerisinden söz etmektedirler. Turan öfkelenmediği ender zamanlarda da gülümsemesini sürdürmektedir (uyuma). Metin Turan, özverili çalışmalarını servet, otorite, ün kazanmak için yapmamaktadır. Ancak, kendiliğinden ona gelen bir toplumsal güç ve toplumsal takdirden söz edilebilir. Bunlar, insan ilişkilerindeki başarısının doğal sonucudur (güç). Aile bağlarının önemi (güvenlik), entelektüel doyum (hazcılık) ve işe duyulan aşk (uyarım) Metin Turan'ın bireysel değerleri arasında yer almaktadır.

Bu çalışma kapsamında, Metin Turan'ın bireysel değerleri arasında bir öncelik sıralaması oluşturmak amacı güdülmemiş olsa da, görüşme metinlerindeki yoğunlukları dikkate alındığında iyilikseverlik, geleneksellik, başarı ve evrenselcilik değerlerine daha fazla, güç, güvenlik, hazcılık ve uyarılım değerlerine daha az vurgu yapıldığı görülmektedir.

Kaynaklar

- Balcı, A. (2004) *Sosyal Bilimlerde Araştırma* Ankara: Pegem A.
- Demir Ö., Acar M. (2002) *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, 5. Baskı, Ankara: Vadi.
- Erhat, A., *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, 1984.
- Giddens, A., (2000) *Sosyoloji* Yay.Haz. Hüseyin Özel, Cemal Güzel, Ankara: Ayraç.
- Güvenç, B. (1976) *Değerler, Tutumlar ve Davranışlar*, Toplum Bilimlerinde Araştırma ve Yöntem, (Derleyen: Ruşen Keleş), Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yay.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1999) *Yeni İnsan ve İnsanlar* İstanbul: Evrim.
- Kıray, M.B. (2006) *Toplumsal Yapı, Toplumsal Değişme* İstanbul: Bağlam.
- Kuçuradi, İ. (1971) *İnsan ve Değerler* İstanbul: Yankı.
- Kuçuradi, İ. (1988) *Uludağ Konuşmaları Özgürlük, Ahlak, Kültür Kavramları* Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, Türk Felsefesi Dizisi 1.
- Kuşdil, M.E., Kağıtçıbaşı Ç. (2000), Türk Öğretmenlerinin Değer Yönelimleri ve Schwartz Değer Kuramı, *Türk Psikoloji Dergisi*, Yıl 15 (45), 59 - 76.
- Morgan, C.T. (1998) *Psikolojiye Giriş Ders Kitabı*. 5. Baskı, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Psikoloji.
- Rokeach, M. (1973) *The Nature of Human Values* New York: Free Press.
- Sagiv, L., Schwartz, S.H. (2000) Value Priorities and Subjective Well-being: Direct Relations and Congruity Effects, *European Journal of Social Psychology* 30(2): 177-198.
- Schwartz, S. H. (1992) Universals in The Content and Structure of Values: Theory and Empirical Tests in 20 Countries. in M. Zanna (Ed.), *Advances in Experimental Social Psychology* Vol. 25 (pp. 1-65). New York: Academic Press.
- Schwartz, S. H. (2012) An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2(1). <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1116>
- TDK *Türkçe Sözlük* (2005) Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Tolan, B., (1985) *Toplum Bilimlerine Giriş, Sosyoloji ve Sosyal Psikoloji*, Ankara: Gazi Üniversitesi No:49
- Turan, M. (2014) *Kültür-Kimlik Ekseninde Türk Edebiyatı* Ankara: Ürün.
- Ülken, H.Z. (2001) *Bilgi ve Değer*, İstanbul: Ülken.

folklor/edebiyat, cilt: 25, sayı: 100, 2019/4
Metin Turan Özel Dosyası

Metin Turan'la Akademik Dergiler Üzerine¹

Birsen Karaca²

Birsen Karaca. Metin Bey, bugün sizinle dergiciliğinizi konuşmak üzere bir araya geldik. Ben sizin dergiciliğinizi bir süredir yakından takip ediyorum, zaman zaman da dergilerinizin akademik kullarında yer alıyorum.

Metin Turan. Dergilerimizin aslında.

Birsen Karaca. Evet, ama benim bilmediğim bazı şeyler de var. Yaşınız genç olmasına rağmen çok sayıda dergiyle bağlantılısınız. Çocuk yaşta mı başladınız, bilemiyorum ama öğrenmek istiyorum, dergiciliğe ne zaman başladınız?

Metin Turan. Hocam, ben de siz soruyu sorarken aklımdan geçirmeye çalışıyordum, sanki 1982 idi, yani bir derginin künyesinde adımın yazılması, on altı yaşındaydım. *Yeni Çağrı* dergisiydi. İstanbul'da çıkıyordu bu dergi. Öyle zengin içerikli bir edebiyat dergisi değil; magazin ağırlıklı gençlik dergisiydi. Çünkü 1980'deki askeri darbenin arkasından böyle magazinsel dergiler daha çok çıkmaya başladı. Bir de sıkıyönetimin hüküm sürdüğü süreçte şöyle yeni dergi çıkartmak uzun bir izin sürecine tabiydi. Dergi ve gazete çıkartmak izne bağlıydı. Ancak çok güçlüyseniz belki bu duvarı aşmak olanaklı olabilirdi ama güçlü olmanız da yetmiyordu. Hatırlıyorum o yıllarda çok çok büyük kuruluşlar bile eskiden yayımlanmış dergilerin ya da gazetelerin yayın haklarını alarak, onun yayıncılığını sürdürüyorlardı. *Yeni Çağrı* diye magazin ağırlıklı ama gençlere açık bir derginin Ankara temsilciliğini üstlendim. Ama derginin künyesinde yer alan kimseyi tanımıyorum: Ne sahibini tanıyorum ne de dergideki başka kişileri. Mektupla iletişim kurmuştum. Ben dergiye yazı gönderdim. Sonra dedim ki bu dergi Ankara'da hiçbir yerde gözüküyor. O zaman dediler ki sen dağıtıcı ol. Öncesinde ben dağıtabilirim diye teklif etmiştim. "Nereye dağıtırsın?" diye sordular: Zafer Çarşısı da o zaman-

¹ Metin Turan'la bu görüşme 23 Nisan 2019'da Ankara'da gerçekleştirilmiştir.

² Prof. Dr. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi öğretim üyesi.

lar kitapçıların merkezi, bir iki de böyle gazetelerin bayilerine bırakabileceğimi düşündüm. “Tamam, biz sizi temsilci yapalım, siz de bu işi yapın,” dediler. Yaptım. Sonra bana dergide bir köşe verdiler. Dergiye herkes mektuplarla ürünler gönderiyor. Ben, orada daha çok halk ozanlarıyla ilgili yazılar yazıyordum. “Halk Ozanları” diye bir köşe açtılar, adımın yazıldığı. Böylece bir köşem oldu; orada düzenli olarak yazmaya başladım. Sanırım, dergi iki yıl kadar çıktı. Yani 82’den 84’e kadar çıkmıştır. Ama ben ondan sonra başka dergilere de yazmaya başladım. Aynı yıllarda *Yeni Çağrı*’dan sonra *Amatör Sanat* diye bir dergi çıktı. Birkaç sayı çıktı, çok fazla çıkmadı. Onun da Ankara temsilciliğini üstlendim. Ama dediğim gibi bu dergilerin hiçbirinin sahibiyle, yayıncısıyla tanışmıyordum, mektup yoluyla kurulmuş bir iletişimimiz var. Onlar bana dergi gönderiyor, ben dergileri kitapçılara dağıtıyorum, dergiye şiir yazıyorum, yazılar yazıyorum, dağıttığım dergileri satılmışsa, satılan dergi sayısı kadar parayı alıp gönderiyorum, iadeleri de postayla yolluyorum. Böyle bir ilişki. Ama daha profesyonelce ya da daha aktif olarak künyesinde adımın yazılı olduğu ilk dergi *İmece* dergisi oldu. Kurucusu Kemal Atamtürk’tür. İmece Sivas’ta çıkardığımız bir dergiydi. Çıkardığımız diyorum ama ikinci sayısından sonra dergi ailesine katılmış oldum. 1984 yılında çıkmaya başladı. Derginin Sivas’ta çıkmasının bir de hikayesi var. Kafamızda şunlar var: Türkiye bir badire atlatmış -burada Atatürk ilk kongreyi düzenlemiş- biz de Sivas’tan kendi çapımızda (gençler olarak) bir şeyler yapalım. Ne olabilir bu? “Dergicilik olabilir,” dedik. Aklımızca, Türkiye’nin aydınlanması konusunda bir çaba göstereceğiz. Daha çok da gençlerin, yazma uğraşısında olan arkadaşların ürünlerine yer verdik dergimizde. Derginin sahipliğini Kemal Atamtürk yapıyordu, benden belki iki-üç yaş büyüktür. Finans konusunda, onun ailesi Almanya’da çalışıyordu, onların desteği oldu. Artık orada profesyonel dergiciyim ben. Sivas’ta kalıyorum, o zaman da teknik liseyi bitirmişim, atamam yapılmamış. O zamanlarda açıktan atanma hikayem vardı. Bekledim, bekledim olmadı, Sivas’a gittim. Ben derginin yayın koordinatörü oldum. Bir anda derginin mutfağındaydım; ofisinde sabahdan gidip akşama kadar çalışıyorum. Sonra üniversiteye gittim, oradan da sürdürdüm derginin işlerini. Edirne’de Trakya Üniversitesi’nde okurken derginin yayın koordinatörlüğünü devam ettiriyordum. Dergi iyi ses getirdi. Çok yaygın bir dağıtım ağı da oluştu. Kendimce, o zaman böyle çıkış yolları arayıp, dergiye farklı yerlerden temsilciler buldum. Örneğin; Çorum’dan, Rize’den, Kars’tan, taşraya ağırlık vermeye çalıştık, hatta öyle bir yaygın ağ içerisindeydik ki dergi çoğu yerde bazı gazetelerden fazla satıyordu. Yani derginin künyesinde yer alan iki-üç arkadaş sadece oradan geçiniyorduk, geçinmek dediğim de “harçlığımız, yani öğrenci harçlığı nedir?” o. Ama bunları sağlayacak bir okur kitlesine de ulaşmıştı dergi. Zor imkanlarla basıyorduk dergiyi, ciddi bir baskı vardı derginin üzerinde. Çünkü taşrada bir dergi çıkarmak o yıllarda daha da zordu: Siyasal iktidarla bir yakınlığımız yok, heveslisiniz onu kimseye anlatamıyorsunuz. Arkanızda öyle parasal bir güç de yok ama derginin işlevi yaygındı. Şöyle işler de yaptık. Mesela, o yıllarda Ankara’da, İstanbul’da gençlik dergileri çıkıyor, daha çok üniversiteli gençliğin sorunlarına ağırlık veriyorlar. O yıllarda temel problemlerden bir tanesi de üniversitelerde dernekleşememe, kız erkek ilişkisinin yöneticiler tarafından baskı altında tutulması gibi. Ama ben şöyle bir kaygıyla yola çıktım; bu dergiler bunları görüyor ama taşrada da ciddi bir gençlik var. O zaman biz taşra gençliğine ağırlık

verelim. Her sayıda bir bölgenin gençlik sorunlarına ağırlık verdik. Mesela, Çorum'da spor salonunu ayarladık, oradaki temsilci arkadaşımız 300'ün üzerinde (Çorum gibi bir yerde ve o zamanda, düşünün) insanı, genci topladı; onların problemlerini konuştu, anket yaptı ve bunu bir yazıya dönüştürdü. Rize'de Erdiñ Ozan adlı bir ağabeyimiz, sonradan da yazmayı sürdürdü. O zaman *Batı Karadeniz Ekspres* ve *Batı Karadeniz* gazeteleri vardı. Bu gazetelerin sanat sayfalarında yazıyordu, kalem güclü bir ağabeyimizdi. O, Rize gençliğinin sorunlarını dile getiriyordu: İşte çay işçiliğinden tutun da mevsimlik işçi olarak gittikleri bölgelerde ve sonrasında döndüklerinde karşılaştıkları problemler gibi sorunları ele alıyordu. Kars'taki gençliğin problemleri, yani kahvehane köşelerinde sıkışmış, iş bulamayan, üniversite okuma eşliğinde ama üniversiteye girme şansları zayıf, bunun gibi taşradaki gençlerin problemlerini konu alan bir dizi yazı ele aldık. Yani o dönem içerisinde, öyle zannediyorum ki hiçbir derginin pek de aklından geçirmedığı, çünkü onlara okur getirmeyecek konulardı bunlar, biz *İmece*'de bunları yaptık. Ama çok iyi isimlere, iyi imzalara da sayfalarımızı açtık. Örnek vereyim. Hasan Ali Toptaş'ın ilk öykülerinden birini *İmece*'de yayımladık, "Ben Bir Gürgen Dalıym" diye bir buçuk sayfalık bir hikâyeydi bu. Hasan Ali sonra bu hikâyeyi geliştirdi, bir çocuk romanı yaptı. Yine ismini hiç unutmam Ahmet Ordu diye bir başka arkadaşımız vardı, çok güzel hikâyeleri vardı. Ahmet Ordu'nun ismini neden unutmuyorum? Dergiyi bastıktan sonra fark ettik ki ismini yazmamışız. Sonra bir kaşe yaptırdık. Tek tek dergilere onun ismini bastık. Bu hikâye, o yıllarda Kore'de yayımlanan *Türkiye Yıllığı*'na alındı. Kore'de yayımlanan yıllıkta sadece *İmece* dergisi vardı. Nedeni de şuydu: Ali Rıza Balaman Kore'de Seul Üniversitesi'nde görev yapıyordu, onun bir öğrencisi, asker kökenli bir öğrenci, ama Tükçe'ye meraklı. *İmece*'yi izliyor ve dergideki bu yazıyı çeviriyor. Hikâye bu ama çok saygın bir ilişkiydi bu. Derginin sonraki sayılarından birinde de Kore'deki Türk Filmleri Haftası'nı haber yaptık. Dergi üzerinden bu ilişkiler etkinleştirildi. Kore Büyükelçiliği ulusal günlerine, resepsiyonlarına bizleri davet etmeye başladı. Ne var ki hiç birine katılamadık. Dergi serüvenim oralarda yoğunlaştı. Dediğim gibi, *İmece* benim daha profesyonelce çalıştığım bir dergiydi ama *İmece*'yi sürdürürken de *Yeni Şiir* diye Ankara merkezli bir başka derginin ekibinde yer aldım. Abdulkadir Paksoy'un yayın yönetmenliğinde Ankara'da çıkardığımız bir dergiydi bu. Bu dergide yine ben yayın koordinatörü olarak görev aldım ama ilk sayısından başlayarak düzenli olarak da yazdım, hep yazdım. Mutfaklarında görev aldığım dergiler bunlardı, edebiyat, sanat dergileri.

Birsen Karaca: Kendi çıkarttığınız ilk dergi hangisiydi?

Metin Turan: Benim sahipliğini de yaparak çıkarttığım ilk dergi, emeğimi de bütünüyle koyduğum dergi, sanki *folklor/edebiyat*'tı. Onun öncesinde mesela *Erde* diye eğitim ağırlıklı bir dergi vardı, birkaç sayı yayımlanmıştı, onun da hazırlanmasında katkılarım oldu ve *Karşı Edebiyat* dergisinin sahipliğini de bir dönem üstlendim. Ama onların yayın politikasını sahiplenene kişi ben değildim. Yani sahipliğini üstleniyordunuz ama yayın yönetmeni başka, öyle mutfakına falan hiç karışmadığım dergilerdi bunlar. Bütünüyle tasarlayıp, düşünsel arka planını kendimin şekillendirdiği dergi *folklor/edebiyat*'tır.

Birsen Karaca: İlk dergi?

Metin Turan: Evet.

Birsen Karaca: Bugüne kadar kaç dergi çıkarttınız?

Metin Turan: Saymadım ama sanki medya patronu Aydın Doğan'dan sonra en çok dergi çıkartan benmişim gibi... Bir taraftan hatırlıyorum şimdi, *Mecaz* vardı. Çok az çıktı, birkaç sayı çıktı, yine edebiyat dergisiydi. *Silgi* vardı, *Promete*'nin, *Praksis*'in ilk çıktığı yıllarda sahipliğini ben yaptım. *Sendika* diye bir dergi çıkarmıştık, daha çok eğitim-iş kolundaki çalışanların seslerini duyurdukları bir dergi, *Ürün Ekonomi ve Mali Yorumlar Gazetesi* diye haftalık bir gazetemiz vardı, onun sahipliğini yaptım. *Littera*'nın da. *Littera* biliyorsunuz, kitap gibi çıktı, aslında dergi değildi, o hep kitaplara özgü ISBN numarasıyla yayımlanmıştır. Ortak kitaptır. Bu da bir bakıma 12 Eylül askeri darbesinden sonra, dergi çıkarmakta güçlük çekenlerin ya da yazı işleri müdürlüğü, vergi mükellefiyeti gibi angaryalardan kaçınanların buldukları bir yoldu. Oysa Türkiye'de dergiler ancak yazı işleri müdürlüğü olursa dergidir. *Littera* işlevsel olarak dergi gibiydi ama ortak kitap olarak yayımladık. Derginin ilk yayın adresi benim ev adresimdi, o zaman Batıkent'te oturuyordum, oradan çıkmıştır. Aslında *Littera*'nın arkasındaki hikâye de Sivas'a dayanıyor, çünkü o yıllarda Cengiz Ertem Hoca ile Tuna Ertem Hoca Sivas'ta, Cumhuriyet Üniversitesi'nde görev yapıyorlardı. Yine o yıllarda *4 Eylül* diye bir ortak kitap çıkartmışlardı. Sivas o zaman hareketlenmişti. Bizim İmece'yi çıkarmamız, yanı sıra Taki Akkuş adlı bir arkadaş, bir öğretmen, yazar arkadaşımız da *4 Eylül Yayınları*'nı kurdu Sivas'ta, büyük paralar harcadı. Onun ekonomik durumu iyiydi. Sanki yarıncılıktan para kazanacakmış gibi bir hayal içerisine girdi. Birkaç evini sattı, yarı müteahhlik de yapan birisiydi, ciddi mali külfetlerin altına girerek o yıllarda hem *4 Eylül Yayınları*'nı kurdu Sivas'ta 12 sayı *Eylül* adlı bir edebiyat dergisini hem de *4 Eylül Ortak Kitabı*'nı çıkarttı. Bu ortak kitap bildiğim kadarıyla 2 sayı çıkabildi. Sonra ben Trakya Üniversitesi'ne gittim, dönüşte Ankara'ya yerleştim, Cengiz hocalar da Ankara'ya dönmüşlerdi. Tekrardan bir dergi çıkarma arayışları varken, *Littera*'yı çıkardık. Bu ilk sayılarda benim fonksiyonum teknik hazırlıkları, basımı gibi işlerle uğraşıyor olmak bir de sahibi gözükersen evimi adres göstermek. O zaman benim ortaklığımın da olduğu Damar Yayınları vardı, *Damar Edebiyat* dergisinin de kuruluşunda yer aldım. O süreç ayrı bir macera! Ayrıca Ümit Sariaslan'ın kurucusu olduğu, *Yeni Şiir*'den de birlikte hareket ettiğimiz Abdulkadir Paksoy'un de emektarı olduğu *Anadolu Ekini* dergisinin de ikinci dönem yayımlanma serüveninde sahibi ben gözükiyorum ve dergi bu dönemde bizim ofiste hazırlanıyordu.

Birsen Karaca: *Kül*'de var mıydınız?

Metin Turan: *Kül*'de de vardım ama *Kül*'ün aktif yayın kurulunda falan yoxtum. Sadece destek veriyordum, yazı olarak, ekonomik olarak belki küçük küçük katkılarım olmuştur ama *Damar*'ın kuruluşunda vardım.

Birsen Karaca: Biraz önce söylediklerinizden tasarladığım sorunun cevabını aldım, yalnızca edebiyat dergileri çıkartmamışsınız.

Metin Turan: Evet, evet. Sadece edebiyat dergileri değil ama ağırlık edebiyattaydı. Benim daha çok kendimi ifade ettiğim dergiler ya da kendimi mutfağında görmeye çalıştığım dergiler, edebiyat dergileriydi. Diğerleri daha çok mesleki dergilerdi, onlarla da şöyle bir ilişkimiz vardı: Benim işletmem vardı, yayıncılık yapıyordum, yayımların sahipliği de oradan geliyor, yani bir başkası, kendimi düşünsel olarak yakın hissettiğim insanlar dergi çıkaracakları zaman yeniden mali külfete gireceklerine, ben zaten vergi veriyorum, benim üzerimden bu işi yürütüyorlardı. Onların sorumluluğuna da inanıyordum, yanlış iş yapmayacaklarına, başıma bela açmayacaklarına güveniyordum. Az önce bahsettiğim sendika dergisinde Niyazi Altunya gibi çok saygın bir isim vardı. Türkiye’de ilk eğitim sendikacılığının öncülüğünü üstlenmiş birisi. Aynı ekibin içerisinde Erdal Çalı ve Feyzi Coşkun vardı. Bunlar hep sorumlu davranan, ne yaptığını çok çok çok iyi bilen insanlardı. Sendika dergisini onlarla çıkartmıştık. *Ürün Ekonomi ve Mali Yorumlar Gazetesi*’ni *folklor/edebiyat*’ta da birlikte olduğumuz Faruk Güçlü’yle çıkartmıştık. O da iktisatçıydı. Ben de bir yanımla ekonomiyle bağlantılıydım ama asıl işleri o yapıyordu. O yıllarda alternatif bir ekonomi gazetesi yapabilir miyiz, diye niyetlendik ama yapamadık. Birkaç sayı çıkardıktan sonra yayını durdurmak durumunda kaldık.

Birsen Karaca: Edebiyatçıdan iktisatçı olamıyor demek ki.

Metin Turan: Şöyle söylemek daha isabetli sanki; edebiyata bulaşmış iktisatçılar, ekonomide pek başarılı olamıyorlar. Özellikle de kendi bireysel ekonomilerini şekillendirmede. Oysa biliyorsunuz ekonomi eğitim almış, o sektörün içerisinde olan ciddi edebiyatçılarımız da yok değil. Örneğin, Fethi Naci, Asım Bezirci, Yılmaz Karakoyunlu ilk aklıma gelenler. Hatta Cemal Süreya da öyledir. Siyasal Bilgiler’de okumuştur yani o da maliyecidir.

Birsen Karaca: Güzel... Bir sorum olacak. Biz, yani ben ve benim dönemimdeki yaşamının tamamını akademik dünyada geçirmiş insanlar, kariyerimizin ilk yıllarında akademik dergiler ararken Prof. Dr. Gürsel Aytaç’ın manevi desteğiyle çıkan...

Metin Turan: *Gündoğan Edebiyat*.

Birsen Karaca: Evet, *Gündoğan Edebiyat* vardı. *Gündoğan Edebiyat* akademik bir dergi değildi, zaten o yıllarda bireysel olarak çıkartılan akademik bir dergiden bahsetmek pek mümkün değildi. Hatta belki *folklor/edebiyat* da başlangıçta akademik bir dergi değildi. Yanılıyor muyum? Başlangıçta yayına akademik olarak mı başlamıştı?

Metin Turan: Yok, öyle bir niyetimiz yoktu. *Littera*’da da (*Littera* biraz daha eski) yapılmak istenen oydu. Derginin mimarları olarak bu sorunun yanıtını en doğru şekilde P Cengiz ve Tuna Ertem hocalarım veribilirler ama benim kanaatimce akademik dünyayı edebiyatın içerisine çekmek gibi bir dert vardı ya da o dünyanın içerisinde yazarların yayın mecrası olsun diye çıkartılan bir dergiydi. *folklor/edebiyat*’taki yaklaşım, anlayış da sanki oydu, yani benim anlayışım oydu. Benim şöyle bir kaygım olmuştu: 1983 olması gerekiyor, 82 de olabilir. *Yazko Somut* diye haftalık bir gazete çıkıyordu. Aslında kafamda olan (ekonomik gücüm olsa yapabileceğim son işlerden biri olabilir bu), en az yüz sayı *Somut* ölçeğinde bir

haftalık gazete çıkarmak. Çünkü bu gazete çok etkilemişti beni. Orada bir anket yapılmıştı. Yaklaşık yüz ya da daha fazla da olabilir, rakamları yanlış hatırlıyor olabilirim. Bu dergiden akademisyenlere telefon açılıyor, deniyor ki son altı ayda okuduğunuz roman, son bir yılda okuduğunuz roman ya da son bir yılda okuduğunuz şiir, son bir ayda okuduğunuz şiir kitabı nedir? Rakamları net hatırlamıyorum ama kafamda iz bırakan şuydu: Diyelim, yaklaşık yüz akademisyene telefon ediliyor. Bunların içinden sadece ikisi bir edebiyat kitabı okumuş olduğunu söylüyor. Aralarında filolog olanlar var, coğrafyacı olan var, tarihçi olan var, matematikçi olan var ama edebiyattan çok uzaklar. Bu bana çok absürt gelmişti. Oysa matematik profesörü de olsa, fizik profesörü de olsa, tıp profesörü de olsa ya da doçenti, doktoru ne ise, genel olarak akademisyen edebiyattan uzak kalmamalı. Düşünün, insan iletişimini dille kuruyor, dili besleyen ise edebiyattır. İşte böyle köşeli bir düşünceye sahibim. Beni çok çok yaralamıştı o anketin sonuçları. Yani akademisyenler okumuyor. Oysa akademisyenlik benim çok yücelttiğim, ciddi önemsediğim bir statü. Bu anketin sonuçları üniversite, dolayısıyla da akademisyenlerle ilgili kafamda kötü bir algı oluşturmaya başladı. *folklor/edebiyat*'ı çıkarma hazırlığı aşamasında da kafamda hep bu soru işareti vardı. Çünkü zaten görüyordum. Diyelim ki İmece'yi çıkarıyoruz, bazı yazılar geliyor, akademik unvanı olan insanlardan da yazılar geliyor: Kullandıkları Türkçe çok bozuk. Benim kendi Türkçem çok çok mükemmel değil, hele o yıllarda benim de dil ve anlatımım çok berbat ama onlar, öyle ya da böyle çok daha yetkin bir konumdalar. O zamanki algım bu, öyle olmalı diye bir yargıya sahibim. Ben, yazım hatası yapabilen bir akademisyen olabileceğini hiç düşünemiyordum. O yıllarda hele, genç bir insansınız, lise öğrencisisiniz ya da üniversitelisiniz ama gelen yazılara bakıyordum, çok kötü. O zaman dedim ki bu insanların da içinde olabileceği bir dergi olmalı. Burada şöyle bir problem de var: Entelektüel kavramı nasıl birisi için kullanılabilir. Yani bir matematikçi, sadece matematik soruları çözerek bilim insanı olamaz. İşte kafamda mekik oluşturmuş böyle bir dolu soruya yanıt aramanın zeminidir *folklor/edebiyat* serüveni.

Birsen Karaca: Dediğiniz tip bilim insanı olur da entelektüel olamaz.

Metin Turan: Etnellektüel bilim insanı dünyaya ve olaylara sınırlı bir çerçeveden bakmanın dışında bir kişiliktir. Yukarıda portresini çizmeye çalıştığımız 'ilim insanı' antelektüel olamaz ya da onun yaptığı bilim nereye kadar gidebilir? Dili doğru kullanmazsa kendini nasıl ifade edebilecek? Şöyle bir yanı da var: Diyelim ki Einstein'ı okuyoruz, büyük bir fizikçi ama bakıyorum o konferanslar vermiş, yazılar yazmış, çok sayıda çevrilmiş kitapları var.

Birsen Karaca: Biliyorsunuz, Einstein'ın üniversiteye alınması aşamasında edebiyatı zayıf olduğu için, geri çevrildi. Bir yıl bir ailenin yanında edebiyat dersleri aldıktan sonra üniversiteye girmeye hak kazandı. Bu noktada sorumu şöyle formüle edeyim: *folklor/edebiyat*'ı akademik bir dergiye dönüştürmek için sizi motive eden neydi?

Metin Turan: En başında mikro çalışma alanına sıkışmış üniversite çevresini, edebiyatçıları ve edebiyat meraklılarını multidisipliner bir zeminde buluşturmak... Halk kültürü bilgisi de olmalı ama fantastik edebiyattan da haberdar... Sosyolog olmasa da sosyal olay-

larla edebiyat, edebiyatla tarih, tarihle müzik, müzikle ekonomi arasında okuma düzeyinde de olsa bağ kurabilecek bir merak oluşturmak. Siz çok daha iyi bilirsiniz, o yıllarda, yani doksanlı yıllarda şöyle bir şey vardı: dağılan Sovyetler Birliği'nden Türkiye'ye çok sayıda akademisyen gelmeye başlamıştı. Bu insanları karalamak, kötülemek anlamında değil ama davranış olarak, nasıl söyleyeyim, oturması, kalkması çok berbat, yani ortalama sokaktaki insanın tavırlarından daha zayıf tavırlara sahip ama profesör olanlar vardı. Bu nasıl olabilir diye kendime çokça sormuşumdur. Sonra birisi uyardı. Dedi ki, bunların iki grubu vardır. Birisi Moskova'da alır doktorasını. Ki orada felsefe bilgisi olmadan, hangi branşta olursa olsun kimse akademisyen olamaz.

Birsen Karaca: Doğru.

Metin Turan: Bir kısmı da, bunlar kendi coğrafyalarında, örneğin, Özbekistan'daysa Özbekistan Milli Eğitim Bakanlığı'nın verdiği bir unvandır o, akademik unvan değildir. Buna daha sonra, 2001 yılında Kazakistan'da Ahmet Yesevi Üniversitesi'ndeki bir sempozyumda, KIBATEK Edebiyat Sempozyumu'nda bizzat tanık oldum. Üniversitenin rektörü geldi, ben de takdimleri yapıyorum. İki şey söyledi bana. Biri, "Bizim millî marşımızın çalınması için anons etmeyeceksin," dedi. İkincisi de, "Beni çağırırken akademik profesör diyeceksin," dedi. "Allah, Allah, akademik olmayan profesör de mi var?" dedim kendi kendime. Sonra sorguladım. Varmış. Buna tanıklık da ettim. Orada bildiri sunan profesörler de vardı, kimi dipnot kullanmayı bilmiyordu ya da yaptığı atıflar çok amatörceydi. Uyardılar, dediler ki bir, biz sadece millî marşımızı millî günlerimizde söyleriz, öyle futbol maçlarında falan söylemeyiz. İki, bizde akademik profesörlük vardır, rektörümüz de öyledir. Bunun ayırımına sonradan vardım. Sözü oraya getireyim. *folklor/edebiyat* dergisinin bir tarafta akademik yazılara da

açık olmasını, yani universal bir yayın olsun istedim. Çünkü üniversitelilere ulaşsın bu dergi, kendilerini bulamadıkları dergiyi okumuyorlar üstelik. Diğer taraftan da edebiyatçıların, yazarların, akademi dışındaki yazarların da akademik yazarlarla hemhâl olmalarını, tanışmalarını, buluşmalarını sağlayacak bir düzlem oluştursun diye düşündüm *folklor/edebiyat*'ı. Uzun süre de bunu yaptı. Ne zaman ki bu indeksler, uluslararası atf listeleri falan çıkmaya başladı, insanlar oraya yoğunlaştı. Son, özellikle de iki yıldır, dergi bu çizgiden belki uzaklaştı, belki belirgin olarak uzaklaşmış oldu ama kurulduğu yıllarda benim temel amacım buydu: Mutlaka dergiye şu kadar atf yapılsın diye bir makaleyi yayımlamak değil, tam tersine okunsun, okunabilen bir dergi olsun hedefindeydim. Hatta çok bilinen isimler ama benim dünya görüşüme ters insanlar da yazı gönderiyordu ve ben yayınlıyordum. Ofise geliyorlar, tepkimi ölçmeye çalışanlar da var. Soruyorlar, “Kriteriniz ne, makaleleri neye göre seçiyorsunuz?” diyorlar. Ben asla isme göre yazı seçmiyorum. Üslup varsa, o yazıyı yayımlamakta sakınca görmüyorum. Bu atf hikâyesi başlayınca, neye göre yazılacak? APA sistemine göre mi olacak, yoksa başka bir sisteme göre mi olacak? Tamam, bir birlik olsun ama bir yazıda üslup yoksa dünyanın en orijinal yazısı da olsa, bence o yazının yazana aitliği tartışılır. Hangi branştan olursa olsun. Akademisyenin de bir üslubu olmalı. Eğer üslubu varsa, zaten özgündür. Bilginin kendisi kadar, biçimin yetkinliği, yazanına özgünlüğü de sosyal bilimler için öncelik tanınması gereken hususlardan biri olmalıdır diye düşünürüm. Düşünce evrenimizi şekillendirenin bildiğimiz ve kullandığımız dil olduğunu; kelimelerin kendileri kadar kullanılma, söylenilme biçimlerinin de önemli olduğuna inanırım. Böyle kestirme bir yargım vardır. Dergileri yayımlarken, gönderilen makaleleri değerlendirirken de en çok titizlendiğim noktalardan biriydi buydu.

Birsen Karaca: Ama sizin hakem kurulunuz da işlemeye başladı daha sonra. İlerleyen dönemlerde.

Metin Turan: Tabii, onu aslında o yıllarda da işletiyorduk. Diyelim, bir konu var ve ben bilmiyorum: Her şeyi bilmek durumunda değilsin zaten. Uzmanlık gerektiren konular var. Hep danışıyordum; yayın kurulu vardı. Soruyordum, “Hocam, böyle bir yazı var ne dersiniz?” diye. Bakıyorlardı; düzeltilebilenler düzeltiliyor, yazarına öneriler götürülüyor veya hepten reddedilmesi gerekiyorsa iade ediyorduk. Ne olursa olsun, yazanına, o yıllarda henüz internet yok, yaygın olmadığı dönemlerde de ya daktilo edilmiş yazılar geliyordu, biz bunları yeniden diziyo, düzeltiyor öyle dergiye aktarıyorduk ya da disketle gönderiliyordu. Disketle gönderilme dönemi, 90’ların sonlarıdır, işimizin kolaylaştığı dönemdir ama yine de daktilo ile yazılmış yazılar gönderilmeye devam ediyordu. Ne olursa olsun, tüm yazı gönderenlere yanıt yazıyordum. Ve bütün yazılar için onu yayına çevirme heyecanı taşırdım. O bakımdan da üç, beş kez düzeltme yapılmasından, gidip gelmesinden hiçbir zaman yorgunluk duymamışımdır. Özellikle de genç bir arkadaş ise yazıyı gönderen, hevesini kırmadan, kimi kez ortalama bir yazı da olsa onun yazma cesaretini kırmamak için yayımlamayı tercih ederdim. Danıştım, hakem olarak değerlendirmesine başvurduğum isimlerin yazıyı reddetme yerine düzeltme, katkıda bulunma yaklaşımındaki isimlerden olmasına özen gösterirdim. Bundan

sonuçta yazan da memnun olurdu. Hakemlik sisteminden anladığım oydu. Bir yazı geliyorsa, o yazıyı yetkinleştirmek gerekiyor. Hakemlik sürecine hep böyle baktım. Yani hep iyi hakemler seçtim o açıdan da. Diyelim ki Rus edebiyatıyla ilgili bir konu gelmiş, bunu kim kritik yaparsa yazana da katkısı olur, Birsen Hocama gönderdim. Ya da halkbilimle ilgili bir makale var, bunu hangi hakeme göndermeliyim? Çünkü çok kolay, hakem formlarında, şöyle bir çentik atarak “hayır” demek de mümkün. Ya da kısaca “Alana katkısı olmamıştır,” diyerek reddeden veya “çok iyidir” diyerek onay veren çok örnek var. Ama benim titizlendiğim, daha çok da yararına inandığım sistem şuydu: Doğru hakeme göndermek. Yani hakemi siz tanıyorsunuz, hakemin oturup bir makale kadar düzeltme yazdığını bilirim. Reddetmek çok kolay ama sonra o genç akademisyeni geliştirmek, aslında biraz da hakemlik sistemini iyi işleten dergiciye bağlıdır. *folklor/edebiyat*’ın yaptığı budur. Benim de uygulayamadığım ama kafamda soru olarak kalan, hakeme isim kapatarak makale yönlendirmek... Kimi kandırıyoruz ki? Kimin ne alanda çalıştığı çok belli. Yani yazarın ismini kapatmana gerek yok. Atıflarındaki üç makaleye bakarsanız, yazarın hangi alanda çalıştığını, kim olduğunu, çok zeki ve bilgili olmanıza gerek yok, ilgiliyseniz bilirsiniz zaten. Bence bu çok savunulabilir, tercih edilebilir bir mekanizma değil. Tam tersine, açık olsun ama gönderdiğiniz hakem onu yetkinleştirmek, geliştirmek konusunda katkıda bulunsun. Ortak bir yayına dönüşsün, hakem ve derginin benim kafamdaki özelliği şuydu: Ortak ürün. Hakemlik de bu ortaklığın paydalarından bir tanesi. Yazı işleri, yayın kurulu bunlardan bir tanesi, yazar da bir parçası.

Birsen Karaca: Ben sizin akademik dergi çıkartmanızı önemsiyorum. Neden önemsiyorum? Akademik dergiler geçmişte de vardı. Yani tüm üniversitelerin bünyesinde, fakültelerin bünyesinde kendi uzmanlık alanıyla ilgili akademisyenlerin yapmış olduğu çalışmaları yayımlayan, hakem kurullarından geçiren, bu yazılardan akademik nitelik talep eden yayınlar her zaman oldu. Bu uygulamalar, üniversite ve fakültelerin kuruluşundan beri de vardı. Ben sizinle tanışmadan önce, bizim kendi Fakülte’mizin, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nin dergisindeki o süreçlerden geçiyordum. Bu dergilerde son derece başarılı ve saygın çalışmalara yer veriliyordu. Ama sizin çıkartmış olduğunuz dergi şöyle bir şey yapıyordu: Siz akademik camianın dışında birisi olarak, akademik bir dergi çıkartıyorsunuz ve derginiz dışarda yayımlıyorsunuz. Yani akademik çalışmalar üniversitelerin dışındaki bireyler tarafından da takip edilebiliyor. Popüler dergilerde değil, örneğin, Gürsel Hoca anlatır, popüler dergilere yazdığı için akademik çevrelerden tepki aldığını söyler. Siz öyle bir şey yapıyordunuz ki akademik nitelikli bir dergi çıkartıyordunuz ama siz kendiniz akademinin dışından birisiydiniz. Gerçi şimdi *folklor/edebiyat* bir üniversitenin bünyesinde çıkıyor. Hangisinde? Onu da telaffuz edelim.

Metin Turan: Benim de çalışmakta olduğum, Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi’nin akademik yayın organı oldu. 57. sayıdan itibaren yayınını orada sürdürdü. 89. sayıya kadar da yine sorumlu yayın yönetmeni olarak ben devam ettim. Sonrasında aktif olarak Metin Karadağ Hoca bu görevi üstlendi. Metin Karadağ hocam zaten 57. sayıdan itibaren de Genel Yayın Yönetmeni olarak derginin mutfağında görev üstlenmişti. Ancak 89. sayıdan itibaren her şeyiyle; yazıların seçimi, dosyaların oluşturulması, hakemlerin belirlenmesi, redaksiyonu,

yazışmalar... Tüm bu yükü Metin Karadağ Hoca üstlendi. Bense yayın koordinatörü olarak teknik işleri, aboneler, dağıtım gibi işleriyle ilgimi sürdürüyorum. Derginin akademik anlamda niteliğinin derinleşmesinde Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi'nin yayın organı olması ve elbette Metin Karadağ hocanın bu görevi üstlenmesinin payı büyüktür.

Birsen Karaca: Benim de yükselme aşamalarımda zaman zaman yazı gönderdiğim olmuştur. Daha sonra dergide hakem olarak da görev aldım. Sanıyorum çok sayıda akademisyenin yükselme aşamasında uluslararası indekslerde taranan ve son derece prestijli olan bu dergide yayınları çıktı. Böyle bir derginin hem isim babalığını yapmış olmak hem kurucusu olmak hem yayıncısı olmak hem de böyle bir dergiyi Türkiye'ye kazandırmış olmak, Türkçeye kazandırmış olmak çok güzel bir şey olsa gerek. Bir şey daha soracağım: Sizin bir de *Turnalar*'ınız var. *Turnalar* dergisi. O da çok hoş bir dergi. Bir hakem kurulunuz vardı, bir danışma kurulunuz vardı ama böyle yarı akademik diyebileceğim bir nitelikteydi. Çünkü ürünlere de yer veriyordunuz, edebiyat ürünlerine de yer veriyordunuz. O da son zamanlarda sanki akademik, bütünüyle akademik bir dergi olabilecek kapasiteye doğru gidiyormuş gibi. Yanlış mı duyumsuyorum?

Metin Turan: Doğrudur, çünkü akademik dergilerin içerik açısından belli sınırlılıkları taşıması gerekiyor. Daha nitelikli, sınıflandırması üst düzeyde olan indekslere girme telaşı *folklor/edebiyat*'ın farklı disiplinlerdeki yazıları da içermeye alanını daralttı. Geçmişte, benim tasarladığım dergi çizgisinde şöyle bir yelpaze vardı: İletişimden tarihe kadar, halkbilim, antropoloji, sosyoloji gibi alt başlığı çok olan bir dergiydi hedeflenen. Çünkü derginin fiziksel olarak, imkanları da buna elverişliydi. 840 sayfa çıkardığımız sayıları vardı. 600 sayfa çıkardığımız sayılar oldu. Bunlardan çekinmiyorduk, çünkü benim derdim, çokça iyi ürün yayımlayıp, çokça değişik alandan makaleyi bir arada toplayıp, bunları okuyabilmeleri için değişik disiplinlerin uzmanı olan insanlara da ulaşabilmek. Bu uygulamanın çok olumlu tepkilerini almıştım. Örneğin, İstanbul Üniversitesi'nden Antropoloji Bölümü'ndeki hocalarımızdan biri, Taylan Altuğ, "Tam böyle bir dergi düşünmüştüm, " demişti. Yine İstanbul'da, Prof. Dr. Nephane Saran'ın öncülüğünde Antropoloji Derneği tarafından 1999 yılında düzenlenen I. Ulusal Antropoloji Kongresi toplanmıştı. Nephane Hoca başta olmak üzere oraya katılanların hemen hepsinin, derginin içeriğinden, disiplinlerarasılığından hoşnut olduklarını işitmiştim. Unutamadığım bir başka tepki de şöyledir: Orta Doğu Teknik Üniversitesi İktisat Fakültesi'nden mikro iktisat çalışan bir hocamız, aradı, yakınlıkla; "Beni kaç gündür uykusuz bırakıyorsunuz?" dedi. Ben de bir yanlış mı yapıldı diye düşünüyorum. Olur ya, genelde akademik dergilerde karşılaşılan tepkilerden birisi, kendi makalesinden ya da kitabından alıntı yapılmıştır da hocanın ismi anılmamıştır. Ben benzer bir tepki bekliyorum. Sonra hoca açıkladı. O günlerde etnomüzikoloji özel sayısı yayımlamıştık. Hoca, "Ben notaları hep tek tip zannederdim. Bu etnomüzikoloji özel sayınızı okuyorum kaç gündür. Ben iktisatçıyım. Hiç alakam yok, hiç müzik aleti kullanmam ama konserlere giderim, dinlerim, merakım vardır. Bu sayı da elime geçince, tek tek okudum -onu okudum, bunu da okuyayım, diyerek. Ben anladım ki her halkın, her etnik kökündeki insanın kendine has müzik terminolojisi ve müzik

simgeleri var. Bunlardan haberdar oldum,” dedi. Dergiye abone olanlar da çok farklıydı. Örneğin, İstanbul’da bir denizcilik şirketi her yıl yılbaşında bizim bu dergimizden satın alırdı, yirmi tane. Orada görevli birisine, “Bir denizcilik şirketi ne yapar bunu?” diye sordum. “Üst düzey yöneticilerimize dağıtıyoruz. Çok seviyorlar,” dedi. Neden? Çünkü farklı alanlardan okuma yapabiliyor. Yani insanın ufkunun genişlemesi denilen şey biraz bu, biraz bu işlevi yapıyor. *Turnalar*’da aslında yapmak istediğim, yapmaya çalıştığım, daha doğrusu, *Turnalar*’ı, ben yüz yüze geldiğimizde indeksleyen kuruluşlara da (örneğin, Ulakbim) hep söylüyorum bunu. Ben akademik dergilerle ilgili olarak şöyle düşünüyorum, örneğin, çeviribilim dergisi ya da çeviri dergisi nasıl akademik dergi olabilir? Yani bir insan, bir akademisyen, inceleme yapacak birisi, incelediği dilden doğru bir çeviri yapmayı başaramadan, bunu nasıl yapacak? Bir kere çevirisinin doğru olması gerekiyor. Örneğin, sizin Ermeniceden, Rusçadan bir metin çevirmeden Ermeni dili ve edebiyatı ya da Rus dili ve edebiyatı hocasının, akademisyen olarak yükselmenizin bir anlamı olmalı. Yani iyi çeviri yapmak da gerek. Peki, bu çalışmalar nerede yayımlanacak? Ancak bir yanıla ürün dergisi olan akademik bir dergi bu işlevi yapabilir. Çeviri metinlerle birlikte akademik makalelerin de yer aldığı bir dergi olmalı. *Turnalar*’ı böyle bir dergi yapmaya çalışıyorum. Aslında bu diğer alanlar için de geçerli. Derginin ismi *Türk Dili Çeviri ve Edebiyat Dergisi*, çeviriyle ilgili makaleler, ürünler, çeviri makaleler de orada ağırlık kazanmalı ve insanlar orada görebilmeliler ki ona göre değerlendirsinsinler. Yani hem ürünler hem de akademik çalışmalar aynı dergide olmalı. Bence alana özgü akademik derginin çerçevesi böyle olmalı. Ben eğer bir indeks yöneticisi olsam, bunlara dikkate ederim. Tabii bu tarama işini yapan kuruluşların başında bireyler var, sonuçta buna kişiler karar veriyor. Mesela bu durumu YÖK Başkanı’na da aktardım -Yekta Hoca edebiyat kökenli birisi, zaman zaman değişik vesilelerle görüşüyoruz, “Hangi branşta olursa olsun, özellikle sosyal bilimlerdeki, daha çok da edebiyatçıların mutlaka bir ürün dergisinde yayın yapmaları zorunlu kılınmaz mı?” dedim. Akademik makaleyi yayınlıyor, hoş ama Türkiye’nin saygın edebiyat dergilerinde mutlaka bir makale yayımlasın, üslubunu görelim. Makale yazabilir ama üslup sahibi olamadıysa... Şimdi Türkiye’de, isimlerini anmakta yarar var, Pertev Naili Boratav, İlhan Başgöz, Mehmet Kaplan, Sedat Veyis Örnek, Orhan Okay, Birol Emil, Gürsel Aytac, Tuğrul İnal vd, bunların Türkiye’nin edebiyat dergileriyle bir bağı olmasaydı anlatımları bu kadar yetkin olabilir miydi? Ters durumlar da var örneğin, akademisyen değil ama üniversitede bilimsel çalışmalar yapmış Tanpınar, Halide Edip gibi. Tanpınar’ın yetkin dilinin arkasında edebiyatçı oluşu vardır. Dili yetkin olmasa kendisini en iyi nasıl ifade edecek? Ya da Halide Edip Adivar. Bunlar hem üniversitede hocalar hem de edebiyatçılar. İyi edebiyatçıların bana göre, edebiyat dünyası, edebiyat dergiciliği, edebiyat yayıncılığıyla da sıkı ilişkilerinin olması gerekir, edebiyat fakültelerinde çalışanların da böyle bir organik bağının olmasında çok yarar olacağına inanıyorum.

Birsen Karaca: Edebiyat dünyasında yaşayan ilginç bir olgu vardır, vurgulamakta yarar var: “Edebiyat” teriminin hem edebiyat ürünlerinin verildiği uygulama alanı için hem de edebiyat bilimi için kullanılması zaman zaman karışıklığa neden oluyor. Bilimsel bir çalışma

yapabilmeniz için uygulama alanında gerçekleşen her şeyi çok iyi bilmeniz gerekiyor: eseri de yazarı da olay ve olguları da. Çok önemli, klasikler arasına girmeyi başarmış yazarları inceliyorsunuz ama inceleme yaptığınız süreçte araştırmacının hiç değişmeden kalması, hiç gelişmemesi; okuduğu, incelediği eserin araştırmacının üslubuna, bakış açısına bir şekilde yansımaması ve incelediği konuya yaklaşımda farklılık oluşturmaması olanaksızdır. Birdenbire değil, ağır ağır gerçekleşen bir değişimdir bu. Çünkü inceleme süreci aynı zamanda bir diyalog ve etkileşim sürecidir. Edebiyatın söylem geliştirme gücünün araştırmacının kalemini de etkilememiş olması olanaksız gibidir. Bence, edebiyat söylem gücünü yalnızca edebiyat için değil, matematik için de tarih için de fizik için de tıp için de mühendislik için de, kısaca tüm disiplinler için kullanabilir ve kullanılmalıdır. Türkiye’de eksikliği hissedilen edebiyatın söylem geliştirme gücünün hem edebiyat dünyasında hem de diğer disiplinlerin faaliyet alanlarında hissedilmemiş olmasıdır. Bana göre bugün Türkiye’de edebiyatın yapmakla yükümlü olduğu başat iş bu olmalıdır. Çünkü diğer disiplinler de kendilerine ait bir söylem geliştirmek zorundadır, bu da edebiyatın desteğiyle yapılabilecek bir şeydir. Aslında hiç kimse ben edebiyat okumam, ben roman okumam, ben öykü okumam, ben şiir okumam deme lüksüne sahip değildir. Bu bilinci uyandırmak, edebiyatçıların, içinde yetiştikleri kültüre yapmakla yükümlü olduğu çok önemli bir hizmettir.

Metin Turan: Edebiyatçılara baktığımızda da bunu görmüyor muyuz? Hocam. Örneğin, Nabokov. Bir taraftan bir roman yazarı, bir edebiyatçı öteki taraftan edebiyat bilimci.

Birsen Karaca: Ve bir entomolog, yani böcek bilimci.

Metin Turan: Yahut Umberto Eco. Benzer durumlarda değil mi?

Birsen Karaca: Edebiyatçı olmasının dışında, Orta Çağ estetikçisi, göstergebilim uzmanı...

Metin Turan: Bizden de benzer örnekler çıkabilir. Zaman zaman edebiyat bilimcilerin yaratıcı edebiyatla uğraştığına tanıklık ediyoruz, Tahsin Yücel bunlardan biri, hemen aklıma gelen ilk örnek. Bir yandan roman, hikâye yazıyor ama aynı zamanda bir Frankofonist. Yani çalışmalarındaki dilin gücü de oradan geliyor. Edebiyatın içinde olmadan nasıl o metaforlara egemen olabilirsiniz ya da çözümleyebilirsiniz? Siz Dostoyevski’yi okumadan, Dostoyevski’ye yaklaşmadan, Dostoyevski’nin eserlerindeki metaforları çözümleyebilme gücüne nereden erişebilecektiniz?

Birsen Karaca: Yani sadece kuramsal bilgiler, tüm bunları yapmaya yetmiyor.

Metin Turan: Evet.

Birsen Karaca: Çeviri için de aynı şeyi söyleyeceğim.

Metin Turan: Evet.

Birsen Karaca: Çeviride de benzer bir süreç çalışır. Çeviriler üzerinde akademik çalışma yaparken, A ya da B dili üzerinden çevirileri incelerken ya da çevirinin kuramsal, eleştirel, tarihsel süreçlerini incelerken, eğer çeviri deneyiminiz yoksa, sırf kuramsal bilgilerle değerlendirme yapıyorsanız, sorunlarınız dışardan da hissedilebilecek boyutlara ulaşabiliyor. Söz

bu noktaya gelmişken tekrar sizin dergicilik faaliyetlerinize dönmek istiyorum. Siz yeni bir dergi daha çıkartmaya başladınız, fikir babasısınız galiba, bu sayıda da sizin için özel sayı yapmışlar, *Karşılaştırmalı Edebiyat* dergisinden bahsediyorum.

Metin Turan: *Karşılaştırmalı Edebiyat*’ın serüveni birkaç yıl önce başladı. Osman Gazi Üniversitesi’nde karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü var. Orada bağımsız bir dergileri olması gerektiğini düşündük. Alandan tanıdığım isimler var, Osman Gazi Üniversitesi’nden bölüm başkanı Medine Sivri Hoca var, Mersin Üniversitesi’nden Cemal Sakallı Hoca var. Alanın bir dergisi olsun diye düşündük. Sanıyorum Erciyes Üniversitesi’nde de böyle bir bölüm var ve oradaki arkadaşlar bir dergi de çıkarmışlar. Lokal kalmış. Ben de bölüme ait bağımsız bir isimle çıkan bir dergi de olsun diye önerdim. Zaman zaman konuştuk bunu. Önce bunu *Roman Kahramanları*’nı çıkartan...

Birsen Karaca: Ömer Asan.

Metin Turan: Ömer Asan’a söylemiştim. Ömer, “Ben yoruldum, sen bu işlerle uğraşmayı daha çok seviyorsun,” dedi. Ben de dedim ki, “O zaman ben isim hakkını alayım, bir başkası almasın.” Böyle bir endişemiz de var. Sağ olsun, o da dergiciliğin ne olduğunu bilir, itiraz etmedi. Böylece derginin isim hakkını aldık, fakat birkaç sayı çıktı, bildiğim kadarıyla bu üçüncü yılı. 2017’de kuruldu. Kapalı devre yayın yaptı. Şimdi böyle bir sürprizle, Medine Hoca ile İlhan Hocanın (İlhan Hoca yazı işleri müdürlüğünü yapıyor) sürpriziyle oldu. 2019 Ocak sayısı için, “Madem isim babalığını yaptı *Metin Turan Özel Sayısı* yapalım” demişler. Sağ olsunlar. *Karşılaştırmalı Edebiyat* da öyle, boşluğu doldursun istediğim bir dergi. Bu dergiyle ilgili fikrim de buydu. Çünkü *Karşılaştırmalı Edebiyat*’da da benzer uygulamaya gitmek gerekecek. Böyle bir dergi çıkarsa *Turnalar*’ın yükü azalacak. Biliyorsunuz, *Turnalar*’ın asıl kaynağı KIBATEK. Bu derginin özellikle Kurumun sesi olması gerekiyor. Daha çok da Türkçe edebiyatın, Türkçe yaratıların, Türkçede yaratılmış edebiyat ürünlerinin yaygınlaştırılması ve tanıtılması gibi bir asıl amacı var, yani özünde bu var. Ama biz başka dillerden de çevirilere yer verdik. Hatta, bir sayımızda *Günümüz İran Öykücülüğü Özel Sayısı* yaptık. Çünkü bunlar da gerekiyor. Başka dilleri tanıırken, aslında kendi dil zenginliğinizin, dil coğrafyanızın büyüklüğünün de farkına varıyorsunuz. Derginin şöyle bir işlevi de oluyor: Edebiyat ilişkilerini güçlendiriyor. Daha öncesinde Kıbrıs Özel Sayısı İran’da yayımlandı. Şimdi, uluslararası alanda resmî olarak tanınmayan bir ülke ile ilgili bir özel sayı yayımlatabiliyorsunuz. Bu aslında kişisel ilişkilerinizin edebiyattan aldığı güçten kaynaklanıyor. Yani edebiyatın gücünden kaynaklanıyor. Benzer şekilde karşılık verdiğiniz zaman, onun reaksiyonu daha da büyüyor. Sonrasında iki dergi, başka dergi, onların hem *Grup* dergisi hem *Sudem* dergisi, ikisi de ayrı ayrı Kıbrıslı Türk edebiyatçılara özel sayfalar ayırdılar, özel sayılar yayımlamaya yöneldiler. Bu *Turnalar*’ın araç olarak da büyük bir işleve sahip olduğunu gösteriyor. Bir de, bir dergi olarak, içeriğiyle geniş bir yelpazeye seslenmesi anlamında da taşıdığı önem büyük.

Birsen Karaca: Evet, ben soruma döneyim o zaman: Sizin gibi akademik dergi çıkartan başkaları var mı?

Metin Turan: *Kebikeç*'i anımsamamız gerekiyor. Bir de *Müteferrika* dergisi var.

Birsen Karaca: *Gündoğan*, belki?

Metin Turan: *Gündoğan*'da Gürsel Hoca vardı. Gürsel Hoca olmasa *Gündoğan* olmazdı. *Gündoğan* o açıdan...

Birsen Karaca: *Littera* belki?

Metin Turan: *Littera*'da da Cengiz Hoca, Tuna Hoca, yine Gürsel Hoca vardı. Yani akademik bir çevre vardı. Başlangıçta dediğim gibi, sahipliği gibi ya da yayın adresi benim ev adresimin olmasına rağmen, kadrosu da mimarı da akademik çevreydi. *Gündoğan* için de aynı şey geçerliydi. Orada da Gürsel Hoca ve hocanın çevresindeki akademisyenler vardı. Akademik dergi fikri vardı orada, evet, bir taraftan üniversitelilerin olduğu. Bu anlamda üniversite dışındakilerin çıkardığı, Ahmet Yüksel ve Kudret Emiroğlu yönetiminde *Kebikeç* ve İ. Lütü Seymen'in yayımladığı *Müteferrika* sayılabilir.

Birsen Karaca: Evet, hâlâ da yayımlanıyor.

Metin Turan: Her ikisi de, *Müteferrika* ve *Kebikeç* yayımlanıyor. Her ikisi de alanlarına özgü, çok kaliteli, çok nitelikli dergiler. *Kebikeç*'i daha yakından biliyorum. Derginin ciltlenme biçiminden tutun da her makaleye ayrı basım yapma özenini gösteren Ahmet Yüksel arkadaş tarafından çıkartılıyor. Ben de o derginin yayın kurulundayım, ilk kurulduğundan beri, yine öyle devam ediyor kadro. Benim çok fazla bir katkıım olduğu söylenemez. Birkaç yazım oldu. Bir de zaman zaman, özellikle de ilk dönemlerde, matbaacılıktan gelen bilgiler aktarırdım. Ama künyesinde adımın olmasından gurur duyduğum bir dergi. “Yayın Kurulu” kadrosunda epey eksilme oldu. Örneğin Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi mezunu olduğu için dükkanının ismini de *Dil Tarih Sahaf* olarak adlandıran değerli ağabeyimiz Sami Önal' 2008'de, başka bir sahaf Etem Coşkun'u ise 2017'de kaybettik. Akademi dışında yayımlanan akademik nitelikli dergilerin başında hiç tereddütsüz *Kebikeç* sayılır.

Birsen Karaca: Aslına bakarsanız son derece prsetijli olan dergiler var, yani akademik bir nitelik kazanmadan akademik çalışmaları yayımlayan. Örneğin, *Roman Kahramanları*...

Metin Turan: *Roman Kahramanları* öyle *Doğu Batı* dergisi öyle...

Birsen Karaca: *Hece* dergisi var... Kalın... kapsamlı...

Metin Turan: Özel sayıları olan.

Birsen Karaca: Akademik yayınlar yapabiliyorlar ama akademik olarak sınıflandırılmıyor. Hakem kurulu oluşturmak gibi bir kaygı taşımadılar.

Metin Turan: O zaman derginin okuru azalıyor. Benzer bir sıkıntı başka dergilerde de olabiliyor. Örneğin *Hece* bir tarafıyla da ürün dergisi, sonuçta yapılmak istenen o, bir edebiyat dergisi olmak. Ama bu özel sayılarla, akademik çevrelerden birçok insanla dergi ko-tarılıyor, o zaman da özel sayılara ağırlık verildi. Onlarda da bir akademik nitelik aranıyor

ama hakemli sisteme dönüştüğünde bu kez de okur asık suratlı dergileri sevmiyor. Bilmem fark ettiniz mi, ben örneğin, yakın döneme kadar yayın yönetmeni olduğum dönemde *folklor/edebiyat*'ta özetleri hiç makalelerin başına koymadım. Bu bir tavidir, kısıtlı bir tavidir. Çünkü dışardaki okur, yani benim dergiyi okumasını hedeflediğim okur, yazının girişinde İngilizce abstract'ı gördüğü zaman yüzünü ekşitip o yazıdan vazgeçmeyi yeğliyor.

Birsen Karaca: Bu noktada ihmal etmememiz gereken bir şey daha var. Evet, akademik çevrenin yapmış olduğu değerlendirmelerin yer aldığı (eleştiri olsun, bilimsel incelemeler olsun, analizler olsun, edebiyat tarihiyle ilgili çalışmalar olsun, edebiyat kuramları ve inceleme yöntemleri olsun) dergiler önemli ve vazgeçilmez. Bu bir yana, ama edebiyat eleştirisini dışarıdan da, akademik çevrenin dışından da yapan edebiyat adamları var. Kaldı ki edebiyat eleştirmenleri olarak isim yapmış edebiyatçılar akademik nitelikte ürün verme kaygısı taşımayabiliyorlar, hatta taşıyorlar. Onların yayımlarının da okura ulaşması gerekiyor. Örneğin, *Varlık* dergisinin yıllardır yaptığı gibi, *Hürriyet Gösteri* gibi, devam ediyor mu bilemiyorum ama...

Metin Turan: *Gösteri* devam ediyor ama..

Birsen Karaca: *Milliyet Sanat* gibi, onun akıbetini de bilemiyorum.

Metin Turan: *Milliyet Sanat* da devam ediyor ama o dergi daha çok plastik sanatlara yöneldi. *Hürriyet Gösteri* periyotları çok aksayarak çıkıyor. Biçimini değiştiriyor, zaman zaman. Tabii derginin güncelliği de çok önemli. Eğer yayın periyodunuzda bir aksama varsa, yani sürekliliği devam ettiremiyorsanız okur kopuyor. Benzer durum *Turnalar* için de geçerli oldu. *Turnalar* da bir dönem aksamıştı. İnsanlar uzaklaşıyor, artık böyle bir dergi çıkmıyor diye düşünüyor. Ama siz yayını istikrarlı bir şekilde sürdürürseniz okur sadık çıkıyor, ben bu derginin takipçisiyim diyor, gününü bekliyor, birkaç gün gecikirseniz, o sizi uyarıyor. *Hürriyet Gösteri* böyle bir kopuşu yaşadığı için günceli de yakalayamıyor, dolayısıyla ağı giderek azaldı. *Milliyet Sanat* da daha çok plastik sanatlar alanına kaydı. Her yayın yönetmeni değişikliğinde dergilerde böyle bir kimlik kayması oluyor. Bu anlamda çizgisini koruyan önemli dergilerden biri *Doğu Batı*, *Müteferrika*, *Roman Karhamanları* ve elbette *Kebikeç*.

Birsen Karaca: Evet, *Kebikeç* çizgisini hiç değiştirmede. Sözün geldiği bu noktada Ahmet Yıldız'ın çıkarttığı *Edebiyat* ve *Eleştiri* dergisini ve Özcan Karabulut'un çıkarttığı İmge Öyküler ve *Dünya'nın Öyküsü* dergilerini de anıyorum ve son soruyu sormak yerine, akademik edebiyat dergilerinin edebiyatın kurumsallaşmasında oynadığı rolden bahsetmenizi isteyeceğim. Bu konuda görüşlerinizi almak istiyorum.

Metin Turan: Akademik dergiler edebiyatın kurumsallaşmasında nasıl bir işleve sahip olabilir? Bence, her dergi bir bakıma okul görevi yapıyor. Bu akademik dergiler için de geçerli, normal ürün dergileri için de geçerli. Ama son yıllarda ürün dergileri de giderek geçmişteki işlevlerini yitirmiş durumdalar. Yeni bir şairin, yeni bir hikâyecinin, yeni bir romanının ben ilk ürünü şu dergide yayımladım diye imlediği duruma çok az rastlıyoruz. Oysa

geçmişte, bütün büyük edebiyatçılarımıza bakın Cahit Külebi, Behçet Necatigil, ilk şiirleri diyelim *Servet-i Fünun* dergisinde çıktı. Sonra işte *Varlık* dergisi de bu tarzda dergilerden bir tanesidir, *Dergâh* da böyle bir dergidir. O günlerde bir vurgu vardı hocam. Biz şimdi bunu kaybettik. Buna karşın akademik dergiler yaygınlaştıkça sanki, edebiyat kuramı, edebiyat eleştirisi, edebiyat biliminin de edebiyata katkısı anlamında etkisini artırmaya başlıyor. Bunu somut olarak *folklor/edebiyat* üzerinden örnekleyebilirim. İnsanlar, daha çok derginin halkbilim okuru ya da diyelim ki atropoloji alanıyla ilgili olan okuru bir edebiyat metninin nasıl değerlendirildiğini, nasıl değerlendirilmesi gerektiğini görmeye başladı. Edebiyatçı da şunu görüyor; “Karşı taraf, yani bir antropolog, bir halkbilim uzmanı bir edebiyat metninde bunları görüyormuş, ” diyebiliyor. Normalde bir hikâyecinin böyle bir derdi olabilir mi? Başlangıçta muhtemelen yok. Başlangıçta derdi neyse, çevre mi, yalnızlık mı, ötekileştirilme mi, teması neyse bütün kurgusunu onun üzerinde yoğunlaşıyordu. Sonrasında bu türden eleştiriler yaygınlaştıkça farklı unsurların da farkına varıyor ve kendince kabul edilebilir olanları uygulamaya koyuyor, daha doğrusu ben böyle bir etkiyi duyumsuyorum. Bu tür dergiler, edebiyatta niteliğin, kalitenin yükselmesine katkı sağlıyor diye düşünüyorum.

Birsen Karaca: Sözlerinize şöyle bir ilavem olacak: Edebiyat salt yazar ve eserinden oluşmuyor. Edebiyat metni yazarın kaleminden çıkıp da okurla buluştuğu andan itibaren, daha doğrusu...

Metin Turan: Eser dolaşıma girdikten sonra.

Birsen Karaca: Yayıncı giriyor araya, editör giriyor araya, tasarımcı giriyor araya, matbaacı ve kitapçıları giriyor araya, okur giriyor araya, eleştirmen giriyor araya, akademisyen giriyor ve bir döngü başlıyor. Burada herkes, yazardan okura uzanan süreçte rol alan herkes farklı gözlerle metni okuyor ve metne katkıda bulunuyor. Örneğin, hiç beklemediğiniz bir şekilde bir ara figür, diyelim ki bir büyükelçilikte görevli birisi metni okuyor ve çevirmek istiyor ya da kendi sosyal grubunun anlayabileceği şekilde eserin sunumunu yapıyor. Bunların hepsi kurumsallaşma için önemli aşmalardır. Akademik dergiler bu aşamada gerçekten çok önemli bir rol üstleniyor (ama yalnızca akademik dergiler değil ürün dergileri de), estetik duyguların gelişmesinde, estetik normların algılanmasında ve içselleştirilmesinde fonksiyonel bir işleve sahiptir. Bu arada dergilerin yönelimleri de çok önemli. Konuya bu açıdan bakınca sizin dergiciliğinizi çok önemsiyorum. Biliyorsunuz Rus edebiyatı üzerine yaptığım çalışmalarda bu kurumsallaşmayı sağlayan yayıncı, dergi, yazar ve eleştirmenlere sıkça vurgu yaparım. Puşkin’in çıkarttığı derginin, Dostoyevski’nin çıkarttığı derginin, Nekrasov’un dergisinin, edebiyat eleştirmeni Belinski’nin ve burada anmadığım çok sayıda kişi ve kuruluşun çabaları, edebiyatla ilgili estetik algıları biçimlendirdi ve Rus edebiyatını bugünkü konumuna taşıdı. Ayrıca her bir edebiyat metni, kültür ürünlerinin de önemli bir taşıyıcısıdır aynı zamanda; edebiyat halk kültüründen ve geleneklerden, sosyal yaşamın güncelinde bağımsız değildir.

Metin Turan: Tabii, Hocam, sizin çok iyi bildiğiniz bir alan burası. Biliyorsunuz, bizim ortak bir de KIBATEK Edebiyat Akademi’miz vardı.

Birsen Karaca: Evet.

Metin Turan: Bizdeki temel eksikliklerden biri, Dostoyevski’yi örneklendirdik, Belinski’ye baktık, Puşkin’e baktık, benzer durum batı edebiyatları için de geçerli...

Birsen Karaca: Bir Nekrasov örneği var.

Metin Turan: Türkiye’de de aslında, Yaşar Nabi bir okuldur, *Varlık* dergisinde kendisi yazar. Servet-i Fünuncular öyle değil mi? Genç Kalemeler öyle değil mi? Şinasi, örneğin dergilerin varlığıyla edebiyat dünyasına nüfuz etmiştir. Ama geldiğimiz noktada Türkiye, bizim o yıllarda yapmaya çalıştığımız ama sonrasında türlü nedenlerle, en başta da ekonomik nedenlerle var edemediğimiz bir edebiyat akademisinden yoksun. Türkiye’nin temel problemi bu. Benim kafamdaki şeydu: Anımsarsanız biz Gorki Edebiyat Enstitüsü’yle bir yazışmaya girmiştik, model ararken kimi dertlerimiz vardı. Yunus Emre Enstitüleri kurulurken o dönem yaşanan kaygılardan birisi buydu aslında, bu işlevi yerine getirebilir mi idi. Ahmet Necdet Sezer, Cumhurbaşkanı, yasayı onarlarken, ben Afyon’u geçmiş Antalya’ya doğru gidiyordum, aradılar, “Buna ne diyorsunuz?” diye sordular. KIBATEK edebiyat derneğimizden haberdarlar, “Çok yararlı olur, Sayın Cumhurbaşkanı’m, ” diye cevap verdim. Fakat başarılı olmadı, neden olmadı? Çünkü Yunus Emre Enstitüleri dünyadaki edebiyat akademilerinin ya da edebiyat enstitülerinin işlevini yerine getiremedi. Gittiler Paris’in en güzel semtinde kurum ofisi oluşturdular ama orada Hat sergisi açtılar. Hat, ebru sergisi de açsınlar ama hedeflenen bu değildi. Paris’in göbeğinde dünyanın en pahalı binasını kiralamak, bir enstitüyü işlevsel kılmıyor. Biz küçük bir ofiste, faaliyetini bir dönem yürüttüğümüz akademiyle, sonradan geri dönüşleri olan çok sayıda olumlu tepki aldık, bizzat ben aldım. Yapabilseydik, örneğin, İstemihan Talay’ın bakanlığı devam etseydi, böyle bir hedefimiz vardı. Bunu yapsaydık ya da yapılabilirsek, yine de geç kalınmış değil. Türkiye’de de, böyle bir çıkışla benzer bir kurumsallaşma yapılabilir. Siz söylediğim şeyleri benden çok daha iyi bildiğiniz için yinelemek gibi oluyor ama altını doldurmak lazım. Diyelim ki Rusya’da bir edebiyat akademisi ya da edebiyat bölümü, yazarlık okulu var. Orada nasıl, bizde yazarlık okulu nasıl oluyor? İşlev ve işleyişleri; kuruluş ve kurumlaşmaları o kadar farklı ki kıyaslamak bile olanaklı değil. Bizde bir iki tane dernek açılıyor, atölye çalışmaları yapan bir kurs: Nasıl yazılır, neler yapılır gösteriyorlar. Ankara Tabip Odası, Maden Mühendisleri Odası ve Edebiyatçılar Derneği’nin benzer etkinliklerinde ben de bulundum. Yaptığımız, en azından benim yapmaya çalıştığım; kendi alanıma da denk düşen halk anlatılarının oluşum sürecini kavratmaktı. Bu bir bilgi ve deneyim paylaşımı. Elbette yazan için çokça yararı var. Ancak edebiyat akademisi fikri ve işleyişi farklı bir durumdur. Bizdekilerin temel işlevlerinden biri ve belki de en yararlı kısmı nasıl iyi okur olunabilir; dikkatli okur nasıl yetiştirilebilirde temelleniyor. Fakat onlar zannediyor ki Gorki Edebiyat Enstitüsü de böyle bir şey yapıyor. Böyle bir şey değil, Ukrayna’da vardı örneğin bir enstitü, sordum, “Kaç öğrenciniz var?” diye. “Toplam dört öğrencimiz var, ” dediler. Dört öğrenci koskoca Taras Şevçenko Üniversitesi’nde. Ne yapıyor bunlar? Kritik yapıyorlar. İyi kritik yapabilen adam yetiştiriyorlar. Bir tane yetişir, yirmi yılda bir adam çıkar ama Nabokov çıkar, oradan çıkar, o coğrafyanın edebiyatı kurumsallaştırdığı için Belins-

ki çıkar oradan. Çünkü böyle bir altyapı var. Ama benim ülkemde ne akademi var ne böyle bir gelenek var. Biz edebiyat fakültelerinde neler yapıyoruz? Benim bir dönem üniversitede hocalığım da oldu. Edebiyat dersleri nasıl işliyorsunuz? Türk dili ve edebiyatı bölümleri şiir çözümlüyor; “şair burada ne demiş?” sorusuna cevap arıyor...

Birsen Karaca: Nasıl çözümlüyor? Geçmişte olduğu gibi, şair burada demiş ki dedikten sonra dizeyi tekrar ederek değil, sanıyorum. Şimdi yoktur bu türden bir eğitim, diye düşünüyorum.

Metin Turan: Yine de vardır. Kullandıkları yöntemler ve referans gösterdikleri kaynakları görüyorum ve önemli bir kısmı yine oralara dayanıyor. Yani doğrudan edebiyatçıyı anlamak, o edebiyat ürününün ortaya çıktığı dönemler, sosyal bağlarıyla, tarihsel bağlarıyla, kişinin haletiruhiyesiyle yapıt arasındaki bağlantı arasında ilişki kuracak çalışmalar önemli. Daha da önemlisi kurumsallaşmayla gelen faaliyetler. Türk edebiyatı bireysel çıkışlarla bugününe ulaştı. Demek ki böyle bir kurumsallaşma olsa nasıl daha büyük bir etki yaratır, nasıl daha büyük bir yaygınlığa sahip olur.

Birsen Karaca: Sizi daha fazla yormayayım ve sohbeti kapatayım. Çok teşekkür ediyorum. Çok güzel bir sohbet oldu.

Metin Turan: Ben size teşekkür ederim, bu güzel sohbetiniz için.

Ankara, 23 Nisan 2019

folklor/edebiyat, cilt: 25, sayı: 100, 2019/4
Metin Turan Özel Dosyası

Metin Turan'la “Çoban Müziği” Üzerine Bir Söyleşinin Notları

Some Notes On a Commentary by Metin Turan
on Shepherd's Music

Cenk Güray*

Öz

Çoban kültürü, küçükbaş hayvancılık temelli bir yaşam kültürünü özellikle göçebe bir yaşamı sürdüren toplumlar nezdinde uzun yıllar korumuş Anadolu coğrafyasının temel kültür kaynaklarından biridir. Orta Asya ve Anadolu arasındaki bağlantıyı da en güçlü bir biçimde kuran çoban kültürü, halk edebiyatı ve müziğini de yoğun bir biçimde etkilemiş hatta “çoban müziği” olarak da anılabilecek bir müzik ve söz üretim alanını da var etmiştir. Söz konusu alanın araştırılması Anadolu halkının kültürel hafızasının kadim değerlerle güçlendirilmesi adına önem arz etmektedir. Çoban kültürü alanı her ne kadar halkbilimi araştırmacılarının her dönem ilgisini çekmiş olsa da, çoban müziği ile ilgili çalışmaların sayısı yüksek değildir. Bu yönüyle 2018 yılında Metin Turan ile “Çoban Kültürü ve Müziği” başlığı altında yapılan bu söyleşi söz konusu alanın kapsamını ve derinliğini tanımlamak adına kritik bir işlev üstlenmiştir. Bu söyleşideki ipuçlarının değerlendirilerek söz konusu alanla ilgili daha ayrıntılı çalışmaların ortaya konabilmesi toplumsal hafızanın bu kadim ögesinin tekrar yaşama kazandırılabilmesi adına büyük önem arz etmektedir.

Anahtar sözcükler: Çoban kültürü, çoban müziği, koyunbaba, koçbaba, kaval

¹ Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi Ankara Devlet Konservatuarı Müzik Bilimleri Bölümü Müzik Teorileri Anabilim Dalı.

Abstract

Shepherd culture is one of the main cultural sources of Anatolian geography who had preserved an ovine based daily life for centuries regarding especially nomadic societies. Shepherd culture who had also culturally connected Middle Asia and Anatolia had effected folk literature and music, also developing a special area for folk music called “shepherd’s music”. The research in that area will certainly help to support the cultural memory of Anatolian people by ancient knowledge. Although many folklorists have been studying shepherd culture in Turkey, the studies in shepherd’s music are rare. Therefore the commentary by Metin Turan in this topic stands in a critical position to define the scope and profundity of this area. The evaluation of the discussions during this commentary may open the way for new research studies on the area of “shepherd’s music” and refreshing the collective memory regarding this concept.

Keywords: Shepherd culture, shepherd’s music, koyunbaba, koçbaba, kaval

Giriş²

Anadolu toprağı içinde barındırdığı kültürel unsurlar açısından insanlığın en eski hafıza kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Söz konusu hafıza, “tarım temelli yerleşik bir yaşama geçişin en eski simgelerinden bir kısmını” bünyesinde barındırdığı gibi, aynı zamanda “hayvancılık” temelli göçebe bir yaşam pratiğinin bugüne kadar gelen izlerini de içermektedir. Söz konusu yaşamsal pratikler Anadolu’daki halkların kültür hayatında da bugüne kadar gelen izler bırakmış, bu izler adeta Antik dönemlerin yaşamsal pratik ve ritüelleri ile günümüzü buluştururken, aynı zamanda Anadolu’yu göç aldığı topraklarla da iletişim halinde tutmuştur. Anadolu ile “göç” üzerinden ilişki kurmuş bölgelerin en önemlilerinden biri, Anadolu’da XI. Yüzyıl sonrası artan Türkmen iskânının da kaynağı olan geniş “Orta Asya” topraklarıdır (Güray, Karadeniz, 2019, s.77). Orta Asya ile Anadolu arasındaki söz konusu göç ilişkisi, iki bölge arasındaki kültürel etkileşimi güçlendirmiş, ortak bir simge dünyasını her iki bölgenin insanların ortak muhayyeline yerleştirmiştir. İki bölge arasındaki ortak simge dünyasının en önemli ortaklıklarından biri Orta Asya’dan Anadolu’ya gelirken “göçebe” yaşam kültürünü sürdürmüş grupların en önemli yaşamsal aktivitesi olan “küçükbaş hayvancılık” ve bu aktivitenin doğal bileşeni “çobanlık”. İki bölge arasındaki ortak hafıza kültürünün en önemli taşıyıcısı “folklorik” temelli edebiyat, dans ve müzik öğeleri olurken, çobanlık kültürü söz konusu “folklorik” üretimlerin büyük kısmının beslendiği temel kaynaklardan biri olmuştur. Bundan dolayı “çoban müziği” kavramı hem tarihsel derinlik hem de coğrafyalar arası etkileşim adına “zamanda derin, mekânda yaygın” Anadolu coğrafyasının temel kültürel simgelerinden biri olmuştur.

² Bu yazı Doğal TV için hazırlanan “Koyun Keçi Dünyası” programı için Metin Turan ve Cenk Güray’ın katılımlıyla çekilen ve 18 Mart 2018 tarihinde yayımlanan “Çoban Kültürü ve Müziği” başlıklı programdaki görüşlere dayalı olarak hazırlanmıştır.

Ülkemizde, Anadolu ve çevre coğrafyaların binlerce yıla dayanan “tarım ve hayvancılık” temelli yaşamsal kültür geleneğinin doğal bir yansıması olan “çoban kültürüne” dair özellikle “halkbilim” odaklı çeşitli çalışmalar olmasına rağmen, “çoban müziğine” odaklanan çalışmaların sayısı daha azdır. Son dönem “Teke ve Dirmil” bölgelerindeki kadim Türkmen yerleşimleri üzerine yapılan iki çalışma bu bölgelerdeki “çobanlık geleneğinin” müzikle ilişkisine gönderme yapmaları açısından önem arz etmektedir. Ferhat Erdem “Dirmil Yörük Müzik Kültürü” başlıklı yüksek lisans tezinde (2018) “Dirmil bölgesi” çoban müziği geleneklerine çalgı, repertuar ve işlevsellik anlamında bir bakış geliştirmiştir. Yusuf Erkan da “Cumhuriyet Dönemi Teke Yöresi Burdur Halk Sanatçıları” isimli kitabında özellikle “çoban kavalı”, “kartal kanadı düdüğü”, “iki telli” ve “üç telli” gibi çalgıların çobanlık geleneğindeki kullanımı üzerine eğilerek (2015, s.225-310, 425-433) bu alana katkıda bulunmuştur.

Metin Turan ile 2018 yılında yapılmış olan “Çoban Kültürü ve Müziği” başlıklı söyleşi, Anadolu kültür tarihi adına ciddi önem arz eden ancak alan literatüründe ancak sınırlı bir biçimde yer almış olan “çoban müziği” kavramı ile ilgili düşünceleri tarihsel bir sistematik ve analitik bir detay zenginliği içinde ifade etmiş olmasıyla önem arz etmektedir. Bu çalışma söz konusu söyleşideki temel kavramları, literatür ve halk kültürü içindeki karşılıklarıyla beraber tartışmayı hedeflemektedir.

1. Anadolu Kültürü Açısından “Çobanlık” Kavramının ve Bu Kavramın Müzikle İlişkisinin Değerlendirilmesi

Anadolu kültür tarihi açısından “bereket” temelli bir inanç algısının oluşması ve “kutsallık” atfedilen unsurların bu bereket kültürünün simgeleri ile tanımlanması oldukça eski tarihlere dayanmaktadır. Bu anlamda “küçükbaş hayvanlara” ve bu hayvanlara ait sürülere kılavuzluk yapma göreviyle meşgul olan “çoban” simgesine kutsallık atfedildiği pek çok kaynakta görülebilmektedir. Bu yüzden “koç” veya “koyun” simgeleri pek çok deyiş ve türküde rastlanabilen simgeler arasındayken, çobanlık göreviyle meşgul olan menkıbevi karakterlere “koyunbaba, koçbaba” gibi lakaplar aracılığıyla adeta bir “velilik” makamının atfedilebildiği görülmektedir (Güray, Tekin, Yaşar, 2016, s.163-164; Engin, 2007):

Gelin ey Erenler seyran edelim

Gül bengi çekilir Koyun Baba’nın

Gel biz de varalım Taki Şahıma

Gül bengi çekilir Koyun Baba’nın

Semahı yürünür şol evliyanın

Aynı kapsamda, “çobanlık” görevini yürüten kişilerin “Tanrısal güce yakın” bir biçimde konumlanması ve kendilerine “kurban” ritüeli ile ilgili görevlerin verilerek adeta bir “din adamı” konumuna dönüştürülmesi geleneğine de M.Ö. 2. Bin yıldan itibaren Hitit metin-

lerinde rastlayabilmek mümkündür (Yiğit, 2002, s.772). Bereketin “koyun, koç ve çoban” simgeleri üzerinden tanımlandığı bu gelenek Anadolu’da kesintisiz olarak İslam, hatta erken Osmanlı dönemine ulaşmış; “Ahilik” fikrini temel alan pek çok inanç sistemi özellikle Orta Anadolu’dan Balkanlar’a Osmanlı kültürünün ulaştığı pek çok bölgeye “koyun, koç, koç baba ve koyun baba” simgelerini taşımışlardır (Işık vd., 2016).

Söz konusu simgelerin Anadolu inanç geleneklerinde böylesine güçlü bir biçimde kullanılmasının ardında, ibadetin temel amacı olan “Tanrısal gücün yansıması olan doğaya benzetmek ve doğanın yaptığı gibi sonsuz bir ölüm-yeniden dirilme döngüsü içinde sonsuzluğa ulaşabilmek” fikri olmalıdır. Bu anlamda Anadolu’daki Türkmen topluluklarının “döngüsel ibadetlerine” temel teşkil eden semah havalarının sözlerinde bu “sonsuz bereket” temelli döngünün izlerini bulabilmek mümkündür. Örneğin aşağıdaki Tahtacı semahı “doğanın ölümünü ve tekrar dirilmesini” Hades tarafından kaçırılan kızı Persephone için üzüntü çeken ve O’na tekrar kavuşmasıyla sevinç yaşayan Demeter’e dair Antik bir mitosu “koyun, kuzu ve kurt” simgelerine uyarlayarak anlatmakta ve bu fikri “çoban” simgesinin işlevi ile desteklemektedir (Güray, 2018, s. 616-618):

Yüce dağ başında bir koyun meler,

Koyunun sesleri bağrımı deler

Ne melersin koyunum vazgeç kuzundan

Goyunu güdersin guzu gütmezsin

Gütdüceğin yerlerde otlar bitmesin

Bu örnek bize “koyun, kuzu, koç ve çoban” simgelerinin “tarım temelli bir toplum” adına ne kadar güçlü bir “bereket” simgesi olduğunu gösterebildiği gibi aynı zamanda Anadolu’daki yaşam kültürü ile Orta Asya Türkmen geleneklerinin bu simgelerin etrafında nasıl doğallıkla birleştiğini de gösterebilmektedir.

Metin Turan konuşmasının başında tam da bu noktaya dikkat çekerek “göçebe” toplumların temel ekonomik değerlerinin “çoban” kültürü üzerinden oluşturulduğunu işaret etmektedir. Bunun yanında Turan, hareket halindeki göçebe topluluklarının sağlıklı mekânlar bulma konusundan “yol göstericilere” ihtiyaç duymasının da doğal olduğunu ifade etmektedir. “Çobanların” önemli bir işlev üstlendiği bu kılavuzluk süreci, göçebe toplulukların “sağlık” sembolünü de “koyun” kavramı üzerinden tanımlamasını sağlamaktadır. Zira kolay hastalanabilen koyunlar için “sağlıklı” yaşam alanlarının bulunabilmesinin, hayvancılık temelli bir yaşam süren göçebe topluluklar için hayati bir önem taşıdığı ve bu toplumların sıklıkla yer değiştirmelerinin altında da koyunlar için böylesi sağlıklı yaşam alanlarının bulunma ihtiyacının da yatabileceği hissedilebilmektedir.

Metin Turan bu noktada söz konusu olan “sürekli yer değiştirmenin” bir kültürel inşaa sürecini de beraberinde getirdiğini de işaret etmektedir:

Siz gittiğiniz yere kültürü de taşıyorsunuz, bir taraftan var ediyorsunuz, bir taraftan taşıyorsunuz.

Metin Turan bu kültürel oluşumun temeline söz konusu göçlerin kılavuzu olan “çoban” simgesini koymakta ve bu kültürel inşa sürecinin bileşenlerini çoban üzerinden anlatmaktadır. Turan öncelikli olarak çobana eşlik eden sınırlı giysi kültürünün bu giysilerin yaratım sürecine dayalı olarak ortaya çıkan folklorik önemine dikkat çekmekte ve “keçe” örneğini böylesi bir çoban giysisinin “folklorik” temelli tasarım süreci adına önemli bir örnek olarak işaret etmektedir. Hayvancılıktan, giysiye, barınmadan, yolculuğa ve göç olgusuna çoban kültürünü oluşturan unsurların hepsi ortak bir kültürlenme sürecini de var etmektedir ve bu süreç söz konusu toplumların yaşamsal izleri adına çok önemli sonuçları üretmektedir. Turan’ın bu noktada dikkat çektiği en önemli noktalardan biri de “çoban kültürü” ile ilgili hikâye ve türkülerin oluşumunun böylesi bir kültürlenme süreci içinde doğal olarak ortaya çıkmış olmasıdır. Bu durum geniş bir çoban öykücülüğünü veya bu konudaki türküler göçebe toplumlar içinde var edebilmektedir. Metin Turan alan uzmanlarının, çobanlık kültürünün böylesi halk kültürü ürünlerinin ortaya çıkmasındaki temel faktör olduğuna dair uzlaşımına da gönderme yapmaktadır:

Folklorcular halk türkülerinin ve hikâyelerinin ortaya çıkmasındaki ilk temel kaynaklardan birinin “çoban kültürü” olduğunu düşünürler.

Metin Turan her ne kadar bu temelde oluşan çoban müziğinin-yaşamsal zorluklardan dolayı-“çalgısal” olarak “çeşitlilik” içermediğini işaret etse de, bu müzik kültüründeki esas zenginliğin bu kültürün “kendi ait olduğu mekânla” ve “iletişimde olduğu diğer bölgelerle” kurduğu etkileşimde gizli olduğunu söylemektedir.

Bu noktada Orta Asya-Anadolu etkileşimine özellikle dikkat çeken Turan, Türklerin Orta Asya’dan Anadolu’ya göç etmesinden bugüne geçen en az bin yıllık zaman diliminde ortaya çıkan kültürel bütünleşmenin temeline çobanları koymaktadır. Hatta Turan söz konusu kültürel değerlerin Orta Asya’dan Anadolu’ya hatta Anadolu içlerine taşınmasında “çoban” kültürünün adeta askeri gelenekteki “akıncılar” gibi öncü bir güç olarak etkin olduğunu söylemektedir:

Zira kültür üreten aktörler ile taşınır. Bu üreten aktörler de çoban kültürü içinde çobanların kendileri. Çünkü onlar sürüsüyle birlikte giderken geçtiği her yerde ayak izi bırakıyorlar.

Turan söz konusu aktarımın sonucu olarak sadece müziğin değil mutfak, giyim ve inanç gibi pek çok yaşamsal kültür değerinin de çobanlık geleneğinden etkilendiğini ifade etmektedir. Ancak Turan son zamanlarda şehirleşme ve endüstrileşmenin “çobanın” görevini sadece bir “yetiştirme-koruma” alanına indirgeyerek, söz konusu kültür değerlerinin aktarımını da imkânsız kıldığını da ifade etmektedir. Turan’a göre söz konusu etkileşimi devam ettirebilenin tek yolu “çoban” kültürüne dair ürünlerin “gerekliliği” ve “önemini” günümüz üretim dünyası içinde de ortaya çıkararak, söz konusu geleneksel değerlerin güncel yaşamda karşılığını ortaya çıkarabilmekte yatmaktadır.

2. Anadolu’da Müzik, Edebiyat ve Folklorik Değerler Açısından Çobanlık Kavramı ve Bu Kavram Etrafındaki Değişimin Anlaşılması

Turan’a göre çoban, sürüyü gütmeye gibi önemli bir faaliyeti yürütmesi hasebiyle hayatın içindeki en aktif ve kritik konumdaki aktörlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Zira güvenilir bir çoban aynı zamanda toplumun kültürel açıdan kılavuzu olarak da öne çıkmaktadır. Bu yönüyle çobanlar eski dönemlerde halkın ürettiği türkü ve şiir örneklerine “toplumsal kılavuzluk” üzerinden tanımlanan “güvenilir” bir karakter olarak da yansıtmakta olduğu görülebilmektedir. Hatta bu bağlamda “Çoban Giray” örneğinde olduğu gibi söz konusu “kılavuzluk” özelliğini taşıyan devlet görevlilerine “çoban” lakabının atfedilmesi de söz konusudur. Ancak sonraki dönemlerde özellikle aşk türkülerine yansıyan “çoban” figürü sıklıkla sevdiğine “sınıfsal farklılık” veya “yaşamsal zorluklar” sebebiyle kavuşamayan “aşığı” da temsil etmeye başlamıştır. Çoban simgesinin “toplumsal kılavuzluktan”, neredeyse “hor” görülmesini sağlayan bir sınıfsal noktaya gelmesi esasında toplumun yaşamsal pratiklerindeki değişimin de doğal bir sonucu olmalıdır. Bu noktada Turan esasında çok ciddi bir tecrübeye ihtiyaç duyan çobanlığın zaman içinde halk tarafından “sıradan” bir meslek olarak addedilmesinin de böylesi bir sınıfsal ayrıma sebebiyet verebileceğini ifade etmiştir. Bunun yanında Turan’a göre çobanlığın zaman zaman da olsa toplumdan uzak bir yaşama ihtiyaç duyması çobanların şehirleşen toplumdan izole edilmesini de olası kılmaktadır. Bu sorunun çözümü de “çobanlığın” eğitimin de katkısıyla tekrar bir “uzmanlık” alanı olarak öne çıkması ve bu anlamda toplum nezdindeki itibarının da artabilmesinden geçmektedir.

Turan bu uzmanlık birikiminin “kaybolan” başka bir kısmının da “bitkilere dair bilgiler olduğunu” söylemektedir. Çobanın bitkilere dair bilgisinin hem hayvanların hastalıklardan korunmaları hem de daha çok süt vermeleri adına hayati bir önem taşımaktadır. Hayvancılıktaki endüstrileşme “çobanlık” geleneğinin arkasındaki simge dünyasını zayıflattığı gibi, bitki bilgisinden uzaklaşılması da “hayvancılığın” verimine dair bir istikrarsızlığı da ortaya çıkarabilmektedir.

Turan çobanların müzik üzerinden sürü ve koyunlar ile iletişim kurmasının temeline “kaval” çalgısını yerleştirmektedir. Turan çobanların kaval çalgısını yoğunlukla kullanmalarının sebeplerinden biri olarak bu çalgının kolay taşınabilmesini tanımlamaktadır. Turan bu durumun bir diğer sebebi olarak da koyunların ihtiyaç duyduğu sulak alanların aynı zamanda kavalın hammaddesi olan kamışların da kolay yetişmesi için uygun bir ortam olarak öne çıkmasına bağlamaktadır. Bunun yanında çalgının kolaylıkla imal edilebilmesi ve tamir edilmesindeki kolaylık yine bu çalgının çobanlar nezdinde tercih edilmesinin sebepleri arasında sayılabilmektedir. Kaval veya daha basit düdükler Balkanlardan Orta Asya’ya çobanlık kültürünün temel ve en eski çalgısı olarak görülmektedir. Zira kaval veya düdük, sürüsü ve yoldaşı köpeğiyle ıslık üzerinden iletişim kurma alışkanlığını taşıyan çobanı bu iletişimi ıslık sesine benzeyen bir sesle ve çok daha etkin bir biçimde ortaya koymasını sağlayabilecektir. Söz konusu “kaval-düdük” temelli kültür aynı zamanda Orta Asya- Anadolu arasında da

çok güçlü bir bağ kurmaktadır. Gerek Sarısözen'in 1955 yılında yaptığı alan araştırmasında (1961) gerekse de UNESCO nezdinde 2012 yılında yapılan saha çalışmasında (Güray vd.) "çoban kültürünün" "göçebe" yaşamın yoğunlukla devam ettiği Kazakistan'daki etkinliğinin devam etmekte olduğu teşhis edilebildiği gibi, kaval benzeri *sıvızga* çalgısının temel bir çoban çalgısı olarak öne çıktığı görülmektedir. Turan ve Güray bu noktada kaval kültürünün Balkanlarda da "çobanlık" kültürünün taşıyıcısı olduğunu ifade ederken, özellikle Orta Asya'da "çobanın" yanında köpeğine de "kahramanlık" özelliğinin atfedilmesinin yaygın karşılaşılan bir durum olduğunu da söylemişlerdir. Bu durum Anadolu'da özellikle "Sivas Kangal" cinsi köpekler için söz konusudur (Yılmaz, 2008, s.35-36).

Turan çoban kültürü ve kaval çalgısı ile ilgili efsaneler üzerinden ortaya çıkan ve 844 yıldır Denizli Çal İlçesi Aşağıseyit Köyü'nde yapılan "Sudan Koyun Atlatma Şenlikleri'nin (Canpulat, 2017)" Anadolu'nun sivil halk tarafından tertip edilen en eski şenliği olarak değerlendirilmesinin, çoban müziğine dair simgelerin halk nezdindeki etkisinin sürekliliğine bağlamaktadır. Bu şenlikte çobanlar-bir çobanın evlenmek istediği sevdiğine ulaşabilmesi için tuz yedirilmiş koyunları su içmeden dereden geçirebilme denemesini anlatan eski bir rivayeti canlandırarak-kavalları ile sürülerini hayvanların su ihtiyaçları yoğun bir durumdayken sudan geçirmeye çalışmaktadır. Bu festivalde hem müzik hem de çobanların sürüleri ve köpekleri ile müzik üzerinden kurdukları ilişki değerlendirilmektedir.

Sonuç

Koyun, koç ve çoban temelli simgeler ile bu simgelerin en önemli taşıyıcılarından olan "çoban kültürü ve müziği" Anadolu'nun kadim kültürünün inşa sürecini bugüne en tutarlı olarak aktaran unsurlar olarak dikkat çekmektedir. Bu yüzden çoban kültürüne dair simgelerin Anadolu'nun kültür hayatından çıkması sadece bir "müzik ve söz" alanının yerini boşaltması anlamına gelmemektedir. Söz konusu simge dünyası arkasında büyük bir inançsal ve folklorik dünyayı arkasından sürüklemekte ve bu kayboluş toplumdaki ortak tecrübeye dair yaşam alışkanlıklarını zayıflatmakla kalmamakta, irfana dair öğretiyi de hayatımızdan uzaklaştırmaktadır. Metin Turan'ın çoban kültürüne dair bilgece bir duyarlılıkla yaptığı saptamalar adeta toplumsal hayatımızın geçmişten geleceğe bir denge halinde akabilmesinin de yöntemini belirlemektedir. Metin Turan hemen her çalışmasıyla olduğu gibi bu çalışmasıyla da "folklor araştırmacılığının" toplumsal hafızayı güçlendirme ve toplumsal "geleceği" geçmişini anlayarak kurabilme yönündeki işlevlerini gerçek anlamıyla hayata geçirebilen bir araştırmacı olarak yolumuzu aydınlatmaya devam etmektedir¹.

Kaynaklar

- Bulut, M. (koordinatör) (2018). Çoban Kültürü ve Müziği, *Koyun Keçi Dünyası* içinde. Doğal TV. <https://www.youtube.com/watch?v=wf98NmgRXuo&t=24s>. E.T. 30.06.2019.
- Canpulat, S. (2017, 10 Temmuz). 844 Yıllık Rengârenk Bir Anadolu Geleneği: Sudan Koyun Atlatma Festivali. <https://yesilgazete.org/blog/2017/10/07/844-yillik-rengarenk-bir-anadolu-gelenegi-sudan-koyun-atlatma-festivali-semra-canpulat/>. E.T. 30.06.2019.
- Engin, R. (2007). *Trakya ve Balkanlarda Koyun ve Çoban Babalar*. Kişisel Araştırma Raporu: Tekirdağ.
- Erdem, F. (2018). *Dirmil Yörük Müzik Kültürü* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Geleneksel Türk Müzikleri Anabilim Dalı, Ankara.
- Erkan, Y. (2014). *Cumhuriyet Dönemi Teke Yöresi Burdur Halk Sanatçıları (Geleneksel Kuşak-Genç Kuşak)*. İstanbul: Narçiçeği.
- Güray C. (2018). Semah Kavramını Devir Nazariyesi Üzerinden Anlamak: Aynayı Tuttum Yüzüme. Orhan Kurtoğlu, Ayşe Camkara Erginer (ed.). *IV. Uluslararası Alevilik ve Bektaşilik Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde. Ankara: Hacı Bayram Veli Üniversitesi.
- Güray, C., Karadeniz İ. (2019). Horasan'dan Keskin'e Bir Çılgılık: Muharrem Ertaş. *Millî Folklor*, Yıl 31, Sayı 122, s. 76-93.
- Güray, C., Elçi, A., Doğan, İ., Özünel E.Ö., ve Türkyılmaz D. (2012) *UNESCO Türkiye-Kazakistan Ortak Müzik Etkileşimi Projesi Alan Araştırması Notları*. Ankara: UNESCO Milli Komitesi.
- Sarisözen, M. (1961). *Altay Türküleri ve Musiki Folklorumuz*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Ankara Devlet Konservatuarı ve Millî Kütüphane Arşivi.
- Tekin E., Güray C. ve Yaşar A. (2016). Koç Baba Deyişleri, Koyun Baba Semahı. Zekeriya Işık, Faruk Karakaş, Ensari Şahin, Tuba Gülen (ed.). *Uluslararası Nehrin Piri Koyunbaba Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde. Çorum: Hitit Üniversitesi.
- Yılmaz, O. (2008). *Kangal (Karabaş) Türk Çoban Köpeği*. Mehmet Ertuğrul (ed.). İstanbul: Bilge.

Notes

¹ Mahmut Ölmez'e tüm destekleri için şükranla....

folklor/edebiyat, cilt: 25, sayı: 100, 2019/4
Metin Turan Özel Dosyası

Metin Turan'ın Şiirinin İzlek Örgüsü

Theme Line of Metin Turan's Poems

Betül Mutlu*

Öz

Türk halk edebiyatı alanındaki araştırmalarıyla tanınan Metin Turan, ilk şiir kitabı *Suları Islatan Mecnun*'u 2003'te yayımlamıştır. 2004'te Ruşen Hakkı Şiir Ödülünü alan bu ilk kitabın ardından *Sokaklar Kentler Ülkeler* (2008) ve *Ağustos Aldı Sırlarımı* (2013) başlıklı iki kitap daha yayımlayan Turan, şiirinin izlek örgüsünü “aşk”, “kent” ve “sosyal sorunlar” kavramları temelinde yapılandırır. İlk şiirlerinde çağdaş bir Karacaoğlan gibi aşkın coşkulu süreçlerini anlatan şairin ilerleyen zamanlarda geçmişteki heyecanı unutmamakla birlikte modern aşklara eleştirel yaklaştığı görülmektedir. Aynı eleştireliliği sosyal içerikli şiirlerinde de sürdüren Turan Türkiye’de ve dünyanın çeşitli yörelerinde ortaya çıkan sosyal sorunları şiirine konu edinmiştir. Gezip gördüğü kentlere ilişkin izlenimlerini de şiire yansıtan şair, ele aldığı kentlere kimliğini veren farklı özellikleri ön plana çıkarır. Şiirinde toplumcu bir geleneği benimsediğini belirten Metin Turan’ın bu izlekleri kimi zaman bağımsız kimi zaman da gündelik yaşamda olduğu gibi birbiriyile ilişkili olarak ele aldığı görülmektedir. Çalışmada Metin Turan’ın şiirlerinde yer alan ana izlekler şairin şiirine zaman içerisinde eklediği yeni alt izleklerle birlikte değerlendirilmeye çalışılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: *Metin Turan, izlek, şiir, sosyal sorunlar, kentler*

* Doç. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
betulmutlu10@gmail.com

Abstract

Metin Turan, known for his research in Turkish folk literature, published his first poetry book *Sulari Islatan Mecnun* in 2003. Following this first book, received the Rusen Hakki Poetry Award in 2004, Turan, who published two more books titled *Sokaklar Kentler Ulkeler* (2008) and *Agustos Aldi Sirlarimi* (2013), structures the theme line of his poetry based on the concepts of “love”, “city” and “social problems”. While he has told the enthusiastic process of love in his early poems like a contemporary Karacaoglan, it seems that he gets critical of modern love later on although he has not forgotten the excitement of the past. Turan, who continued the same criticism in his social poems, discussed the social problems arising in Turkey and in various regions of the world in his poems. The poet also reflects his impressions of the cities he has travelled to his poetry and emphasizes the different features that give identity to the cities he deals with. It is seen that Metin Turan, who stated that he adopted a socialist tradition in his poetry, sometimes discussed these themes independently and sometimes in relation to each other as in daily life. In this study, the main themes in Metin Turan’s poems are tried to be evaluated together with the new sub-themes that the poet added to his poems over time.

Keywords: *Metin Turan, theme, poetry, social problems, cities*

“turna teleğine tutunmuş sıla bekçisiyim”

Giriş

Metin Turan (d.1966) çok yönlü bir edebiyat ve kültür emekçisidir. Deneme, araştırma, inceleme, derleme çalışmaları yapan, şiir yazar, edebiyat dergilerinin yanı sıra akademik dergi yayıncılığıyla uğraşan, sempozyumlar düzenleyen ve eğitimin çeşitli alanlarında çalışan Turan; 1980’li yıllardan günümüze değin yayımlanan *Amatör Sanat*, *İmece*, *Yeni Şiir*, *Erde*, *folklor/edebiyat*, *Turnalar ve Littera* gibi dergilere yayın yönetmeni, temsilci ve yazar; *Sanat Hareketi*, *Promete*, *Sendika*, *Ürün*, *Anadolu Ekini*, *Mecaz* ve *Praksis* gibi dergilere ise sahip sıfatıyla katkıda bulunmuştur.

Çocukluğunu doğayla iç içe ve halk kültürü ürünlerinin dolaşımında olduğu Kağızman’da geçiren Turan, ilk kitaplarını halk edebiyatı alanında yayımlar. Hem anne hem de baba tarafından halk ozanlığı geleneğine bağlı ozanların torunu olan şairin halk edebiyatına yönelmesinde çocukluğunu geçirdiği geleneksel aile ortamının büyük rolü olmuştur. Edebiyat, şiir sohbetlerinin yapıldığı, yöresel oyunların oynandığı, masalların anlatıldığı Kars’ta, on yaşına kadar çocukluğunu doyasına yaşayan Turan, daha sonraları ailesinden ayrılarak Ankara’ya göç eder. Ankara’da geçirdiği gurbet yıllarında özlem duygusunu belleğinde sakladığı halk kültürü ürünlerine yöneltir ve bu yönelim zamanla kişisel bir ilgi alanına dönüşür.

Metin Turan *Kağızmanlı Cemal Hoca* (1991), *Âşık Veysel* (1994), *Kul Himmət* (1994), *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri* (1996) gibi art arda âşık edebiyatına yönelik kitaplar yayımladıktan sonra 2003'te okurlarının karşısına ilk şiir kitabı *Suları Islatan Mecnun*'la çıkar. Bu kitapla Ruşen Hakkı Şiir Ödülünü ve yine kitapta yer alan "O Şehr-i Edirne" şiiri ile Makedonya Cumhuriyeti Çalıkli Bahar Şenlikleri Türk Dünyası şiir birincilik ödülünü alan şairin, şiir kitaplarında halk şiirini aklında tuttuğu ancak modern bir şiir yazmayı tercih ettiği görülmektedir. Bu kitap yayımlandığında 37 yaşında olan Metin Turan aslında çocukluğundan itibaren şiir ve öykü yazdığını, elinde yayımlamadığı şiir dosyalarının bulunduğunu ancak halk edebiyatı araştırmalarına bulaşmış olmasının şiire ve öyküye zaman ayıramamasının nedeni olduğunu belirtmektedir (Ünal, 2000: 18). Halk edebiyatı araştırmalarına bulaşmış olmak belki de Metin Turan'ın daha az yazmasına neden olmuş olabilir ancak bu çalışmaların onun şiirinin alt yapısında hizmet ettiği de açıktır. Bu durumu Maksim Gorki'nin yüzyılın başlarında genç sanatçılara söylediği "Sanatın başlangıcı folklor. Folklorunuzu derleyin, onunla öğrenin, onu işleyin. Folklor sizlere de biz şair ve yazarlara da çok malzeme sağlar. Geçmişimizi ne kadar iyi bilirsek şu anın büyük anlamını o kadar derin ve mutlu bir şekilde kavrarız" (Sokolov, 2009: 28-29) sözleriyle somutlaştırabiliriz. Folklor görünüşte Metin Turan'ın şiirini oluşturan poetik bir bileşen değildir. Diğer bir deyişle Turan doğrudan folklorla başvuramaz ancak bireysel yaşam biçimi, bakış açısı ve ortak kültürel bellekten söyleme aktardıkları onun şiirinin derin yapısını folklorla buluşturur. Şiirlerinde geçen "aklın darası çökmüş", "inkâr gelir", "hırçın karaca buyurlamak", "gövermiş de solmuş", "asite belenir ırmaklar" gibi halk diline ilişkin söyleyişler ve metinlerarasılık bağlamında Karacaoğlan'a, Yunus Emre'ye, Köroğlu gibi halk şairlerine yaptığı göndermeler onun folklorik imgelemin-den şiire yansıttığı zengin bir bireşim olarak değerlendirilmelidir.

Metin Turan şiirlerinde toplumsalcı bir geleneği benimsediğini belirtir (Ünal, 2005: 19). Bu yüzden toplumun sorunlarını dillendirebileceği, hayatın içinden kaynaklanan edebiyatın peşine düşer. Onun şiiri yaşamın içinde etkin roller almaya çalışan, sorumlulukları olan, toplumdan etkilenen ve onu etkilemeye çalışan bireyin şiiridir. Bu yüzden aşk şiirlerinin arkasında politik arka planı vermeye çalıştığı gibi, dünyayı ve insanı toplumsalcı bakış açısıyla değerlendiren bireyin şiirini de yazmak ister. Bu yaklaşımı onu toplumcu gerçekçi edebiyat anlayışına yaklaştırır. Toplumcu gerçekçi literatürde edebiyatla hayat birbirinden ayrılmayan kategorilerdir. Toplumcu gerçekçi anlayış, Ahmet Oktay'ın deyişiyle toplumsal gerçekliğin bilimsel bir yaklaşımla algılanarak özü'nün açığa çıkarılmasını ve bu gerçekliği yaşayan sıradan insanların bilincini dönüştürmeyi ve onları eyleme geçirmeyi öngörür (Oktay, 1985: 143). İçinde yaşadığı toplum ve insana ilişkin temel ya da güncel pek çok sorunu şiirine taşıyan Metin Turan da şiiriyle farklılık ve farkındalık yaratmayı hedefler. Şair, çağın acısını tadan, savaşlar içerisinde yitip giden insanlık değerlerinin yeniden yeşertilmesi için yapılması gerekenlerin ozanca bir duyarlılıkla dile getirilmesinin bütün insanlığın ereği olduğu düşüncesindedir (Turan, 2008b: 162). Bu nedenle şiirlerinde Türk kültür ve yaşamına ilişkin izlekler dışında dünyaya mal olmuş olgu, olay ve eserleri de yansıtır. İnsanlığın evrensel acı-

sını, yabancı kentlerin öne çıkan sosyal ve kültürel değerlerini yansıtırken yerli bir söyleyişi korumaya da özen gösterir. Çünkü ona göre mitoloji, folklor, bellek, bütün bunların kesiştiği sanatsal bir yapıta dönüştüğü yer, bizim o derdimizle, hikâyemizle bize ait olan estetik/sanatsal yetkinlikle anlatabilmemizdedir (Karaca, 2009: 45).

Çalışmada Metin Turan'ın yayımlanan üç şiir kitabı *Suları Islatan Mecnun* (2003), *Sokaklar Kentler Ülkeler* (2007), *Ağustos Aldı Sırlarımı* (2013) ile bu kitapların içinde bulunmayan “Barış Şiiri Yazmayacağım” ve “Sorgu” başlıklı şiirleri izlek örgüsü açısından değerlendirilmeye çalışılacaktır. Şairin yayımlanan yaklaşık seksen civarındaki şiiri üzerinden değerlendirme yapıldığında şiirlerinin belirgin olarak üç ana izlek etrafında toplandığı görülür. Şiirlerin içeriğini ve şairin şiiriyle uyandırmak istediği etkiyi somutlaştırmak için bu izlekler “aşk”, “sosyal sorunlar” ve “kentler” başlıkları altında sınıflandırılmıştır.

1. Aşk: Yanlış Bir Karacaoğlan

Metin Turan'ın aşka bakış açısı romantiktir. Şiirlerinin âşık öznesi, içinde bulunduğu coşku ve duygu selini, sevgilinin güzelliğini, aşka fon olan ya da aşk halini yaşatan atmosferin güzelliğini okuyucuya lirik bir anlatımla aktarır.

Şiir öznesinin ilgi alanındaki, hâlihazırdaki aşk yani aşk hâlidir. Arzu nesnesi olan sevgiliye karşı hissedilen duygular, düşünceler, anımsamalar onun şiirinde Karacaoğlanvari bir şekilde dile getirilir. Sevgilinin yüzü ve endamını “hüznümü sevince döndüren/ leylak bir güneşti yüzün/ gerdanından yakaladım seni/ taş merdivenleri döndükçe endamından” (2008: 7); gözlerini “sana bir çiçek versem/ kaldırıp gözkapaklarını/ bağışlar mısın o mavi ülkeyi/ ömrümü versem sana” (2008: 62); diğer uzuvlarını “sen yürüdükçe kalçaların, bileklerinin kıvrımı/ boynunun burgacı, çekik gözlerinin duldası” (2013: 14) dizeleriyle anlatan Metin Turan için daha önce Cahit Külebi için söylenen “Karacaoğlan'ın bacanağı” (Erdost, 1979: 2) sıfatı yakıştırılabilir. Turan da Karacaoğlan gibi duygularını coşkulu bir şekilde anlatmakta; dizelerinde gezip gördüğü yerlerdeki güzellerden söz etmekte hatta kimi zaman aynen Karacaoğlan'ın yârine “Elif, Ayşe, Hürü” gibi adlarla seslenmesine benzer şekilde o da sevgisine “Asiye, Asya, Dilek” gibi adlarla somut olarak seslenmektedir.

Aşkın romantik duygulanımları bir şiir öznesinin bakış açısından anlatılırken kadın da bu şiire aynı romantik şiir öznesinin bakış açısından girer. Kendi ben'ine odaklanan şiir öznesi hemen her aşk şiirinde ikinci tekil kişi kipiyle seslendiği sevdiğine duygularını açar; onu özler, anılarında ve düşlerinde yaşatır, umutla kavuşmayı bekler. Sevgilinin değil, âşık öznenin sevgilinin güzelliği karşısındaki duyguları söz konusudur. Sözelimi “Sevinç” şiirinde âşığın içinde bulunduğu coşkulu ruh hali şöyle anlatılır: “günün en kalabalık saatinde örneğin/ en işlek caddesinde o yeşil bankta bulmak seni/ bitemeyecekmiş gibi çevirmek/ sayfalarını en sevdiğim romanın/ yaşar kemal'le tırmanmak ağır dağına/ van gogh'la ayıklamak ay çekirdeklerini/ o sarı okyanusun içinden/ yürümek çorlu'dan kapıkule'ye kadar” (2008: 32) “Yalnızlığımı da Yitirdim”de âşık özne, sevgilisi yanında değilken yaşama küs-

kündür. Kendini ayrıksı bir dalgaya, kendi yönüne yabancı bir çoban yıldızına ve suyunu çeken ırmağa benzetir. Sevgiliyle birlikte olduğunda ise sesi bin elif büyür, evreni çiçeklenir (2008: 13). Âşık için kentler sevdiğiyle güzeldir, kentlerin güzelliğiyle sevgilinin güzelliğini iç içe duyumsar. Kimi şiirlerde kentle sevgili bütün olarak duyumsanır. “O Şehr-i Edirne” ve “Mağusa Kalesi” gibi şiirlerde kentlerin ve kente ilişkin detayların bir kadın imgesini karşıladığı görülmektedir. O Şehr-i Edirne” de sevdiğine “senin balkan gözlerinden bir Anadolu gülümser/ başağına doymuş buğday tarlası ovalar/ içimde esrik bir ırmaktır tunca/ meriç ayak izlerimi kovalar” (Turan, 2008: 51) sözleriyle seslenen şair Edirne’yle sevgilisini özdeşleştirir. “Mağusa Kalesi”nde ise kale, “dolunaydan kıskandım tenini, kumdan, güneşten/yalımından kıskandığım da doğrudur sesinin” (2011: 9) sözleriyle kıskanılan vakur, asil ve yalnız bir kadınla özdeşleştirilir.

Metin Turan’ın şiirlerinde aşk çoğunlukla neşe ve mutluluk kaynağıdır. Kimi zaman neşe duygusunun yerine özlem ve ayrılığın anlık hüznü konsa da şiir öznesi karamsar değildir; geleceğe ilişkin bekleyişini ve umudunu hiç yitirmez. Sevgiliye duyulan aşktan kaynaklanan bu mutluluk kimi zaman “en yeni elbiseleriyle bayramlık gülüyor çocuklar”, “bir okyanus boyu sevinir çocuklar”, “okul çocukları gibiyim zil sesi duyunca” gibi çocukların saf sevincini anlatan sözlerle ifade edilir.

Turan’ın son kitabı *Ağustos Aldı Sırlarımı*’da yer alan “Harita Metod”, “Yol İşaretleri”, “Sesin Geldi” ve “Ayrılık” gibi aşk şiirlerinde ise coşku içinde yaşanan aşkların yanı sıra hüznün duygusu uyandıran aşkların ve ayrılıkların da gündeme geldiği görülür. Artık duygu tonu değişmiş, aşka anılar, hüznler ve ayrılıklar eşlik etmeye başlamıştır. Kitabın ilk şiiri “Harita Metod” bu yeni yaklaşımın habercisidir. Bu şiirde öznenin aklını başından alan, onu şaşkınlıktır. bir aşk söz konusu olmakla birlikte aşk artık bir bahar gibi değil, bir güz gibi yakasına yapışmıştır. Yaşamın ağırlığı anılarla birlikte omzuna çökmüştür. Bu anıların hepsi; erken büyüyen kakhahalar, kadın matinerlerine saklanan ergenlik, eline sıkıştırılan keder, eskiyen kafa kâğıdı onda hüznün duygusunu çağırıştırır. Aşk vardır ama Gülten Akın’ın “Kar Soğuğu” şiirinde “uzaklık mı gerek peki, aşk nerede/ ‘aşk sessiz dolaşır dedi O/ ‘bir yerlere yağmur yağıyordu, öyle” (Akın, 2003: 11) dizelerinde vurguladığı gibi, artık var olan/ varlığının farkında olunan ancak hassas, uçucu ve narin doğası gereği tanımlanamayan bir aşk söz konusudur. Olgun âşık öznenin sonbahar defterinde bu kez aşkın derine çekildiği, yaşamın başka yönlerinin öne ön plana çıktığı ayrıntılar resmedilmektedir. Aşk artık âşığa yol vermeyen, sürekli makas değiştiren makinistin insafına kalmıştır:

“vagonu bensiz trenler yazılıyor
kamburu kabarık ömrüme
sen çıkıyorsun yeni açmış bahar dallarınla
ve belli ki kasırgalar yükleniyor
hangi rayda yürüsem
makas değiştiriyor makinist” (2013: 10)

Şair modern çağa birlikte diğer birçok şey gibi aşkın da değişip dönüşerek sıradan hale gelmesini eleştirel bir dille şiirine yansıtır. “Mülteci Emrah” ve “Mahya” başlıklı şiirlerde geçmişteki saflığını yitirmiş, insanın kendisine yabancılaşmasıyla duygulardan kopmuş, anlamsızlaşmış aşklar ele alınır. “Mülteci Emrah”ta yabancılaşmanın boyutu şu dizelerle sergilenir:

“nasıl da inkar gelir tarih yazıcılar
yanlış bir karacaoğlanım kendi ülkemde
mülteci bir emrah
dağlarımın koyaklarında yabancı köroğlu
benim ülkemde aşk büyük kent mağlubu billboard” (2008: 21)

İki bölümden oluşan şiirin ilk bölümünde şair aşkın anlamını yitirilişini ve aşkla şiddetin sınırlarının birbirine karışmasını sert duygular yüklediği imgelerle eleştirir. Aşk “bileklerini parçalamış bir ergen kız mektubu”, “salyasümük spikerler ağzında sekiz sütuna manşet haber” ve “engerek yılanının sukuşunu koklaması” haline gelmiştir. Bu şiirde kendisini “mülteci emrah”, “yabancı köroğlu”, “yanlış bir karacaoğlan” olarak tanımlayan özne artık kendisini çağına yabancı hissetmektedir. Selvihan’a aşık olup onu bulmak için ülke ülke dolaşan Ercişli Emrah, haksızlığa başkaldıran Köroğlu ve duru bir aşk söyleminin temsilcisi olan Karacaoğlan’ın temsil ettiği değerler günümüz insanında karşılığını bulamamaktadır. Aşk “mülteci emrah” ifadesinde yer alan “mülteci” sözünde vurgulandığı gibi yurdundan yani doğasından uzaklaşmış, yönünü kaybetmiştir. Karacaoğlan’ın temsil ettiği aşkla Köroğlu’nun temsil ettiği hak arayışı, mertlik ve başkaldırı ise günümüz dünyasında rağbet gören değerler değildir. “Mahya” şiirinde de benzer şikâyetlerle karşılaşılır. Kart ve barkodlarla var olabilen kimliklerin gerçekliğin önüne geçtiği yeni dünyada insanlığın ruhu kredi kartları, döviz kurları, banka ekstreleri arasında kaybolmuştur. Aşk da bu kimliksizleşmeden nasibini almıştır. Şair bu anlam yitimine şu sözlerle dikkat çeker: “yeni bir dünyanın kimsesi diyorlar artık/ barkotumu okutarak/kalbim! diyorum, bir büyü olmalı susmanın/sözüm söz, / puslu bir camın arkasından çıkmak gibi/ ben senin hangi kimsenim asya?” (2013: 16) Metinde geçen “yeni bir dünyanın kimsesi” yabancılaşmış insanın, “barkod” kimliğinin metaforudur. Şiir öznesi sevgilisinin adı konmuş kimsesi yani sevdiği olmayı arzuladığı halde sevdiğinden buna yönelik bir işaret alamamaktadır. Modern zamanlarda kendisi olamayan, kendini var edemeyen yabancılaşmış öznenin karşısında da bir o kadar kendini tanımlamakta zorlanan diğer özne vardır. Böyle bir durumda da aşk çok zordur ve özne içine kapanır. Şair çaresizliğini şöyle ifade eder: “ben bu şehrin kiri, bu bakırın pasıyla asya/ gitmekten vazgeçtim: yıkadım gözyaşlarımı/ sakladım kendimi” (2013: 13).

2. Sosyal Sorunlar: Yeni Bir “Çok Çiğ Çağ”

Kendisini toplumcu geleneğe bağlı bir şair olarak nitelendiren Metin Turan hem güncel sosyal sorunları hem de modern kapitalizme yönelttiği eleştirel bakış açısını şiirine açık bir şekilde yansıtır. Behçet Necatigil’in “Kilim” şiirinde “Çiğnenir –çok çiğ çağ– ayaklar altında

yabansı.” (Necatigil, 1958: 8) sözleriyle ifade ettiği; zevksizliğin, karışıklığın ve sahtekârlığın hüküm sürdüğü modern çağın yozlaşmış yaşantıları onun şiirinde sıklıkla yer bulur.

İlk kitabı *Suları Islatan Mecnun*’dan itibaren hemen her değerini ederiyle ölçüldüğü tüketim kültürüne, çarpık kentleşmeye, çevre kirliliğine, doğadan kopan insanın kendisine ve çevresine yabancılaşmasına dikkat çeken şair; “Hiçbir Şey Görüldüğü Gibi Değil”, “Memur-u Endam ve “Ecevit Doları” gibi şiirlerinde memleketin insan profiliyle sürekli kötüye giden ekonomik durumunu özetle şöyle anlatır: Ülkede her şey disiplin içinde yürüyor gibi görünse aslında yolunda gitmeyen pek çok şey vardır. Kendini alkışlamaktan bıkmayan babalar, kuaför aynalarına sığmayan anneler, sisteme küfredip test sorusu pazarlayan öğretmenler, dersane önünde tükenen gençler, piyango biletiyle memleketin gömütünü kazıyanlar ve kahve fallarında geleceklerini arayan genç kızlar çağın yabancılaşmış insancıklarıdır. Bu ağır yozlaşmanın bir diğer boyutu da etik yozlaşmadır. Hortumlanan bankalar, karbon-monoksit zengini arabalar ve haksız kazançlarla zengin olan ilaç firmaları memleketi batırmaktadır. (2008a: 13-18). “Memur-u Endam” da memurların yaşantıları çarpıcı gözlemlerle özetlenir. Yeni raylar üzerindeki eski lokomotiflere benzeyen memurların gerilmiş avurtları, sararmış parmakları, bozkır tarlası gibi yüzleri, Sabri Tuncer kolonyası kokulu tenleri vardır. Araba, yazlık ev, dipfirizli buzdolabı taksitlerini zar zor ödeyen memurlar için sinema, bale, opera, tiyatro ağlamaklı bir yüz haline benzer. Tatil ise işten çok aşlarını düşünen memurlar için bir hayal gibidir ve bu yüzden de Türkiye onların çoğu için sadece bir haritadan ibarettir. “Ecevit Doları”nda ise bu kez “sonunda ekonomi literatüründe/ matematik bizi geçti/ Ecevit dolarını da tanıdık” (2008: 34) dizeleriyle Bülent Ecevit döneminde yaşanan ağır ekonomik krize, o dönem basımı gerçekleştirilen ve Cumhuriyet tarihi döneminde piyasaya sürülen sıfırı en çok (20.000.000TL) banknot olmasına gönderme yapılır.

20. ve 21. yüzyılın temel sorunlarından biri olan çevre sorunları Metin Turan’ın şiirlerinde insanın doğadan kopuşu, çevre kirliliği ve yeşilden uzaklaşan kentler alt izlekleri çerçevesinde ele alınır. “Anadolu”, “Ülkemin Yorgun Akşamı”, “Sonunda” ve “Bulutumu İstiyorum” şiirlerinde betonlaşan kentler, gökyüzüne uzanan gökdelenler, asitle dolup taşan ırmaklar, kirlenmiş hava/su/toprak, kentin kimliğini yok eden estetikten uzak mimari girişimler eleştirel bir dille sorgulanır.

Şair “Anadolu” şiirinde çok güncel bir sorun olan verimli toprakların imara açılmasından “adana’da pamuk apartmanı, bursa’da söğüt/ pasinler’de buğday/ temelli’de kavun, çubuk’ta alıç/ balkonlara taşınacak bütün sebzeler.” (2011: 40) dizeleriyle yakını. Doğa-beton uyumsuzluğunu “pamuk apartmanı”, “kavun apartmanı” ifadeleriyle vurgulayan şair, toprağın yok edilmesinin sonuncunda neyle karşılaşılacağını “karıncalar da terk ediyor yurdum”u sözüyle işaret eder. Yaşanmaz hale gelebilecek bir yurdun ağıtı ise “Ülkemin Yorgun Akşamı”nda yakılır. Şair bu şiirde de “vah vagonları kapital yüklü tren!” sözleriyle kapitalizm eleştirisini sürdürmeye devam eder: Modern çağlarda çevre kirliliğinin başlıca kaynaklarından olan sülfür ve egzoz gazlarının yanı sıra hepatit, kuş gribi, hiv gibi tüm insanlığın sağlığını tehdit eden ağır hastalıklar yaygınlaşmaya başlamıştır. “Sonunda” da doğa,

savaşı kaybetmiş sürgün bir general imgesiyle anlatılır. Şiir öznesi kenti yaşanmaz kılan güçler ve olgular karşısında bunalmıştır. Evlerin panjurlarını söken, cinayet işleyen, hırsızlık yapan, gelinleri gökdelenlere, yaş günlerini iş merkezlerinde kutlamaya mahkûm eden bu güçler pek çok şeyi yok etmiştir. Doğa artık işgal edilmiştir: “bu uğursuz gaz dumanında, bu sera işgalinde/ apoletleri boynunda tasmalı bir general ilkbahar/kışlası dağ kovukları” (2011: 54).

“Bulutların Dilinden” şiirinde yarını düşünmeden keyfince yaşayarak doğanın dengesini değiştiren insanlığın aymaz tutumu, kişileştirilen doğanın bakış açısından şöyle eleştirilir:

“siz bahar bekliyordunuz işte yaz
dumanı gölge sanıp samanın aleve durduğu yerdir
lastik, plastik evlere şenlik
sentetik, sikon bedenleriniz aşklarınız gibi dualarınız da
değiştikçe keyfinize göre değişti iklimler de
ağlama sırası sizde
yağmurumu geri istiyorum” (2011: 58)

Bu kısa dramatik monoloğun italik dizilen son cümlesi şiir öznesine, diğerleri kişileştirilmiş buluta aittir. Doğaya egemen olabileceğini sanan insanlık yaptıklarının sonucunu öngöremediği için mevsimlerin birbirine karıştığı, plastiğin tüm çevreyi kirlettiği; insan bedeninin ve ruhunun doğasından uzaklaştığı karanlık bir dünyaya yol açmıştır. Şair burada “sentetik, sikon bedenleriniz” ve “aşklarınız, dualarınız” sözcükleriyle insanın bir bütün oluşuna vurgu yaparken; “lastik, plastik evlere şenlik”, “değişen iklimler” ifadeleriyle de doğanın bütünlüğüne vurgu yapmaktadır. Modern insan bu bütünlüğü yitirdiği gibi dünyayı da hepten yitirmek üzeredir.

Çalışan bir çocuk olan, çocukluğu “boyacı sandığında, zabıta kovalamasında” geçen şair, bu yüzden hep çocukluğuna özlem duyar hatta onun için ölüm, doyamadığı çocukluğudur (Turan, 2013: 30). Yurdunun, yurttaşlarının bitmeyen savaşlar yüzünden acı içinde olması kadar çocuklara da bu acıdan pay düşmesi onu çok üzer. “Acı” şiirinde bu durumu şöyle anlatır: “çocuk parklarına şehit adları verilir ne zamandır/ gülden gülüşten uzak/ geleceğe acı saklanır” (2013: 34) Bu durum karşısında şairin zaman zaman karamsarlığa düştüğü görülür. “İlacını Yitiren Eczane” şiirinde ülkeyi ilacını yitirmiş bire eczaneye benzeten şairin karamsarlığının “Ülkemin Yorgun Akşamı” şiirinde yoğunlaştığı görülür. “yorulan her cumhuriyet gibi/ sesine güz üşümesi düşmüş yurdum” (2013: 38) sözleriyle karamsar bir tablo çizen şair, aynı izleği ile aldığı “Enkaz”ı ise şu umutlu dizlerle bitirir. “ey bugün!/ ey gelecek!/ güzeldir yeşil kokan sokaklara haykırmak/ çivit mavisi bir göğün altında şarkılar söylemek/ nasılsa/ çıkarır yorgun gömleğimi ülkem/ kurtulur acılarla yaşlanmış tarihten” (2013: 49).

Turan, sosyal meselelere olan ilgi ve dikkatini vataniyle sınırlamaz. Neredeyse modern dünyanın tüm savaşları onun şiirine girer. 20. Yüzyıl, modernizmin nimetlerinin tüm insanlık tarafından huzur, refah ve barış içinde paylaşılması gereken bir yüzyıl olması gerekirken tam tersine içerdiği korkunç şiddetin çözümsüzlüğe varan bir sonucu olarak “karanlık ortaçağ”

haline gelmiştir. Bilim ve sanat alanındaki büyük gelişmelerle büyük toplumsal yıkımlar iç içe/ yan yanadır. Habermas 20. yüzyılın genel karakteristiği için şu yorumu yapar: “Bu yüzyıl insanın o ana dek hayal edebileceğinden çok daha fazla kurban, şehit, öldürülmüş vatandaş, katledilmiş sivil ve sürülmüş azınlık, işkence edilen, sakatlanan, açlığa ve sokağın mahkum edilen insanlar, siyasi tutuklular ve ülkelerinden kaçan sığınmacılar üretmiştir. Şiddet ve barbarlık bu yüzyıla damgasını vurmuştur” (Akt. Imbusch, 2000: 84). Sözü edilen karanlık gidişin 21. yüzyılın başlangıcında gittikçe derinleşerek arttığı görülmektedir. Bu duruma “Çok büyük bir deneyim, her küçük kara noktasında bile büyük acılar yaşamasına rağmen, insanlık, yorulmaksızın yeni kederler, yeni sancılar üretiyor. Aynı dili, aynı kültürü paylaşan ve hatta aynı ulusa ait olan –bir dönem- Almanya gibi, hala varlığını sürdüren Kore gibi, yanı başımızda yeniden oluşturulmaya çalışılan tüm Ortadoğu coğrafyası, Balkanlar, Kıbrıs... Düşmanlıktan, ötekileştirmekten kaynaklanan bölünmüşlükleri yaşadığımız bir dünyayla yüz yüzeyiz” (Kansu, 2019: 90) sözleriyle vurgulayan Turan, sorunların çözümü için her şeyden önce ve acilen insanlığın militarizmden uzaklaşması gerektiği düşüncesindedir. Şair en karamsar olduğu “Ortadoğu”, “Barış Şiiri Yazmayacağım” ve “Sorgu” şiirlerinde doğrudan doğruya dünyanın bu çerçevedeki güncel sorunlarına yönelir.

Ortadoğuda binlerce yıldır çeşitli nedenlerle alevlenen, yüzbinlerce insanın ölümüne, göç etmesine neden olan, bölgede yaşamına devam eden kuşakların içine doğduğu bitmeyen savaş Metin Turan’ın “Ortadoğu” ve “Barış Şiiri yazmayacağım” başlıklı iki şiirine konu olur. “Ortadoğu” şiirinde Şair Ortadoğunun içinde bulunduğu trajik durumun ezeli ve evrensel acısına şu sözlerle ağıt yakmak ister:

“sabah müslüman akşam yahudi gece dinsiz
musa’sız tur dağına parçalayan şivandır
emzikli bebeklerin gözlerinde bin yıllık hasret
ve anaların
cevahir yürekli oğlanların
kızıl kana bulanmış civan kızların duvağında figandır” (2011: 41)

Bölgenin çok dinli yapısına dikkat çeken şair, hepsinin acısını “feryat” kavramında birleştirerek evrenselleştirir. Tur dağı Kur’an ve Tevrat’a göre Hz. Musa’ya ilk vahyin geldiği bölgenin adıdır. Böylesine kutsal bir yer günümüzde çığlıkların göklere uzandığı kanlı bir savaşın mekânı olmuştur. Şiirde Farsça çığlık anlamına gelen “şivan” sözcüğü dışında “çığlık”, “figan” ve “ahuzar” gibi birbiriyle ilişkili sözcükler çeşitli imgeler içinde kullanılarak çekilen acının yoğunluğuna göndermeler yapılmıştır. “Emzikli bebeklerin gözlerinde bin yıllık hasret” dizesiyle anlatılan ise barış özlemidir. Ancak barışın çok uzak olduğu da aşîkârdır. Ortadoğuda doğan her çocuk bu bölgede neredeyse bin yıldır süren bir savaşın içine doğmakta, yaşları ilerlese de savaş sona ermemektedir. Büyüdüğünde cevahir yürekli bir oğlan ya da civan bir kız olacak olan bu emzikli bebekleri mutluluk değil ölüm ve acı beklemektedir.

“Barış Şiiri Yazmayacağım” biçimsel olarak olumsuz bir kiplik içerse de aslında dünyaya savaşın korkunç ve soğuk yüzünü anlatan bir barış çağrısıdır. Dünyanın Yakınoğu, Ortadoğu ve Uzakdoğu bölgelerinde bitmek bilmeyen savaşlar yüzünden büyük bir insanlık dramları yaşanmaktadır. Ancak bu bölgelerde yaşayan insanların uğradıkları ağır zulümler karşısında insanlığın geri kalanı hala yeterince çaba gösterememekte; yirminci yüzyılı baştan aşağı kaplayan savaşlar yirmi birinci yüzyılda da hız kesmeden hatta hızını gittikçe arttırarak devam etmektedir. Şair “Barış!/ Büyük bir türküyü sesimde/ Çekip gitti Afganlı bir kızın petrol mavisini gözleriyle” (2019: 9) dizeleriyle tüm dünyada Afganistan savaşının simgesi olarak bilinen bir fotoğrafa gönderme yapar. Beş birimden oluşan şiirin üç biriminde zalim silah tüccarlarının sürekli büyüyen banka hesaplarını, savaşlarda kullanılan ölüm makinelerini ve bu silahları kullanan insanlığın içinde bulunduğu savaş çıkmazını; son iki birimde ise artık çok uzaklarda kalan barış özlemini anlatan şair, şiiri şu umutlu sözlerle bitirir: “Hayır!/ Bir elim olacak yarasına tuz bastığım dostumun./ Bir sesim olacak, köpük köpük akacak denizlerde./ Barış şiirleri yazmayacağım böylece.” (2019: 9)

“Sorgu” şiirinde ise “bir avuç gözü karanın, kudurmuşun” yedi milyar insanın yaşadığı yeryüzünü kirletmesine, savaş teknolojisinin insanın önüne geçmesine, yaşamın saf güzelliklerinin yitip gitmesine ilişkin kendi kendine sorular yöneltir. Sorular art arda yığılır ancak verilecek cevaplar yoktur. İnsanlığın kendi girdabında boğulup gitmesi gibi şiir öznesi de kendisini bu soruların ağırlığı altında boğulmuş, tükenmiş hisseder.

3. Kentler: İnsanlık Ruhunun Aynası

1980 sonrası Türk şiirinde memleketin, ülkenin sokaklarını, dağlarını, kırlarını anlatan şiirin kayboluşuna şaşırıldığını belirten (Karaca, 2011: 42) Metin Turan, hem Türkiye’nin hem de dünyanın pek çok kentini çeşitli alt izlekler eşliğinde şiirine yansıtır. Bu kentler şairin doğduğu, yaşadığı, gezip gördüğü ya da bir süre ikamet ettiği kentlerdir.

Şaire göre, sokaklar, kentler, ülkeler insanlık ruhunun aynası gibidir (2011: 20). Turan’ın şiirlerinde Ankara, Edirne, Kars, Zonguldak, Erzurum, İzmir gibi yurdun pek çok kentinden söz etmekle birlikte uzun süreli ikamet ettiği Kars, Ankara ve Edirne’ye ayrıntılı olarak yer verdiği görülmektedir. Dolayısıyla bu kentler de onun ruhunun aynaları olarak değerlendirilebilir.

Karslı olan şair doğduğu ve çocukluğunun büyük bölümünü geçirdiği kent için “Karsız Kars Şiiri” ni yazmıştır. Daha çok soğuğu ve karıyla bilinen Kars’ın insanı, doğası ve tarihi için yazılmış bir güzelleme olarak nitelendirebileceğimiz bu şiirde memleketin coğrafyadan ibaret olmadığı vurgulanır. Kışı eylülde başlayan, yaz mevsiminin ancak temmuz ayında hissedilebildiği Kars’ta insanların yüreklerine soğuğun işlemediğini belirten şair, metnin bütününde soğuğu çağrıştıracak kavramları dışarıda tutmaya çalışarak sıcak ve samimi duygularla kentini betimler. Kars’ı avurtlarını doldurarak konuşan insanları, kıtlama şekerle içilen semaver çayları, Kağızman’ın binbir kokulu çiçekleri, beş vakit yeşile açan ağaçları,

billur esintileriyle kendi göğünde mavinin başkenti olarak ilan eden şair, Sarıkamış söz konusu olduğunda ise şiirin duygu değerini değiştirir: “bir yalnız üşümedir bütün kızakçıların ovaya salmış/ ve enver paşa’ya yüzbinlerce ah’tır sarıkamış/ gövermiş de solmuş bütün ormanlardır/ yeşile durmuş dallarda” (2011: 25). Bu dizelerde 1914’te dönemin Harbiye Nazırı Enver Paşa’nın başarısızlıkla sonuçlandığı ve yaklaşık yüz bin askerin soğukta donarak hayatını kaybettiği Sarıkamış Harekâtına gönderme yapılmaktadır. Şiirin diğer bölümlerinde kar/soğuk kavramlarını kaldırarak sıcak duygular uyandıran sözcüklere yer veren şair, bu bölümün merkezine yerleştirdiği “üşüme” sözcüğüyle okuru donup kalmış bir manzara karşısında bırakır. Enver Paşa’ya edilen yüzbinlerce ah, Sarıkamış ovasında göveren tüm ağaçları soldurmaktadır.

“Türkiye Minesi” şiirinde ülkesini seven bir şiir öznesinin duyguları iki bölümde ele alınır. Mine, altın, gümüş ya da bakır üzerine çeşitli boyaların işlenmesiyle oluşturulan zarif bir bezeme biçimidir. Şair, şiirin ilk bölümünde bu süsleme biçimine gönderme yaparak adeta bir Türkiye resmi çizer. Minenin üzerine işlemelerin yapıldığı ana zemin Türkiye’dir. Bu zeminin üzerine işlenen motifler, Elbistan’ın ahlat yemişleri, Mardin’in kayalıkları, Antakya’nın portakal bahçeleri, Ardahan’ın akşam ormanları, kömür isine bulanmış Erzurum ve şairin “aşklarının ve acılarının başkenti” olan Ankara’dır. Şiirin ikinci bölümünün konusu olan Ankara belki de şair için minenin en önemli bezemesidir. Çünkü memleket sevdalısı şiir öznesinin büyüdüğü, olgunlaştığı ve doyduğu mekân başkent Ankara’dır. Bu kenti anlatırken çocukluk ve gençlik yıllarına dönen özne için Ankara’nın her köşesi anılarla yüklüdür. Atatürk Bulvarı, Demirtepe, Anıtkabir, Kuşcağız, Ufuktepe, Atapark onun yaşam savaşımının mekânlarıdır. Şiir öznesi gençlik yıllarını ne kadar zor geçirmiş olsa da mağrur bir geçmişçi yüklenmiş, geleceğe ilişkin umudunu hiçbir zaman yitirmemiştir. Ancak Ankara’nın değişip dönüşen yaşam ortamı onda karamsar duygular uyandırmaktadır. Çünkü gerçek yaşantıların yerini artık karanlık bir uğultuyu çoğaltan gazeteler, apartmana hapsolmuş yabancılaşmış insanlar ve çalınan emek almıştır.

Ankara’nın Metin Turan’ın şiirlerindeki ayrıcalıklı kentlerden biri olduğu görülmektedir. İlkokuldan sonra yaşamını - Edine’deki üniversite yaşamı dışında- bu kentte sürdüren, çocukluğu ve gençliği boyunca Ankara’nın büyümesine tanık olan şair kentin büyüdüğüce olgunlaşacağına işi bilmeyen insanların elinde kıyıma uğrayıp kirletilmesine, tarumar edilmesine, kimliğinden uzaklaştırılmasına çok üzülür. Bu üzüntü ve itirazlarını “Türkiye Minesi” ve “Kent Soyтарыsı” şiirlerine doğrudan yansıtır. “Türkiye Minesi” şiirinde Ankara’nın kendisinde uyandırdığı anılardan söz eden ve Ankara’nın kimliğini kaybetmesine “her apartman kendi boyunca şehir nice dir/ elden emekten uzak” (2011: 18) sözleriyle hayıflanan şair, “Kent Soyтарыsı”nda ise Ankara’yı yönetenlere “Refüjlerde her mevsim kıyım/ bir de yurdum ağaçları tek edilir de/ göçe zorlanır afrika’dan, italya’dan ağaçlar/ zaman ki üstgeçitle altgeçit arasında yan yana/ palyaçosu bol, zengin bir sirktir ankara!” (Turan, 2013: 19) sözleriyle ağır eleştiriler yöneltir.

Kentler, Metin Turan'ın şiirinde kimi zaman eş kimi zaman da bir alt izlekle birlikte ele alınır. Eş izlek olarak genellikle aşk'ı işleyen şairin sözgelimi "O Şehr-i Edirne" şiirinde şehre hissedilen aşkla sevgiliye hissedilenleri iç içe anlattığı hatta şiirin sonunda sevgiliyle Edirne'yi bütünleştirdiği görülür. Yedi bentten oluşan şiirin üç bendinde Edirne, dört bendinde sevgiliye duyulan aşk ve özlem söz konusudur. Şair şiirin ilk dizelerinde Mimar Sinan'ın Mihrimah Sultan'a olan aşkını hatırlatmak ister: "sinan ki aşkın en büyük anıtı/ taşı konuşturan müzisyen/ ufkumu kuşatır selimiye" (2008: 45) Edirne'nin simgelerinden biri olan Selimiye'nin ardından yatılı öğrencilik günlerinden, çay salonlarından, ağaçlarından söz eden şair dördüncü bentle birlikte Edirne'de yaşanan gençlik aşkına yönelir. Şiirin sonunda yer alan "senin balkan gözlelerinden bir Anadolu gülümser/ başağına doymuş buğday tarlası ovalar/ içimde esrik bir ırmaktır tunca/ meriç ayak izlerimi kovalar" (2008: 5) dizelerinde artık Edirne'yle sevgili bütünleşmiştir. Aynı tutum "Yalnızlık", "Mağusa Kalesi" gibi şiirlerinde de gözlemlenir. "Yalnızlık" şiirinde yurt sevgisini konu edinen şair, dünyanın Paris gibi Berlin gibi bütün başkentlerini dolaşsa da yalnızlığı bile ülkesinde duyumsamak ister. Kişisel ben'i ile ülkesi yalnızlık duygusunda bütünleşmiştir. Erzincan'da yarasına tuz basmış gelin, Ege'de ovaların dağların göğünü soluyan zeytin, Olimpos dağında bir defne dalına tutunup yalnızlık olmak ister (2011: 45).

İşi gereği yılın bir kısmını Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde geçiren şair "Mağusa Kalesi", "Kıbrıs ve Bahar", "Yolculuk", "Gül Kokusu" şiirlerinde bu ülkenin çeşitli kentlerinin doğal güzelliklerini ve bu güzelliklerin uyandırdığı duygulanımları anlatır. Deniz, gün batımları ve özellikle de akşamların betimlendiği şiirlerde şiir öznesinin coşkulu olduğu görülmektedir. "Yolculuk" şiirinde "şaşırmayacaksın camdan çıkarıp elini/ kanaviçe işleyen kızlar gibi/ yıldızları yakalayacaksın" (2011: 48) sözleriyle Orhan Veli'yi; "sarnıçlara salacaksın yürek çarpıntını tutup/ yeşil açmış pençelerden koşarak kıbrıs'a gideceksin" (2011: 48) dizeleriyle Ahmet Muhip Dranas'ı selamlar. "Mağusa Kalesi" şiirinde ise bu coşkunun yerini hüznünlü duygulara bıraktığı görülür. Şiirde kalenin derin yalnızlığıyla kendi yalnızlığını özdeşleştiren bir şiir öznesi söz konusudur. Üç bölümden oluşan şiirin ilk bölümde kişileştirilen Mağusa kalesi, önce belirsiz bir uzama yerleştirilir. Şairin "kaç bininci gençliğin dökülür surlardan/ erdemli bir bilgenin yüz çizgileri gibi" diyerek seslendiği kale, Tevfik Fikret'in "Sis" şiirinde "*Ey köhne Bizans, ey koca fertût-ı müsahhir/ Ey bin kocadan arta kalan bîve-i bâkir*" dizeleriyle seslendiği İstanbul gibi, kadın cinsiyetinde tanımlanmaktadır. Cazibe merkezi olan bir kadın gibi, Akdeniz için merkezi bir önemi sahip olan Mağusa kalesi de yüzyıllardır hep göz önünde olmuş, defalarca fethedilmiştir. Ancak modern zamanlarda fethi tarihsel bir özlem olmaktan çıkan kale, sıkı bir korunma ihtiyacı kalmayan, çoğunlukla turizme hizmet eden bir mekâna dönüşmüştür. Şair kalenin bu durumunu yine kadına ilişkin imgelerle şöyle anlatır: "*yüzyılın gülsüz ve tülsüz gelini gibi açarsın duvağını/ yoksul talancının gözlerine*" (2011: 6) Şiirde kalenin edebiyat tarihindeki yerine ilişkin metinlerarası bağlamda yorumlayabileceğimiz anıştırmalar da bulunmaktadır. Mağusa Kalesi Namık Kemal'in siyasi nedenlerle Kıbrıs'ta sürgün edildiği ve yıllarca zindanında yaşamak zorunda kaldığı yerdir. Bu kale içinde bir de adını Shakespeare'in Othello trajedisinden alan, trajedinin bir kısmının burada geçtiği Othello kulesini barındırmaktadır. Bu göndermeler şiirde yal-

nızlık ve kıskançlık duygularının çağrışım alanlarını genişleten anıştırmalar olarak öne çıkmaktadır. Kalenin, Namık Kemal'in ve şiir öznesinin ağır yalnızlığı kale meteforunda birleşmektedir. Şairin “dolunaydan kıskandım tenini, kumdan güneşten/ yalımdan kıskandığım da doğrudur sesinin” (2011: 9) sözlerinde belirttiği kıskançlık da güzel karısı Destemona'yı kıskandığı için öldüren Mağripli komutan Othello'nun kıskançlığıyla örtüşmektedir. Şiirin ilerleyen dizelerinde kalenin zamanıyla şiir öznesinin zamanı şimdi'de buluşur. Ağır bir ayrılığın hüznünü yaşayan özne ile umarsız bir yalnızlıkta kendi yorgun ve yoğun kederini yaşayan kale şu dizelerle bütünleştirilir: “*şimdi ayışığı pırlıltısında tenimi kanatan/yorgun gece yarısı öpüşmelerimdir/ feryadıma koşan balık sürüleridir/ yakamoz çılgılığıdır her ay batışında/ senin göğsüne top mermisi gibi düşen aşk yaralarım*” (2011: 8) Şiir öznesi kalenin onca güzelliğine ve görkemine karşılık ayrılığın verdiği hüzünden kendini kurtaramamakta hatta kalenin onun için temsil ettiği anılar yalnızlığını çoğaltmaktadır. Yalnız, yaralı ve kıskanç özneyi bu durumdan kurtaracak olan tek şey aşk'tır. Bu yüzden “sararsa yaralarımı gözkapaklarım gibi yorgun/ otello burcundan sallanan ucu yanık mendil sarar” (2011: 10) dizeleriyle yaşamı yeniden onarmak için tutkulu bir aşka duyduğu özlemi yansıtır.

Bir gezgin olan Metin Turan Kiev, Kişinev, Bakü, Cenova, Krakow gibi birbirinden çok farklı yapı ve kültür özellikleri taşıyan çeşitli kentleri şiirine konu edinmiştir. Bu kentlere kimliğini veren temel özellikleri yakalayıp şiirine yansıtmaya çalışan şair, kimi zaman da şehrin kendisinde uyandırdığı duygulanımları aktarmakla yetinir. Bu iki tutum Ukrayna'nın başkenti Kiev için yazdığı “Kiev Nisanı” ve “Kiev İçin” başlıklı iki şiirde açıkça görülür. İlk şiirinde Kiev'e ilişkin gözlemlerini yer veren şairin dikkatini çeken iki şey vardır. İlki şehrin Sovyetleri Birliği döneminde inşa edilmiş olan uzun metrosu, diğeri ise yaşlı insanların görünüşleridir. Kentin yaşlılarını şöyle betimler: “her biri bin yıllık bir hasretin resmi gibidir, yaşı altmışın üstünde kadınların/ ve göğsüne madalyonlar dizmiş bronz bir heykeldir/ gözleri dokuzyüz kırktan kalma erkekler” (2011: 19) Şair bu dizelerde İkinci Dünya Savaşı yıllarında, 1941'de Kiev civarında Nazi birlikleri tarafından tutsak alınan yaklaşık altı yüz bin tutsak, bir o kadar ölü ve düşen bir kentle sonuçlanan trajik Kiev Muharebesini anıştırmaktadır. Şairin gözünde Kiev bu muharebeye yaşayan “göğsüne madalyonlar dizmiş bronz bir heykel” gibi görünen acılı insanların memleketidir. Turan bu kentle ilgili olarak yazdığı “Kiev İçin” başlıklı ikinci şiirinde ise acılı havayı dağıtır. Kiev artık onun için ünlü Ukraynalı başkaldırı şairi Taras Şevçenko'nun hüznü anıları, dostları, sinemaları, tiyatro salonları, kütüphaneleri, sarışın kadınları ile coşkulu, gizemli ve esrik bir şehirdir.

“Bakü'de Akşam” şiirinde de benzer bir şekilde kişisel ben'in duygulanımları ön plana çıkar. Burada dikkati çeken nokta neşeli, coşkulu ve eğlenceli bir Bakü akşamının uyandırdığı duyguların Azeri kültürüne ilişkin ayrıntılarla anlatılmasıdır: “*çılgın bir topacım. kendini hazar rüzgarında savuran/ kumum/ şirvanşahlar gönderinde nesimi'yim/ hangi mahnıda duraklasa tar, zıpkın yemiş fuzuli'yim/ suyum bütün nehirlerden taşıp bir taşı doldurmayan/ bakü'deyim yadıma yelimi almış o belangazım*” (2011: 49) Şair belki de Karşı olmasından kaynaklı bir rahatlıkla aynı ulusun ayrı düşmüş iki parçasını şirvanşahlar, mahnı, tar, belangaz sözcükleriyle ve Nesimi, Fuzuli gibi Türk dünyası şairlerinin adını anarak birleştirmektedir.

Şairin kent temalı şiirlerinden “Çehov Parkı’nda” ve “Krakow’da” başlıklı şiirlerinde kişisel ben’inin dışına çıktığı görülür. “Çehov Parkı’nda” şiirinin merkezinde önce akademik daha sonra da sağlık sorunları nedeniyle bir süre Cenova’da yaşamış olan Çehov vardır. Şair, Çehov’un *Martı* oyunundaki diyaloglardan da hareket ederek Çehov’un yaşamına ilişkin bir mutluluk sahnesi kurgular: “her gün çoğalan kalabalıkta/ sevgilisinden gelen mektupları açar/ sincaplar, bir yapraktan diğerine uçuşan kelebekler/ sabah şarkısını söyleyen kuşlarla birlik/ Çehov, sarhoş bir yağmura ıslanır” (2013: 17) Metin Turan bu kez hem kendisini hem de okuyucuyu dingin bir ırmağın kıyısında, yeşillikler içinde mutlu ve âşık Çehov’un duygularına ortak etmektedir. “Krakow’da” şiirinde ise İkinci Dünya Savaşı’nda yaşanan acılar şiirleştirilir. İnsanlık tarihinin en büyük Nazi kıyım ve utançlarından birinin yaşandığı, yaklaşık bir buçuk milyon kişinin işkence altında öldüğü, toplama kampı Auschwitz bu şehirdedir. Turan bu kentte yaşanan acının tarifsizliğine “cellat mı insafılı bağışlanan ölüm mü” sözleriyle dikkat çeker. Ölüm bu kentin tüm dokularına öylesine sinmiş, bu kentle öylesine özdeşleşmiştir ki şair bu acıyı anlatmak üzere kişisel ben’ini geri çekerek acıyla okuyucuyu baş başa bırakır: “hitler adı geçince/ ılık donduran bir soğuk yayılır sokağa/ ve gaz odalarında/ tuz kokusu içinde bir şehrin/ çılgıktan heykeller yükselir” (2013: 30) Şair Krakow’a bakarken kentin aktüel zamanını değil, acı dolu geçmişini hissetmekte, okuyucuyu da bu hissedişe ortak etmektedir.

Sonuç

Çocukluğundan itibaren şiir yazan, dergilerde aralıklı olarak şiir yayımlayan Metin Turan 2003’te otuz yedi yaşındayken yayımladığı ilk şiir kitabı *Suları Islatan Mecnun*’la Ruşen Hakkı Şiir Ödülünü almıştır. Daha sonraki yıllarda *Sokaklar Kentler Ülkeler* (2008) ve *Ağustos Aldı Sırlarımı* (2013) başlıklı iki kitap daha yayımlayan şairin şiirlerinin belirgin olarak “aşk”, “sosyal sorunlar” ve “kentler” olmak üzere üç ana izlek etrafında toplandığı görülür.

Şiirinde toplumcu bir geleneği benimseyen Metin Turan’ın bu izlekleri kimi zaman bağımsız kimi zaman da gündelik yaşamda olduğu gibi birbiriyle ilişkili olarak ele aldığı görülmektedir. Şair aşkı romantik duygulanımlar eşliğinde lirik bir şekilde yansıtır. İlk şiirlerinde çağdaş bir Karacaoğlan gibi aşkın coşkulu süreçlerini anlatan şairin ilerleyen zamanlarda coşkuyu unutmamakla birlikte modern aşklara eleştirel yaklaştığı görülmektedir. İnsan ve toplum değerlerindeki yozlaşma şairi rahatsız eden sosyal sorunların başında gelir. Sevginin, dostluğun erdem olmaktan çıkması, aşkların içinin boşalıp görsel bir reklam malzemesine dönüşmesi, insanın kendine ve doğaya yabancılaşması, ruhsal derinliğinin geri plana itilmesi ve kültürel yoksulluk onun şiirlerinde irdelediği belli başlı yozlaşma alanlarıdır. Şair tüm bunlara karşılık insan ve memleket sevgisini ön plana çıkarır. Memleketçi şiirden el aldığını söyleyebileceğimiz Turan’ın şiirlerinde yurdun Kars, Edirne, Ankara, Zonguldak gibi pek çok kenti çeşitli yönleriyle ele alınır. Alt izlekler olarak kentlerin sadece doğal güzellikleri, tarihi ve kültürel yönleri değil; çevre kirliliği, çarpık yapılaşma gibi öne çıkan sorunları da şiire yansıtılır. Kentlerin sorunlarından bunalan şair, insani değerlerin ön planda olduğu ve doğanın bozulmadığı geçmişe özlem duyar.

Şair memleketin gündelik sorunlarının yanı sıra savaşın insanlığa getirdiği trajik yıkımlara da şiirinde yoğun bir şekilde yer verir. Ortadoğu savaşları, İkinci Dünya savaşı, Kore krizi gibi artık yerel ölçekli olmaktan çıkmış, tüm dünyayı ilgilendiren evrensel sorunlar insani ve vicdani boyutta irdelenir. Şiirlerinde modern çağın dayattığı insan-doğa/ insan-savaş çatışmaları karşısında doğadan ve doğasından kopmayan insandan yana olan, şiirsel ben'i temelinde insani duyguları yücelten Metin Turan, bugün dünyanın içinde bulunduğu durumdan duyduğumuz utancı bize hatırlatıyor.

Kaynaklar

- Akın, G. (2003). *Uzak bir kıyıda*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Erdost, M. (1979). Karacaoğlu'nun bacanağı, *Yusuçuk*, 12, 2.
- Imbusch P. (2000). Uygarlık kuramları ve şiddet sorunu (Çev.: Ender Ateşman). *Toplum ve Bilim*, 84, 81-88.
- Kansu I. (2019). Metin Turan'a sorular. *Karşılaştırmalı Edebiyat*, 8, 89-92.
- Karaca B. (2011). Metin Turan'la edebiyatın ulusal kimliği üzerine tartışırken III. *Afrodisyas Sanat*, 5(27), 37-42.
- Necatigil, B. (1958). *Arada*. İstanbul: Varlık.
- Oktay, A. (1986). *Toplumcu gerçekçiliğin kaynakları*. İstanbul: Bilim/Felsefe/Sanat.
- Sivri M. (2019). Şair şiir buluşmasında uzamsal etki ve kentlerin dili. *Karşılaştırmalı Edebiyat*, 8, 5-18.
- Sokolov Y.M. (2009), *Folklor: tarih ve kuram* (Çev.: Yerke Özer), Ankara: Geleneksel.
- Turan M. (2019), Metin Turan'la dünya şiir günü, Okyanus Kolejleri.
- Turan M. (2008a). *Suları ıslatan Mecnun*. Ankara: Ürün.
- Turan M. (2008b). *Tarihten mekâna Türk halk şiiri*. Ankara: Ürün.
- Turan M. (2011). *Sokaklar kentler ülkeler*. Ankara: Ürün.
- Turan Metin (2013). *Ağustos aldı sırlarımı*. Ankara: Ürün.
- Ünal, H. (2005). Şiirin hayata teğet tutunduğu yerde, okur da şiire. *Cumhuriyet Kitap*, 781, 18-19.

folklor/edebiyat, cilt: 25, sayı: 100, 2019/4
Metin Turan Özel Dosyası

Metin Turan Şiirinin Tematik Dünyası

The Thematic World of Metin Turan's Poetry

Sibel Yılmaz*

Öz

Yazar, akademisyen, yayıncı, halkbilimci ve araştırmacı kimlikleriyle tanıdığımız Metin Turan (1966), Türk kültür hayatının gelişmesi ve ilerlemesinde önemli katkıları olan bir isimdir. 1980'lerden itibaren yayın hayatına adım atan Turan, düzyazı ve şiirleriyle birçok yayın organında yer almıştır. İlgi duyduğu alanlardaki çalışmalarının yanı sıra şiire ayrı bir önem veren Turan, *Suları Islatan Mecnun* (2003), *Sokaklar Kentler Ülkeler* (2007) ve *Ağustos Aldı Sırlarımı* (2013) isimli şiir kitaplarıyla belli bir okur kitlesine ulaşır. Üstelik ünü, ülke sınırlarını aşarak yurt dışına taşınmış, şiirleri farklı dillere çevrilmiş ve şiir ödülleri kazanmıştır. Bu çalışmada şairin şiir alanındaki tüm verimleri incelenerek ortak temalar ve konular tespit edilmiştir. Bunları çocukluk günlerine ve geçmişe dönüş, yalnızlık, sevgi ve aşk, gurbet, mekâna dair izlenimler ve şehrin dili, toplumsal eleştiri gibi altı başlık altında toplayabiliriz. 1980 sonrasının politik, kültürel ve ekonomik ortamının yansımaları olan bu şiirler, bütün olarak ele alındıklarında “çağının tanığı” olan bir şairin günümüz şiirine nasıl bir katkı sunduğu anlaşılmış olacaktır.

Anahtar Sözcükler: Metin Turan, şiir, mekân, şehir

* Dr. Öğr. Gör. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, yisibel@metu.edu.tr

Abstract

Known as an author, academician, publisher, folklorist and researcher Metin Turan (1966) is a person who has contributed significantly to the development and improvement of Turkish cultural life. Turan began publishing his works in the 1980s and since then he has taken part in many periodicals with his proses and poems. In addition to his studies on the fields in which he is interested, Turan has attached particular importance to poetry and his poetry books *Suları Islatan Mecnun* (2003), *Sokaklar Kentler Ülkeler* (2007) and *Ağustos Aldı Sırlarımı* (2013) have reached a particular group of readers. Moreover, Turan's fame has reached beyond his native country, his poems were translated into different languages and he has won prizes for his poetry. In this study, all the works of the poet in the field of poetry were examined and common themes and subjects were determined. These themes can be collected under these six headings: return to the days of childhood and the past, loneliness, affection and love, homesickness, impressions of space and the language of the city, social criticism. These poems are the reflections of the political, cultural and economical environment of the 1980s and when examined as a whole, it will be seen how a poet who is the "witness to his era" has contributed to today's poetry.

Key words: Metin Turan, poetry, space, city

Giriş

Metin Turan, 10 Ocak 1966 tarihinde Kars'ın Kağızman ilçesinde dünyaya gelir. Eğitim hayatını Kars, Ankara ve Edirne gibi şehirlerde sürdürür. Dil, edebiyat ve halkbilimine tutkuyla bağlanan Turan'ın ilk yayımlanan eseri "Kayıp Kuzu" isimli öyküsüdür (1981). Şiir ve yazıları *Oluşum*, *Yarın*, *Varlık*, *Yeni Şiir*, *Sanat Rehberi*, *Yaşasın Edebiyat*, *Eflatun*, *Folklor*, *ODTÜ Halkbilim*, *İmece*, *Berfin Bahar*, *Edebiyat ve Eleştiri*, *Özgür Ozan*, *Türk Folkloru*, *Günümüzde Kitaplar*, *Anadolu Ekini*, *Kebikeç*, *Turnalar*, *İmece*, *Littera*, *Cumhuriyet Kitap* ve *Sincan İstasyonu* gibi yayın organlarında yayımlanır. İnceleme ve araştırma türlerinde birçok eseri basılır. Yazdığı yazılar ve edebiyat araştırmaları dışında kültür hayatımıza yaptığı katkılarla da adından söz ettirir. Çeşitli dergilerde sahip veya yazı işleri müdürü sıfatlarıyla yer alan Turan, son yıllarda *folklor/edebiyat* ve *Turnalar* isimli uluslararası hakemli dergileri yönetmektedir. Bunların dışında ulusal ve uluslararası birçok bilimsel toplantıda dil ve edebiyatımızın tanınması ve gelişmesi adına görev almıştır. Akademik çalışmaları da bulunan Turan, verimli çalışma hayatını Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi'nde sürdürmektedir.

Bu yazıda şair kimliği üzerine eğileceğim Turan'ın *Suları Islatan Mecnun* (2003), *Sokaklar Kentler Ülkeler* (2007) ve *Ağustos Aldı Sırlarımı* (2013) isimli üç şiir kitabı vardır. Şiirlerinden seçmeleri içeren *Hal ve Gidiş* ise 2015 yılında yayımlanmıştır. *Suları Islatan Mecnun* ile Ruşen Hakkı Ulusal Şiir Yarışması'nda birincilik ödülü kazanmıştır (2004). Şi-

irleri İngilizce, Almanca, Fransızca, Rusça, Ukraynaca, Farsça, Bulgarca, Lehçe, Korece, İsveççe, Romence ve Özbekçeye çevrilmiştir.

Şiirlerini toplumcu bir duyarlılıkla yazan Turan, gelenekten beslenerek çağdaş bir şiire ulaşır. *Tarihten Mekâna Türk Halk Şiiri* (2006) isimli bir inceleme kitabı bulunan Turan'ın şiirlerinde halk şiirinin dil ve söyleyiş özelliklerine rastlamak mümkündür. Yalın ve sade bir şiir diline sahiptir; ancak az da olsa Osmanlıca kelime ve terkiplere (şehr-i edirne, çeşm-i cihan, diyar- amasra) yer vermiştir. Büyük harf kullanmadığı gibi özel isimleri de küçük harfle yazar. Hiciv ve ironiye sıkça başvurduğu görülür. Sistemi ve toplumu değerlendirirken eleştirel bir söyleme başvurur. Benzetme ve imgelere yer verir; ancak Tahsin Şimşek'in (2019, s. 51) de vurguladığı gibi “*sıfatsız bir şiir; ama düşsel öğelerle zenginleşen imge zengini bir şiir*” yazar. Serbest ölçüyle kaleme aldığı şiirlerinde düzenli bir dize yapısının olduğu söylenemez.

Metin Turan'ın şiirlerini incelediğimizde belli temalara eğildiği, kendi içinde tutarlılığı ve bütünlüğü olan bir şiir dünyası yarattığı söylenebilir. Turan'ın şiirlerinde ön plana çıkan temaları şöyle değerlendirebilirim:

1.Çocukluk günlerine ve geçmişe dönüş

Metin Turan, birçok şiirinde çocukluk ve gençlik yıllarına dönerek geride kalan zamanın yansımaları olan anılarını hüznle hatırlar. “Harita Metod” şiirinde geçmişini düşünüp yaşadıklarıyla yüzleşir. Çocukluk ve ergenlik yıllarına ait anıların sıralanmasıyla meydana getirilen bu şiir, otobiyografik izler taşır. Aşağıdaki dizelerde görüleceği gibi geçmiş, çoğu zaman yalnızlık ve hüzn temalarıyla birleşerek aktarılan bir zaman dilimidir:

*vagonu bensiz trenler yazılıyor
kamburu kabarık ömrüme
sen çıkıyorsun yeni açmış bahar dallarınla
ve belli ki kasırgalar yükleniyor
hangi rayda yürüsem
makas değiştiriyor makinist* (Turan, 2013, s. 10).

Şair, geçmişini hatırladığında belleğinde yer etmiş anılar karşısında korku ve tedirginlik de duyar kimi zaman. “Mahya” şiiri bunun örneğidir. Şehir temalı şiirlerinde de andan uzaklaşarak eskiye dönmesi, geçmiş özleminin yansımasıdır.

2. Yalnızlık

Turan'ın şiirlerinde baskın bir yalnızlık duygusu yer etmiştir. Yalnızlık temasına çoğu zaman korku, tedirginlik ve yabancılaşma temaları da eşlik eder. İçinde bulunduğu yalnızlığı betimlemek için benzetmelerden yararlanır. “Yalnızlık Kitabesi”nde “*şimdi ormanımda yalnız ardıcım*” diyerek ruh hâlini şöyle yansıtır:

*“sırtını rüzgara vermiş ömrün ortasındayım artık
gölgeyi kendine saklayan söğüt ağacı
sular ki buharlaşır kurur her yanımda
attığım sapanla kendimi vuran ben
şimdi ormanımda yalnız ardıcım”* (Turan, 2012, s. 43).

“Yalnızlığımı da Yitirdim”de ise “delta, ırmak, deniz, liman, dalga” gibi suya; “çobanyıldızı, çiçek” gibi doğaya ait unsurları kullanarak yaptığı benzetmelerle yalnızlığını ifade eder:

*“gittin, öksüz deltasına gömüldü ömrüm
yalnızlığımı da yitirdim/ suyunu çekti ırmağım
içimin denizi küstü, yıkıldı bütün limanları
ayrık bir dalgayım,
kendi yönüme yabancı çobanyıldızı
tattığım zehirle büyüyorum
ne garip, ölümsüz bir çiçek açıyor
yanıbaşım”* (Turan, 2014, s.18).

3. Sevgi ve aşk

Turan, aşk ve sevgi temasına en çok *Suları Islatan Mecnun* kitabında yer vermiştir. Aşkın yarattığı duygu değişimlerini aktarmak için çeşitli benzetmelerden yararlanır. “Hal ve Gidiş” şiirinde kendisini “müebbet âşk” olarak nitelendirir de aşkta yenilmeye mahkûm bir komutan olduğunu ifade etmekten çekinmez. Buna rağmen sevgiliyle karşılaşmak mutluluk yaratır ve yaşama sevinci verir. “Yalnızlığımı da Yitirdim” şiirinde görüldüğü gibi aşk temasını romantik bir bakış açısıyla ele alır:

*“gelsen şimdi, o sevinç rüzgarı gözlerinle
süzülse odama
çiçeklenir evrenim
yanaklarına dökülen saçların uzanır bir ırmak boyu
bir okyanus boyu sevinir çocuklar* (Turan, 2012, s. 12).

Sevgiliden bahsederken kadın bedeniyle ilgili imgeler yaratır. “Kıbrıs ve Bahar” şiirindeki “kulak memesinden asılmaya heveslendiğim/ her biri spartaküs ecesi/ genç kızlardır” (Turan, 2014, s. 104) dizeleri buna örnektir. Kadın imgesini Asya kıtasıyla da bağdaştırmıştır.

Sevgi ve aşk, ayrılık temasını da beraberinde getirir şüphesiz. “Ayrılık” şiirinde kırık bir aşk hikâyesini şiirleştirir. “Gözlerinden Yakaladım Seni”, “Bir Yeniyl Karşılması”, “İlk yaz Gelmiş” ve “Suları Islatan Mecnun”; aşk ve sevgi temasının öne çıktığı şiirlerdendir.

Aşk teması kimi şiirlerde toplumsal eleştiriyle de birleşir. Bunun en iyi örneği “Mülteci Emrah” şiiridir. Şair, burada aşkın bile “billboard”lara yazıldığı günlerde yaşadığımızı ifade eder:

*“nasıl da inkar gelir tarih yazıcılar
yanlış bir karacaoğlanım kendi ülkemde
mülteci bir emrah
dağlarımın koyaklarında yabancı köroğlu
benim ülkemde aşk büyükkent mağlubu bilbord”* (Turan, 2012, s. 21).

Bir röportajında *“Zaten şiir yazıyorum, ama bunları öyle bir yayımlayım ki okuyan sevda şiirlerinin de politik arka planlarının varlığını kavrayabilsin. Yani aşk şiiri aynı zamanda politiktir”* (Karaca, 2019, s. 70) diyen Turan, aşk şiirlerinde de politik arka planı kullanmayı ihmal etmez.

4. Gurbet

Turan’ın şiirlerindeki gurbet; insanın özlem duyduğu mekâna gitme arzusunu, yalnızlığı ve yabancılığı imler. *“Bin yıllık kalesini yıkıp gurbetin/ sılamın bekçisi olacağım”* (Turan, 2007, s. 39) diyen şair, birçok şiirinde gurbette olma hâlini betimler. Kimi zaman bireysel-likten uzaklaşarak iş bulma umuduyla uzak ülkelere gitmek zorunda kalan gurbetçileri anar: *“vefa diyorsan/ ülkemin erken emeklisi/ gurbete gönderdiği işçi o/ sabırla kendi adını hecele-lemekte”* (Turan, 2012, s. 37).

“Gurbetteki Anneyle Doğumgünü Söyleşisi”nde gurbette “artık sığınacak imdadı kalmadığından” annesine sığınır ve onunla konuşur. Gurbet teması, yolculuk temasıyla da birleşir çoğu zaman. *“Bir gözlerin eskimedi bendeki/ bir de yol işaretleri...”* (Turan, 2013, s. 33) diyen şair, yola çıkmaya ve yoldaki işaretleri görmeye hazırdır. *“Ben kalmaktan söz ederim, gitmek der bendeki yolcu”* (Turan, 2013, s. 32) dizesi şairin içinde her an gitmeye istekli olan bir yolcu kimliği taşıdığını gösterir. Ancak nereye giderse gitsin yalnızlık peşini bırakmaz. Bu yalnızlık duygusunu birçok şiirinde dile getirmiştir.

5. Mekâna dair izlenimler ve şehrin dili

Turan’ın üç şiir kitabında da sokak, şehir ve ülke temalı şiirler göze çarpsa da belli bir mekândan yola çıkarak ülke tarihindeki çeşitli olaylara en çok gönderme yaptığı eseri *Sokaklar Kentler ve Ülkeler*’dir. Turan’ın şiirlerinde Erzurum, Edirne, Bursa, Isparta, Diyarbakır, Kars, Erzincan ve Zonguldak gibi Anadolu şehirleriyle; Girne, Mağusa, Lefkoşa, Bakü, Cennova, Kiev ve Kişinev gibi uzak coğrafyalardaki şehirler yer alır. Bunlara ait çeşitli gözlem, yaşantı ve izlenimlerin sunulmasıyla kentsel doku gözümüzde canlanır. Medine Sivri’nin (2019, s. 9) belirttiği gibi, *“Sadece kentleri anlatmakla yetinmeyen şair, her şiirinde gizli ipuçları, kilit noktalar yaratmakta ve şiirlerinin içine sadece meraklı okurların bulabileceği birer kent öyküsü saklamaktadır.”*

“Kiev Nisanı” şiirinde *“sokaklar kentler ülkeler:/ aynası gibidir insanlık ruhunun”* (Turan, 2014, s. 93) diyen şair, şehrin dilini çözmeye çalışır. Her şehri oraya ait görüntülerle düşünür ve bunlardan yola çıkarak imgeler yaratır. Örneğin Polonya’da bulunan Krakow şehri Hitler’i ve gaz odalarını akla getirir. Edirne ise Mimar Sinan ve Selimiye Camisi demektir.

Turan, şehirlerin tarihinde önemli yeri olan kişi ve olaylara gönderme yaptığı gibi mitik öğelerle edebî eserlere de değinir. Örneğin “Mağusa Kalesi” şiirinde William Shakespeare’in *Othello*’suna gönderme vardır. Böylece tarih, çeşitli unsurlarıyla birlikte şiir malzemesine dönüştürülür. Anadolu’nun kültürel değerleri de bu malzemedeki yerini alır. Birkaç şiirinde Ortadoğu coğrafyasına ait görüntülere de yer veren Turan, “Ortadoğu” şiirinde yüzyıllardır çeşitli sorunlarla boğuşan bu coğrafyayı anlatır.

Şiirlerinde en çok yer verdiği şehirlerin başında Ankara ve İstanbul gelir. “İstanbul Şarkısı”nda İstanbul güzellemesi yaparken şehre ait bir dekor oluşturur. Ankara şiirlerinde kendi yaşamından izler bulmak mümkündür. “Türkiye Minesi” şiirinde “aşklarının ve acılarının başkenti” olarak nitelediği Ankara’ya ait izlenimler şairin yaşamıyla birleşir. Ankara burada Anıtkabir, Atatürk Bulvarı, Gençlik Parkı, Demirtepe, Gazi Mahallesi, Beytepe ve Beynam gibi çeşitli semtleriyle şiir dekorunda yer alır. Bu şiirde “yurt sevgisi” teması da öne çıkar. Bireysellik ve toplumsallığın bir arada verildiği şiirde otobiyografik unsurlarla toplumcu duyarlık şiirde kaynaşmıştır. Şair, yaşadığı şehir olan Ankara’yı sevse de kimi zaman şehir hayatından bunalıp uzaklara gitme, doğaya kaçma isteğini dile getirir:

*“giderim ankara’dan, bütün başkentlerinden dünyanın
başbakansız, polissiz, zabitasız
bir köy evine sığınırım asitsiz, karbonsuz, mazotsuz
bir yeşile yaslanmak isterim, toprağa, suya ve ağaca
bir dosta yaslanır gibi hayata”* (Turan, 2007, s. 34).

Cenova şehrinde geçen “Çehov Parkı’nda”, astım sürgünü Rus yazar Anton Çehov’la ilgili kısa izlenimleri içerir. “Zonguldak” ve “Düş İzi”nde mekân Zonguldak’tır. “Zonguldak” şiirinde şehri kişileştirerek şiiri onun ağzından yazar. Burada şehir izlenimleri, geçmiş anılarıyla birleşir ve şairde hüznü yaratır: “çocukluğumun ülkesi yok benim/ geniş mekânlarda topaç çevirmeler de” (Turan, 2013, s. 39). Ulaşılamayan geçmiş, özlem yaratır ve “olmayana övgü” yapılır.

“Karsız Kars Şiiri”nde şehri, geçmişi ve bugünüyle birlikte ele alır. Sarıkamış Harekatı’nı yöneten Enver Paşa ve Kars hakkında bir roman yazan (*Kar*-2002) Orhan Pamuk’u aynı dizelerde bir araya getirmesi dikkat çekicidir:

*“kars şimdi Nobelli bir yazarın elinde olmayan
kartopudur
dolaşır elden ele
bir yalnız üşümedir bütün kızakçıları ovaya salmış
ve enver paşa’ya yüzbinlerce ah’tır sarıkamış
gövermişte solmuş bütün ormanlardır
yeşile durmuş dallarda”* (Turan, 2014, s. 96).

Şehir temalı şiirler aşk temasıyla da birleşir. Turan'ın 2003'te Makedonya Cumhuriyeti, Çalıklı Bahar Şenlikleri Türk Dünyası Şiir Ödülü'nü kazanmasına vesile olan "O Şehr-i Edirne" şiirinde şehrin görüntüsüne bir kadın silueti de yansır ve aşk teması, mekâna ait izlenimlere eşlik eder:

*"seviyorum yürüyüşünü
gökyüzünün en parlak yıldızı
nasıl da güzelleşir el attığın her şey
bütün martıları havalanır gibi marmara'nın
senin balkan gözlerinden bir anadolu gülümser
başına doymuş buğday tarlası ovalar
içimde esrik bir ırmaktır tunca
meriç ayak izlerimi kovalar (Turan, 2012, s. 51).*

"Delirmiş Bir Yalnızlıktır Kalbim" ve "Dilek" şiirlerinde de şehirden vazgeçip kadına sığındığını dile getirir: "Dilek" şiirinin son dördlüğüne bunu şöyle ifade eder: *"şimdi o daracık sokaklı kenti/ o serhat kaldırımları dolaşıp bir baştan/ vizelerini yırtıp sınır koyucuların/ gözlerinin limanına sığınıyorum"* (Turan, 2014, s. 75).

"Hal ve Gidiş" şiirinde ruh hâlini aktarırken kendini şehirlere benzetir. Böylece şehir, benzetme ögesi olarak da şiire girer:

*"hangi istasyona uğrasam yanlış makastayım
hangi kavşağa varsam sola dönüş yok
beni akşam gibi düşün sevdiğim
kükürt dumanına teslim erzurum gibi
beni diyarbakır gibi düşün sevdiğim
cezal bir şairin surlara asılması gibi"* (Turan, 2014, s. 7).

Bazı şiirlerinde de mekânların uğradığı değişimden duyduğu rahatsızlığı ve üzüntüyü ifade eder. "Sonunda" şiirinde geçen *"bu uğursuz gaz dumanında, bu sera işgalinde/ apoletleri boynunda tasmalı bir general ilkbahar/ kışlası dağ kovukları"* (Turan, 2014, s. 49) dizeleri şehirdeki hava kirliliğine yönelik bir serzeniştir.

6. Toplumsal eleştiri

"Bu çağın acısını tadan, kahrolası savaşlar içerisinde yitip giden insanlık değerlerinin bir bir yeniden yeşertilmesi için yapılması gerekenlerin ozanca bir duyarlılıkla dile getirilmesi, bütün insanlığın ereği olmalıdır" (Turan, 2008, s.162) diyen Turan, çağının tanığı olan bir sanatçı olmak arzusundadır. Ona göre sanatçı, toplumla bağını kesmemelidir. Bu nedenle onun şiirlerinde 1980 sonrasının politik, kültürel ve ekonomik şartlarının izdüşümleriyle karşılaşırız. Turan; hemen hemen bütün şiirlerinde yozlaşan değerlere, şehirleri dolduran kalabalığın yalnızlığı ve yabancılaşmasına, çarpık kentleşmeye, doğaya verilen zarara ve çevre kirliliğine dikkat çeker. Böylece modernizm, çeşitli görüngüleriyle teşrih masasına yatırılmış

olur. Teknolojinin hızla ilerlemesi ve hayatımızda gittikçe daha fazla yer işgal etmesi de şairi kaygılandıran bir durumdur. Teknolojiye endeksli yaşam biçimimizin bizi nasıl esir aldığını anlatmaya çalışır.

Turan'ın birçok şiirinde güncel sorunları merkeze aldığını ve eleştirel bir tutumla sözünü sakınmadan politik alana girdiğini görürüz. İktidar kavramıyla derdi olan şairin birçok şiirinde gücü elinde tutanların zulüm ve haksızlıkları dile getirilir. “Dağlarımız Köroğlu” şiirinde Yunus Emre ve Köroğlu'na gönderme yaparak iktidarın yarattığı korkuyu şiirleştirir. Yine aynı minvaldeki “Ülkemin Yorgun Akşamı”nda “yorgun” Cumhuriyet'ten manzaralar sunar. “Ülkem Ölüm Orucunda” şiirinde ise ölüm oruçlarını ele almıştır.

“Enkaz” şiirinde tarihe bakarak onu yorumlama söz konusudur. Tarihsellik kavramı Turan'ın şiirinde öne çıkmakta, böylece şair geçmişe bakarak kendi yaşadığı dönemi sorgulamakta ve değerlendirmektedir. Zaman zaman karamsar bir söyleyişe ulaşsa da geleceğe umutla bakar. Ondaki bu “umut” teması, toplumcu gerçekçi şairlerdeki iyimser bakışı ve devrimci romantizmi hatırlatmaktadır. “Enkaz” şiirinin üçüncü bölümündeki şu dizelerde bu umudu yaşatır:

*“ey bugün!
ey gelecek!
güzeldir yeşil kokan sokaklara haykırmak
çivit mavisini bir göğün altında şarkılar söylemek
nasılsa
çıkartır yorgun gömleğini ülkem
kurtulur acılarla yaşlanmış tarihten”* (Turan, 2013, s. 49).

“Hiçbir Şey Görüldüğü Gibi Değil”de sistem eleştirisi yaparken “değer yitimi”nden söz eder. “Yalanın erdeme dönüştüğü” bu çağda ülkemiz, “sevgi yetimi” bir çocuk gibidir. Bu ülkenin evlatları ise “dershane önlerinde tükenmektedir”. Burada günümüzün yaşam koşullarında bireyin kapitalist sistemin çarkları arasında nasıl ezildiğini oldukça gerçekçi bir bakışla aktarır.

“Ecevit Doları” şiirinde ekonomik sorunlara gönderme yapar. “*Sonunda ekonomi literatüründe/ matematik bizi geçti*” (Turan, 2012, s. 34) diyerek ekonomik krizin yaşandığı yıllara döner. “Memur-u Endam”da memurların yaşamından yola çıkarak güncel bir Türkiye panoraması çizer. Memurların hayat standartlarını gözler önüne sererek ekonomik şartları ve bürokrasiyi eleştirir. “Acı” şiirinde ise yirmisinde dul kalan bir teyzeden bahsederken çocuk parklarına şehit adlarının verilmesi gibi güncel bir gerçekliği hatırlatır:

*“zülfüflerine damlayan kurşun geçmez bir ağıt
dağlarında köknar eksilmiş yurdumun
çocuk parklarına şehit adları verilir ne zamandır
güliden gülüşten uzak
geleceğe acı saklanır”* (Turan, 2013, s. 34).

Şehir izlenimleri, şehirlerin geçmişten günümüze yaşadıkları değişim ve dönüşümün boyutlarına yönelik kimi eleştirileri de içerir. Hızla betonlaşan ve grileşen şehirlerin kapitalist sistemin dayattığı yaşam biçiminin uygulama alanı hâline getirilmesinden duyduğu sıkıntıyı dile getirir. Örneğin Ankara izlenimlerini içeren “Kent Soyтарыsı”nda şehrin değişimini eleştirel bir tutumla yansıtır. “Uzak” şiirinde ise İstanbul’un şaire rahatsızlık veren görüntüsü şöyle betimlenir:

“...

*şeytanı bol bu istanbul şehrinde
korkum avazımdan üstün gelir,
büyük gökdelen sarmalında
yoksa hayat mı bankamatik durakları, ambulans sesleri
unuttum kestane kokusunu, çiçekçi kadınları
nedensiz değil anlıyorum dağıtıp acıları
gitmelere adres oluyorum, gelmelere durak”* (Turan, 2013, s.27).

Şairin nitelemeleriyle “şeytanı bol” ve “gökdelen sarmalı” İstanbul, eski görüntüsünden hızla uzaklaşmakta; her yerden ambulans seslerinin duyulduğu, bankamatiklerde uzun kuyrukların oluştuğu, “hızlı”, “gürültülü” ve “tüketen” bir mekâna dönüşmektedir. Turan, mekânın üzerinde bıraktığı etkiyi yansıttığı bu şiirin sonlarına doğru mekâna ait görüntülerden yola çıkarak kendi “ben”ine döner.

Sonuç

Dil ve edebiyatın farklı alanlarında oldukça verimli ve üretken bir ömür süren Metin Turan, şair kimliğiyle de tanınır. *Suları Islatan Mecnun* (2003), *Sokaklar Kentler Ülkeler* (2007) ve *Ağustos Aldı Sırlarımı* (2013) isimli üç şiir kitabı yazmıştır. Bunun dışında şiir üzerine çeşitli çalışmaları ve yazıları bulunur. Toplumcu bir duyarlığa sahip olan Turan’ın şiirlerinde güncel ve politik olayların izini sürmek mümkündür. Bunların başında 1980 sonrasının Türkiye’sine hâkim olan kapitalist düzen, çarpık kentleşme, ekonomik sorunlar, değerlerin yozlaşması, yabancılaşma, tüketim çılgınlığı ve teknolojiye bağlı yaşam gibi modernitenin çeşitli sorunları gelmektedir. Bu konulara ek olarak yalnızlık, geçmişe özlem, gurbet, aşk ve sevgi de Turan şiirinde önemli bir yer işgal eder. Şehir temalı şiirler de yazan şair, geçmişten günümüze şehirlerin tarihini ve kültürünü şiir malzemesine dönüştürür. Turan’ın şiirlerini tematik açıdan incelediğim bu çalışmada eserleri farklı dillerde de okunan şairin daha fazla şiir okuruna ulaşması ümidini taşıyorum.

Kaynaklar

- Karaca, B. (2019). Metin Turan’la Edebiyatın Ulusal Kimliği Üzerine Tartışırken. *Karşılaştırmalı Edebiyat* (Metin Turan Özel Sayısı), S.8, s. 57-70.
- Sivri, M. (2019). Şair Şiir Buluşmasında Uzamsal Etki ve Kentlerin Dili. *Karşılaştırmalı Edebiyat* (Metin Turan Özel Sayısı), S.8, s. 5-18.
- Şimşek, T. (2019). Şiir Çölünde Bir Çoğul Soluk: “Metin Turan”. *Karşılaştırmalı Edebiyat* (Metin Turan Özel Sayısı), S.8, s. 49-52.
- Turan, M. (2007). *Sokaklar Kentler Ülkeler*. Ankara: Kül Sanat.
- Turan, M. (2008). *Tarihten Mekâna Türk Halk Şiiri*. Ankara: Ürün.
- Turan, M. (2012). *Suları Islatan Mecnun. (10. Baskı)*. Ankara: Ürün.
- Turan, M. (2013). *Ağustos Aldı Sırlarımı (2. Baskı)*. Ankara: Ürün.
- Turan, M. (2014). *Hal ve Gidiş*. Ankara: Ürün.

folklor/edebiyat, cilt: 25, sayı: 100, 2019/4
Metin Turan Özel Dosyası

Metin Turan'ın Şiirlerinde Yabancılaşma Unsuru ve Modern İnsanın Yalnızlığı

Alienation in Metin Turan's Poetry
and the Loneliness of Modern Human

Medine Sivri*

Öz

Modernlik ve modernizm denilen kavramlar insanın dünyasına birdenbire girmedi, belli koşullar altında gelişti ve olumsuz etkilerini yavaş yavaş hissettirmeye başladı. Avrupa'da Rönesans ve Reform hareketleriyle başlayıp, Aydınlanma Yüzyılı ve akabinde Sanayi Devrimi ve İletişim Bilişim Devrimi'yle tüm dünyada belirginleşmeye başlayan kapitalist sistem beraberinde insan hayatını da çıkmaza sürükledi. İnsanlık bu konuma gelinceye kadar birçok önemli gelişim aşamalarından geçti ve şu an içinde bulunduğu yaşama koşullarını yaratırken birçok acı ve tatlı deneyimle karşılaştı. Bu deneyimler de haliyle bir üst kültür olan edebiyat ve sanatta kendini ifade etme şansı elde etti. Tüm bu olumsuzluklara duyarsız kalmayan ve eserlerinde bu durumu yoğun bir biçimde dile getiren modern Türk Edebiyatının çok önemli isimlerinden biri de öykücü, şair, yazar, araştırmacı, dergici, yayıncı Metin Turan'dır.

Yabancılaşma ve modern insanın yalnızlık unsurunun ele alınacağı bu çalışmada Metin Turan'ın üç şiir kitabı inceleme konusu yapılacaktır. Sırasıyla ilk basımı Ankara'da Ürün Yayınları'nda Ağustos 2003'de yapılan *Suları Islatan Mecnun*, ilk basımı Mart 2007'de Kül Sanat Yayınları'nda yapılan *Sokaklar, Kentler, Ülkelere*, Mart 2013'de yine Ankara Ürün Yayınları'ndan çıkan *Ağustos Aldı Sırlarını*

* Prof. Dr. Medine SIVRİ, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü, medinesivri@gmail.com

adlı şiir kitapları insanın kendine, topluma ve doğaya yabancılaşması, insanın insana yabancılaşması noktasında irdelenmeye çalışılacaktır. Edebiyat sosyolojisinin verilerinden de yararlanılarak, sosyal psikoloji bağlamında şiir çözümlemelerinin gerçekleştirileceği bu çalışmada şairin günümüz dünyasında insanın ve insanlığın ne hale geldiğini algılama biçimi gözler önüne serilecektir.

Anahtar Sözcükler: Yabancılaşma, Modern İnsanın Yalnızlığı, Metin Turan, Şiir.

Abstract

The concepts of modernity and modernism did not enter intellectual world, on the contrary they developed under certain conditions and gradually began to feel their negative effects. Starting with the Renaissance and Reform movements in Europe, the Enlightenment Century and the Industrial Revolution and then the Communication and Informatics Revolution capitalist system started to become prominent all over the world, thus it has led human life to a dead end. Humanity has gone through many important developmental stages until the current situation and encountered many bitter and sweet experiences while creating the living conditions we are in. These experiences also had the chance to express themselves in literature and art as high culture. One of the most important names of modern Turkish literature, who is not insensitive to all these negativities and expresses this situation intensely in his works, is author, poet, researcher and journal publisher Metin Turan.

In this study, which will deal with alienation and loneliness of modern man, three poetry books of Metin Turan will be examined. Turan's poetry books titled *Suları Islatan Mecnun*(2003), *Sokaklar, Kentler, Ülkeler* (2007), and *Ağustos Aldı Sırlarımı* (2013) will be studied in terms of alienation of human from self, society and nature, alienation of human from human. In this study, where Turan's poetry will be analyzed in the context of social psychology by using the data of sociology of literature, poet's perception of what has become of human and humanity in today's world will be revealed.

Key Words: Alienation, the loneliness of modern man, Metin Turan, poetry.

İnsanlık var olduğu ilksel dönemlerden bugüne çok çeşitli gelişim aşamalarından geçerek günümüz koşullarına ulaşmış ve tarım devrimi, sanayi devrimi ve iletişim bilişim devrimi gibi birçok önemli devrim aşamalarından geçmiştir. Eskiden çok uzun sürelerde çok az gelişim aşaması kat ederken artık günümüzde daha önce gerçekleşen ilerlemelerin çok çok ötesindeki aşamalar çok hızlı ve çok kısa sürelerde meydana gelmektedir. Bu gelişim çizgisine paralel olarak insan bilincinin ne oranda geliştiği ise en büyük tartışma konularından biri olmuştur. Bu kadar büyük aşamalar kat etmiş olan insanlık kitle iletişim araçlarını kullanırken, yaşamını idame ettirirken ve insan ilişkilerini kurarken acaba aynı oranda başarılı olabilmiş midir? Bilgi ile bilgiyi hayata geçiren bilinç köprüsünü de aynı oranda mümkün kılabilmiş

midir? Bu tür soruları çoğaltmak mümkündür ve sormak da gerekir. Bilgiyi doğru bir şekilde kullanabilme yetisini en çok geliştirebilen unsurlardan sanat ve edebiyata bu noktada çok fazla iş düşmektedir. Duyarlı edebiyatçılar ve sanatçılar bu duruma dikkat çekebilmek adına çok sayıda ürün vermiştir. Bunlardan biri de modern Türk Edebiyatının çok önemli isimlerinden biri olan öykücü, şair, yazar, araştırmacı, dergici, yayıncı Metin Turan'dır. Kendi çalışma alanlarında oldukça yetkin diyebileceğimiz Metin Turan bugüne kadar yaptığı akademik ve akademik olmayan çalışmalarıyla Türk kültür ve edebiyatına, yayın dünyasına, düşün hayatına son derece önemli katkılarda bulunmuştur.

Yabancılaşma unsurunun ele alınacağı bu çalışmada Metin Turan'ın üç şiir kitabı inceleme konusu yapılacaktır. Sırasıyla ilk basımı Ankara'da Ürün Yayınları'nda Ağustos 2003'de yapılan *Suları Islatan Mecnun*, ilk basımı Mart 2007'de Kül Sanat Yayınları'nda yapılan *Sokaklar, Kentler, Ülkeler*, Mart 2013'de yine Ankara Ürün Yayınları'ndan çıkan *Ağustos Aldı Sırlarımı* adlı şiir kitapları insanın kendine, topluma ve doğaya yabancılaşması, insanın insana yabancılaşması noktasında irdelenmeye çalışılacaktır. Edebiyat sosyolojisinin verilerinden de yararlanılarak, sosyal psikoloji bağlamında şiir çözümlemelerinin gerçekleştirileceği bu çalışmada şairin günümüz dünyasında insanın ve insanlığın ne hale geldiğini algılama biçimi gözler önüne serilecektir. Çağının tanığı olan şairi toplumsal koşullardan ve olaylardan ayrı düşünmek imkânsızdır. 1966'da Kars Kağızman'da dünyaya gelen şair oldukça inişli çıkışlı, siyasi ve ekonomik açıdan da hayli çalkantılı bir dönemin içine doğmuştur. Bu durumun izlerini şiirlerinde sürmek ve yaşadığı dönemlerin önemli olaylarına şiirleri eşliğinde tanıklık etmek mümkündür.

Çalışmanın da ana izleğini oluşturan yabancılaşma kavramına şiir çözümlemelerine geçmeden önce kısaca değinmek yerinde olacaktır. Yabancılaşma kavramı elbette her dönemde toplumların kendi konjonktürüne göre sosyolojik, politik, teolojik, ekonomik, psikolojik ve felsefi vb. farklı anlamlarda varlık göstermiştir ancak daha çok sanayi devrimi sonrası toplumsal ve ekonomik koşulların insan yaşamında meydana getirdiği değişiklikler ve kapitalist sistemin yarattığı travmalar sonucu günümüzdeki anlamıyla ortaya çıkmış bir kavramdır.

Bu konudaki çalışmalarıyla öne çıkan Amerikalı sosyolog Melvin Seeman için çağlara göre de anlam değiştiren yabancılaşma her dönemde farklı anlamlarda kullanılabilmektedir. Örneğin Orta Çağ'da daha ziyade teolojik bir yaklaşımla temellendirilirken, insan ve Tanrı arasındaki ilişkinin olumsuz evrildiğini imlerken daha sonra sanayinin ve ekonominin gelişmesiyle hukuksal bir anlama bürünmüş, "özellikle hakların, mülkün ya da paranın birinden diğerine olumsuz nakli fiili" yani "sebepsiz iktisap"ı ifade etmiştir. Günümüzde ise yabancılaşma, insanın hem toplumla, hem çevresiyle hem de evrenle olumsuz ilişkilerini anlatan bir kavrama dönüşmüştür. Hem bireysel hem de toplumsal bir kavram olan yabancılaşma kişinin duygu durumuyla yani kendisiyle doğrudan ilişkilidir (Bkz. Aktaran Tezcan, 1985: 121-127).

Seeman'ın yabancılaşma kavramına bakış açısını "*Gençlik ve Yabancılaşma*" adlı makalesinde aktaran ve "yabancılaşmanın özellikle günümüz sanayi toplumlarında tüm kurumları

ve insan ilişkilerini etkileyen bir kavram durumuna geldiğini” (Tezcan, 1985:121) ifade eden Mahmut Tezcan’a göre Seeman bireysel yabancılaşmaya özellikle odaklanarak bu kavramın içini belli başlıklarla doldurmuştur. Ona göre işin sosyal psikolojik yönü çok önemlidir ve yabancılaşmayı; “kişinin özduyguları ve özgereksinimleriyle bağlantısının kopması” olarak tanımlar. Yabancılaşma kavramını; *güçsüzlük* yani içinde yaşanan toplumu etkilemede yetersizlik; *anlamsızlık* yani yönetme ve inanç yolları eksikliği; *kuralsızlık* yani dayatılan kuralları reddetme; *soyutlanma* yani kendini çekme ve özyabancılaşma yani kendi kendine yabancılaşma başlıkları altında tarifleyen Seeman kişinin tüm bu olumsuzlukları bir şekilde yaşamında deneyimlediğinin altını çizer. Yabancılaşma olgusunu toplumsal anlamda da çeşitli bölmelere ayıran Seeman, bu durumda bireyin *aşırı uyum*, *toplumsal yalnızlık*, *normsuzluk* (*Anomi*) gibi durumlar içinde olacağının altını çizmiştir (Bkz. Aktaran Tezcan, 1985: 121-127).

Tezcan yabancılaşmanın insanda özellikle de gençlerde çıkış nedenlerini de belli başlı maddeler halinde dile getirmiştir: İşlevci sosyologlara göre kişinin toplumla psikolojik, toplumsal, ekonomik ve siyasi yönlerden yetersiz bütünleşmesi, toplumun kişileri yaşa göre gruplama eğilimi, gençlik alt kültürünün ortaya çıkışı, uyumsuzluk yaratacak kadar hızlı toplumsal değişimlerin ortaya çıkışı, toplumsal ve kültürel karışıklıklar sonucu gelişen belirsizlik, başarılı olma arzusu, uyuma zorlanma, ilgi ve özen eksiliği gelir bu maddeler arasında (Bkz. Tezcan, 1985: 124-125).

Aslında mitler ve felsefe evreni, dünyayı ve insanlığı sorgulamaya ve yanıtlar bulmaya çalıştığından beri bugünkü gibi kavramlaştırılarak adı konulmuş olmasa bile yabancılaşmaya benzer sorunlar üzerinde filozoflar, yazarlar ve şairler, sanatçılar, etnologlar ve antropologlar, sosyologlar, teologlar, psikologlar vb. kendi uzmanlık alanlarına ve kendi bakış açılarına uygun olarak değerlendirme nesneleri ve ölçütleri değişse de çok kafa yormuşlardır. İnsanı, insan doğasını, toplumu anlamaya çalışmak her daim çok önemli bir sorunsal olarak karşımıza çıkmıştır. Ancak özellikle son iki yüzyıldır, Aydınlanma devri sonrası toplumda meydana gelen büyük değişiklikler doğal olarak insanı ve yaşam koşullarını da etkilemiştir. Özellikle bu dönemden başlayarak günümüz dünyasını da kapsayacak şekilde Aydınlanma yüzyılıının dört önemli sacayağını oluşturan Jean Jacques Rousseau, Denis Diderot, Montesquieu ve Voltaire, Karl Marx, Friedrich Engels, José Ortega y Casset, Ernst Cassirer, Heinz Heimsoeth, Sigmund Freud, Carl Gustav Yung, Karen Horney, Mihail Bahtin, Mircea Eliade, Joseph John Campbell, Erich Fromm, Friedrich Nietzsche, Jean Paul Sartre, Albert Camus vb gibi bir takım filozoflar ve psikanalistler, Bronislaw Malinowski, James Frazer, Claude-Lévi Strauss vb. gibi antropologlar, Michel Foucault, Umberto Eco, Terry Eagleton, Theodor Adorno, Max Horkheimer, Jean Baudrillard gibi kuramcılar özellikle insan-evren merkezli sorunlar üzerine kafa yormuşlar, toplumları analiz etmeye çalışmışlar, toplumsal ilişkiler ve onu etkileyen unsurları irdelemişlerdir.

Tüm bu filozofların, sosyologların, antropologların, psikanalistlerin, teologların, kuram-

cıların vb. ortaya koydukları düşüncelerden anlaşıldığı kadarıyla yabancılaşma sorununa toplumdan her kesim insanın bir şekilde hayatının bir döneminde hangi sebeplerle olursa olsun maruz kalma olasılığının mümkün olduğudur. Dünyada ve Türkiye’de son elli yılda olan olumlu ya da olumsuz gelişmelerin ve çağının tanığı olan Metin Turan işte şiirlerinin büyük bir kısmında insanın her türlü yabancılaşma olgusunu sorunsallaştırmış ve büyük bir duyarlılıkla yabancılaşmanın yarattığı travmayı toplumsal, bireysel deneyimlerle gözler önüne sermeye çalışmıştır.

Eskiye büyük bir özlem duyan şair şimdilerde kapitalist toplum düzeninde her şeyin doğallığını yitirmesinden, insanın kendine ve topluma nasıl yabancılaştığından ve sahtelikten dem vurur *Hiçbir Şey Görüldüğü Gibi Değil* adlı şiirinde. Renkler bile kendi olmaktan çıkmış, tanınmaz hale gelmiştir; çiçekler, böcekler, kadınlar, erkekler, kuaför aynalarına sığmayan anneler, narsist babalar, hayata ve aşka dair umudu kahve fincanlarında arayan genç kızlar, dersane önlerinde tükenen genç erkekler, sisteme küfredip test sorusu pazarlayan öğretmenler, beden ve görsellik pazarlayan kuaförler, ormanları talan eden marangozlar, borç batağında maliyeciler, etiket düşkünlü sonradan görme insancıklar, at izinin it izine karıştığı bir ortamda sevgi yetimi insanları ilaçla tedavi etmeye çalışan ve ilaç firmalarını zenginleştiren sağlıkçılar vb. (Bkz. Turan, 2008: 13-18)

Çok ince ve ironik bir dille sistem eleştirisi yapan şair anamalcı toplumun yarattığı koşulların insan ve toplum üzerindeki olumsuz etkilerine, bile isteye bozulan eğitim sistemine, ekonomik ve ahlaki çürümeye, tüketim unsuruyla nasıl her şeyin bir başka şeye dönüştürüldüğüne ve her şeyin her şeye, herkesin herkese yabancılaştığına çok yalın ve etkili bir söylemle dikkat çeker: “*Hiçbir şey görüldüğü gibi değil/aklın darası çökmüş kalbin durağı yok/yalan erdeme dönüşmüş kalpazanlar diyarında/sevi okur kahve artıklarında/fala bakar gencecik kızlar/fala bakar gibi aşka/fala bakar gibi hayata...*” (Turan, 2008: 15)

İçinde yaşanılan mekân, şehir, ülke ruhsal ve fiziksel hastalıkların kol gezdiği, kimsenin kendini doğru dürüst ifade edemediği boğucu bir atmosfere dönüşmüştür şairin dizelerinde. Makrokozmos mikrokozmos birlikteliğini ve olumsuzluklardan aynı oranda karşılıklı olarak etkilenmeyi çok usta bir biçimde ortaya koyar ve Seeman ile Tezcan’ın fikirlerini somutlaştırır adeta: “*Aydınlık bir pencereden görünmek/kolay mı sanırsınız/alev bulutlarının taşıdığı bir iklimden/yağmur olarak yağmak/gündüzü geceye karışmış bu migrenli kulvara/her sabah ağrı kesiciler hazırlamak/kolay mı sanırsınız siyanürlü bir kente/oksijen tüpleri dağıtmak*” (Turan, 2008: 19). Ülkesinin tüketim kültürünün ağır koşulları altında hastalandığını/hastalandırıldığını bildiren şair ne yazık ki onu tedavi edecek ilacın da, eczanenin de olmadığını ve kötü bir sona doğru yol alındığını dile getirmektedir.

Bu ortamda sağlıklı ilişkilerin kurulmasının da mümkün olmadığını, en yüce duygu olan ve insanı/tüm canlıları yücelten aşkın bile ayaklar altına alındığını, onun da tüketim nesnesi haline getirildiğini, kendi ülkemizde kendimize, kendi kültürümüze ve geçmişimize nasıl yabancılaştırıldığımızı aşk ile ilginç, alışılmadık bağdaştırmalar kurarak yapar şair *Mülteci*

Emrah adlı şiirinde: “Şimdi benim ülkemde aşk/bileklerini parçalamış bir ergen kız mektubu/salyasüyük spikerler ağzında/sekiz sütuna manşet haber/benim ülkemde aşk/engerek yılanının koklaması sokuşunu... nasıl da inkar gelir tarih yazıcılar/yanlış bir karacaoğlanım kendi ülkemde/mülteci bir emrah/dağlarımın koyaklarında yabanıl köroğlu/benim ülkemde aşk büyük kent mağlubu bilbord.” (Turan, 2008: 21).

Hal ve gidiş adlı şiirinde insanın ve ülkenin içine düştüğü çıkmazın, bunalımın, düşünce tutsaklığının yine devasının aşk olduğunun altını çizer şair acıyı göze/gönle dökse de, bu umutsuz bir aşk olsa da: “Beni hoşça kal gibi düşün sevdiğim/bütün cephelede muzafer, aşta yenik komutan... hangi istasyona uğrasam yanlış makastayım... beni akşam gibi düşün sevdiğim/kükürt dumanına teslim Erzurum gibi... ömrüme vurulan çentiklerle geçiyor ergenliğim/her salı gözaltındayım her Perşembe vukuat/cuma karakol avluları/beni müebbet aşık düşün sevdiğim.” (Turan, 2008: 22).

Bilimsel aklın kendini şaşırttığı, ne yazık ki istendik düzeye getirilmeyen eğitimle yazılan yarım yamalak doktor reçeteleri yerine üfürükçülere sığıldığı, ülkesi ölüm orucundayken insanın nasıl acıya yabancılaştığı, birey olmaktan çıkıp kitleye nasıl dönüştüğü şairin isyanının tam da merkezinde yer alan unsurlardır. Elinden çok fazla bir şey gelmese de şair, gölgelerin sessizliğinde kâğıttan gemiler çoğaltarak kara bulutları kovsunlar diye uçurtmalar gönderir ülkesini gökyüzüne.

Ülkesindeki toplumsal tabakalaşma ve sınıflar arasındaki uçurum ve anlayış farkına da dikkat çeken şair *Ecevit Doları* adlı şiirinde bir tarafta her hatanın bir çocuğa dönüşmesine şahit olurken diğer yanda memesi bozulmasın diye bebeğini emzirmeyen nesneleşmiş/ nesneleştirilmiş kadın bedenlerine dikkat çekerek “*kendi cennetimizde cehennemle kardeşiz yani*” (Turan, 2008: 34) der. Kültür seviyesi son derece düşük, bilinç yoksunu bir vaziyete düşürülmüş memurlar için memleketleri, Türkiye sadece bir harita olmaktan öteye gidememektedir. Saat dokuz altı ya da beş sekize sığdırılmış bayat, sıradan, farkındalıksız, tüketim kültürünün kölesi haline gelmiş/getirilmiş sıradan hayatlar, gurbete göçmen işçi olarak gidip kendini, her şeyini unutanlar, en umulmadık kalabalıklarda yalnız bireyler ve yığınlar, leylekleri yalnız fotoğraflarda seyreden çocuklar, betonlaştırdıkları ve kirllettikleri şehirlerde attığı sapanla kendini vuran insanlar şairin yüreğinde büyük bir yara, öyle ki: “*fincanlarla kadınların/kahveyle gerçeğin yerini değiştiren aklım/sana da elveda diyor gönlüm/bir Isparta gülü kadar beyaz/Emirdağ türküsü kadar yalnızım*” (Turan, 2008: 44) diyerek şair kendini de biraz temize çeker.

O kadar üzgündür ki şair duyarsızlıkla kirltilen doğadan, kutulara sığdırılan hayata, canlıya, sahtekârlığın baş tacı olmasına, onlara seyirci kalmaktan yorulmuş, yazmaktan bıkmış çaresizlik içinde sıkışmış öfkesini, çığlığa dönüşmüş iç sesini şöyle haykırır Çığlık adlı şiirinin dizelerinde: “*martılar/ah! O mavi suların hasretiyle/gövdesini döven kanatlar/istanbul bir borsa envanterinin sevincidir/yazık!/kredi kartları, tahviller, döviz hesapları/içi boşaltılmış bankalarla çoğalan/cellatlar diyarı memleket... kumsalı döven dalgalar yok artık-poşetler,*

kola kutuları, zerzevat... kartpostalları büyütüyor bütün coğrafyacılar/ “taze su”yun üzerinde en yakın tarih bir yıl öncesi/küzeyi her öğün boşaltan annem klorlu su ustası... ağlayamamak/kendi öksüzlüğümüzden/bu kalabalıkta yalnızlaşmak” (Turan, 2008: 57-58).

Ağustos Aldı Sırlarımı adlı şiir kitabında şair “ömrüm en tanıdık adreslerde yitiriyor yolunu/ağustos aldı bütün sırlarımı” (Turan, 2013: 11) derken aslında hem kendine hem topluma ne kadar yabancılaştığının altını çizer kalın çizgilerle. Aşına olduğu ortamların ve insanların aslında ne kadar da değiştiğini, adeta her gün yeniden yeniden sabırla sınıdığını ne güzel dile döker şu dizlerde: “sabırla sınıamaktasın belli ki/sözcükler de yoruldu/kalbim kendi örsünde dövülmekte” (Turan, 2013: 5). Bir şeylerin yolunda gitmediğini en kalbi duygularla ta derinlerde hisseden şair sözün bittiği yerde olduğunu “ters giden bir şeyler olmalı/eylül nasıl da erkenci böyle... hangi adrese uğrasam demirler sürgülü/hangi dilden konuşsam yasaklı yanım hatırlanıyor” (Turan, 2013: 9) diyerek kurtuluş biletiğini yine aşka keser. Nostalji içerisinde dededen kalma defterine biriktirdiği anılarla avunur ancak şimdilerde akşamla sabahın yer değiştirdiği bir sonbahar mevsiminde ömrünün kaban kamburunu daha da büyütür aydın olmanın sorumluluğuyla her hayatın aslında ödünç olduğunu bile bile. “Korktuğum doğrudur artık topuk sesinden kadınların/nasipsiz yetim uluması **avm** cinneti/markasını haykırarak çünkü... bu bulvarlar, bu alıp götüren vitrinler/her yetişkine cellat faturalar/yine cinayete arka duran/ruhunun isteklerini tekrarlıyorsun:/kredi kartları, döviz kurları, banka ekstreleri, /aktifler, pasifler/yeni bir dünyanın kimsesi diyorlar artık/barkotumu okutarak/ kalbim! diyorum, bir büyüsü olmalı susmanın...”(Turan, 2013: 15-16) ama bir büyüsünün olmadığını, susmanın yaraları ve sorunları tam tersine daha da derinleştirdiğini ve kronikleştirdiğini gören şair bir küçücük gezintiye çıkarır bizleri Çehov Parkı’nda bir parça mutluluk ve dinginlik molası için sonra tüm çirkinliğiyle kent soytarısı çıkar karşımıza: “kirlenmiş yağmur, /külrengi bulvar/bir çeyrek yüzyılda siyah bir sudur/akar başkent göğünden bozkıra doğru... gökyüzü de yaşlanır/eksilir güneş, asite belenir ırmaklar/fesat bir şehir-i emin elinde/loş gazinoların perdelerini okşar üstgeçitler/hoyrat bir koku yükselir gökdelenlerden... bir de yurdum ağaçları terk edilir de/göçe zorlanır afrika’dan, italya’dan kavaklar... zaman ki üstgeçitle altgeçit arasında yan yana nokta/palyaçosu bol, zengin bir sirkir ankara!” (Turan, 2013: 18-19) Metin Turan aslında tüm bu kirlenmişliklerin metropollerde, siyasi ve ekonomik erkin merkezlerinde kol gezdiğini tüm yalın çıplaklığı ile ortaya koyar.

İçinde bulunduğu “şu yirmibirinci yüzyılda dirhemi tehlike ve bedavidir her gülüş... zalim bir çarpılmadır yalnızlık/siren sesleri kesilince yüreği(n)den/sabahçı kahvelerinde ıslan(ır)/ kayıtlardan düşen adı(y)la...” şair (Turan, 2013: 21). Kent yaşamının ve mimarisinin insana taşıdığı yalnızlık ve iletişimsizlik, mahalle kültüründen ve sıcak insan ilişkilerinden, paylaşımdan, erdem değerlerinden uzaklaşmanın doğurduğu sancı, masallardan ve sözlü kültürden beslenemeyen çocukların dramı hasara uğratmaktadır bütün harfleri, gövdesi aşk, kıblesi insan olan insanı ve bu yüzden şairin kalbi bir miting alanıdır. Her şeyin uzak kaldığı ve sisli bir perdenin arkasında özlemle izlenen çocukluğuna yeniden dönmek isteyen şair *Uzak* adlı şiirinde eski ile yeniye çok güzel bir araya getirir dizelerinde: “... yaralarımı çoğaltan

yalnızlık, /adresimi işaretleyen acı/unufak olmuş çocukluğumdan kalanlar/hoyrat bir mekan/ nasıl da attığım taşlarla yaralanırım/şeytanı bol bu istanbul şehrinde/korkum avazımdan üstün gelir, /büyük gökdelen sarmalında/yoksa hayat mı bankamatik durakları, ambulans sesleri/unuttum kestane kokusunu, çiçekçi kadınları/nedensiz değil anlıyorum dağıtıp acıları/ gitmelere adres oluyorum, gelmelere durak...”(Turan, 2013: 27). Büyük kentlerin amansız bunalımları ve çaresizlikler, kaybedilmiş çocukluk cenneti, silah tüccarlarının daha fazla kazanabilmek adına kırsalda kardeş halkları birbirlerine düşman edişleri, savaşla kirletilmiş insanlık, imdatları kendi olan savaş mağduru çocuklar şairin yüreğinde derin bir yaradır. *“Hangi hançerle bilensem yaralı toprak... ellisine yaklaşınca ömrün/bunu da öğrendim artık/gülleleri bol bir cehennemde/aklımlı kalbimden daha dayanıksız”* (Turan, 2013: 27) diyen şair akılcılığın ve aydınlanmanın yarattığı modern toplumun ve modernliğin koşullarında nasıl da aklın darasının çöktüğüne şahitlik eder. Aslında insanlara nasıl da yeryüzünün dar geldiğini ve yetmediğini, hız denilen en kötücül modern terörle, oluşturulan lüks ve rahat ev ortamlarından nasıl da biraz durup yararlanılamadığını, özenle yapılan evlerinin terasında bir çay bile yudumlayamadıklarını, yersiz yurtsuzlar gibi evlerini yalnızca otel odaları gibi kullandıklarını dile döken şair gel gitlerle ve ikiliklerle sürmek zorunda olan bir yaşamın suç ortağı hisseder kendini, tuttuğu her dilek içindeki gurbete çıkar, bir tek sevgilinin gözleri eskimez tüm bu çürümüşlüğü içinde ve yine tüm bunlara çare olarak aşkın hep mümkün olandan bir fazlasına gebe olduğunu gözler önüne serer şair. Adeta acıdan beslenen bir ülkede, ağıtlar yurdunda ne tuhaf ki şehit adları verilir çocuk parklarına, gülden gülüşten uzak geleceğine de sakladığı acısıyla. Siyah ve çamurlu elleriyle, aşınmış yürekleriyle kapıları çalanlar yakttılar kitapları kuytuluklarda sonra vagonları kapital yüklü trenleriyle kana boyadılar dünyayı, en çok da Ortadoğu’yu. Sonra Zonguldak’ta soluğu nefti sarı, paslı bir metan çıkmazında her gün yaralanan, çocukluğunun ülkesini kaybetmiş, renklerini unutmuş madenlerin zindanlarında, yalnız kalbinin sesini dinleyen düzlüklere hasret zavallı maden işçisinin sesi olur şair *Zonguldak* şiirinde.

Metin Turan *Enkaz* adlı şiirinde hainlerin namuslulardan daha cüretkâr olduklarına ve nasıl etrafi zehirlediklerine, geçmişin kirli çıkışından yeniden bir anıt inşa ettiklerine ama *“korkunun ecele faydası olmadığına”* dikkat çeker: *“korkarak çoğalır hainler/korkarak çoğaldılar... tembel bir imparatorluğun enkazında/küflü yollara daldılar... dardılar/lakin cüretkârdılar... kalayı silinmiş bakıra döndüler/zehirdiler/zira mezarlıktan bir anıt çıkar-dılar”* (Turan, 2013: 47). Adeta toplumcu gerçekçi bir çizgide ilerleyen şiirlerde, aydın sorumluluğunu yüklenen Turan ülkenin içinde bulunduğu gerçekliğe, hem maddi hem manevi işgale, zamana seslenerek, ülkesini kişileştirerek, soyuttan somuta, somuttan soyuta geçerek oluşturduğu imgeleriyle ve sinestezinin imkânlarıyla kurduğu dizlerde dikkat çeker: *“kuşatıldığımız doğrudur... kasvetli bir iklimde geldiler köhne bir nefesle/ağladılar kükürt kokusu sesleriyle/aminleri boldu/hırladılar... ey bugün!/ey gelecek!/güzeldir yeşil koku sokaklara haykırmak/çivit mavisi bir göğün altında şarkılar söylemek/nasılsa/çıkarır yorgun gömleğini ülkem/kurtulur acılarla yaşanmış tarihten”* (Turan, 2013: 49)

Çeşitli dilleriyle, milliyetleriyle ve inançlarıyla tam bir mine olan Anadolu'nun en çok da İstanbul'unu, İzmir'i, Kars'ı sevdiceğiyle özdeşleştirir. Coğrafyaları gezdirir dünya şehirlerinde. Ülkeler, kentler, farklı mekânlar, sokaklar, mahalleler, binalar ve içinde yaşadığı uzamlar adeta Ahmet Hamdi Tanpınarvari şairin iç dünyasıyla bütünleşir, ruh halini yansıtır, fikirlerini dile getirir, mekâna ve eşyaya yaşanmışlıklarla anlam biçen bir tavır sezilir şiirlerinde. Gaston Bachelard nasıl **Mekanın Poetikası** adlı eserinde dar ya da geniş fark etmez tüm mekanları en ince ayrıntılarına kadar insan doğası ve psikolojisiyle bütünleştirerek açmıyorsa, her bir köşeye, çekmeceye, odaya, eşyaya anlam yüklüyorsa Turan da metinlerarasılık yoluyla kendinden önce gelen dünya ve Türk edebiyatının ustalarını dizelerinde anıştırmalarla selamlayarak aydın ve sanatçı sorumluluğu bilinciyle hiçbir soruna gözünü kapatamaz. Bu durumu en güzel **Sokaklar Kentler Ülkeler** adlı şiir kitabındaki *Türkiye Minesi* adlı şiirde hissettirir ve tabi ki diğer dünya ülkelerinde.

Sözün özü şimdilerde yaşanmışlıklara ve geçmişe müthiş bir özlem duyan Turan binlerce yıllık tarihi birikimin mekânlardaki gizil gücünü kendisi için özel olanlarla göstermeye çalışmıştır. “*Kentlerdir her biri yalnızlığa yenilmiş/kahrının kehaneti*” (Turan, 2009: 11) derken şair yine hem bireysel hem toplumsal yabancılaşmada kentlerin payına düşeni imler. Kentlerde yaşam bulan kapitalist kültürün ve düzenin ince ince eleştirisini yapan şair şöyle seslenir *Türkiye Minesi* adlı şiirinde: “Şimdi eşkıya saflığına isyandır, /karanlık bir uğultudur gazeteler, televizyon ekranları, /bulvarlar/ne çok eskir sabahlar, gün ışmaz/her apartman kendi boyunca şehir nicedir, /elden emekten uzak/matbaalar reklam afişleri çoğaltmada, /itibarsızlara itibar yaymada yani/örtülü örtüsüz ödenekleriyle/her gazete kendi renginde haber” (Turan, 2009: 18). Bir şeyleri kaybetmenin ince sızısını sürekli yüreğinde taşıyan şair sitemle, sızlanmayla, özlemle çizer altını durmaksızın yolunda gitmeyen bir şeylerin. Ona göre “*sokaklar kentler ülkeler: aynası gibidir insanlık ruhunun/halkına değil hakkına yaslamışsa sırtını/ve nasıl erken inerse akşam dağlara, gün öyle uzar/korkunun suretinde*” (Turan, 2009: 20). 19. yüzyıl Fransız gerçekçi yazar Henri Beyle Stendhal'in yansıtma kuramı içerisinde değerlendirilen ve roman için yaptığı “Roman yol boyunca gezdirilen bir aynadır” benzetmesini anıştırarak şair mekânlarla kurulan bağ ve yaşanmışlıklar üzerinden mekânların toplumsal bellek ve insan psikolojisi açısından önemine dikkat çeker. Çünkü şaire göre “*herkesin kendine sakladığı tanıdık bir kent vardır*” (Turan, 2009: 26)

Çok yalın ama güçlü imgeler yakalayan şair etkiyi arttırmak ve göstermek istediği şeyi daha net gösterebilmek adına zıtlıklardan yararlanır. Şiirinde insanı kendiyle yüzleştiren, kendiyle, toplumla, sistemle yüzleşen şair en çok da ekonomik kaygı güdülmeyen ve ciro sorunu olmayan yerin yine şiir olduğuna, kendi özleriyle, kökleriyle bütünleştiğinde ve doğayla iç içe geçtiğinde en güvenli limanı oluşturduğuna da işaret eder. Şaire göre olumsuz anlamda değişen dünyanın en somut koşullarının yaşandığı kentler, onun eskiye özlemini anlatmasının en iyi aracıdır. Kanayan yaraları daha da kanırtan, acıya, çılgılığa, kana, şiddete doymayan kentlerde gözlem yeteneği yüksek, en çok da insan yanımıza seslenen şair, kalıcı bir şiirle belleklerimizde yer eder. Doğa, mevsimler, yöresel özellikler insanla bütün-

leşerek ön plana çıkarılır ve sokaklar, kentler gecenin tekinsizliği, gündüzün karmaşasıyla sunulur. Tüm çıplaklığıyla ortadayken böyle kentler şair sevgilinin varlığından aldığı güçle doğayı, mevsimleri, yılları, ayları, günleri, sabahı, akşamı, renkleri sık sık tekrar eder. Zaman kavramını mekânla bütünleştirerek çağrışımlar yoluyla çok etkili bir biçimde kullanır. Teknolojinin yoğunluğuyla kirlenmiş kentlerde, gürültü kirliliği, hava kirliliği, kalabalık kirliliği kol gezmektedir. Canlı renkler yok olmuş, yeşil ve mavi yoksulu kentlerde gri, siyah, kara hâkim olmuştur. Metaforik olarak bütün olumsuzlukları üzerinde toplayan kentler şairin gözünde yine insan faktörüyle değer kazanmaktadır. Her ne kadar sokakları, kırları, dağları, insanı kirlenilmişse de şaire göre yine çıkış insanın kendindedir.

Anadolu'nun herhangi bir köy mezarlığında bir çınar ağacının gölgesinde uyumak isteyen Nazım Hikmet gibi şair *Eskiye*n adlı şiirinde bu kokuşmuşluğa ve kirliliğe, yalnızlığa ve yabancılaşmaya son darbeyi indirir, çareyi şu dizelerinde göstererek: “*giderim ankara'dan, bütün başkentlerinden dünyanın/başkansız, polissiz, zabıtasız/bir köy evine sığınırım asitsiz, karbonsuz, mazotsuz/bir yeşile yaslanmak isterim, toprağa, suya ve ağaca/bir dosta yaslanır gibi hayata*” (Turan, 2009: 32). Bunun üzerine daha da söz söylemek yersiz ve gereksizdir.

Kaynaklar

- Tezcan, Mahmut. (1985). Gençlik ve Yabancılaşma, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt:18, Sayı:1, s.121-127, Ankara.
- Turan, Metin. (Aralık 2008). *Suları Islatan Mecnun*, Ürün Yayınları, Ankara.
- Turan, Metin. (Mart 2009). *Sokaklar Kentler Ülkeler*, Ürün Yayınları, Ankara.
- Turan, Metin. (Mart 2013). *Ağustos Aldı Sırlarımı*, Ürün Yayınları, Ankara.

folklor/edebiyat, cilt: 25, sayı: 100, 2019/4
Metin Turan Özel Dosyası

Metin Turan Şiirinde Toplum

Society in the Poems of Metin Turan

Tülin Arseven*

Öz

Metin Turan (d. Kağızman/Kars -1966), günümüz Türk şiirinin özgün ve özel seslerinden bir şairdir. Ürünleri *Yazko Somut*, *Oluşum*, *Yarın*, *Yeni Sanat*, *Sanat Rehberi*, *Varlık*, *Littera* ve *Turnalar* gibi birçok dergide yer alan şair, *O Şehr-i Edirne* şiiri ile 2003 yılı Makedonya Cumhuriyeti, Çalıklı Bahar Şenlikleri Türk Dünyası Şiir Birincilik Ödülü'ne ve *Suları Islatan Mecnun* (2003) adlı şiir kitabı ile 2004 yılı Ruşen Hakkı Şiir Birincilik Ödülü'ne değer bulunmuştur. *Sokaklar Kentler Ülkeler* (2007), *Ağustos Aldı Sırlarımı* (2013) ve seçme şiirlerinden oluşan *Hal ve Gidiş* (2014) şairin diğer şiir kitaplarıdır. Şiir ve edebiyatın yaşamında büyük yer tuttuğu görülen Metin Turan, baba tarafından halk şairi Celal Hoca'nın torunudur. Halk şiir geleneğinden aldığı kültürel mirası, kendi şiir sanatı içinde eriterek yüzü içinde yaşadığı topluma dönük, keline özgü bir şiir dili kurmayı başarmıştır. Şiirlerinin yanı sıra Âşık Veysel ve Kul Himmet üzerine hazırladığı biyografiler, Türk halk şiiri ve şairleri üzerine yazdığı araştırma kitapları da bulunmaktadır. *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Halk Şiiri* (1996), *Tarihten Mekâna Türk Halk Şiiri* (2006) bu araştırma kitaplarından bazılarıdır. Bu çalışmada sanata bakış açısı toplumcu gerçekçilik çerçevesinde olan Metin Turan'ın şiirleri tematik açıdan ve nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi ile incelenmiştir. Metin Turan'ın bir sanatçı ve aydın kimliği ile içinde yaşadığı topluma ve toplumun sorunlarına nasıl yaklaştığı sorusunun yanıtı aranmıştır.

Anahtar sözcükler: Metin Turan, şiir, toplumcu gerçekçilik

* Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğretim üyesi.

Abstract

Metin Turan (Kağızman / Kars -1966) is a poet of the original and special voices of contemporary Turkish poetry. The poet whose poems were published in many journals such as *Yazko Somut*, *Oluşum*, *Yarın*, *Yeni Sanat*, *Sanat Rehberi*, *Varlık*, *Littera and Turnalar*; received Çalıklı Spring Festival Turkish World championship award of poetry in Republic of Macedonia in 2003 with his poem named *O Şehr-i Edirne* (*The city of Edirne*) and he was also given the grand prize of Ruşen Hakkı with his book *Suları Islatan Mecnun* (2003) (*Mecnun Who Wets Waters*). *Sokaklar Kentler Ülkeler* (*Streets Cities Countries*) (2007), *Ağustos Aldı Sırlarımı* (*August Took My Secrets*) (2013) and *Hal ve Gidiş* (*Status and Conduct*) (2014) which is a collection of his poems are other books of the poet. Metin Turan, in whose life poem and literature are observed to have a big place, is the grandson of the folk poet Celal Hoca by his father. By dissolving the cultural heritage received from the folk poetry tradition in his own poetry art, he succeeded in establishing a unique poetic language representing the society in which he lives. In addition to his poems, he has also prepared biographies on Âşık Veysel and Kul Himmet and wrote studies on Turkish folk poetry and poets. *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Halk Şiiri* (*Traditions of Bards and Turkish Folk Poem*) (1996), *Tarihten Mekâna Türk Halk Şiiri* (*Turkish Folk Poetry from History to Place*) (2006) are some of these research books. In this study, the poems of Metin Turan, whose perspective on art is within the framework of socialist realism, are examined from thematic standpoint and with document analysis which is one of qualitative research methods. Within Metin Turan's intellectual and artistic identity, the answer to the question of how he approached to the society in which he lives and the problems of that society was sought.

Key words: Metin Turan, poem, social realism

Giriş

Metin Turan 10 Ocak 1966 yılında Kağızman'da (Kars) dünyaya gelmiştir. İlhan Cem Erseven'in belirttiğine göre Kağızman'ın Çamuşlu köyünden öğretmen baba ve ev hanımı annenin 7 çocuğunun (2 erkek-5 kız) en büyüğüdür (Erseven, 2019, s.93). Kendisinden edinilen bilgiye göre Metin Turan teknik eğitim, sağlık ve ekonomi öğrenimi görmüş, çalışmalarını halk edebiyatı alanında yoğunlaştırmıştır. Edebiyat dünyasına hikâye ile girmiş ve ilk öyküsü 1981 yılında yayımlanmıştır. 1980'li yıllarda yayımlanan *Amatör Sanat*, *İmece*, *Yeni Şiir*, *Erde* gibi birçok dergiye yayın koordinatörü, temsilci ve yazar olarak; *Sanat Hareketi*, *Promete*, *Sendika*, *Ürün*, *Anadolu Ekini*, *Mecaz* ve *Praksis* dergilerine ise sahip sıfatıyla katkıda bulunmuştur. 1995 yılında Folklor Araştırmaları Kurumu'nun Türk Folkloruna Hizmet Ödülü'yle onurlandırmıştır. Bu ödülü, bugüne değin, en genç yaşta kazanan halkbilimci olmuştur. 2018 yılında Güney Kore'de düzenlenen Kış Olimpiyatları arefesinde gerçekleştirilen "Barış Konferansı"na, Türkiye'den çağrılan tek şairdir. Orada hem barış temalı şiirlerinden

okumuş hem de Seul Üniversitesi'nde aynı temalı panelde konuşmacı olarak yer almıştır. Burada paylaştığı şiir ve konuşma metni 15 farklı dile çevrilmiştir. Kısa adı KIBATEK olan Kıbrıs, Balkanlar, Avrasya Türk Edebiyatları Kurumu ile Folklor Araştırmacıları Vakfı'nın başkanıdır. 2003 yılında Makedonya Cumhuriyeti, Çalıkli Bahar Şenlikleri Türk Dünyası ve 2004 yılı Ruşen Hakkı Şiir Birincilik Ödülleri'ni kazanmıştır. Şiirleri pek çok dile çevrilmiştir. Şiirleri üzerine Teras Şevçenko Üniversitesi Türkoloji (Ukrayna) Bölümü'nde bir de tez yapılan Metin Turan, 2005 ve 2006 yıllarında kısa sürelerle Kiev Milli Üniversitesi'nde Türk Edebiyatı ders ve konferansları; 2007-2011 yılları arasında öğretim görevlisi olarak Yıldız Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi'nde Halk Edebiyatı dersleri vermiştir. Tarih Vakfı, Pertev Naili Boratav Arşivi düzenleme kurulunda ve 1997-1998 yıllarında Kültür Bakanlığı Kültür Sanat Yayın Danışma Kurulu ile Halk Kültürü Yayın Danışma Kurulu'nda görev almış; *Türk Dünyası Dergisi* yayın kurulu üyeliği yapmıştır. 2009 yılında TRT Ankara Radyosu, *Günaydın Türkiye* programına metinler yazan şair, kurucusu olduğu ve 1994 yılından bu yana yayımlanmakta olan halkbilim, antropoloji, sosyoloji, tarih, müzik ve edebiyat içerikli *folklor/edebiyat* dergisinin yayın koordinatörlüğünü ve KIBATEK'in uluslararası çeviri dil ve edebiyat dergisi *Turnalar*'ın yayın yönetmenliğini yürütmektedir. Şiir kitaplarının yanı sıra halk kültürü ve edebiyatı üzerine de çalışmaları bulunan Metin Turan'ın *Can İçindedir Canan Kağızmanlı Cemal Hoca* (Folklor Araştırmaları Kurumu Yayınları, 1992), *Aşık Veysel -Yaşamı ve Sanatı* (Prospero Yayınları, 1994), *Kul Himmet* (Günorta Yayınları, 1994), *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri* (Armoni Yayınları, 1996), *Dostlar Seni Unutmadı/Aşık Veysel'in Yaşamı ve Şiirleri* (İngilizce-Türkçe, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000), *Kültür-Kimlik Ekseninde Türk Edebiyatı* (Ürün Yayınları, 2004) ve *Tarihten Mekâna Türk Halk Şiiri* (Ürün Yayınları, 2006) yayımlanmış kitaplarından bazılarıdır. Metin Turan'ın şiir kitapları ise *Suları Islatan Mecnun* (Ürün Yayınları, 2003), *Sokaklar Kentler Ülkeler* (Ürün Yayınları, 2007), *Ağustos Aldı Sırlarımı* (Ürün Yayınları, 2013) ve seçme şiirlerinden oluşturduğu *Hal ve Gidiş* (Ürün Yayınları, 2015)'tir.

Kağızmanlı halk ozanı Cemâl Hoca (d. 1884- ö. 1957)¹, Metin Turan'ın babasının amcasıdır. Cemâl Hoca'nın (şiir dilinin Metin Turan'ın şiir sanatına doğrudan etki ettiğini söylemek olası görünmemekle birlikte) Metin Turan'ın halk edebiyatı araştırmalarına eğilmesinde, toplumcu şiire yönelmesinde önemli bir çıkış noktası olduğu söylenebilir. Şiirleri tek tek gözden geçirildiğinde şair Metin Turan'ın, yüzünü içinde yaşadığı topluma ve çağına, toplumsal gerçeklere çevirdiği görülmektedir. Şiiri saf bir sanat olarak görmeyen, şiirin aynı zamanda topluma bir şekilde katkı sağlaması gerektiği anlayışı içinde olan şairin², şiirlerini de bu doğrultuda kaleme aldığı görülmektedir.

I. Metin Turan Şiirinde Toplum ve Sorunları

Şiir, sanat ve gerçeklik ilişkisi pek çok araştırmacı, sanatçı ve şair tarafından ele alınmış, tartışılmış ve aslında bir sonuca da bağlanamamış bir konudur. Ünlü Helen şair Kavafis, 5 Temmuz 1902'de yazdığı bir denemesinde "*Sanat her zaman yalan söylemez mi zaten? En çok yalan söylediği zaman, en yaratıcı olduğu zaman değil midir? O dizeler yazıldıysa sa-*

natın bir ekinliği değil mi bu?” (Kavafis, 1993, s. 7) der ve sanatın gerçekten uzak kalışına dikkat çeker. Oysa Martin Heidegger’e göre, sanat hakikatin işe koyulmasıdır; sanat tarihseldir ve tarihsel olarak eserdeki hakikatin yaratıcı konumudur (Heidegger, 2011, s. 73). Christopher Caudwell *Yanılsama ve Gerçeklik* başlıklı ünlü kitabında şiir ve gerçeklik üzerine değerlendirmelerde bulunurken sanatı organik ve değişken bir şey; toplum ağacının üzerinde aynı özü emdiği ve bütün bitkinin yararına bir iş gördüğü için onunla birlikte gelişen ve büyüyen bir çiçek olarak tanımlar ve şiir sanatının değişkenliğine dikkat çeker. Şiir sanatının bu durmaksızın değişimi, okuyucunun yanılsamayı kandırıcı, aldatıcı olarak kabul etmesiyle olasıdır ancak, der. Caudwell’e göre okur; fanteziyi, nesnel gerçekliği hayal dünyası içine dalmış olarak dile getirdiği için kabul eder, fakat hayal geçer geçmez ona hâlâ gerçek dünyanın bir parçası olarak bakılmasını istemez. Okur, kendi gerçek yaşamım dediği yaşantılar arasında bir uygunluk arayışı gibi, bütün hikâyeler, bütün şiirsel ifadeler arasında da bir uygunluk, bir tutarlılık aramaz (Caudwell, 1974, s.47, 48). Caudwell, yukarıda adı anılan kitabında *“Estetik nesneler, bireysel insana değil birarada yaşayan insanlara özgü coşkular uyandırdıkları sürece estetiklerdir. Estetik coşkunun tarafsız, kesin olmayan ve nesnel özelliği de buradan gelmektedir.”* (Caudwell, 1974, s.164) şeklinde bir çıkarımda bulunur. Ona göre şiir, dur durak bilmeden hareket hâlinde olan bir toplumun organik bir ürünüdür (Caudwell, 1974, s.73). Şiiri, durmaksızın değişen toplumun ürettiği organik bir yapı olarak niteleyen Caudwell’e benzer bir saptama da Avner Ziss tarafından yapılır. Avner Ziss’e göre sanat, imgeler aracılığıyla gerçekliğin yeniden üretilmesidir (Ziss, 2009, s.61). Ziss, sanat yapıtının içeriğinin sanatçı tarafından yansıtılan yaşam olduğunu öne sürer ve şöyle der:

“(…), sanat yapıtı kendine özgü bir içeriğe sahiptir; ama bu artık, gerçeğin yansıma biçimi olarak imge değildir, bu, imgenin salt-maddesidir (la teneur).

Birinci anlamda, içerik yansıtılan yaşamdır; diyeceğim, nesnel gerçekliktir, bunun da varlığı sanattan bağımsızdır. İkincisinde ise, tüm sanat yapıtının içeriği bu yaşamın yansımasıdır; diyeceğim, nesnel gerçekliğin kendisi değil, sanatçının kendisinin görmüş olduğu, yaratıcı ve ideolojik düzlemde yeniden yorumladığı gerçektir. Daha önce de belirtmiştik: Sanatçı, yaşamdaki şu ya da bu olayları tasarımlarken, onları hep duygularının, kavram ve düşüncelerinin ince eleğinden geçirir, onlara estetik ve ideolojik yönden bir değer biçer; yaşamı kavrayışı, ona karşı koyduğu tavır, tek sözcükle dünya görüşü, yapıtın içeriğiyle organik bir bütünlük kurar.” (Ziss, 2009, s. 107)

Ziss, sanatçının yaşamı kavrayışının, yaşam karşısında koyduğu tavrın öneminin altını çizerken, Rilke, sanat ile toplum arasındaki ilişkiye sanat, çokluk içinde yaşadığımız karmaşayı gözlerimizin önüne sermekten başka şey yapmamıştır (Rilke, 2000, s.21) sözleriyle açıklık getirir. Benzer bir bakış açısıyla Beatrice Lenoir da içinde bulunduğu dünyayı anlayıp, anlatarak sanatçının insanın yaşamı anlamasına katkı sağladığına vurgu yapar. Lenoir, insanın yalnızca sanat sayesinde kendi dışına çıkabildiğini, bir başkasının bu evreni hangi gözle gördüğünü öğrenebildiğini öne sürer ve o, insanın kendisinininkinden farklı olan görüşleri öğrenmesinin içinde yaşadığı dünyayı anlamasını sağladığı düşüncesindedir (Lenoir,

2004, s.174). İoanna Kuçuradi de “*Sanat insanı her türlü kadercilikten korur. Yaşam, insanı sanat yoluyla yok olmaktan korumakla da kendini korumuş olur.*” (Kuçuradi, 1979, s.29) diyerek sanatın insan yaşamındaki önemini gündeme getirir. Sanat ve toplum ilişkisi çerçevesinde edebiyat ile toplum arasındaki sıkı bağ da yazarlar, şairler ve araştırmacıların üzerinde durduğu konulardan olmuştur. Edebiyat ve toplum ilişkisini gerçeklik bağlamında irdelerken Mehmet H. Doğan, “(...) şiir yazarken, bir şey anlatmıyor, bir şey ispat etmiyor şair. Tersine, göstererek, duyarak, belki de o güne kadar bize yanlış belletilen bazı şeyleri değiştirmeye, sarsmaya çalışıyor. Ayağımıza dolaşan alışılmışı temizliyor. Gerçeği, o güne kadar bilmediğimiz, görmediğimiz biçimiyle veriyor bize. Deyim yerindeyse, gerçeği yeniden yaratıyor.” (Doğan, 1986, s.31) saptamasında bulunur. Sanatın gerçeği yansıtmaya gerektiği görüşünün gerekçesi olarak, sanat eserinin bireyin çevresini, insanı, toplumu, dünyayı ve olup biteni anlamasını sağladığı düşüncesinin etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Sanatçı, topluma ve sorunlarına dikkat çekmekte, insanın içinde yaşadığı dünyayı anlamasını sağlamaya çalışmaktadır. Toplumcu sanat anlayışı içinde yer alan Metin Turan da şiirlerinde çevresinde, Türkiye’de veya yabancı bir ülkede gördüğü toplumsal sorunları, insanın acılarını konu edinmektedir.

Metin Turan’ın yayımlanan ilk şiir kitabı *Suları Islatan Mecnun*’dur. İlk basımı 2003 yılında yapılan ve 2004 yılı Ruşen Hakkı Şiir Birincilik Ödülü’ne değer bulunan bu kitap, günümüze değin çok sayıda baskı yapmıştır. Yirmi üç şiirden oluşan *Suları Islatan Mecnun*, toplumcu gerçekçi şiir anlayışının güzel örneklerini içermektedir. Caudwell,

“*Şiiri şair yazar. Onu doğuran çelişki, toplumu ileri iten ve kavgası insanların gerçek yaşamıyla gerçek bilincinde verilen çelişkinin özel bir durumudur: insanın arzuları ile Doğa’nın gerekliliği arasındaki çelişki. Şiir, şairin içgüdüleriyle yaşantı arasındaki çelişkidenden çıkar. Bu gerilim onu, aldatici olan ama gene de içinden çıktığı gerçek dünyayla belirli ve fonksiyonel bir ilişkisi olan fantazyaya dünyasını kurmaya iter.*” (Caudwell, 1974, s.101)

der. Metin Turan şiirinde de Caudwell’in adını andığı bu gerilim ve çelişki görülür. *Suları Islatan Mecnun*’da gerilim, şairin benliği ve herkes için iyi olanı istemesi ile dış gerçekliğin (ki bu toplumdur) bunalıcı atmosferi arasında yaşanır. Toplumsal sorunlar karşısında sıkışan bireyde değerlere yaslanma, tutunma göze çarpar. Aydınım çağına ve içinde doğduğu topluma ve sanata olan sorumluluğu bağlamında kendisinin dikkatini çeken ve başkalarının da dikkatini çekmek istediği sorunları dile getirirken Metin Turan’ın dizelerinde derin bir keder duyumsanır.

Metin Turan’ın yayımlanan ikinci şiir kitabı *Sokaklar Kentler Ülkeler* başlığını taşır. İlk basımını 2008 yılında yapılan bu kitapta yer alan şiirlerinde Metin Turan’ın şiirinde konu evreni yaşadığı şehrin sokaklarından başka ülkelere doğru genişler. Bu noktada şairin sadece kendisi ve yakın çevresinin, içinde doğup büyüdüğü toplumun dertlerini dert edinmekle kalmadığı görülür. O, gezip gördüğü dünya kentlerindeki insanların sorunlarına, acılarına sırtını dönemez. Üçüncü şiir kitabı, 2013’te yayımlanan *Ağustos Aldı Sırlarımı*’nda ise şairin kendi iç dünyasına yöneldiği söylenebilir. Bu kitap insanın, insanlığın mutlu, iyi bir dünyada

yaşamısını dileyen aydının sancılarını ve gördüğü, tanık olduğu manzara karşısında sığındığı limanın şiirlerini içerir. Şairin 2014'te yayımlanan ve ilk üç kitabından seçtiği şiirlerinden oluşan *Hal ve Gidiş* başlıklı bir kitabı daha bulunmaktadır.

Metin Turan'ın şiirlerinde aşk, ayrılık, geçmişe duyulan özlem, acı gibi insana dair pek çok duygu dile getirilir. Bu duygular anlatılırken çoğu zaman toplum ve acıları derinden, en dipten bir yerden sesini duyurur. Şiirleri içerik ve ele aldığı konular noktasında incelendiğinde bir aydın, bir sanatçı olarak şairin toplumsal sorunları ve acıları kimi zaman hüznün kimi zaman isyan kimi zaman iyiye duyulan özlemle dile getirdiği görülür. Metin Turan'ın şiirlerinde altını çizdiği, gündemine aldığı toplumsal sorunları üç ana başlık altında toplamak olasıdır.

a) Toplumsal Sorunlar: Yakın Çevre ve Türkiye

Metin Turan'ın her üç kitabında da öncelikle içinde yaşadığı toplumun sorunlarını dile getiren şiirlerin var olduğu görülür. Aydın'ın yaşadığı toplumun sesi olma tutumu, ilk kitap olan *Suları Islatan Mecnun*'da daha çok kendini gösterir. Şair, yakın çevresinde tanık olduğu olaylardan hareketle içinde yaşadığı toplumun sorunlarına değinir. Sözgelimi 27 Temmuz 2001'de hayata gözlerini kapayan Olcay Seles'in³ ölümünün ardından yazılmış olan İlacını Yitiren Eczane (*Suları Islatan Mecnun*) başlıklı şiiri bunun güzel bir örneğidir. Olcay Seles için dostları ve sevenlerinin duygu ve düşüncelerini paylaşmaları için açılan deftere yazılan “ülkem alkışla uğurladığı canlarıyla ayakta/ülkem genç ölüleri ile yasta” (Turan, 2008, s.19) notuna yer verilen bu şiirde Metin Turan, “ülkem ilacını yitirmiş bir eczane” diyerek toplumun içinde bulunduğu açmazlara dikkat çeker. İçinde yer aldığı *Suları Islatan Mecnun*'un basım tarihinden hareketle bu şiiri doğuran etkenin 2000'li yılların başında Türkiye'de yaşanan ekonomik krizin toplum üzerinde yarattığı sarsıntı olduğunu söylemek yanlış olmaz. Aynı yıllarda ekonomik krizin şiire bir başka yansıması olan *Ecevit Doları* başlıklı şiirde de bu sorun gündeme getirilir. Başlığundan ve “*ecevit dolarını da tanıdık.*” (Turan, 2008, s.34) şeklindeki son dizesinden de anlaşılacağı üzere şiir, o dönemin Ecevit hükümetine ve onun ekonomi politikalarına bir eleştiridir. Çılgılık (Turan, 2008, s.55-58) adlı şiirinde ise

“(...)

içi boşaltılmış bankalarla çoğalan

cellatlar diyarı memleket.” (Turan, 2008, s.57)

diyerek şair, ekonominin topluma etkisi noktasında bir başka yaraya parmak basar. Bu şiirle insanların birbirine kötülük yapma durumunun aynı olduğuna, ancak kötülüğün şekilleri ve yollarının farklılaşmasına dikkat çekilir. Yine ekonomik koşulların insan yaşamına yaptığı etkinin bir başka yönü *Memur-u Endam* (Turan, 2008, s. 35, 36) başlıklı şiirde anlatılır. Bu şiirde memurların yaşam koşullarının kötülüğü; onların sanattan, gezmeden mahrum oluşları;

ev, araba, eşya taksitleri içinde boğulmuşlukları ve dokuz-altı ya da sekiz-beş aralığına sıkışmış mesai saatleri doğrultusunda süren yaşamlarına değinilir. Bir değirmen içindeki buğday taneleri gibi öğütülen yaşamlar, insanların içinde bulunduğu durumdan habersiz oluşları ve güzel bir yaşamdan yoksun kalarak zamanlarını tüketmeleri hüznle dile getirilir. Benzer olarak *Sokaklar Kentler Ülkeler*'de yer alan *Gece* başlıklı şiirde

“(…)

yoksulluk gibidir

bir sokaktan diğerine akması karanlığın

(…)” (Turan, 2011, s.30)

dizeleri yer alır. Şairin imgeleminde yoksulluk, karanlığın bir sokaktan diğerine akması gibidir. Ekonomik krizlerin, yoksunlukların ve yoksullukların yanı sıra hızla büyüyen kentlerin, metropollerin yaşam ve insan üzerindeki olumsuz etkileri de Metin Turan şiirinin ana izleklerindendir. *Suları Islatan Mecnun*'da yer alan *Mülteci Emrah* (Turan, 2008, 21) başlıklı şiirde metropol yaşamının saf ve temiz aşkları yozlaştırmasına değinilir. En temiz, en gizli kalması beklenen duyguların, durumların bile fütursuzca ilan edilmesine tepki gösterilir. Toplumsal yaraları aşk sarmalında ele alan bir başka şiir ise *Hal ve Gidiş*'tir. Bu lirik ve güzel şiirde aşk, müebbet bir hapis cezasına benzetilirken

“(…)

ömrüme vurulan çentiklerle geçiyor ergenliğim

her salı gözaltındayım her perşembe vukuat

cuma karakol avluları

beni müebbet aşık düşün sevdiğim.” (Turan, 2008, s. 22)

denilerek özgürlüğe, güzelliğe duyulan aşkın yarattığı gönüllü mahkumiyetin sonuçlarına göndermede bulunulur. Kimi zaman da şairin *Suları Islatan Mecnun*'da yer alan *Ülkem Ölüm Orucunda* (Turan, 2008, s.30) başlıklı şiirinde olduğu gibi toplumsal sorunlar karşısında insanın çaresizliğini dile getirdiği görülür. Metin Turan, genelde şiirlerinin altında yazılış tarihlerine ilişkin bilgilere yer vermez. *Suları Islatan Mecnun* adlı kitabın ilk basım tarihi olan 2003 yılı dikkate alındığında öncelikle *Ülkem Ölüm Orucunda* şiirinde şairin şiirin yazıldığı dönemin Türkiye'sinin siyasi atmosferini eleştirdiği söylenebilir. Ancak dünya üzerinde farklı ülkelerde, farklı nedenlerle ölüm orucu tutan insanlar olduğu/olabileceği düşünüldüğünde bu şiirin belirli bir olaydan çok daha fazlasını imlediği açıktır. Bu şiir, yaşadığı sorunlar karşısında çaresiz kalan insanın dramının ifadesidir.

Uçurtmalar Çoğaltmak (Turan, 2008, 33) başlıklı şiirde ülkenin üstünde kara bulutlar dolastığı söylenir. Ne ve niçin olduğu belirtilmeyen bu kara bulutları dağıtmak için masumiyet, özgürlük ve mutluluğun simgesi uçurtmaların çoğaltılması gerekliliği dile getirilir. Var oldu-

ğundan söz edilen kara, kötü tablodan çıkışın özgürlük ile sağlanacağı, uçurtma metaforu ile anlatılır. *Uçurtmalar Çoğaltmak*, diğer şiirlerden farklı bir özelliğe sahiptir. Diğer şiirlerinde şairin genellikle toplumun içinde yaşadığı sorunlara, olumsuzluklara dair durum tespiti yaptığı, ancak bu şiirde, farklı olarak, çözüm önerisi getirdiği görülür.

Sokaklar Kentler Ülkeler şiir kitabında yer alan *Türkiye Minesi* başlıklı şiirinde şair yüzünü tüm Türkiye'ye çevirir. Şiirde öncelikle Mardin, Antakya, Ardahan, Elbistan, Erzurum ve Ankara sahip oldukları güzellikler; emek, alın teri ve değerler üzerinden anılır. Ankara'dan söz edilirken,

“(…)
çocukluğum boyacı sandığında, zabıta kovalamasında
bulvardaki bütün kestane ağaçları bilir,
(…)
kovboyculuk oynamadı benim yaşdaşlarım
suluboya resim de yapmadı
çizdi ama ütopyasını taze açmış karanfil görkeminde
en büyük duvarına mahallenin ve de en tepedekine

kükürt dumanı içinde marşlar okuduk sevinçle
renklerine boyanmış her birimiz yeni yoldaşları devrimin
çünkü her birimiz yoldaşydı hayatın

kahrolsun amerika bağırduğumuz doğrudur
uçurumlar kıyımızsa
doğrudur karaborsada marlbora sattığımız da

II.

Şimdi eşkıya saflığına isyandır,
Karanlık bir uğultudur gazeteler, televizyon ekranları,
Bulvarlar
Ne çok eskidir sabahlar; gün ışımaz
Her apartman kendi boyunca şehir nice dir;
Eldenekten uzak
Matbaalar reklam afişleri çoğaltmada,
itibarsızlara itibar yaymada yani
örtülü örtüsüz ödenekleriyle
her gazete kendi renginde haber” (Turan, 2011, s. 15-18)

denilir. Böylece çocukluğunu ve gençliğini toplumsal olayların yarattığı olumsuzluklar nedeniyle yaşayamamış nesillerin durumuna dikkat çekilir. Duvarlara yazılar yazılması, Amerika protestolarıyla birlikte Amerikan üretimi sigaraların karaborsada satılması ile açıkça söylenmese de, şiirde eleştirilen dönem 12 Eylül 1980 öncesidir. Şiirin Roma rakamıyla ayrılan ikinci bölümünde toplumsal yaşamın mevcut durumu anlatılır. Gazetelerin ve televizyon ekranlarının çizdiği karanlık tablo, matbaaların reklam afişleri çoğaltıp itibarsız olan şeylere itibar kazandırma çabası ve şiirin son iki dizesinde ise basın tarafızsızlık ilkesinden uzaklaşıp sadece, kendini bir şekilde destekleyenlerin yayın organı olmasına eleştiri getirilir.

Metin Turan şiirlerinde topluma dair pek çok farklı konuyu dile getirmektedir. Sözgelimi *Sokaklar Kentler Ülkeler*'de yer alan *Karsız Kars Şiiri*'nde Kars'ı bütün güzellikleriyle anlatırken bir yandan da "(...) /ve enver paşa'ya yüzbinlerce ah'ır Sarıkamış/(...)" (Turan, 2011, s. 25) diyerek 1914 yılında Sarıkamış'ta 60 bini soğuktan donarak olmak üzere 78 bin askerin şehit düşmesini anımsatır. Kars, böylece bir mekân değil, aynı zamanda bir tarih, bir olay ve Enver Paşa'ya yüz binlerce kişinin "ah" etmesiyle oluşan toplumsal bir olgunun kentidir.

Feleğin de Alacağı Varmış başlıklı şiirde ise toplumsal çürümenin ve yozlaşmanın önemli bir başka cephesi ele alınır. Şiirde,

"(...)
hangi kamyoncunun bagajından düşmüşse üniversite
doç, dr, prof bilim ve film filan
karpuz gibi çatlıyor yalanlar
kaldırımlar aynasıdır yurdumun,
sökülüp takılmakta kent cellatları keyfince
(...)" (Turan, 2011, s.60)
denilerek bilim adamlarının niteliğine eleştiri getirilir.

Metin Turan'ın üçüncü şiir kitabına da ad veren *Ağustos Aldı Sırlarımı*'nda bireyin ve aydının iç bunaltısı aktarılır. Dış dünyanın bunaltıcı sığağı, iç dünyanın bunalmışlığını daha da tetikler. Ağustos sığağı yaşamın zorluğunun, her yaştan herkesin bunalmışlığının ve herkesin en çok da korku ile dolu olmasının metaforudur. Şiirin son bölümünde şöyle denilir:

"(...)
çok çocuklu bir duldu babaannem
korkusundan uzun yaşadığını ezgilerdi
(...)
kahraman olmaktan kork! derdi sonra,
savaş hikayeleri anlatıldıkça

ödünç her hayat demek
ağustos aldı bütün sırlarımı" (Turan, 2013, s.12)

İnsanın iç bunaltısı ve sıkışmışlığı kimi zaman Metin Turan şiirinde isyana dönüşür.

*“küheylan bir akşamdır yollara serilişim
kalbim ondan miting alanı
(...)”* (Turan, 2013, s. 24)

dizeleriyle başlayan *Perde* şiirinde kalabalık, karmaşık, belki öfkeli duruşuyla insan, gerçekte duygu ve aklın birlikte hareket edişiyile vardır. Ardından gelen dizelerde toplumsal çatışma daha açık biçimde görülür ve iktidarın kalabalığı biber gazlı, silahlı kuşatmasına değini söz konusu olur. *Acı* adlı şiirinde ise şair, “(...) / *çocuk parklarına şehit adları verilir ne zamandır* / (...)” (Turan, 2013, s.34) der. Şehit adlarının çocuk parklarına verilmesi ile terör ve terörün toplumda açtığı yaralara, karşı karşıya gelinen acılara değinilir. Çocuklar için bir eğlence yeri olan parkın böylesine üzücü ve ağır bir olayı anımsatan bir ada sahip olmasının küçük bir çocuğun dünyasında yapabileceği etki düşündürülürken terörün yediden yetmişe topluma verdiği zarara işaret edilir.

Ülkemin Yorgun Akşamı (Turan, 2013, s.36-38), altında yazılış tarihi verilen az sayıdaki şiirden biridir. Şiirin sonunda yer alan tarih “Eylül 2010”dur. 12 Eylül 2010’da Türkiye’de Anayasa değişikliği için halk oylaması yapılmıştır. Şiir, bu halk oylamasının uyandırdığı duygu ve düşüncelerin aktarımı şeklindedir. Yoksulluk, çevresel kirlilik, Ortadoğu coğrafyasının acıları gibi toplumsal pek çok sorunu örtülü anlatımla gündeme getirirken şair, toplumsal sorunlara duyarlı bir aydının çatışmalarını ve sancılarını yansıtır.

b) Toplumsal Sorunlar: Yozlaşmış Kent Kültürü ve Çevre Kirliliği:

Araştırmacı Medine Sivri, Metin Turan üzerine yaptığı bir çalışmada doğru bir belirleme ile şairin kentlerin teknolojik kirlilikle nasıl kuşatıldığı ve ‘kendinden başka bir kent olmaya’ nasıl zorlandığı noktasında oldukça duyarlı olduğu ve şiirlerinde de buna yoğun olarak değindiği (Sivri, 2019, s.6) saptamasında bulunur. Medine Sivri’ye göre,

“Metin Turan şiirinde ülke sevgisiyle ülke bir bütündür ve birbirinden ayırt edilemez. Ülkeler; şehirler; sokaklar ve evler yani mekânlar insanın ve sevginin varlığıyla anlamlıdır. Paylaşımın ve bilincin olmadığı bir uzamın da değeri yoktur. Bu nedenle şair; tüm duyarlılıklarını insan genelinde ve sevgi özelinde duyumsamaya çalışır. Çünkü ona göre her şey insan içindir ve insani olana hizmet etmelidir. Yaşamın anlamını burada bulur şair. İnsanın insana, insanın yaşama yabancılaştığı bir dünyada yaşamak istemeyen şair; insanın insan yanını harekete geçirmek için şiir sanatının bu çok önemli çağrışımsal ve yaratıcı gücünden ustaca yararlanır.” (Sivri, 2019, s.18).

Metin Turan da Işık Kansu ile yaptığı bir söyleşide kentle ve kentlilikle ilgili büyük bir sorun olduğunu belirtmektedir. Metin Turan’a göre bu, kültürel olduğu kadar, aynı zamanda politik bir sorundur. O, sözünü ettiği sorunun Türkiye’ye daha bir egemen olmaya başlayan, her şeyi paraya tahvil eden anlayışın tutumundan kaynaklandığını söyler. Metin Turan’ın ifadesi ile 1980’lerden sonra ama öncesi de olan kentlere büyük göçün doğurmuş olduğu ‘kabalılık’; yani üretmeden, aracı olup her türlü üründen pay almak, bunu yaparken de kazancın boyutunu acımasızca abartarak, kendisi belirlemek anlayışı, tipik bir hınca dönüşmüştür. Duruma Ankara özelinden bakan Metin Turan, çeyrek yüzyıllık dönemin sergilemekte olduğu

görüntünün ne demek istediğini bütün berraklığıyla anlatır nitelikte olduğunu söyler (Kansu, 2019, s.89). Bu düşüncelerin Metin Turan'ın şiirine de yansıdığı görülür. Nitekim *Ağustos Aldı Sırlarımı* başlıklı kitabında yer alan *Kent Soyтарыsı* başlıklı şiir

“(...)
 zaman ki üstgeçitle altgeçit arasında yan yana nokta
 palyaçosu bol, zengin bir sirkir Ankara!” (Turan, 2013, s.19)

dizeleriyle son bulur. Bu şiirde ağaçları kesilen, yeşilden yana yoksullaşan kentin beton yapılaşmasına duyulan tepki dile getirilir. Şair çarpık kentleşme konusunda yalnızca Ankara'yı ele almaz. Edirne de bu konu üzerinden ele alınan kentlerden biridir. *Suları Islatan Mecnun*'da yer alan ve 2003 Yılı Makedonya Cumhuriyeti, Çalıkı Bahar Şenlikleri Türk Dünyası Şiir Birincilik Ödülü'ne değer görülen *O Şehr-i Edirne* (Turan, 2008, s.45-52) şiirinde öncelikle Mimar Sinan'ın büyük eseri Selimiye'den övgü ile söz edilir. Ardından Edirne'de görülen çarpık kentleşme dile getirilir. Bir yanda Selimiye ve onu yaratan büyük usta, diğer yanda çirkin beton binalar vardır. *Mahya* adlı şiirde ise çarpık kentleşmenin başka bir yönüne dikkat çekilir, büyük küçük hemen tüm kentlerde hızla çoğalan büyük alışveriş merkezleri ve bunların toplumsal yaşama etkisi konu edilir. Büyük alışveriş merkezleri ve bunların dayattığı yaşam tarzına “(...)/nasipsiz yetim uluması avm cinneti/(...)” (Turan, 2013, s.15) dizesiyle eleştiri getirilir. Ayrıca aynı şiirde

“(...)
 bu bulvarlar, bu alıp götüren vitrinler
 her yetişkine cellat faturalar
 (...)” (Turan, 2013, s.15) ve
 “(...)
 ruhunun isteklerini tekrarlıyorsun:
 kredi kartları, döviz kurları, banka ekstreleri,
 aktifler, pasifler
 yeni bir dünyanın kimsesi diyorlar artık
 barkotumu okutarak
 kalbim! diyorum, bir büyüü olmalı susmanın
 (...)” (Turan, 2013, s.16)

dizeleriyle hızla tüketim toplumu oluşa dikkat çekilir. Böyle, üretmeden tüketen ve bir anlamda sadece almaya odaklı bir kültürün oluştuğu toplum içinde insanın market ürünleri gibi nesneleşmesi eleştirilir. Yaşam, harcama yapmak ve bunların faturalarını ödemekten ibaret hâle gelirken, bu düzen içinde insanın da pazarlama dünyasının bir nesnesi oluşuna karşı çıkılır.

Çarpık kentleşme ve kent kültüründeki yozlaşmanın yanı sıra Metin Turan şiirinde kent yaşamına dair dikkat çeken bir başka özellik daha vardır. Bu da doğanın katledilip çevrenin kirletilmesine karşı şairin gösterdiği duyarlılıktır. *Hiçbir Şey Göründüğü Gibi Değil* başlıklı şiir de bu duyarlılığın bir göstergesidir. Bu şiirinde şair, doğadan topluma çevredeki hiçbir

şeyin görüldüğü gibi olmamasından yakındır. Doğadaki bozulmadan, toplumsal bozulmaya uzanan bir çizgide çevresinde gördüklerini eleştirir. Yeşilin yeşilliğini yitirip sarının kirlendiği bir doğada gençler dersaneler önünde ilk gençliklerinin en güzel günlerini heba etmektedir. Bankalar, birileri tarafından dolandırılmakta, ebeveynler bencil davranıp yalnız kendileri ile ilgilenmekte, çocuklarına gerekli özeni göstermemektedir. Öğretmenler mesleklerinin asıl gereklerini unutup test sorusu hazırlayıp pazarlamaktadır. Akliselim kaybolmuş, gerçek aşk değerini yitirmiştir. Böyle bir düzende yalan, erdeme dönüşmüştür. Toplumsal yozlaşma ve buna bağlı olarak gelişen değer kaybına dikkat çektiği bu şiirinde şair, herkesin kendi denizinin korsanı olmaktan gururlu oluşunu; insanlar arasında makam ve mevkinin akıldan çok değer görmesini eleştirir. Yine bu şiirde çocukların, gençlerin baskı altına alınıp, özgürlüklerinin kısıtlanmasına da karşı çıkış vardır. Toplumun içinde bulunduğu bu kötü durum anlatıldığında insanların anlatılanları ciddiye almadıkları gibi bunları dile getirenlere de geçici bir hastalığa tutulmuş muamelesi yaptıkları söylenir (Turan, 2008, s.13-18). Bu şiir bireyin içinde yaşadığı toplumun sorunlarına kulak vermeyen, başkalarının huzur ve refahını arzu eden kişilere de gereksiz bir uğraş içindeymiş yargısıyla yaklaşan, özetle toplumsal sorunlara duyarsız kalan insanlara isyandır. İnsanların ve dolayısıyla toplumun yozlaşması, kimsenin bu yozlaşmadan rahatsızlık duymayışı, yozlaşmayı dile getirenlere umarsız kalış eleştirilir. Ahlaki erozyon ile beraber insanın doğayı hızla tahrip etmesi de yine eleştiri konusu olur. Bu şiirde şair topluma büyük bir ayna tutar.

Suları Islatan Mecnun'da yer alan *Yalnızlık Kitabesi* (Turan, 2008, s.41-44)'nde de benzer eleştirilere devam edilir. Ancak bu defa şair farklı bir noktaya değinir. Çocukların doğadan koparılmalarına, ağır sırt çantaları nedeniyle bellerinin bükülmesine ve ders yükü altında ezilmelerine karşı çıkar. Çocukların çocukluklarını yaşayamadan büyütölmelerini eleştirir. Çevre kirliliğine ve her şeyin doğallıktan, temizlikten ve saflıktan uzak kalışına Çığlık şiirinde de değinir ve

“(…)

'taze su'yun üzerinde en yakın tarih bir yıl öncesi

küzeyi her öğün boşaltan annem

klorlu su ustası

(…)” (Turan, 2008, s.58)

dizeleriyle insanoğlunun temel yaşam kaynağı olan suyun saflığını ve temizliğini yitirişine tepki gösterir. *Eskiye*n başlıklı şiirde de şair,

“(…)

yaşımı çocuklara verip, gelinlik kızlara yaşımı

giderim ankara'dan, bütün başkentlerinden dünyanın

başbakansız, polissiz, zabitasız

bir köy evine sığınırım asitsiz, karbonsuz, mazotsuz

bir yeşile yaslanmak isterim, toprağa, suya ve ağaca

bir dosta yaslanır gibi hayata” (Turan, 2011, s.32)

diyerek, büyük kentlerin bunaltıcı ve kirli yaşam koşullarından kaçıp yeşile ve doğaya sığınma arzusunu dile getirir. Yeşil bir doğa, Metin Turan şiirinde sığınılacak bir limandır. Ancak doğa hızla insan eliyle yok edilmektedir. *Sokaklar Kentler Ülkeler*'de yer alan *Anadolu* (Turan, 2011, s.40) şiirinde şair, bu duruma dikkat çeker ve ülkenin dört bir yanındaki bütün verimli topraklara apartmanlar yapılmasını eleştirir. İnşa edilen apartmanlar, büyük binalar ve yapılan yollar ile doğa katledilmekte, solunacak temiz hava kalmamaktadır. Yine bir başka şiirinde insanın doğaya ve kendisine verdiği zarar,

“(…)
bırak bu kent kendine ağlasın
boğulduğu eksoz dumanından, banka kirinden,
ekran tozundan
yoksulluğundan yeşilin
rengini unutup mavinin kendine ağlasın
(...)” (Sebebi Yok, Turan, 2011, s.46)

dizeleriyle eleştirilirken, kişileştirme sanatından yararlanır. Kentin egzoz dumanından, ekran tozundan, banka kirinden boğulup, gökyüzünün mavi rengini unutup kendi haline ağlaması; insanın umarsızlığına, içinde bulunduğu durumun farkına varamayışına bir tepkidir. *Sonunda* ise insanın doğayı katletmesine duyulan kızgınlığın şiiridir. Şiirde “(…)/ kirları da kirlittiler sokakları gibi başkentini/ (...)” (Turan, 2011, s.51) denilir. Burada insanın sadece yaşadığı kenti değil, hemen her yeri fütursuzca kirlletmesinden ve kirliliğin birçok varlığa zarar vermesinden duyulan öfke dile getirilir. Şaire göre hangi limana uğranılsa yelkenliler üzgün, tayfalar yaşlı ve martı sesleri ölgündür. İnsan da doğa da içinde bulunulan durumdan bezgin ve yorgundur. Bu şiirde cinayet, hırsızlık ve birçok suçla toplumun kirlenmiş olmasından duyulan rahatsızlık da dile getirilir (Turan, 2011, s.51-54). Bunca yozlaşmanın sonucu olarak toplumsal değerlerin kaybolup insanların masumiyetlerini yitirmelerine hüznle tanık olunur. Yeşil ve mavi doğa Metin Turan şiirinde saflık, temizlik ile beraber umutları, özgürlüğü ve güzel yarınları da imlemektedir. Şair, *Enkaz* (Turan, 2013, s.47-49) şiirinde şöyle der:

“(…)
ey bugün!
ey gelecek!
güzeldir yeşil koku sokaklara haykırmak
çivit mavisı bir göğün altında şarkılar söylemek
nasılsa
çıkırır yorgun gömleğini ülkem
kurtulur acılarla yaşlanmış tarihten” (Turan, 2013, s.49)

Metin Turan'ın şiirinde doğanın kirlletildiği, yeşil ve mavinin hızla rengini kaybettiği, her tarafta beton binaların bulunduğu, karanlık ve kirli bir dünyaya bazen hüznü bazen öfke bazen de isyan ile bakış vardır. Şair, uygarlığı doğadan bağımsız düşünmez. Onun için insanların yaşadığı yerler, yerleşim alanları ağaçlarla, parklarla, bahçelerle kaplı, temiz ve yaşanabilir olmalıdır. Şair, şiirinde bir aydın olarak çevre ve sorunlarına okurun dikkatini çeker.

c) Toplumsal Sorunlar: Uzak Çevre

Metin Turan, kendi ülkesi ve insanı için düşlediği güzel ve mutlu yaşamı bütün insanlık ve dünya için de arzu eder. İnsanın mutlu olması ve onurunun korunması Metin Turan şiiri- nin temelini oluşturur. O şiirlerinde, sadece kendi ülkesinde değil, başka ülkelerde yaşayan insanların da sorunlarına, acılarına değinir. *Suları Islatan Mecnun* başlıklı kitabın son şiiri *Dilek*'in son iki dizesi,

“(…)

vizelerini yırtıp sınır koyucuların

gözlerinin limanına sığınıyorum” (Turan, 2008, s.62)

şeklinde. “Sınır koyucuların vizesi” sözü insanlar arasındaki bağı koparan, onların bir arada yaşamasına engel olan her türlü sınırlamanın ifadesidir. Engellerin kalkmasıyla sığınan limanın, yine bir başka insan olması ise önemlidir. Çünkü bu, her ne kadar tek bir kişi gibi görünse de aslında evrensel anlamda insanın varlığına, sevgisine ve önemine bir vurgudur. Nitekim *Suları Islatan Mecnun*’dan sonra gelen ikinci şiir kitabında Metin Turan’ın şiir evreninin daha da genişlediği görülür. *Sokaklar Kentler Ülkeler*’in ilk şiiri, *Mağusa Kalesi*’dir. Böylece yumuşak bir geçişle, ortak geçmiş ve kültüre sahip Kıbrıs ile Metin Turan’ın şiirinin mekânı Türkiye sınırlarından çıkar. *Sokaklar Kentler Ülkeler*’de yer alan bir başka şiir, *Kiev Nisanı* başlığını taşır. Bu şiir ile şairin yüzünü başka ülkelere ve kültürlere çevirdiği görülür:

“(…)

ve göğsüne madalyonlar dizilmiş bronz bir heykeldir

gözleri dokuzyüz kırktan kalma erkekler” (Turan, 2011, s.19)

dizeleriyle Metin Turan, Ukrayna’nın başkenti olan Kiev’in II. Dünya Savaşı sırasında maruz kaldığı Nazi saldırılarını, bu nedenle kentin büyük hasar görmesini ve insanların çektiği acıları dile getirir.

Ağustos Aldı Sırlarımı kitabında yer alan ve yazılış tarihi Kasım 2011 olarak belirtilen *Krakow* şiiri, Polonya’nın ünlü kentinin adını taşır. Bu kentin özelliği, II. Dünya Savaşı yıllarında Hitler tarafından kurulan Auschwitz Nazi Kampı’nın bulunduğu yer olmasıdır. Hitler’in yaptığı kötülüklerin mekânı olan bu kamp, bugün de insanın insana ne denli büyük acılar çekebileceğinin, neler yapabileceğinin bir göstergesi olarak korunmaktadır. *Krakow* şiirinde şair, Hitler’in yaptığı kötülükleri, büyük bir acı ve isyan ile dile getirmektedir (Turan, 2013, s.50). *Cenova* da şairin yazılış tarihi hakkında bilgi verdiği az sayıdaki şiirlerinden biridir. Yazım tarihi 26 Aralık 2012 olan bu şiirde şair, Cenova şehrini tarihi dokusuyla ve insanıyla birlikte anlatır. Şiir,

“(…)

yorgun nefesleri arasında mülteci kadınların

yaşlanmış ağırlığına hapsolursunuz” (Turan, 2013, s. 45)

dizeleriyle son bulur. Bu şiir, bir dünya vatandaşı olarak Metin Turan'ın dünya üzerinde nerede olursa olsun insana dair hangi sorun, sıkıntı varsa dert edinen duruşunun yansımasıdır. Şiirde çeşitli nedenlerle ülkesinden ayrılmak zorunda kalan insanların sıkıntılarına dikkat çekilir. *Ortadoğu* başlıklı şiirde ise Ortadoğu coğrafyasının sorunlarına ve burada yaşayan herkesin acı içinde oluşuna değinilir. Şiir aşağıdaki dizelerle son bulur:

“(…)

*merhametini acısına kusmuş her Ortadoğu kentinden
yükselen*

bir körpe çığlık bin ahuzardır” (Turan, 2011, s.41)

Uzak şiirinde Suriye’de, Ortadoğu’da Gazze’de yaşanan acılardan yola çıkılarak anlaşmazlıklar, kavgalarla dolu bir dünyadan duyulan üzüntü dile getirilir. Şiirde dünya, gülleleri bol bir cehennem olarak tanımlanır. Böyle bir dünya içinde yeryüzünü paylaşamayan insanın gökyüzünü de kaplama gayretinden şikâyet edilir. Yeryüzünün insana dar geliyor olması sitemle dile getirilir. İnsanların sokakları doldurmalarının ardından gökdelenler ve yüksek yapılar ile gökyüzünü de kaplamaları; hiç kimseye, başka bir canlıya yaşam alanı bırakmaları eleştirilir (Turan, 2013, s. 27-30).

Araştırmacı Erdoğan Alkan, Victor Hugo’nun şiir anlayışından söz ederken “*Victor Hugo’ya göre şiir insanın, doğanın ve olayların sesini yansıtmalıdır. İnsanın sesi varsa, doğanın sesi varsa olayların da sesi vardır. Hugo’ya göre bu üç ses aslında halkın sesidir. Doğanın sesi insanın çalışma yaşamındaki sesi, olayların sesi ise sokaktaki, siyasal savaşım-daki sesidir.*” (Alkan, 1995, s.237) der. Metin Turan’ın şiiri de bir anlamda insanın, doğanın, toplumun sesidir. Metin Turan, şiirlerinde toplumsal sorunlara değinmede zorlama bir yaklaşım içinde olmadığını belirtir. O, gezip gördüğü ülkelerin ve insanının acılarını yazmaya çalışmak gibi özel bir amaç içinde olmadığını, ancak dünyanın neresinde olursa olsun insanların yüzlerinde acıyı gördüğünde buna kayıtsız kalamadığını söylemektedir.⁴

Sonuç

İlk şiir kitabı *Suları Islatan Mecnun*’u oluşturan şiirlerinde Metin Turan’ın daha çok içinde doğup büyüdüğü ülkenin ve toplumsal yapının sorunlarını dile getirdiği görülür. Bu ilk kitap, son şiiri olan *Dilek* ile, şairin ülkeleri dolayısıyla insanları birbirinden ayıran sınırların ortadan kalkması arzusunu dile getirerek biter. İkinci şiir kitabı *Sokaklar Kentler Ülkeler*’de şair, daha evrensel bir bakış açısıyla ve çevreyi de doğayı da dikkate alan bir tutumla okurunun karşısına çıkar. Artık sadece kendi ülkesinin sorunlarını değil; başka ülkelerin ve insanların sorunlarını da gündemine almaya başlar. *Ağustos Aldı Sırlarımı* adlı üçüncü kitabı ile Metin Turan’ın Batılı ülkelerle birlikte yüzünü Ortadoğu coğrafyasına da çevirdiği, Suriye ve Gazze’de yaşanan acılara da dikkat çektiği görülür. Bugün için yayımlanmış şiir kitaplarından yola çıkarak Metin Turan’ın Asya’nın batısından Avrupa’nın ortasına uzanan bir alan içinde yaşayan insanların, toplumların acılarını anlattığı söylenebilir. Bu alanı belirleyen, insana dair çizdiği tablolar ile sözü edilen toplumsal sorunlara şairin tanıklığı, söz konusu acıları

duyumsamış olmasıdır. Bu coğrafi alanın ve ele alınan toplumsal sorunların şairin deneyimlerine, duygulanımlarına göre gelecekte genişlemesi olasıdır. Çünkü Metin Turan, bir aydın ve sanatçı olarak insana ve insanlığa dair sorunlara sırtını dönemeyen bir şairdir. Türkiye’de veya dünyada gördüğü, tanık olduğu veya karşılaştığı önemli toplumsal olaylar ve sorunlar onun şiirinin ana gündemini oluşturmaktadır. İnsan ve insanın çektiği acılar ile dış dünyanın boğucu, kirli kuşatması altındaki bireyin iç sıkıntısı Metin Turan şiirinin ana izleğidir.

Kaynaklar

- Caudwell, C. (1974). *Yanılsama ve Gerçeklik*. Çev.: Mehmet H. Doğan. İstanbul: Payel.
- Kavafis, K. (1993). *Sanat Her Zaman Yalan Söyler mi?* Çev.: Samih Rifat. İstanbul: Yapı Kredi.
- Turan, M. (2008). *Suları Islatan Mecnun (9. Basım)*. Ankara: Ürün.
- Turan, M. (2011). *Sokaklar Kentler Ülkeler (4. Basım)*. Ankara: Ürün.
- Turan, M. (2013). *Ağustos Aldı Sırlarımı*. Ankara: Ürün.
- Alkan, E. (1995). *Şiir Sanatı: Dünyada ve Türkiye’de Şiir Akımları Şiirin Temel Sorunları-Kavramları*. Ankara: Yön.
- Doğan, M. H. (1986). *Şiirin Yalnızlığı*. İstanbul: Broy.
- Erseven, İ. C. (2019). Yüreği Güzel, Yüzü Gülücük Dolu Bir İnsan. *Karşılaştırmalı Edebiyat Metin Turan Özel Sayısı*. Sayı:1. s.93-96.
- Heidegger, M. (2011). *Sanat Eserinin Kökeni (2. Baskı)*. Çev.: Fatih Tepebaşlı. Ankara: De Ki.
- Kansu, I. (2019). Metin Turan’a Sorular. *Karşılaştırmalı Edebiyat Metin Turan Özel Sayısı*. Sayı:1. s.89-91.
- Kuçuradi, İ. (1979). *Sanata Felsefeyle Bakmak*. Ankara: Şiir-Tiyatro.
- Lenoir, B. (2004). *Sanat Yapıtı (3. Baskı)*. Çev.: Aykut Derman. İstanbul: YKY.
- Rilke, R. M. (2000). *Sanat Üstüne*. Çev.: Kâmuran Şipal. İstanbul: Cem.
- Sivri, M. (2019). Şair Şiir Buluşmasında Uzamsal Etki ve Kentlerin Dili. *Karşılaştırmalı Edebiyat Metin Turan Özel Sayısı*. Sayı:1. s.5-18.
- Ziss, A. (2009). *Eстетik: Gerçekliği Sanatsal Özümsemenin Bilimi*. Çev.: Yakup Şahan. İstanbul: Hayalbaz.

Elektronik kaynaklar

<http://e-kutuphane.teb.org.tr/pdf/gundem/temmuz01/5.pdf> (E.T.: 16.05.2019)

Notes

- 1 Ayrıntılı bilgi için bz. M. Turan (1992), *Can içindedir canan: Kağızmanlı Cemal Hoca*, Ankara, Folklor Araştırmaları Kurumu Yayınları.; E. Uslu (2011), “Kağızmanlı Âşık Cemâl Hoca’da eğitim”, *folklor/edebiyat*, Cilt: 17, Sayı: 68.
- 2 Metin Turan ile 3 Mayıs 2019 tarihinde yapılan görüşme.
- 3 Olcay Seles için bkz. <http://e-kutuphane.teb.org.tr/pdf/gundem/temmuz01/5.pdf> (E.T.: 16.05.2019)
- 4 Metin Turan ile 3 Mayıs 2019 tarihinde yapılan görüşme.

folklor/edebiyat, cilt: 25, sayı: 100, 2019/4
Metin Turan Özel Dosyası

Klasik Şiirden Uzanan İki Sembol: Metin Turan Şiirinde Pencere ve Ayna

Two Symbols from the Classical Poetry:
Window and Mirror in poems of Metin Turan

Tahereh Mirzayi¹

Özet

Sembol olan veya sembolik anlam taşıyan kelimeler tarih boyunca sürekli değişime uğramış, yayılmış ve çoğu zaman da şairler tarafından yeni anlamlar yüklenerek kullanılmıştır. Klasik şiirde, geleneğin temsilcisi şairler arasında sabit olarak kullanılan ve klişe haline gelen bir çok sembol, günümüz şairleri tarafından kelimeye kendi, yeni anlamını katılarak, yeni şiirler olarak ortaya çıkmaktadır. Tabi ki klasik şiirde statik bir içeriğe sahip olan bu semboller, çağdaş bir şairin ustalığında yeni anlamlar kazanmış oluyor. Bir sanatçı için tercih edilen her sembol, dönemin ortak edebi atmosferi yanında şairin ferdi yaratıcılık, özel ve kişisel düşünce dünyasına ait anlamlarla değer kazanıyor. Metin Turan, çağdaş dönem şairi olması yanı sıra, halk bilimci olması münasebetiyle de bu tabirlere ayrı bir anlam ve mesaj katmıştır. Çağdaş şiire yeni bir içerikle taşınan bu tabirler, şairin kendi şiir evrenine zenginlik, akranlarından farklı bir sanatsal ustalık kazandırmaktadır. Ayrıca çağdaş şiire kazandırılan bu anlam derinliği, günümüz şiirinin gelenekle ilişkisini güçlendirmekte modern şiirin tarihsel bağına da ışık tutmaktadır. Okuyucu ve dinleyici muhayyilesinde kelimelerin gündelik dildeki anlamlarını unutturarak yeni çağrışımlar kazandıran şairin ustalıklarından biri de tabirlere kazandırdığı bu anlam zenginliğidir. Bu yazıda günümüz Türk şiirinin önemli isimlerinden Metin Turan'ın

¹ Sadi Kurumu Farsça Öğretmeni, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Doktora Öğrencisi.

şiiirindeki pencere ve ayna kelimeleri, sembolik anlamlarıyla incelenmektedir.

Anahtar kelimeler: Şiir, Metin Turan, pencere, ayna, klasik şiir, sembol

Abstract

Words which are symbols or carry symbolic meanings have always changed throughout history, spread out and mostly have been used by poets by assigning different meanings. In classic poetry, lots of symbols which have constantly been used by representatives of traditions and become a cliché have been brought out by contemporary poets as new poems by attributing the words their own meanings. These symbols having a static content in classic poetry make novice senses under mastership of contemporary poets. Every and each symbol used by a poet is appreciated with personal and special sense of the poet's own creativity besides common literary tone of period. Metin Turan has contributed expressions with different meanings and messages as a folklorist besides his being a contemporary poet. These expressions carried with a new content have brought different artistic mastership and richness to poet's literal world. Furthermore, this depth of meaning applied to contemporary poems has strengthened the relationship between contemporary poems and tradition and shown to way to historical backgrounds of contemporary poems. One of the proficiency of the poet who has contributed novice associations by making people forget the daily life usage of words for both readers and listeners is this meaning diversity that he has contributed to these expressions. This research has studied "window" and " mirror" words with their symbolic meanings in poems of one of the most important Turkish poet, Metin Turan.

Keywords: Poem, Metin Turan, Window, Mirror, Classic Poetry, Symbols

Giriş;

Şiir, sanatsal bir faaliyettir ama aynı zamanda zihinsel bir eylemin gerçekleşmesidir. Şiiri ortaya çıkaran kelimeler bu eylemin ürünü olarak her şaire özgü istemsiz veya istemli bir şekilde özel anlam kazanırlar. Sanatsal yaratıcılık ile zihinsel faaliyetin arasındaki kesişme hayatın emniyetinden sorumlu çizgi kadardır. Şairin davranışı ise bu durumda sözcükleri kıvamına getirip diline, zihnine ve hayal dünyasına yakışan ahenkte yansıtmaktır. "Şair, şiir dilini ve şiirsel imgeyi yakalamak için dil içinde özel bağlantılarla özel bir ahenk oluştururken, diğer yandan da asıl olarak dilin kodlama sistemiyle oynar (Uğur, 2014, 65). Geçmişten günümüze ister klasik isterse modernist olsun, büyük şairlerin yeteneği aslında biraz da bu sanatın ve yaratıcılığın sonucudur. Şair sözcüklerin mimarıdır. Bütün edebi yapısını onlarla örür. Saadi Şirazi'nin defteri adeta bir müze gibidir.

Semboller edebiyatta bir sanat sayılıp işlevsel ve etkili imgeleri de yaratmışlardır. Ayrıca örtük/kapalı anlamlılıkla beraber şiir dilinin ve dünyasının da gelişimine ve canlılığına neden olmuşlardır. Semboller sadece edebiyata özel olmadığı için bütün sanatlar da izini takip edebiliriz. Semboller veya sembolik anlamlar taşıyan objeler, okurun veya

izleyicinin ruh hali ve hafıza geçmişiyile, farklı mekanlarda ve konumlarda farklı anlamlar taşıyabilir. Bir başka deyimle; sembolleri farklı şartlarda ve zamanlarda yorumlaya-bildiğimiz gibi aynı sembolü farklı zaman ve mekanda farklı algılamak da mümkündür.

Edebiyatta ve şiirde bir nesneye veya objeye sembolik anlam katmak eski edebiyatta daha yaygın olmasına rağmen günümüzde de farklı bir şekilde bu serüveninin devam ettiğini görebiliyoruz. Aslında, sözcüklere sembolik anlam kazandırmak İran’da Sebk-i Horasan’i den başlıyor ve bu yönelim bir çok Fars ve Türk şairi etkiliyor. Hem Fars hem de Türk edebiyatının edata ortak yapıtı olarak anlam taşıyan önemli sembolik eserlerden birisi *Mantku-t tayr’dır*. Feridüddin-i Attar bu eseri tamamen sembolik bir dilde yazıp harika bir eser yaratması yanı sıra kuşlara da sembolik anlam vererek insanlık dünyasına yüce mesajlar bırakmıştır. Çağdaş edebiyatta da geçmişteki izi takip eden şairler, eski sembolleri ve şiirde geçen sanatları dönüştürerek yeni anlamlarla sanatta yeniliğe imzalarını atmışlardır. Çağdaş şiirdeki sözcükleri sembolik bir biçimde anlatmak ve sembolik kılıf giydirmek her şairde farklı zuhur eder ve her şair kendi yeteneğine ve hayal gücüne göre şiirin bu yönde zenginleşmesine adım atar. Metin Turan şiiri, bir çağdaş şair olarak sade, akışkan ve yalın bir dille yazılmış olsalar da şairin kimi sözcüklere yüklediği sembolik anlamlar da gözden kaçmıyor. Türk edebiyatının tarihi zenginliğine vakıf olma çalışmalarını hem çağdaş edebiyatın şahsiyetleri üzerine yaptığı çalışmalarla hem de genel olarak Türkçe yazan edebiyatçıların (Azerbaycan, Kazak, Kırgız, Kıbrıslı Türk v.)² eserlerini yorumlamadaki gayretleri ile ortaya koyan Turan’ın, halkiyat alanındaki çalışmaları da farklı kültürel zenginliklerin nasıl çağdaş bir yaratmaya dönüştüğünün anlamlı örneğini yansıtır. Birikime her haliyle ciddi önem veren Metin Turan’ın Turan’ın şiirinde bir çok kelime sembolik içerikleriyle defalarca tekrarlanıyor. Renkler, doğadaki nesneler, mevsimler vs. Bu nesnelerden *pencere* ve *ayna* daha fazla tekrarlandığı ve farklı anlamlar taşıdığı için incelememizde önem kazanmıştır.

Sembol Fransızca (symbol) bir kelime olarak, kendi anlamı dışında başka bir şeye özellikle daha yüce ve soyut bir mazmuna delalet edendir (Purnamdariyan, 1383, 10).

Sembolizm diğer ekoller gibi bir çok sanat alanından daha erken edebiyat dünyasına yer edindi. Bu ekolün öncüsü olan **Charles Baudelaire**, “Kötülük Çiçekleri” yapıtıyla kendi tarzını da ortaya koydu (Seyid Hoseini, 1376, 539).

² Bu konuda özellikle şu üç kitabı anılmalıdır: *Kültür Kimlik Ekseninde Türk Edebiyatı*, Ürün Yayınları, 4. Baskı, Ankara, 2011. *Pancurları Cemile Kokulu Ada Kıbrıs Türk Kültür ve Edebiyatı Üzerine İnceleme Denemeler*, Ürün Yayınları, Ankara 2019 ve *Beyaz Güzel Bir Boşluk*, Ürün Yayınları Ankara 2019. Bunlara ilave olarak kendisiyle yapılmış ve Farsça olarak yayımlanmış söyleşilerinde de (<http://iqna.ir/fa/list/39/226>, haber kodu:3684210, 2 Bahman 1396... Turan, Metin (2018) sal-i sevom, no:24, "Defa'i Mukaddes ya Cünbiş-i Çıkarma der Roman-i Ghebres-i Tork", Tehran, Mahname-i Ferhengi ve Edebi... Turan, Metin, (2019)sal-i çeharom, no:13 "mes'le-i Tarikh ve Hoviyet der Roman-i Mo'asir-i Ghebre-i Tork", Tabriz, Ghorub)) özellikle edebiyatın büyük bir birikime yaslandığının üzerinde durarak bu dünyanın zenginliğine dikkat çeker.

Metin Turan şiirindeki pencere ve ayna

Çağdaş şiirdeki bir çok nesne ve sözcük klasik şiirdeki anlamını yitirip yeni anlamlar almıştır. Klasik şiirdeki rüzgar, gül, duvar, ayna, gece vs kelimeleri günümüz şairlerin şiirinde farklı şekilde ve işlevlerde görünebiliyor. Bazen bir metaforun veya sözcüğün sürekli tekrarlanması sembole dönüşebilir ve sözcüğün görünen anlamı dışında yorumlanabilir. Bu işlevdeki kelimelerden *pencere*, Metin Turan'ın şiirlerinde 9 kere tekrarlanmıştır.

Pencere Sembolü

Mimarlığın tanıdık elemanlarından olan pencere insanın bireysel ve sosyal hayatında önemli rol üstlenmiştir. Işık, manzara ve iletişim, aynı zamanda iki ortamın sınırını çizen bir eleman olması, ayrıca pencerenin dış görüntüsünden de gerçekleri çerçevelettirip insanlara sergilemesi ve içerden bakıldığında insanın tahayyül ve zihnini geliştirdiği de dikkat çekicidir.

Pencere ayrıca edebiyatın, sinemanın ve resmin estetik ve sembolik ortamında önemli rol taşıyor. Romeo ve Juliet'in gece görüşmeleri ve fısıldaşmaları, beyaz atlı prensin prensesini kaçırma eylemi de pencere altında gerçekleştiği için bu temaya gönderme olabilir.

Klasik şiirde Revzen kelimesi olarak geçen bu nesne, bir çok şairin şiirinde geçer, örneğin Mostarlı Hasan Ziya'ı divanında (16.YY) revzen kelimesi gönüldeki arzular ve sevgiliye vuslat temennisidir;

“Fıkr-i kalbünle revzen-i çeşmüm

*Güyyiye demirli bir penceredür” (gazel 133)**

16.YY'ya geçen diğer şair Murdi'ye göre revzen veya pencere hakikate açılan bir nesnedir;

“Revzen-i çeşmümde hakkiyet görür eşya sıfat

*Anün için bildi dil dünya vü mafıha sıfat”(gazel 173)***

19.YY'da yaşayan Mehmed Sermed Efendi divanına baktığımızda revzen/ pencere nesnesi gönül pencersi ve gönül gözü olarak tanımlanmıştır;

“Can gözüyle görmeye ruhsar-ı yarı sermeda

*Bade-i hicranları sinemde revzendir bana” (gazel 13)****

Yukarıdaki klasik şiir örneklerinde gördüğümüz gibi pencere/revzen nesnesi çoğunlukla soyut bir anlam kazanarak şairin şiirini süslemişler.

Pencere, başka birkaç kelime gibi Turan'ın şiirlerinde de tekrarlanan sembollerdir.

Toplam 9 kere tekrarlanan bu sözcük farklı dizelerde gözükmetedir. Hemen belirtmek gerekir ki klasik şiirde sıklıkla başvurulmuş bu semboller, modernist demekte sakınca görmeyeceğimiz şair Metin Turan'ın şiirinde 'gelenekçi' bir tarzda asla gözükmez. Zira, Türkiye'de, izlemeye çalıştığım ve özellikle de yakın tarih dilimine ait şairlerin kimilerinde, ele aldıkları konular, kullandıkları terkip ve tamlamalar, Osmanlı dönemine ait sözcüklerle tam anlamıyla geçmişe özlem duyan, yaygın ve etkili olmasa da 'gelenekçi' bir şiir anlayışı da vardır. Metin Turan'ın gelenekle ilişkisi halk edebiyatı ve çağdaş edebiyat üzerine yaptığı çalışmalar okunduğunda da anlaşılacağı üzere şiirini daha geniş bir bakış açısına oturtmak, ona derinlik kazandırmakla anlatılabilir. Geleneği bu kadar iyi bildiği, taklit ve modacı yaklaşımlardan uzak durabilmeye başardığı için kendi poetikasını oluşturmuş bir şairdir Metin Turan.

Pencere çağdaş şiirin olumlu elemanlarından sayılıp, şiirin genel yapısıyla beraber, şairin tecrübeleri ve yaşamışlıklarıyla, bu sözcüğün diğer sözcüklerle ilişkisiyle beraber şiirin yazılmasına neden oluyor;

Günbatımını göğüs boşluğuma yerleştirdiğim

Beşinci mevsim akdeniz

Kumlara kazıdığım çocukluğum

Erken büyüyen kahrkaram

Sinemaların kadın matinelerine sakladığım ergenliğim

Ve sonra göz kapaklarımı gizlediğim

Pencere önleri

Elime sıkıştırılan keder (Turan, 2014, 8).

Şairin, sözcükleri kodlandırarak çocukluğundan süren, ergenlik ve gençlik yılları geçerek aynı zamanda pencereyi bir nostalji gözeneği halinde ele aldığını görüyoruz. Şiirin anlam dünyasına nüfus eden şairin zihinsel derinliği geçmişle bugün arasındaki yolculuğa da işaret bırakır. Evin sakinleri kadar sokağın sakinlerini de içerisine alan bir beklemedir pencere önü vurgusu. Çocukluktan ergenliğe uzanan hayat çizgisinde bahanelere kurban edilmiş 'keder'li bir hali de yansıtır. Ama pencerenin gösterdiği her şey her zaman tam olarak net değildir. Pencere, insanın yaptığı bir obje olduğu için dar bir görme alanı önümüze koyar, belki de bu yüzden şair pencere önünde nostaljiye dönüşen günleri hatırlayarak kederleniyor. Geleneksel Türk kültüründe kapı ve pencerenin "içeri" açıldığı hatırlanırsa, burada bir gözetleme; içeriden birini bekleme eylemi de sezilebilir. Çünkü bu dizelerde pencere aynı zamanda şairin bireyselliğinin kısıtlanmasına tepkisini, özgürlüğüne düşkün olduğunu da yansıtır. Pencereden dışarıya bakılır; özellikle de İslam kültürü ile birlikte içeriye çekilen kadının baktığı yer, penceredir. Pencere dışarıyı gözleme yeridir. Ergenlikteki bir gencin, delikanlının pencere önü ise bu dışarıya bakarı bekleme alanıdır.

Kafes arkasına alınmış ve çok açık ki bir kadın ağzından söylenen Erzurum yöresine ait olan bir türküde dile getirildiği gibi pencere dışarıya bakmaktır:

“Penceresi kafes mafes

Kafesten alırlar nefes

Yârimin başında dal fes

Yandım oy dilber dad elinden

İlle de yârimin dilinden”

Burada başka bir göndermeyi de hatırlamak gerekiyor. Metin Turan’ın halk kültürü ile ilgili yoğun çalışmaları göz önüne getirilirse, halk türkülerinde sıklıkla işittiğimiz “Pencere önü” vurgulamasına dikkat etmek gerekiyor. Bir Selanik türküsü olan ve

“Pencere açıldı Bilal oğlan piştov patladı

Varın bakın kanlı da Bilal yine kimi hakladı?” diye devam eden söyleyişte de pencere bir eylemin işaretidir.

Diğer bir örneğe bakılırsa, başta pencereden günlük görevi beklentisine girersek de, şairin kendi ruhunu veya tüm insanların ruhunu görmek için pencereyi seçip oradan derin bir bakış ve şairane bir duyguyla insanların ruhundaki aydınlığı aradığını fark ediyoruz;

*Aydınlık bir **pencereden** görünmek*

Kolay mı sanırsınız

Alev bulutlarının taşıdığı bir iklimden

Yağmur olarak yağmak (Turan, 2013, 19)

diğer bir örnekte ise şair pencereyi doğayla iletişim kurmak aracı olarak gösterip, devinin içerisinde yeni bir güne başlamanın yolu olarak dışarıyla ilişkisini aktarıyor:

*Gün ışımdan **penceremden** düşen ilk ses*

Ökçeleridir kadınların ve uçarı telaşlarıyla

Yüreğimi örs gibi ezen serçelerin sevinci (Turan, 2013, 19)

Turan’ın şiirinde bazen pencere yeni ve eski dünyanın köprüsü olarak da tanımlanıyor;

Panjurları söküldü evlerin

*Perdesini güveğine saklayan **pencereler** (Turan, 2008, 53)*

İran çağdaş şairlerinden sayılan Sohrab Sepehri de pencereyi geçmiş ve gelecek dünyanın bir köprüsü olarak ele alır. Sepehri’de yaşamın metaforik anlamda açık bir pencereye benzetildiğini görüyoruz;

“Yaşam, varlığın dünyasına açılan bir pencere gibidir

Bu pencere açık kalana dek

Dünya bizimledir

Gökyüzü, ışık, tanrı, aşk, mutluluk bizimledir

Bu fırsatı kaçırmayalım (Sepehri, 1371, 292).

Turan, pencere ile, kültürün doğaya galibiyetini, manzaraların dağılmasını, aynı zamanda kendi ızdırabını da tasvir ediyor. Bu acı bir Türk şairin dilinde aynı zamanda dünyanın ızdırabıdır.

Ayna Sembolü

Şark kültüründe sosyal hayatın önemli bir ögesi olan ayna, mimaride de önemli bir sanat aracı olarak tanımlanıyor.

Bu sözcük, görünen ve sıradan anlam içermesi yanı sıra tasavvufi anlamlar da taşımaktadır. Örneğin Mevlana’ın şiirinde ayna, gerçeküstünün göstergesidir. Arifin kalbi, gaybdan gelen herhangi bir mesajın üzerinde oluşan bir aynadır.

Fars klasik şiirinde başta kendi anlamında kullanılan ayna, Hicri 6.YY’dan sonra yani irfan ve sufiliğin şiire yansmasıyla beraber yeni anlamlar kazandı. Bu dönemin en iyi örneklerinden Mevlana parlak aynayı arifin kalbine benzetir ve kalbin yansması olarak tanımlar;

“Sinelerini, zikirle ve fikirle parlatmışlar

Taki kalp aynası taze nakşı alsın üzerine”

(Mevlana, 1373, beşinci defter, 3153. Beyit)

Bir çok eleştirmenin bu sembolü çözmekte tereddüt yaşadığını veya tam bir yorum yapamadıklarını söylemek yanlış olmaz. Ayna, Turan’ın şiirlerinde pencere gibi defalarca tekrarlanmıştır.

Bu sözcük için, bütün kültürlerde bir çok anlam derinliği veya katmanlardan oluşan bir anlam ortaya çıkmıştır. Türk Klasik şiirde ise, **Mir’at** ve **Ayna** sözcükleri olarak; zihin, kalp, düşünce, varlıkları akseden ve bunlar gibi anlamlar da taşımıştır.

17.yy’a ait Üsküdarlı Fenayi’nin divanında ayna sözcüğünün ışığı yansıtan ama bir o kadar da gizemli ve varlıkların aksını yapan nesne olarak tanımlandığını görebiliyoruz;

“içenler abını Hızr-un olurlarsa n’ola ihya

*Fenayi irdi la’linden hayat-ı ayn-ı aynaya”(gazel 192) ******

Diğer örnek ise 18.YY’da yaşayan Seyh Galip şiirde Mir’at sözcüğünü sinenin, kalbin yansıması olarak tanımlayıp bu nesneyi soyutlaştırmıştır, pak ve cilalı sine her şeyi akseden bir yana gibidir;

“*Semir-i meclis-i ülfet bize bir esmer ola*

Safa-yı sinesi mir ’at ile berber ola”(gazel 274)*****

Turan’ın aşağıdaki dizelerinde ise ayna nostalji ile karışık yalnızlığın işaretidir. Hayatı yorgun bir tecrübe ile doldurmuş olmanın getirdiği yalnızlığı simgeler:

aynalara alışık yüzüm, o da eskidi

müdevimi olduğum bütün kahveler değişti

pancurları söküldü evlerin (Turan, 2011:53)

Ayna herkesin gerçek halini gösteren bir obje olarak, aynı zamanda sevgilinin/aşğın yüzündeki yansımayı da göstermektedir. Ayrıca aynayı sevgilinin izi, onu ve hatıralarını çağrıştırdığı bir obje olarak tanımlıyor. Bu yüzden buradaki ayna şaire güven vermiyip kendi parlaklığında hapsediyor, veya diğer bir deyişle sevgilinin izini taşıdığı için yalnızlığını yansıtan ve acıları hatırlatan bir nesne haline gelmiştir. Öte yandan tekrar baktığımızda aynayı sevgilinin yüzü olarak yani şairin bu sözcüğü metaforik anlamında kullandığını da görmek mümkündür:

Hangi aynaya taransam sen

Ezber bir gülümseme sendeki (Turan, 2009, 55)

Diğer bir örnekte ayna sadakat, yalınlık ve gerçeklik sembolüdür. Emaneti korumakta meşhur olan ayna aslında gerçek ötesini de göstermektedir.

Sokaklar kentler ülkeler: aynası gibidir

İnsanlık ruhunun

Halkına değil hakkına yaslamışsa sırtını (Turan, 2009, 20)

Akseden kadar nakşedileni de kapsayan bir sembolleştirmedir Metin Turan’ın yaptığı. Edebi sanatlar yerine şiirin bir bütün olarak ‘sanat’ olduğu gerçeğine itibar eder. Sayılamaz güzellikleriyle birlikte çirkef içerisinde bir dünyada yaşıyoruz: Savaş, kan, göz yaşı, yok edilen doğa... Altı üstüne getirilmiş böyle bir dünyanın ruhu kendi aynasıdır.

Turan’ın diğer dizelerinde başta şunu görmekteyiz; Güzel bir yüz, her zaman aynaya görünmek ister, çünkü ayna ruhun ve kalbin parlaticısıdır ve kalbindeki yüzüne de yansıtıp kendini izlemek ister.

Kadınlar aynaya bakmaksızın yüzlerinde parıltı

Ki erkekler yalnızlığa tünemiş gibi dalgın (Turan, 2013, 45)

Yabancılaşma bu çağın en çetin duygularından biridir. Bakmak ve baktığı ile görme-ye çalıştığı arasındaki tezat, Metin Turan'ın şiirlerinin ana temalarından birini oluşturur. Yalnızlık duygusu insani bir duygu olduğu kadar, ayna karşısında, yani kendini görmek fiili ile değerlendirildiğinde bir yalnızlığı, parçalanmış bir gerçekliği de yansıtmaktadır: Gerçek ve gerçeğin yansması. Ama biraz dikkatli okuduğumuzda buradaki aynayı sır taşıyan bir nesne olarak da görebiliyoruz. Aynaya sır saklamaz, kadınların yüzündeki parıltı erkeklerin yalnızlığıdır. Aynı zamanda dert dinleyen ve empati kuran bir obje olarak da bu dizelerde yansımıştır. Öte yandan bu dizeler kadınların yalnızlığını akseden ayna, oradaki görüntüden dolayı onlara yaşadıklarını da yansıtır.

Sonuç

Büyük şiir kültürle temasla ortaya çıkar. Geleneğin göz kamaştıran cazibesi, sanat bilgisi az, estetik kaygısı zayıf olanlar için zaman zaman tehlikeli bir girdap da olabilir. Usta şairin yeteneği geleneğin gücünü bilerek kolaycılığa düşmeksizin ondan yararlanabilmekle ortaya çıkar. Dolayısıyla her dil, daha fazla anlam üretmek için sembollerden yararlanır. Şiirdeki geçmişten günümüze uzanan bu yararlanma, bir anlamda geleneğin tezhibinden geçme, çağdaş şiirde farklı boyutlarda boy göstermektedir. Mimarının önemli unsurlarından olan pencere ışık, manzara iletişim vb gibi görevleri üstlenirken Turan'ın şiirinde geçmiş ve gelecek arasındaki köprü, arkasında kaybolan aydınlığı arama aracı olarak gösterilmektedir. Bu pencerenin arkasından, şair kâh kendisini görmekte veya görmek istiyor kâh kirlenmiş ruhların veya manzara ve aydınlığını aramaktadır. Şair için pencere hem keder hem sevincin bir köprüsüdür.

Ayna ise, dünyadaki her şeyi yansıtan bir obje olarak Turan'ın şiirinde klasikten gelen ve izini çağdaş şiirde hâlâ sürdüren, ama bir o kadar da modernleşen anlamlarıyla karşımıza çıkıyor. Turan'ın şiirinde ayna, sadakat, yalınlık, insanların kalbini yansıtmaları halinde ruhlarını da göstermektedir.

Kısaca söylemek gerekirse; bu iki obje Turan'ın şiirinde bir çok kelime ve obje gibi görünenden farklı şekilde şairin yarattığı sembol olarak şiirinde yer edinmiştir. Bu yazı çerçevesinde örneklendirmeye çalıştığımız *pencere* ve *ayna* sembolleri üzerinden de anlaşılacağı üzere Metin Turan, kendine yöneleni olduğu kadar kendinden de yönlendirerek nesneleri simgeleştirmede usta bir şair olarak sanatını sergilemektedir. Şaşırtıcı olmaması, onun yoğun bir biçimde çalışma yürüttüğü halk kültürü kadar klasik şiirin anlam derinliğine, şiirsel ahengine de vakıf olmasıdır. Çünkü bütünsel olarak görülmeye çalışıldığında edebiyat bilimcilerin kategorize ettiği bu geniş düşünce ve şiirsel evren, Metin Turan gibi ait olduğu kültürel hazineye vakıf olmaya çalışan; sadece kendi kültür ve sanat tarihinin birikimleriyle de yetinmeyip dünyanın bütün büyük değerlerine kavuşma gayretindeki bir şairin ana damarını oluşturmaktadır.

Not: Metinde “*” işaretiyle gösterilen gazeller “<http://www.tebdiz.com>” adresinden alınmıştır.

Kaynaklar

- Aydın, Abdullah(2004), Üsküdarlı Fenayi Cennet Mehmet Efendi ve divanı, İstanbul: Kaknus.
- Celalettin Muhammet, Mevlana (1373) *Mesnevi*, beşinci defter, Tahran: Emirkebir.
- Gürgendereli, Müberra (2002), *Mostarlı Hasan Ziya’i divanı*, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Keskin, İlyas (2000), *Mehmed Sermed hayatı, edebi kişiliği ve divanı ’nın metni*, İstanbul: Yazma Eserler Kurumu
- Kırkılıç, H. Ahmet (2012), *Muradi divanı*, İstanbul: Yazma Eserler Kurumu.
- Purnamdariyan, Taghi, (1383), *Fars edebiyatında kodlar ve kodlu hikayeler*, 5. baskı, Tahran: Elmi ve Ferhengi.
- Sepehri, Sohrab, (1371), *Heşt kitap*, Tehran: Tahuri
- Seyyed Hoseini, Reza (1376), *Edebi ekoller*, Tahran: Negah Yayınları
- Turan, Metin (2008) *Suları ıslatan mecnun*, dokuzuncu baskı, Ankara: Ürün.
- Turan, metin (2011) *Sokaklar kentler ülkler*, beşinci basım, Ankara: Ürün.
- Turan, Metin (2013), *Ağustos aldı sırlarımı*, ikinci baskı, Ankara: Ürün.
- Turan, Metin (2014) *Hal ve gidiş*, ilk basım, Ankara: Ürün.
- Uğur, Nizamettin (2014), *Edebiyatın gizi şiirin dili*, genişletilmiş ikinci basım, Ankara: Kurgu.

PERTEV NAİLİ BORATAV'A ARMAĞAN

HAZIRLAYAN
METİN TURAN

T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI

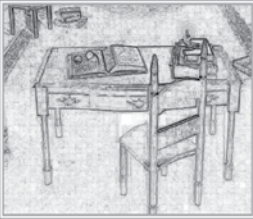
Metin Turan

BEYAZ GÜZEL BİR BOŞLUK

ürün yayımları

KÜLTÜR - KİMLİK EKSENİNDE TÜRK EDEBİYATI

Metin Turan

ürün yayımları

Ekitil 4. Baskı

Metin Turan

PANCURLARI CEMİLE KOKULU ADA

KIBRIS TÜRK KÜLTÜR VE EDEBİYATI ÜZERİNE
İNCELEME / DENEMELER

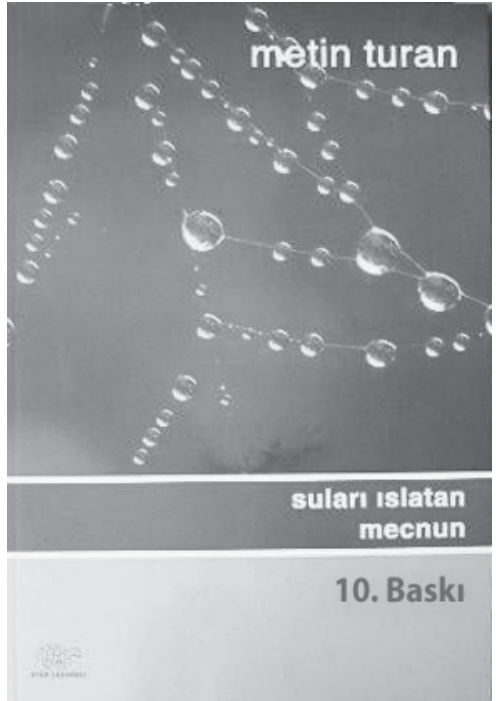
ürün yayımları

sokaklar kentler ülkeler

5. BASKI

ISBN 978-975-6002-20-9

9 789756 002209

www.ciu.edu.tr